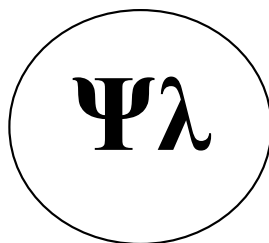

ISSN 2309-1797 (print)

ISSN 2415-3397 (online)

PSYCHOLINGUISTICS

Психолінгвістика. Психолінгвістика

PHILOLOGY

Volume 24, Issue 2, 2018

УДК 81'23
ББК 88+81.2-5
П 86

Psycholinguistics (2018). Pereiaslav-Khmelnyskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University. 24(2). 380 p.

Pereiaslav-Khmelnyskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University
Approved by the Decree of Nac of Ukraine
in *Psychological Sciences* (Minutes № 747 from 13.07.2015)
in *Philological Sciences* (Minutes № 1604 from 22.12.2016)

Collection is included to international peer-reviewed open access journals and indexed in Web of Science Core Collection (ESCI)

EDITORIAL BOARD:

LARYSA O. KALMYKOVA, Dr. in Psychology, Professor (*Editor-in-Chief*)
MARYNA I. NAVALNA, Dr. in Philology, Professor (*Managing Editor*)
NATALIIA V. KHARCHENKO, Ph.D. in Pedagogy, Assistant Professor (*Executive Assistant*)

Responsible editors:

Kyuchukov H., Dr. in Pedagogy, Professor (Poland), **Volzhentseva I.**, Dr. in Psychology, Professor,
Mizin K., Dr. in Philology, Professor, **Lyla M.**, Ph.D. in Psychology, Assistant Professor,
Letiucha L., Ph.D. in Philology, Assistant Professor, **Skliarenko O.**, Ph.D. in Philology, Assistant
Professor, **Kyrychenko T.**, Ph.D. in Psychology, Assistant Professor, **Kalmykov H.**, Ph.D. in Pedagogy,
Assistant Professor, **Mysan I.**, Ph.D. in Pedagogy, Assistant Professor

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD:

Tatiana V. Akhutina, Dr. in Psychology, Professor (Russia);
Adam Bartoszek, Ph.D. in Philology, Professor (Poland);
Aleksandr F. Bondarenko, Dr. in Psychology, Professor, Academician of NAES of Ukraine (Ukraine);
Olena Ig. Goroshko, Dr. in Philology, Dr. in Sociology, Professor (Ukraine);
Dwivedi Ratnech, Ph.D. in Philology (India);
Jill G. de Villiers, Ph.D. in Psychology, Professor (USA);
Nadja N. Ruhl, Ph.D. in Philology (Russia);
Larysa V. Zasiakina, Dr. in Psychology, Professor (Ukraine);
Oleksandr Kapranov, Ph.D. in Philology, Assistant Professor (Norway);
Larysa F. Kompantseva, Dr. in Philology, Professor (Ukraine);
Nataliya O. Mykhalchuk, Dr. in Psychology, Professor (Ukraine);
New William, Dr. in Psychology, Professor (USA);
Natalya D. Pavlova, Dr. in Psychology, Professor (Russia);
Natalya V. Ringblom, Ph.D. in Philology (Sweden);
Valentina A. Romenkova, Dr. in Psychology, Professor (Latvia);
Irina M. Rumyantseva, Dr. in Philology, Dr. in Psychology, Professor (Russia);
Olena O. Selivanova, Dr. in Philology, Professor (Ukraine);
Natalia A. Fomina, Dr. in Psychology, Professor (Russia);
Alexander M. Kholod., Dr. in Philology, Professor (Ukraine);
Stella N. Tseitlin, Dr. in Philology, Professor (Russia);
Vitalii A. Shymko, Dr. in Psychology, Professor (Ukraine).

Recommended by a Scientific Council of Pereiaslav-Khmelnyskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University (Transaction № 3 from 8 October 2018).

УДК 81'23
ББК 88+81.2-5
П 86

Psycholinguistics. Психолінгвістика. Психолінгвістика: зб. наук. праць. Серія: Філологія. Переяслав-Хмельницький: ФОП Домбровська Я.М. 2018. Вип. 24(2). 380 с.

Збірник наукових праць ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» затверджено Міністерством освіти і науки України із *психологічних наук* (протокол № 747 від 13.07.2015 р.) та *філологічних наук* (протокол № 1604 від 22.12.2016 р.)

**Збірник включено до міжнародної наукометричної бази
Web of Science Core Collection (ESCI)**

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

КАЛМИКОВА Л.О., д. психол.н., проф. (*головний редактор*)
НАВАЛЬНА М.І., д. філол. н., проф. (*заступник головного редактора*)
ХАРЧЕНКО Н.В., к.п.н., доц. (*відповідальний секретар*)

Відповідальні редактори:

Кючук Х.С., д. пед. н., проф. (Польща), **Волженцева І.В.**, д. психол. н., проф.,
Мізін К.І., д. філол. н., проф., **Лиля М.В.**, к. психол. н., доц., **Летюча Л.П.**, к. філол. н., доц.,
Склярченко О.Б., к. філол. н., доц., **Кириченко Т.В.**, к. психол. н., доц.,
Калмиків Г.В., к. пед. н., доц., **Мисан І.В.**, к. пед. н., доц.

МІЖНАРОДНА НАУКОВО-РЕДАКЦІЙНА РАДА:

Ахутіна Т.В., доктор психологічних наук, професор (Росія);
Бартошек Адам, доктор філософії (Ph.D.), професор (Польща);
Бондаренко О.Ф., доктор психологічних наук, професор, академік НАПН України (Україна);
Горошко О.І., доктор філологічних наук, доктор соціальних комунікацій, професор (Україна);
Двіведі Ратнеш, доктор філософії (Ph.D.) (Індія);
де Віллерс Джилл, кандидат психологічних наук (Ph.D.), професор (США);
Руль Н.М., кандидат філологічних наук, науковий співробітник (Росія);
Засєкіна Л.В., доктор психологічних наук, професор (Україна);
Капранов О., кандидат філологічних наук, доцент (Норвегія);
Компанцева Л.Ф., доктор філологічних наук, професор (Україна);
Михальчук Н.О., доктор психологічних наук, професор (Україна);
Нью-Джордж Вільям, доктор психологічних наук, професор (США);
Павлова Н.Д., доктор психологічних наук, професор (Росія);
Рінгблом Н., доктор філософії в галузі лінгвістики (Швеція);
Роменкова В.А., доктор психологічних наук, професор (Латвія);
Румянцева І.М., доктор філологічних наук, доктор психологічних наук, професор (Росія);
Селіванова О.О., доктор філологічних наук, професор (Україна);
Фоміна Н.О., доктор психологічних наук, професор (Росія);
Холод О.М., доктор філологічних наук, професор (Україна);
Цейглин С.Н., доктор філологічних наук, професор (Росія);
Шимко В.А., доктор психологічних наук, професор (Україна).

Рекомендовано Вченою радою ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (протокол № 3 від 8 жовтня 2018 р.)

УДК 81'23
ББК 88+81.2-5
П 86

Psycholinguistics. Психолінгвістика. Психолінгвістика: сб. науч. трудов. Серия: Филология. Переяслав-Хмельницкий: ФОП Домбровская Я.М. 2018. Вып. 24(2). 380 с.

Сборник научных трудов ГВУЗ «Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды» утвержден Министерством образования и науки Украины по *психологическим наукам* (протокол № 747 от 13.07.2015 г.) и *филологическим наукам* (протокол № 1604 от 22.12.2016 г.)

**Сборник включен в международную наукометрическую базу
Web of Science Core Collection (ESCI)**

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

КАЛМЫКОВА Л.А., д. психол. н., проф. (*главный редактор*);
НАВАЛЬНАЯ М.И., д. филол. н., проф. (*заместитель главного редактора*);
ХАРЧЕНКО Н.В., к.п.н., доц. (*ответственный секретарь*).

Ответственные редактора:

Ключук Х.С., д. пед. н., проф. (Польша), **Волженцева И.В.**, д. психол. н., проф.,
Мизин К.И. д. филол. н., проф., **Лила М.В.**, к. психол. н., доц., **Летючая Л.П.**, к. филол. н., доц.,
Склярченко А.Б., к. филол. н., доц., **Кириченко Т.В.**, к. психол. н., доц.,
Калмыков Г.В., к. пед. н., доц., **Мысан И.В.**, к. пед. н., доц.

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНО-РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ:

Ахутина Т.В., доктор психологических наук, профессор (Россия);
Бартошек Адам, доктор философии (Ph.D.), профессор (Польша);
Бондаренко А.Ф., доктор психологических наук, профессор, академик НАПН Украины (Украина);
Горошко Е.И., доктор филологических наук, доктор социальных коммуникаций, профессор (Украина);
Двиведи Ратнеш, доктор философии (Ph.D.) (Индия);
де Виллерс Джилл, кандидат психологических наук (Ph.D.), профессор (США);
Руль Н.Н., кандидат филологических наук, научный сотрудник (Россия);
Засекина Л.В., доктор психологических наук, профессор (Украина);
Капранов А., кандидат филологических наук, доцент (Норвегия);
Компанцева Л.Ф., доктор филологических наук, профессор (Украина);
Михальчук Н.А., доктор психологических наук, профессор (Украина);
Нью-Джордж Вильям, доктор психологических наук, профессор (США);
Павлова Н.Д., доктор психологических наук, профессор (Россия);
Рингблом Н., доктор философии в области лингвистики (Швеция);
Роменкова В.А., доктор психологических наук, профессор (Латвия);
Румянцева И.М., доктор филологических наук, доктор психологических наук, профессор (Россия);
Селиванова Е.А., доктор филологических наук, профессор (Украина);
Фомина Н.А., доктор психологических наук, профессор (Россия);
Холод А.М., доктор филологических наук, профессор (Украина);
Цейглин С.Н., доктор филологических наук, профессор (Россия);
Шимко В.А., доктор психологических наук, профессор (Украина).

Рекомендован Ученым советом ГВУЗ «Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды» (протокол № 3 от 8 октября 2018 г.)

© ГВУЗ «Переяслав-Хмельницкий
государственный педагогический университет
имени Григория Сковороды», 2018

Официальный веб-сайт: psycholing-journal.com

CONTENT

Hodunok Zoriana. The Physical Discourse
of Fan Fiction (*in Ukrainian*) 11

Goroshko Olena & Poliakova Tetiana. Persuasiveness
in Political Discourse on Twitter 29

Elivanova Mariya. Sound-Color and Phono-Semantic Analysis
of Literary Poetic Text by Synesthets (*in Russian*) 47

Zasiakin Serhii. Approaches to Translation in the Context
of Theory of Speech Activity (*in Ukrainian*) 63

Kondratyeva Olga & Frolova Tatyana. The Image of Region
in Ordinary Language Consciousness of its Residents
(on an Example of an Image of Kuzbass) (*in Russian*) 78

Kostusiak Nataliia & Mezhev Oleksandr. Prefixal Innovations
as a Mean of Psychological Impact on Consciousness
Ofrecipient (*in Ukrainian*) 97

Altıparmak Ayşe & Kuruoğlu Gülmira. Gender and
Speech Disfluency Production: a Psycholinguistic
Analysis on Turkish Speakers 114

Leleka Tetyana & Moskalenko Olena. Psycholinguistic
Peculiarities of the Assimilation of Angloamericanisms
by the Speakers of Ukrainian-English Bilingualism 144

Leshchenko Tetyana & Zhovnir Maryna. Health vs. Disease
in the Context of Verbalization of the Axiological Picture
of the World of a Modern Doctor (*in Ukrainian*) 163

Martynyuk Alla & Ponikaryova Alina. Syntactic Rhythm
of Political Speeches as a Psycholinguistic Tool
of Suggestive Influence 181

Nabok Maryna. Ukrainian National Dumas:
National Perceptions in the Process of Intercultural
Communication (*in Ukrainian*) 198

Navalna Maryna & Kaluzhynska Yuliia. Lex Actualization on Describing of Military Acts, Processes and States (<i>in Ukrainian</i>)	218
Naumenko Liudmyla & Oliynyk Oksana. The Cognitive Approach to Teaching Students English Terminological Lexis of the Subject Field of «Microeconomics» (<i>in Ukrainian</i>)	236
Panhelova Mariia. Mixing and switching of speech codes of Ukrainian emigration (on the example of memoirs and epistolary works by Ulas Samchuk) (<i>in Ukrainian</i>)	254
Syzonov Dmytro. Media Phraseology and the Dynamics of the Ukrainian Language: the Psycholinguistic and Stylistic Paradoxes	277
Skliarenko Olesia. Semantic Structure of Concept «Macht» in German Cultural Studies: Psycholinguistic Aspect	292
Tomchakovska Yuliia. Axiological Features of the Concept CHARM / CHARIVNIST in the English and Ukrainian Languages (Contrastive Aspect) (<i>in Ukrainian</i>)	306
Shabat-Savka Svitlana. Psycholinguistic Dimension of Communicative Intention: Speaker's Substance and Syntaxing (<i>in Ukrainian</i>)	321
Sharavara Tamara, Kotsur Anatolii, Syzonenko Nataliia & Tahiltseva Yanina. Psycholinguistic Analysis of the Structure of the Association Area of the Stimulus Competence (<i>in Ukrainian</i>)	340
Shlyakhova Svetlana. Perception and Verbalization of Somatic (Bodily) Codes of Culture in the Conditions of Bilingualism and Biculturalism (<i>in Russian</i>)	359

ЗМІСТ

Годунок Зоряна. Дискурс тілесності в текстах Fan Fiction	11
Горошко Олена, Полякова Тетяна. Персуазивність у жанрі твітінг в англomовному політичному дискурсі (<i>англ. мовою</i>)	29
Єліванова Марія. Особливості звуко-колірного і фоносемантичного аналізу поетичних текстів сінестетями (<i>рос. мовою</i>)	47
Засєкін Сергій. Підходи до перекладу в контексті теорії мовленнєвої діяльності	63
Кондратьєва Ольга, Фролова Тетяна. Образ регіону в повсякденній мовній свідомості його жителів (на прикладі образу Кузбаса) (<i>рос. мовою</i>)	78
Костусяк Наталія, Межов Олександр. Префіксальні інновації як засіб психологічного впливу на свідомість реципієнтів	97
Алтіпармак Айше, Куруоглу Гульміра. Гендер і порушення при породженні мовлення: психолінгвістичний аналіз мовлення носіїв турецької мови (<i>англ. мовою</i>)	114
Лелека Тетяна, Москаленко Олена. Психолінгвістичні особливості асиміляції англоамериканізмів носіями українсько-англійського навчального білінгвізму (<i>англ. мовою</i>)	144
Лещенко Тетяна, Жовнір Марина. Здоров'я vs. хвороба в контексті словесної репрезентації ціннісної картини світу сучасного лікаря	163
Мартинюк Алла, Понікарьова Аліна. Синтаксичний ритм політичних промов як психолінгвістичний інструмент сугестивного впливу (<i>англ. мовою</i>)	181
Набок Марина. Українські народні думи: національні особливості сприйняття в процесі міжкультурного спілкування	198

Навальна Марина, Калужинська Юлія. Актуалізація лексем на позначення військових дій, процесів та станів	218
Науменко Людмила, Олійник Оксана. Когнітивний підхід у навчанні студентів англійської термінології предметної галузі «мікроекономіка»	236
Пангелова Марія. Змішування та перемикання мовленнєвих кодів української еміграції (на прикладі мемуарних та епістолярних творів Уласа Самчука)	254
Сизонов Дмитро. Медійна фразеологія та динаміка української мови: психолінгвістичні та стилістичні парадокси (<i>англ. мовою</i>)	277
Скляренко Олеся. Семантична структура концепту «macht» у німецькій лінгвокультурі: психолінгвістичний аспект (<i>англ. мовою</i>)	292
Томчаковська Юлія. Ціннісні ознаки концепту CHARM / ЧАРІВНІСТЬ в англійській та українській мовах (контрастивний аспект)	306
Шабат-Савка Світлана. Психолінгвістичний вимір комунікативної інтенції: субстанція мовця та синтаксування	321
Шаравара Тамара, Коцур Анатолій, Сизоненко Наталія, Тагільцева Яніна. Психолінгвістичний аналіз структури асоціативного поля стимулу <i>компетентність</i>	340
Шляхова Світлана. Сприймання й вербалізація соматичних (тілесних) кодів культури в умовах білінгвізму (<i>рос. мовою</i>)	359

СОДЕРЖАНИЕ

Годунок Зоряна. Дискурс телесности
в текстах Fan Fiction *(на укр. языке)* 11

Горошко Елена, Полякова Татьяна. Персуазивность
в жанре твиттинг в англоязычном политическом
дискурсе *(на англ. языке)* 29

Еливанова Мария. Особенности звуко-цветового
и фоносемантического анализа поэтических
текстов синестетами 47

Засекин Сергей. Подходы к переводу в контексте
теории речевой деятельности *(на укр. языке)* 63

Кондратьева Ольга, Фролова Татьяна. Образ региона
в обыденном языковом сознании его жителей
(на примере образа Кузбасса) 78

Костусяк Наталия, Межов Александр. Приставочные
инновации как средство психологического воздействия
на сознание реципиентов *(на укр. языке)* 97

Алтипармак Айше, Куруоглу Гюльмира. Гендер и
нарушения при порождении речи: психолингвистический
анализ речи носителей турецкого языка *(на англ. языке)* 114

Лелека Татьяна, Москаленко Елена. Психолингвистические
особенности ассимиляции англоамериканизмов
носителями украинско-английского учебного
билингвизма *(на англ. языке)* 144

Лещенко Татьяна, Жовнир Марина. Здоровье vs. болезнь
в контексте словесной репрезентации ценностной
картины мира современного доктора *(на укр. языке)* 163

Мартынюк Алла, Поникарёва Алина. Синтаксический
ритм политических речей как психолингвистический
инструмент суггестивного воздействия *(на англ. языке)* 181

Набок Марина. Украинские народные думы: национальные особенности восприятия в процессе межкультурного общения <i>(на укр. языке)</i>	198
Навальная Марина, Калужинская Юлия. Актуализация лексем на обозначение военных действий, процессов и состояний <i>(на укр. языке)</i>	218
Науменко Людмила, Олийнык Оксана. Когнитивный подход в обучении студентов английской терминологии предметной сферы «микроэкономика» <i>(на укр. языке)</i>	236
Пангелова Мария. Смещение и переключение речевых кодов украинской эмиграции (на примере мемуарных и эпистолярных текстов Уласа Самчука) <i>(на укр. языке)</i>	254
Сизонов Дмитрий. Медиафразеология и динамика украинского языка: психолингвистические и стилистические парадоксы <i>(на англ. языке)</i>	277
Скляренко Олеся. Семантическая структура концепта «macht» в немецкой лингвокультуре: психолингвистический аспект <i>(на англ. языке)</i>	292
Томчаковская Юлия. Ценностные признаки концепта CHARM / ЧАРИВНІСТЬ в английском и украинском языках (контрастивный аспект) <i>(на укр. языке)</i>	306
Шабат-Савка Светлана. Психолингвистическое измерение коммуникативной интенции: субстанция говорящего и синтаксирование <i>(на укр. языке)</i>	321
Шаравара Тамара, Коцур Анатолий, Сизоненко Наталья, Тагильцева Янина. Психолингвистический анализ структуры ассоциативного поля стимула <i>компетентность</i> <i>(на укр. языке)</i>	340
Шляхова Светлана. Восприятие и вербализация соматических (телесных) кодов культуры в условиях билингвизма	359

The Physical Discourse of Fan Fiction

Дискурс тілесності в текстах Fan Fiction

Zoriana Hodunok

Ph.D. in Philology,
Senior Lecturer

Зоряна Годунок

кандидат філологічних наук,
старший викладач

E-mail: zrya89@gmail.com
orcid.org/0000-0001-8300-432X
Researcher ID: 0-3288-2018

*National University
of Ostroh Academy*

✉ 2, Seminarska Str., Ostroh,
Rivne reg., Ukraine, 35800

*Національний університет
«Острозька академія»*

✉ вул. Семінарська, 2, м. Острог,
Рівненська обл., Україна, 35800

Original manuscript received February 23, 2018

Revised manuscript accepted October 07, 2018

ABSTRACT

The research of physical discourse, typical characters, stereotypical gender roles of fan fiction's texts, based on «Harry Potter», «Supernatural», «The Song of Ice and Fire»/«The Game of Throne», is realized in the article. The author uses Psycholinguistics (Frame Method and Free Associative Experiment), Hermeneutics, some elements of Comparative analysis to describe the main characteristics of the personages and explain peculiarities of their sexual interactions.

Fan fiction prose is a kind of virtual mass literature, so it has special features inherent to mass literature in general, for example, comfort reading, typical personages in typical dramatic plot, often – happy end etc.

The physical discourse is the most important part of fan fiction's texts, because the experience of sexual interactions is desirable for a person and it is a base of human's life. The frame «body» covers not only sex, but also love and security (for example, to be safe in one's hands). The most frequent nouns of the frame are «hands/fingers» and «eyes/ gaze». It is important to note

that man's hands and eyes often show his character. But woman's eyes and hands realize her emotions and feelings. It depends on stereotypical gender roles of mass culture: man has a function to interact with the world, and woman has a function to safe life inside (to give birth), which is confirmed by the free associative experiment.

Physical damages (scars, injuries, deceases – for man; rapes – for woman) make the personages more emotionally close to a reader of fan fiction; show an act of initiation (transition from the fandom text to fan fiction text).

Key words: *fan fiction, original text, fandom character, fan fiction character, physical discourse, physical and psychological damages.*

Вступ

Fan fiction – це група текстів віртуальної літератури авторства реципієнтів, захоплених певним фандомом, оригінальним текстом художньої літератури, фільму, серіалу тощо, ґрунтованих на сюжеті, за участю персонажів оригінальних текстів, але з певними відмінностями:

- тексти fan fiction часто змінюють сюжет, або принаймні одну з сюжетних ліній, чи розв'язку оригінального тексту, продовжуючи сюжет там, де він завершується у тексті фандомі;

- змінюють характери персонажів (Out of Character);

- зводять персонажів, які не були разом у тексті-оригіналі, і розвивають саме таку – любовну – лінію, наприклад, Северус Снейп і Герміона Грейнджер, Луна Лавгуд і Драко Малфой тощо («поттеріана» Дж.К. Ролінг); Санса Старк і Сандор Кліган, Санса Старк і Тиріон Ланістер тощо («Пісня льоду й полум'я» Дж. Мартіна/ «Гра престолів»); Сем і Дін Вінчестери, персонажі брати з серіалу «Надприродне», або Джаред Падалекі й Дженсен Екклз, актори, які грають ці ролі, та ін.;

- змінюють хронотоп (так, у контексті розгортання fan fiction фандому «Надприродного» автори фанфіків навіть створюють омегаверсум – окрему реальність, де істоти з фізіологічним/біологічними характеристиками чоловіків можуть бути або альфами, самцями, або омегами, тими, хто фізично слабший, хто може виносити дитину альфи, самицями).

Подібні тексти виразно акцентують свою належність до дискурсу масової культури; найперше, така належність ґрунтується

на спрощеному, комфортному читанні, реалізованому завдяки використанню типових сюжетів, зазвичай романтичних/любовних чи/і пригодницьких, стереотипів масової свідомості, зокрема й гендерних, тяжінню до драматизму, happy end та ін.

Fan fiction – це цікавий психологічний феномен, який актуалізує симптоматичні для рецептивної естетики й герменевтики питання сприйняття твору мистецтва реципієнтом, співтворчості реципієнта, зокрема як коментування одного мистецького твору іншим, тощо (див. праці Г.Г. Гадамера (Гадамер, 2001), Г.Р. Яуса (Яус, 2011) та ін.). Можемо розглядати явище fan fiction також і в ключі тематичного мислення (див., наприклад: (Estes, Golonka & Jones, 2011)).

Дослідження fan fiction реалізуються здебільшого в зарубіжному науковому дискурсі, причому йдеться тут як про теоретико-методологічні студії fan fiction (проблеми жанровизначення й рецепції (*Post-tolkienesque fanfiction: cultural parasites or literary commentaries* by Grzegorz Trębicki; «*I really have no idea what non-fandom people do with their lives*». *A multimodal and corpus-based analysis of fanfiction* by M.G. Sindoni), авторської самоідентифікації («*I really have no idea what non-fandom people do with their lives*». *A multimodal and corpus-based analysis of fanfiction* by M.G. Sindoni) гендерної ідентичності (*Questions of Sexual Identity and Female Empowerment in Fan Fiction* by C. Antonioli (Antonioli, 2016–2017)), так і про історико-літературні студії щодо окремих фандомів (наприклад, *Supernatural Fangirls* by K. Larsen and L.S. Zubernis; *Post-tolkienesque fanfiction: cultural parasites or literary commentaries* by Grzegorz Trębicki та ін.) /названі тексти можна знайти за таким покликанням: https://www.academia.edu/Documents/in/Fanfiction_Studies/. Але попри достатню популярність цього виду творчості в мережі Інтернет, в українському науковому дискурсі важко знайти праці такої проблематики. Тож наша стаття є однією з перших наукових розвідок відповідної тематики в українському літературознавстві.

Метою статті є представлення результатів вивчення основних характеристик дискурсу тілесності fan fiction, зокрема й тих текстів, які стосуються проблеми фізичної / психологічної травми персонажів, що означає проблему психоемоційного наближення персонажів фандомів до автора/реципієнта фанфіків.

Завдання: 1) пояснити особливості реалізації дискурсу тілесності в текстах fan fiction; 2) окреслити основні причини надання персонажам fan fiction певних фізичних/психічних/психологічних ушкоджень; 3) акцентувати гендерні аспекти втілення дискурсу тілесності, зокрема й ушкодженої тілесності.

Методи й методики дослідження

Для досягнення мети у статті використано психоаналітичний (зокрема фреймовий аналіз та вільний асоціативний експеримент), герменевтичний, компаративний та елементи семіотико-структурального підходів до тлумачення текстів fan fiction.

Вільний асоціативний експеримент (далі – ВАЕ – З. Г.) було проведено засобами соціальної мережі Facebook у період із 21 червня по 4 липня 2018 року. Він дав можливість виявити асоціативне смислове поле важливих для реалізації дискурсу тілесності концептів (*руки; очі*; у зв'язку з тим, що тексти fan fiction ґрунтовані здебільшого на гендерних стереотипах, ми використовували концепти «жіночі руки» / «чоловічі руки»; «жіночі очі» / «чоловічі очі»). Теоретико-методологічне підґрунтя ВАЕ задали праці С. Засекіна (Засекін, 2012), Ч. Осгуда (Osgood, Subeok, 1954), Б.А. Обера, Г.К. Шенота (Ober, Shenaut, 2006), Дейна, Стормса (Deyne, Storms, 2008) та, частково, О. Балабан (Балабан, 2017), які актуалізують питання взаємозв'язків мови / мовлення / мислення; тлумачать поняття асоціативного значеннєвого і/чи смислового поля /концепту/; надають теоретичне і практичне пояснення психолінгвістичної зумовленості картини світу тощо.

У ВАЕ взяло участь 278 респондентів, які потенційно можуть бути читачами текстів fan fiction, із них: за віковим критерієм це молодь віком від 18 до 34 років; за гендерним критерієм: 178 жінок та 100 чоловіків (читачами текстів fan fiction є здебільшого жінки, тож такий розподіл респондентів видається цілком виправданим); за географічним критерієм – це жителі України (близько 90% респондентів), а також Білорусі, Індії, США (близько 10%); за мовним критерієм – україномовні (близько 80%), російськомовні (близько 15%), англкомовні (близько 5%) респонденти.

Усього було опрацьовано 3043 реакції. Варто зазначити: результати дослідження вказують, що значна частина реакцій актуалізує саме смислові зв'язки (Vivas, Manoilloff, García, Lizarralde,

Vivas, 2018), що зумовлено осмисленням аналізованих явищ саме в контексті /масової/ культури.

Результати та дискусії

Дискурс тілесного в масовій літературі, а саме до такої належать тексти fan fiction, є одним із визначальних. Цьому можна виділити кілька вагомих причин: по-перше, в ньому кодується власне тілесною ще й духовна/душевна близькість з Іншим, що є *бажаним досвідом* для автора/реципієнта (як указує К. Антоніоллі, «... fan fiction є рефлексією найглибших бажань...» (Antoniolli, 2016–2017) (переклад наш – З. В.)); по-друге, секс (і любов) є однією з *базових потреб індивіда* (див., піраміду А. Маслоу). Власне, через фізіологію у фанфіках цілком реалізується потреба людини в безпеці («... when Jared tugs his fingers free, Jensen hugs him tight to his chest, where it's safe, where Jared will always be safe...» /«*Like a detuned radio*», *Archive of Our Own*/ (homo_pink, 2013)) і в любові («... Северус целует меня днем в лаборатории – в лоб, спокойно и нетребовательно. Я прислоняюсь к его плечу, прикрыв глаза и наслаждаясь теплом [...] глупо улыбаясь ему в шею...» /«*Работа над ошибками*», *Книга фанфиков*/ (Contesina, 2013)).

Дискурс тілесності fan fiction включає в себе кілька важливих аспектів: саме тіло стає індикатором близькості чи її бажання між індивідами (як фізичної, так і духовної/душевної): «Я не желаю сегодня смотреть на его трясущиеся руки и сходить с ума **вместе с ним**» або «У него на правом плече безобразный шрам [...] Раньше я избегала смотреть на этот рубец. Сейчас я **припасаюсь** к нему **губами** [...] Я просто хочу дать знать, что **он не один**. И что я тоже не останусь одна» (виділення наше – З. Г.) /«*Работа над ошибками*»/ (Contesina, 2013), «... Ему показалось, что у него в боку что-то лопнуло. Но через мгновение пришло осознание – это не его боль. [...] Истинные чувствуют друг друга...» /«*Игра в себя*», *Книга фанфиков*/ (Shifer dark, 2016); саме тіло здатне до реалізації цієї близькості: «Не совсем соображая, он сам подается вперед, чувствуя, как губы Джареда прижимаются к его шее...» /«*Игра в себя*», *Книга фанфиков*/ (Shifer dark, 2016); саме тіло стає вказівкою на травму/проблему, яку переживає/пережив персонаж («He's staring at Jared's throat. Can see the tendon go taut, give a quiver to show

he's laughing, then relax again, over and over. He watches it almost hypnotically, trying to learn it...» /«*Like a detuned radio*», *Archive of Our Own*/ (homo_pink, 2013)).

Часте акцентування на тілесному у фанфіках сприяє чуттєвості оповіді; водночас тілесність, тактильність, інтимність, яка завдяки цьому здобувається, сприяють розкриттю характеру персонажів, їхній само/ідентифікації. Власне, тіло стає «шляхом бути у світі» (переклад наш – З. Г.) (Lushch, 2018).

Фрейм «тіло»	
Руки (пальці) / найчастіше вживаний у фреймі іменник/	Северус Снейп (зілля вар) – саме так називають здебільшого цей персонаж у текстах fan fiction, отже, через частину тіла здійснюється ідентифікація персонажа), Джаред Падалекі (здебільшого акцентувати зовнішність персонажа), Сандор Кліган (<i>характер</i>); у слеші часто – <i>сексуальний підтекст</i>
Очі (погляд) (найчастіше вживаний у фреймі іменник)	Северус Снейп (<i>характер</i>), Джаред Падалекі (<i>характер</i>), Дженсен Екклз (часто – акцент на зовнішність), Тиріон Ланістер (<i>характер і зовнішність</i>). Щодо жіночих персонажів чи тих, які повинні сприйматися як такі, то очі / погляд часто стають індикаторами емоцій / почуттів.
Губи	Дженсен Екклз (відверто <i>сексуальний підтекст</i>), Сандор Кліган (<i>зовнішність</i>); у загальному вказівка на сексуальне бажання або нервовість (кусати губи, стискати губи, облизувати губи тощо)
Голос	Северус Снейп, Дженсен Екклз, Сандор Кліган (<i>характер, сексуальний підтекст</i>)
Ямочки на щоках	Джаред Падалекі (<i>зовнішність і характер</i>)
Сідниці	Дженсен Екклз, Джаред Падалекі, Санса Старк (<i>зовнішність</i> ; у слеші – <i>сексуальний підтекст</i>)
Волосся	Санса Старк, Герміона Грейнджер, Луна Лавгуд (<i>зовнішність</i>)
Тіло в загальному	Санса Старк, Джон Сноу, Джаред Падалекі, Дженсен Екклз (<i>зовнішність</i>)

Спектр значень, властивих тому чи тому феномену реальності, буде формувати в індивіда визначене бачення елементів реального світу (Бубнова, Казаченко, 2018). Звернімо увагу, що найчастіше фрейм «тіло» в жіночих персонажів реалізується як зовнішність, що загалом уписується в контекст масової літератури. Відповідно до результатів ВАЕ, саме зовнішність є визначальним критерієм для усвідомлення образу жінки (концепт «руки жінки»): 100% респондентів надають асоціації, які актуалізують саме ознаки

зовнішності. Найчастотнішими асоціаціями «краса» (близько 2%), «пальці / нігті» (більше 4% реакцій).

Окремі акценти на очах / погляді дають вказівку на те, що жінка живе радше внутрішнім життям. Звідси і спосіб організації текстів, головним персонажем яких є жінка, – оповідь часто ведеться від першої особи (наприклад, «Работа над ошибками», «Богарт Луны Лавгуд» (aliska145, 2015), «In the house of fallen angels» (rilla, 2006) та ін.). Результати ВАЕ засвідчують, що почуття, зокрема любові, є важливим аспектом образу жінки в масовій свідомості (концепт «очі жінки»); таку реакцію надали 78 респондентів, із них 20 чоловічої статі. Важливо зазначити, що жінки, працюючи з літературним текстом, «схильні орієнтуватись [...] на свою чуттєву сферу» (Ващенко, Литвиненко, 2014), тож актуалізація текстом фанфіку, цільовою аудиторією якого є жіноча, образів, які стимулюють емоційно-почуттєвий потенціал реципієнта, є цілком вираженою стратегією.

Чоловічі персонажі через фрейм «тіло» отримують не лише власне характеристики зовнішності, але й реалізують характер («Like a detuned radio», «Иди ко мне» (ivanova.alien, 2016), «In the house of fallen angels», «Работа над ошибками» тощо). Відповідно до гендерних стереотипних ролей, чоловіки повинні виконувати функцію зв'язку з зовнішнім світом, а забезпечення цієї функції в умовах, зокрема, масової літератури покладається саме на тіло. Як тіло виконує ці функції визначає чоловіка (наприклад, «Ты мужик, Падалеки. Ты в своей коляске такой самец, что многим на ногах бы у тебя поучиться» /«Иди ко мне», *Книга фанфиков*/ (ivanova.alien, 2016). Відтак, фанфік «In the house of fallen angels», подаючи образ Северуса Снейпа як божевільного, цілком виправдано поміщає його в кімнату в домі, про який ніхто не знає, й обмежує його спілкування виключно Герміоною Грейнджер – позбавлений свого гострого розуму, він не здатен використовувати своє тіло для адекватних своїм гендерному й соціальному статусам дій /*Fan Fic Junkies*/.

Важливо у цьому ключі звернути увагу на результати ВАЕ, оскільки відповідно до них, чоловік здебільшого реалізується саме через виконувану ним *роботу* (більше 90% респондентів): асоціації «робота / праця / роботящий» (близько 2,5% реакцій), а також пов'язані з ними «втома», «гроші / достаток» (близько 2% реакцій)

творюють смислове поле концепту «чоловічі руки»; асоціації «перемога / ціль / лідер / успіх / можливості / влада» тощо (близько 4% реакцій респондентів) розкривають концепт «чоловічі очі». Відтак, побудова образу чоловіка в тексті fan fiction цілком узгоджується зі стереотипним уявленням про нього в масовій свідомості.

Персонажі багатьох текстів фанфіків отримують певні фізичні ушкодження чи мають хвороби, яких не мали персонажі оригінальних текстів. Так, Луна Лавгуд у фанфіці «Богарт Луни Лавгуд» виявляється жертвою звалтування, як і, наприклад, Санса Старк, персонаж фанфіку «Адвокат» /*Книга фанфіков*/ (molinerova, 2016), що до всього не може мати дітей у зв'язку з численними побоями чоловіка Рамзі Болтона /*Книга фанфіков*/. Джаред Падалеки, перетворюючись на персонажа фанфіку «Йди ко мне», потрапляє в аварію і стає інвалідом / *Книга фанфіков* тощо.

Найчастіше певні фізичні травми, ушкодження чи хвороби стають екстраполяцією певних психологічних проблем персонажів текстів fan fiction. До прикладу, Северус Снейп із фанфіку «Работа над ошибками» після подій «поттеріани», вижив і потрапив до Азкабану. Не дивно, що в умовах, коли він змушений працювати на тих, хто його зневажає / боїться, у нього трясуться руки: «...эти руки дрожат. Мне становится страшно [...]. Сцепленные пальцы, чтобы унять мелкое противное дрожание. Он на грани. Толкнуть – и сойдет с ума. Я не видела такого даже в думосборе Дамблдора» /*Книга фанфіков*/ (Contesina, 2013). Дженсен Екклз, омега з незавершеного фанфіку «Игра в себя», змушений був зробити аборт у підпільному абортарії й мало не помер, тому його шрам на животі і поведінка, цілком не відповідна поведінці омеги, є адекватними ситуації, розробленій фанфіком / *Книга фанфіков* / (Shifer dark, 2016).

Можемо говорити і про акт ініціації персонажів fan fiction: зі стану персонажа (серійного) роману/фільму/серіалу вони переходять у стан персонажа фанфіка, отже, мають перенести певні психологічні і фізичні зміни, щоб максимально «адаптуватися» до вимог нового хронотопу. Варто зазначити, що така ініціація стає ключем до щастя, що забезпечує *бажаний досвід* тексту масової літератури (наприклад, «Ты, Дженс, дал мне новую жизнь, и я теперь уже не уверен, что, когда я мог ходить, было на сто процентов лучше» /*«Йди ко мне», Книга фанфіков*/ (ivanova.alien, 2016).

Ініціація реалізується як хронотоп порогу і текстово – у рамках самого фанфіку; це апріорі передбачає певні зміни – і не лише хронотопічні, але й психологічні, емоційні, фізичні (тілесні) (наприклад, «После того, как Сэм вытаскивает Дина из Ада, тот перестает разговаривать. Совсем [...] они ездят в Импале, как ожившие манекены, и сидят в отелях, как человеческие чучела – прежде чем **Сэм решает начать говорить за двоих**» /«*Hit the ground crawling*», *Книга фанфиков*/ (IMPERIO 1, 2014) /виділення наше – З. Г.; звернімо увагу, що втрата можливості говорити – тримати контакт зі світом – стає наслідком саме реалізації хронотопу порогу і спричиняється до усвідомлення Семом Вінчестером своєї любові до брата: «Я пошел бы туда с переломанными ногами и простреленной головой, только чтобы снова увидеть тебя. Я пошел бы туда даже мертвым, если бы это потребовалось» /*Hit the ground crawling*, *Книга фанфиков*/ (IMPERIO 1, 2014), а також спричиняється до самоусвідомлення (наприклад, «It's him. He's the broken thing. It wasn't Jared. It was never Jared» /«*Like a detuned radio*», *Archive of Our Own*/ (homo_pink, 2013), що, знову ж таки, забезпечить happy end.

Варто звернути увагу: найчастіше персонажі чоловічої статі переживають підкреслено складні фізичні травми чи хвороби. Наприклад, Джаред Падалекі із «Нарисуй мне океан» /*Книга фанфиков*/ (SkukaSmertnaya, 2012) хворий на аутизм, а з «*Like a detuned radio*» втратив можливість говорити у зв'язку з нападом на нього у в'язниці; Дін Вінчестер із «*Hit the ground crawling*» отримує страшні травми в пеклі й не може говорити. На думку С. Антоніоллі, «зважаючи на кількість жанрів fan fiction, які працюють із фізичним, психологічним та емоційним болем (наприклад, Hurt/Comfort і Darkfic), видається, що безліч авторів фанів одержимі чоловічою вразливістю і болем. Причини цього феномену варто шукати у сприйнятті вразливості й болю у патріархаті. Історично, влада завжди налаштовувала молодих чоловіків сміливо й героїчно протистояти труднощам [...]. Цей механізм ретранслюється в масовій і високій культурі з винятковою регулярністю» (Antoniolli, 2016–2017) (переклад наш – З. Г.). Коли ж із певних причин чоловік не може здолати слабкість, це може призвести до негативних наслідків як для нього самого (наприклад, низька самооцінка): «... Ты вовсе не глупый, вовсе не беспомощный. / – Я мешаю Дженсену [...].

Я глупый и мешаю ему» /хвороба/ /«Нарисуй мне океан», *Книга фанфиков*/ (SkukaSmertnaya, 2012), – так і для інших: «... у вас дрожат руки, сэр, – спокойно говорю я [...]. Он захлебывается на полуслове и умолкает, и я чувствую – может убить. Прямо сейчас. За то, что указала на его слабость» /розкриття психологічної травми через фізичний прояв/ /«Работа над ошибками», *Книга фанфиков*/ (Contesina, 2013).

Варто акцентувати увагу на тому, що найчастіше в аналізованих текстах така слабкість долається любов'ю («Работа над ошибками», «Богарт Луны Лавгуд», «In the house of fallen angels», «Нарисуй мне океан», «Иди ко мне»). Це засвідчує типовість цього мотиву для fan fiction. Ідеться також і про типовість його для масової літератури, зокрема для текстів жанру бульварного / любовного роману. Саме у зв'язку з цим актуалізується типовий для аналізованих текстів fan fiction happy end. Цікаво, що відповідно до результатів ВАЕ, важливою ознакою образу жінки є її соціальний статус, який реалізується через чоловіка: близько 3,4% реакцій (концепт «руки жінки») пов'язані з заміжжям (подружжя / весілля / наречена / заміжня / заміж / шлюб) та сім'єю (сім'я / мама / дитина) – близько 2%. Реакції фрейму «сім'я» надавали виключно респонденти жіночої статі. Тексти fan fiction, які ми аналізували, здебільшого не подавали одруження як розв'язку сюжету, але тенденція розгортання тексту цілком може актуалізувати у свідомості саме такий happy end.

Наявність фізичної травми / хвороби, яка може бути екстраполяцією певної психологічної / емоційної травмованості індивіда, стає умовою happy end тексту fan fiction, що реалізується як любов (залишитися разом навіки / to stay together ever after). Водночас варто зазначити, що так у fan fiction може здійснюватися міф масової культури про красуню (красеня) і чудовисько. До прикладу, текст «Несбывшееся» (Лекочка, 2012) подає образ Сандора Клігана так: «Девушка видела только ту сторону его лица, что не была сожжена и удивленно ловила себя на мысли, что если бы Гора в детстве не изуродовал его, то Сандор был бы **красив**» / *Книга фанфиков* / (виділення наше – З. Г.). Натомість текст фандомний «The Song of Ice and Fire» Дж. Мартіна надає інакші характеристики: «It (a helm – the author – Z. H.) was fashioned in the likeness of a snarling black hound, fearsome to behold, but Tyrion had always thought it a great improvement over Clegane's **hideously burned**

face», «... his mouth twisted in a **terrible mockery** of a smile...» або «The left side of his face was a **ruin**. His ear had been **burned away**; there was nothing left but a hole. His eye was still good, but all around it was a twisted mass of scar, **slick black flesh** hard as leather, pocked with craters and fissured by deep cracks that gleamed red and wet when he moved» (Martin, 1996) (виділення наше – З. Г.). Любов прекрасної Санси Старк до нього, Сандора Клігана, у фанфіках стає нагородою за перенесені страждання, зокрема й фізичні – зокрема й у фандомному тексті («Пташка была отчаянно восхитительна – **нежданное** и запретное **счастье...**» (виділення наше – З. Г.) / «Несбывшееся», *Книга фанфиков* / (Лекочка, 2012).

Варто також зазначити, що й фандомний текст подає образ Сандора Клігана як типовий для міфа про красуню і чудовисько, однак важко говорити про цілковиту його реалізацію в цьому тексті, найперше – у зв'язку з його (тексту) незавершеністю. «**Strong hands grasped** her by the shoulders, and for a moment Sansa thought it was her **father**, but when she turned, it was the **burned face** of Sandor Clegane looking down at her...» (Martin, 1996) (виділення наше – З. Г.) – саме через фізичний контакт (руки – плечі) здійснюється психоемоційне сприйняття персонажа (батько – надійність, захист), причому саме у ключі масоволітературного його потрактування.

Персонажі жіночої статі (або омеги з омегаверсуму), переживають травми, пов'язані здебільшого зі згвалтуванням і/чи втратою функції дітонародження (наприклад, через згвалтування). «... Когда они (магические существа – автор – З. Г.) двигались внутри меня, я чувствовала, как **их когти впиваются в кожу**. И я **подавалась телом так, как им хотелось**, только чтобы они не ранили меня еще глубже. / И вот уже несколько месяцев я продолжаю задавать себе вопрос: «Неужели мне настолько хотелось выжить?» / «*Богарт Луны Лавгуд*», *Книга фанфиков*/ (aliska 145, 2015); «**Его пальцы прикасаются к моей коже, словно пауки**. Липкие и грязные [...] Я безсильна. Боль пронизывает **тело**, перед глазами плавают цветные пятна, корда Чарли для **пущего послушания** дергает меня за волосы [...] Это отвратительно» (виділення наші – З. Г.) / «*Работа над ошибками*», *Книга фанфиков*/ (Contesina, 2013) – звернімо увагу, що два різні тексти подають акт згвалтування дуже подібно: тіло / шкіра (у фанфіках найчастіше стосується саме жіночих персонажів), позбавлення сили й захисту

(що теж реалізується на фізичному / тілесному рівні), вторгнення когось/чогось чужого, ворожого, біль.

Фрейм «зовнішні фізичні ушкодження»	Фрейм «хвороби»
Шрами (в чоловіків залишаються (Дін Вінчестер, «Hit the ground crawling»), в жінок – сходять (Санса Старк, «Адвокат»); виняток – Дженсен Екклз, «Игра в себя»)	Аутизм (Джаред Падалекі, «Нарисуй мне океан»)
Сиве волосся (Гаррі Поттер, «Работа над ошибками»)	Інвалід унаслідок аварії (Джаред Падалекі «Иди ко мне»)
Відсутність пальців на одній руці (Гаррі Поттер, «Работа над ошибками»; Дін Вінчестер, «Hit the ground crawling»)	Не може говорити (Джаред Падалекі, «Like a detuned radio»; Дін Вінчестер, «Hit the ground crawling»)
Сексуальне і/чи психологічне насилля (Санса Старк, «Адвокат»; Дженсен Екклз, «Игра в себя»; Герміона Грейнджер, «Работа над ошибками»; Луна Лавгуд, «Богарт Луны Лавгуд»)	Не може мати дітей унаслідок насилля, зокрема на сексуальному підґрунті (Санса Старк, «Адвокат»; Дженсен Екклз, «Игра в себя»)

Персонажі текстів фандомів, які мали певні зовнішні ушкодження (Сандор Кліган, Тиріон Ланістер, Гаррі Поттер, Северус Снейп), у хронотопі, пропонованому фанфіком, нових шрамів/травм/хвороб практично не отримують. Їхні фізичні ушкодження є своєрідним унаочненням пережитого досвіду й «виправдовують» мінімальні зміни їхньої зовнішності у fan fiction та harry end, який вони заслужили своїми діями і стражданнями в тексті-оригіналі та фанфіці. Так, Гаррі Поттер і Северус Снейп у fan fiction здебільшого переживають психологічні/психічні травми (Гаррі Поттер із фанфіків «Работа над ошибками» та «Луна Лавгуд и ее коллекция мозгошмыгов» (Avada_36, 2016) або Северус Снейп із «Работа над ошибками» чи «In the house of fallen angels»): Гаррі Поттер – обраний, шрам на його чолі – то мітка смерті; Северус Снейп Дж.К. Ролінг помер від укусу змії Волдеморта Наджіні; очевидно, якщо він вижив у тексті fan fiction, у нього має бути шрам на шії.

Звернімо увагу, що деякі фанфіки подають ці образи помітно «покращеними», принаймні візуально. Северус Снейп у тексті «Работа над ошибками» постає таким: «У него **красивые** руки. Тонкие пальцы, пара мелких шрамов...», «...**бархатным** голосом [...] продолжает», «Он... обыкновенный [...]. **Терпкий** запах кожи – еле уловимый, чуть холодный» (Contesina, 2013) (виділення

наше – З. Г.). Водночас фандомний текст подає інший образ: «His eyes were black like Hagrid's, but they had none of Hagrid's warmth. They were **cold and empty** and made you think of dark tunnels» (Rowling, 1997) (виділення наше – З. Г.). Якщо зважити на інші характеристики зовнішності Северуса Снейпа Дж.К. Ролінг (масне волосся, жовті зуби, гачкуватий ніс тощо), то створений образ візуально відштовхує, а образ фанфіків створений для того, щоб *приваблювати*.

Важко знайти фанфік серед аналізованих, у якому жіночий персонаж має певні зовнішні фізичні вади (які не зникнуть із часом принаймні). Але позбавлення жінки функції дітонародження або перенесення згвалтування, яке може серед небажаних наслідків мати і страх доторків, отже, унеможливлення сексуальних стосунків із чоловіком, отже, позбавлення функції дітонародження («Я с ужасом смотрю, как он тенет руку через стол ко мне. Это хуже, чем сто проклятий – то, что он сейчас ко мне прикоснется» /«Работа над ошибками», *Книга фанфиков*/ (Contesina, 2013), по суті, пошкоджує природу жінки, так само як хвороби / аварії / прокляття, пошкоджуючи тіло чоловіка, позбавляють його можливості виконання функції зв'язків із зовнішнім світом. Емоція завжди характеризується валентністю: позитивна чи негативна (Peer, Chesnokova, 2018); переживання цілого спектру емоцій щодо персонажів значно збільшує рецептивний потенціал тексту фанфіку.

Висновки

Fan fiction є одним зі зразків масової віртуальної літератури. Дискурс тілесності, реалізований у текстах fan fiction, стає для неї структуротворчим; по-перше, він емоційно наближує текст фанфіку до читача, по-друге, забезпечує здійснення бажаного досвіду сексуальних / любовних взаємостосунків з Іншим, по-третє, актуалізує базові потреби індивіда (через секс реалізуються безпека й любов). Фрейм «тіло» актуалізує гендерні стереотипи масової літератури й загалом культури: жінка сприймається через зовнішність як така, що акумулює в собі емоції / почуття; чоловік постає як характер, який забезпечує зв'язок із зовнішнім світом. Результати ВАЕ засвідчують, що, окрім реалізації й закріплення певних гендерних стереотипів, цей фрейм «вмикає» цілком

позитивні асоціації масової свідомості, які актуалізуються гендером та досвідом (уже-знане = безпека, комфорт).

Важливо зазначити, що результати проведеного дослідження можуть мати прикладний характер: сьогодні відбувається чимало конкурсів літературних текстів, зокрема й засобами мережі Інтернет (наприклад, «Сучасна попелюшка» тощо), а використання стратегій, описаних у статті (як-от реалізація дискурсу тілесності, стереотипні гендерні ролі, традиційний happy end тощо), дозволить знайти свою аудиторію й авторові-початківцю.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в компаративному аналізі образів текстів фандомів та fan fiction, явища Out of Character як психологічного й герменевтичного феномену, специфіки текстів фанфіків із позначкою «Смерть основного персонажа» саме в контексті дослідження дискурсу тілесності.

Література

- Балабан О. Поняття ментального лексику та моделі організації знань у пам'яті людини. *Psycholinguistics. Психолінгвістика. Психолінгвістика.* 2017. № 21(2). С. 12–26.
- Бубнова І., Казаченко О. Динаміка смислового содержания значення слова свобода. *Психолінгвістика. Психолінгвістика. Psycholinguistics.* 2018. № 23(2). С. 11–25. doi.org/10.5281/zenodo.1199099
- Ващенко І., Литвиненко О. Фактори ефективності сприймання літературних текстів. *Східноєвропейський журнал психолінгвістики.* 2014. № 1. С. 209–216.
- Гадамер Г.І. Герменевтика і поетика. Київ: «Юніверс», 2001. 288 с.
- Засекін С. Психолінгвістичні універсалії перекладу художнього тексту : монографія. Луцьк, 2012. 272 с.
- Книга фанфиков. URL: ficbook.net/fanfiction.
- Яус Г.Р. Досвід естетичного сприйняття і літературна герменевтика / пер. з нім. Р. Свято і П. Тарашука. Київ: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2011. 624 с.
- Antoniolli, C. (2016–2017). Questions of Sexual Identity and Female Empowerment in Fan Fiction. Venice: Ca' Foscari University of Italy. URL: https://www.academia.edu/Documents/in/Fanfiction_Studies
- Archive of Our Own.* URL: <http://archiveofourown.org>
- De Deyne, S., & Storms, G. (2008). Word associations: Network and semantic properties. *Behavior Research Methods, 40*(1), 213–231. doi: 10.3758/BRM.40.1.213
- Estes, Z., Golonka, S., & Jones, L.L. (2011). Thematic thinking. The apprehension and consequences of thematic relations. *Psychology of Learning and Motivation, 54*, 249–294. doi.org/10.1016/B978-0-12-385527-5.00008-5
- Fan Fic Junkies : When a couple captures our hearts. URL: www.fanfiction-junkies.de
- Lushch, U.I. (2018). The Self in the World : Overcoming Dualism and Shaping New Landmarks. *Антропологічні виміри філософських досліджень.* Вип. 13. С. 17–29. DOI: 10.15802/ampr.v0i13.122840

- Martin, G.R.R. A Game of Thrones (Song of Ice and Fire). URL: http://www.best-novels.com/George_R.R._Martin/A_Game_of_Thrones/17.html
- Ober, B.A., & Shenaut, G.K. (2006). Semantic Memory. In M.J. Traxler and M.A. Gernsbacher (Eds.). *Handbook of Psycholinguistics*, (pp. 403–455). New York: Academic Press.
- Peer, W., & Chesnokova, A. (2018). Reading and Rereading : Insights into Literary Evaluation. *Advanced Education*, 9, 39–46. doi: 10.20535/2410-8286.125730
- Pryhodko, V.V., & Rudenko, S.V. (2018). Body and Space Relationship in the Research Field of Phenomenological Anthropology : Blumenberg's Criticism of Edmund Husserl's «Anthropology Phobia». *Антропологічні виміри філософських досліджень*. Вип. 13. С. 30–40. doi: 10.15802/ampr.v0i13.125512
- Psycholinguistics. A Survey of Theory and Research Problems*. (1954). Ch.E. Osgood, T.A. Subeok (eds.). Baltimore: Waverly Press, Inc.
- Rowling, J.K. Harry Potter and the Sorcerer's Stone. URL: www2.sdfi.edu.cn/netclass
- Vivas, L., Manoiloff, L., García, A.M., Lizarralde, F., & Vivas J. (2018). Core Semantic Links or Lexical Associations: Assessing the Nature of Responses in Word Association Tasks. *Journal of Psycholinguistic Research*. Sept. URL : <https://www.springer.com/psychology/journal/10936>. doi: 10.1007/s10936-018-9601-8

References

- Balaban, O. (2017). Poniattia mentalnoho lexykonu ta modeli orhanizatsii znan u pamjati ludyny [The Notion of Mental Lexicon and the Models of Knowledge Organization in Person's memory]. *Psycholingvistyka – Psycholinguistics*, 21(2), 12–26 [in Ukrainian].
- Bubnova, I., & Kazachenko, O. (2018). Dinamika smyslovogo sodержania slova svoboda [Dynamics of the Semantic Content of the Word Freedom]. *Psycholingvistyka – Psycholinguistics*, 23(2), 11–25 [in Russian]. doi.org/10.5281/zenodo.1199099
- Vashchenko, I., & Lytvynenko, O. (2014). Faktory efektyvnosti sprymanna literaturnykh tekstiv [Factors Affecting the Effectiveness of Literary Text Perception]. *East European Journal of Psycholinguistics*, 1, 209–216 [in Ukrainian].
- Gadamer, H.G. (2001). *Hermenevtyka i poetyka [Hermeneutics and Poetics]*. Kyiv: Univers [in Ukrainian].
- Zasiekin, S. (2012). *Psycholingvistychni universalii perekladu hudozhnoho tekstu [Psycholinguistic universals of the artistic text translation]*. Luts'k: Volyns'kiy Natsional'nyy universytet imeni Lesi Ukrainky [in Ukrainian].
- Kniga fanfikov* (2018). [The Book of Fanfics] [in Russian].
- Yaus, H.R. (2011). *Dosvid estetychnoho spryiniattia i literaturna hermenevtyka [The experience of aesthetic perception and literary hermeneutics]*. Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].
- Antoniolli, C. (2016–2017). Questions of Sexual Identity and Female Empowerment in Fan Fiction. Venice: Ca' Foscari University of Italy. URL: https://www.academia.edu/Documents/in/Fanfiction_Studies
- Archive of Our Own*. URL: <http://archiveofourown.org>
- De Deyne, S., & Storms, G. (2008). Word associations: Network and semantic properties. *Behavior Research Methods*, 40(1), 213–231. doi: 10.3758/BRM.40.1.213

- Estes, Z., Golonka, S., & Jones, L.L. (2011). Thematic thinking. The apprehension and consequences of thematic relations. *Psychology of Learning and Motivation*, 54, 249–294. doi.org/10.1016/B978-0-12-385527-5.00008-5
- Fan Fic Junkies* : When a couple captures our hearts. URL: www.fanfiction-junkies.de
- Lushch, U.I. (2018). The Self in the World : Overcoming Dualism and Shaping New Landmarks. *Antropologichni vymiry filosofs'kykh doslidzhen – Antropological Measurements of Philosophical Research*, 13, 17–29 [in English]. DOI: 10.15802/ampr.v0i13.122840
- Martin, G.R.R. *A Game of Thrones (Song of Ice and Fire)*. URL: http://www.best-novels.com/George_R.R._Martin/A_Game_of_Thrones/17.html
- Ober, B.A., & Shenaut, G.K. (2006). Semantic Memory. In M.J. Traxler and M.A. Gernsbacher (Eds.). *Handbook of Psycholinguistics*, (pp. 403–455). New York: Academic Press.
- Peer, W., & Chesnokova, A. (2018). Reading and Rereading : Insights into Literary Evaluation. *Advanced Education*, 9, 39–46. doi: 10.20535/2410-8286.125730
- Pryhodko, V.V., & Rudenko, S.V. (2018). Body and Space Relationship in the Research Field of Phenomenological Anthropology : Blumenberg's Criticism of Edmund Husserl's «Anthropology Phobia». *Antropologichni vymiry filosofs'kykh doslidzhen – Antropological Measurements of Philosophical Research*, 13, 30–40 [in English]. doi: 10.15802/ampr.v0i13.125512
- Psycholinguistics. A Survey of Theory and Research Problems*. (1954). Ch.E. Osgood, T.A. Subeok (eds.). Baltimore: Waverly Press, Inc.
- Rowling, J.K. *Harry Potter and the Sorcerer's Stone*. URL: www2.sdfi.edu.cn/netclass
- Vivas, L., Manoiloff, L., Garcia, A.M., Lizarralde, F., & Vivas J. (2018). Core Semantic Links or Lexical Associations: Assessing the Nature of Responses in Word Association Tasks. *Journal of Psycholinguistic Research*. Sept. URL : <https://www.springer.com/psychology/journal/10936>. doi: 10.1007/s10936-018-9601-8

АНОТАЦІЯ

У статті досліджується дискурс тілесності, типові персонажі, стереотипні гендерні ролі текстів fan fiction, ґрунтованих на «поттеріані» (серія книг Дж.К. Ролінґ; серійний фільм), «Надприродному» (серіал), «Пісні льоду й полум'я» (серія книг Дж. Мартіна) / «Грі престолів» (серіал). Авторка використовує психолінгвістику (фреймовий аналіз та вільний асоціативний експеримент), герменевтику, елементи компаративного аналізу для опису основних характеристик персонажів та пояснення особливостей їхньої тілесної / фізичної взаємодії.

Fan fiction є різновидом віртуальної масової літератури, відтак вона має особливі риси, властиві масовій літературі загалом, наприклад, «комфортне» читання, типові персонажі в типовому драматичному сюжеті, часто – happy end і т.д.

Дискурс тілесності є одним із найважливіших аспектів текстів fan fiction, тому що досвід сексуальних взаємодій є бажаним для людини; це основа життя (дивитись піраміду базових потреб індивіда А. Маслоу).

Фрейм «тіло» охоплює не тільки власне секс (як фізичний/фізіологічний контакт між індивідами), але й любов і безпеку. Найчастотнішими елементами аналізованого фрейму є «руки / пальці» й «очі / погляд». Важливо відзначити, що руки й очі чоловіка часто показують його характер. Але очі й руки жінки реалізують її емоції й почуття. Це залежить від стереотипних гендерних ролей масової культури: чоловік повинен виконувати функцію взаємодії з зовнішнім світом, а жінка, своєю чергою, – функцію забезпечення безпечного життя всередині (дітонародження), що й підтверджує вільний асоціативний експеримент, проведений нами.

Фізичні ушкодження (шрами, травми, хвороби – для чоловіка, зґвалтування – для жінки) роблять персонаж більш емоційно близьким до читача текстів *fan fiction*, а також акцентують акт ініціації (перехід від тексту оригінального (фандому) до тексту *fan fiction*).

Ключові слова: *fan fiction*, оригінальний текст, фандомний персонаж, персонаж фанфіку, дискурс тілесності, фізичні та психологічні ушкодження.

Годунок Зоряна. Дискурс телесності в текстах *Fan Fiction*

АННОТАЦІЯ

В статті досліджується дискурс телесності, типові персонажі, стереотипні гендерні ролі текстів фанфіків, оснований на «Гаррі Поттері» (серія книг Дж.К. Роулінг; серійний фільм), «Сверхъестественном» (серіал), «Песне льда и огня» (серія книг Дж. Мартина) / «Игре престола» (серіал). Автор використовує психолінгвістику (фреймовий метод і вільний асоціативний експеримент), герменевтику, деякі елементи компаративного аналізу, щоб описати основні характеристики персонажів і пояснити особливості їх сексуальних і любовних взаємозв'язків.

Fan fiction – це вид віртуальної масової літератури, тому вона має особливі риси, притаманні масовій літературі загалом, наприклад, «зручне» читання, типові персонажі в типовому драматичному сюжеті, часто – щасливий кінець і т.д.

Дискурс телесності є однією з найважливіших частин текстів фанфіків, тому що досвід сексуальних/любовних взаємозв'язків бажаний для людини і є основою його життя (дивись, наприклад, піраміду потребностей індивіда А. Маслоу). Фрейм «тіло», структуруючий аналізований дискурс, охоплює не тільки секс, але й любов і безпеку, які стають можливими саме через фізичний контакт. Найчастотнішими існувальними фрейма «тіло» є «руки /

пальцы» и «глаза/взгляд». Важно отметить, что руки и глаза мужчины часто показывают его характер, а глаза и руки женщины – ее эмоции и чувства. Это зависит от стереотипных гендерных ролей массовой культуры: мужчина должен исполнять функцию взаимодействия с окружающим миром, а у женщины есть функция обеспечения безопасной жизни внутри себя (деторождение), что и подтверждает свободный ассоциативный эксперимент, проведенный нами.

Физические повреждения (шрамы, травмы, болезни – для мужчины, изнасилования – для женщины) делают персонажей более эмоционально близкими к читателю фанфиков; кроме того, они акцентируют акт инициации (перехода от фандомного текста к тексту fan fiction).

Ключевые слова: фанфик, исходный/фандомный текст, персонаж, персонаж фанфика, дискурс телесности, физический и психологический ущерб.

Persuasiveness in Political Discourse on Twitter

Персуазивність у жанрі твітінг в англomовному політичному дискурсі

Olena Goroshko¹

HabDoc in Philology and
Sociology, Professor, Chair holder
of Cross-Cultural and Foreign
Languages Department

Олена Горошко¹

доктор філологічних наук,
доктор соціологічних наук,
професор, завідувач кафедри
міжкультурної комунікації та
іноземних мов

E-mail: olena_goroshko@yahoo.com
orcid.org/0000-0002-8592-1022

Tetiana Poliakova²

Ph.D. in Philology,
Assistant Professor,
Chair holder of the Department
of Language Training

Тетяна Полякова²

кандидат філологічних наук,
доцент, завідувач кафедри
мовної підготовки

E-mail: tatyana_kharkov@outlook.com
orcid.org/0000-0002-3353-2228

¹ *National Technical University
«Kharkiv Polytechnic Institute»*
✉ 2, Kirpichov Str., Kharkiv,
Ukraine, 61002

¹ *Національний технічний
університет «Харківський
політехнічний інститут»*
✉ вул. Кірпичова, 2, м. Харків,
Україна, 61002

² *Kharkiv Petro Vasylenko
National Technical University
of Agriculture*
✉ 44, Alchevsky Str., Kharkiv,
Ukraine, 61002

² *Харківський національний
технічний університет сільського
господарства ім. П. Василенко*
✉ вул. Алчевського, 44, м. Харків,
Україна, 61002

*Original manuscript received April 29, 2018
Revised manuscript accepted September 25, 2018*

ABSTRACT

The article focuses on the question of new communication form appearance – the internet communication, namely political internet communication, that furthermore influenced the appearance of the new genres, among which we can find twitting. The active twitting usage with the communicative aim in political sphere puts the question about language learning namely about the means of expression of the persuasive language influence in the analyzed genre, as the persuasive language influence function is one of the most important functions in political internet-communication from psycholinguistic point of view.

The research process found out the range of verbal expression meanings of explicit and implicit persuasiveness. To the verbal meanings of implicit persuasiveness, we can refer the usage of imperatives and imperative constructions, explicit performatives, constructions with modal verbs, short sentences, and slogans.

The verbal meanings of implicit persuasiveness include rhetorical questions, affirmative sentences, and famous people's citations. To the special language meanings, which encourage the influence on the addressee we also refer the usage of elliptical sentences, parcelation, repetition. The mostly used lexical and stylistic meanings, that encourage the fulfillment of the main purposes of political discourse is the usage of metaphor, metonymy, irony, personification and oxymoron. The research allowed us to come to conclusion, that the English-speaking political internet-communication is characterized with the usage of the same verbal appellation meanings as traditional communication. But we can also outline the meanings peculiar only to the internet communication and especially the twitting genre. For the research methodology we took out modern scientific conceptions. The research methodology was developed according the framework of genre study, psycholinguistics, 2.0, virtual genre study. According to the aim and tasks, general and linguistic research methods were used.

Key words: *communication from the keyboard and voices (sounds) – to the screen and voice (sound), psycholinguistics 2.0, political internet-communication, internet-genre, twitting, persuasiveness.*

Introduction

The study further presented in this article is embedded into the notion of *computer-mediated communication*, a term that became widely known in linguistics (Herring & Androutsopoulos, 2015; Thurlow et al., 2004), after it appeared in the title of an influential online publication, *the Journal of Computer-Mediated Communication* (Crystal, 2011: 1) and in the work of Nancy Baron (Baron, 1984). According to

Kompantseva (2008), computer-mediated communication is defined as a special form of communication, interaction of people with each other on the Internet, carried out by means of exchanging text and multimedia messages. There are a number of seminal studies that address the issue of computer-mediated communication (Akimova, 2012; Baron, 2003; 2008; Barkovitch, 2015; Herring, 2014) by means of elucidating such topics as vocabulary use, oral-written format of speech, genre, genre aspects, word-building, (Crystal, 2011; Herring, 1996; 2008).

In order to provide insight into the new trends in Internet linguistics, including psycholinguistic research as one of its subject areas, and under impact of the rapid development of Internet technology especially web 2.0 platforms (Herring, 2013), the term *linguistics 2.0* is coined to delineate all these innovative processes taking place in the communicative space. In 2012 the umbrella term *keyboard (voice) – to – screen (voice) communication* appeared to cover those types of communication that may be depicted through a number of specific dichotomies: asynchronous – synchronous; written – spoken; monologue – dialogic; text – utterance; private – public; mobile – stationary, monomodal – multimodal and voice – keyboard (screen) (realized through Telegram or WhatsUp messengers or Twitter or Facebook SNS (Goroshko, 2017). The terms *psycholinguistics 2.0* or even *psycholinguistics 3.0* are also suggested to specify a separate field of linguistics analysis covering psycholinguistic research directly impacted by web 2.0 or web 3.0 technologies, e.g. the use of web 2.0 technologies in language acquisition studies, or impact of political leaders' speech on the citizenry, etc. (Goroshko, 2009). Thus, enlightening the new trends in Internet linguistics associated with the rapid development of Internet technology for the formalization of these innovative processes one can recommend to use an umbrella term *keyboard (voice) – to – screen (voice) communication*, covering all these types of communication through the Net.

Research in online communication typically involves text comments on photo-sharing sites; text, audio, and video responses to YouTube videos; text (and voice) chat during multiplayer online games; and text, video and audio messages from mobile phones posted to interactive TV programs, through messengers as Telegram or Viber, etc. These types of communication are characterised by convergence processes

that involve the convergence of text with text, text with multimodality (video or audio), comments on news stories; ‘talk’ pages associated with Wikipedia articles; status updates and comments convergence of different layers in texts, time overlaps, the senders and receivers of the messages we can trace the trend of increasing convergence, provoked even a specially developed research methodology (Snelson, 2016).

In order to describe the psycholinguistic component in online communication realized with the help of web 2.0 platforms and gadgets we propose to use the term *psycholinguistics 2.0* that emphasizes the psycholinguistic research component in this process. This term should be regarded in conjunction with a new approach in linguistics called Internet linguistics, a new area of linguistics with its own proper methodology and research objects (Goroshko, 2009). Consequently, the Internet and social media (web 2.0 platforms) have given rise to a broad range of new communicative genres that are referred to under the term *genre 2.0*. One can mention such genres as chats, forums, text messaging (SMS, WhatsApp), interaction on wiki talk pages and in blog comments, via Twitter, on social network sites, e.g. Facebook or Pinterest, and in multimodal 3D environments.

Theoretical background

Humanity has ample access to the opportunities offered by Internet-technologies (Herring, 2015) and it is only natural that political leaders use tremendous advantages associated with the development of information technologies and, in particular, social media resources. Being actively introduced into the sphere of politics, information technologies have significantly changed people’s views and stereotypes about the processes of interaction between political leaders and society. Special terms, such as *network politics*, *political Internet*, *cyberpolitics*, *digital democracy*, *politics 2.0*, *communication democracy*, *cyber democracy*, *e-government*, *computer-mediated political communication* (Morozova, 2011: 156; Goroshko & Chevordov, 2017) appeared to identify a new reality, new ways of the development of society and states. The presence of political discourse on the Internet has facilitated the emergence of *political linguistics*. It is a research area that deals with political communication, i.e. verbal activity which is focused on the propaganda of certain ideas with an emotional impact on the citizenry. This social science appears at the crossroad of linguistics and political

studies. Scholarship in this field is united, first of all, by the material under examination, namely the political language, texts, and discourse (Chudinov, 2012: 6).

It is an area where political linguistics is closely connected with psycholinguistics, which examines the relationship between language, thinking, and consciousness. The relationship of these two fields is stipulated by the fact that one of the directions of psycholinguistics study is the analysis of speech activity functions. In the political sphere of communication we can distinguish informative, suggestive, expressive, persuasive, and culture forming functions. The focus of attention of psycholinguistics is on the analysis of the relationship between messages, author's intentions, their transformation into verbal texts and their subsequent interpretation by the addressee. Perception of speech implies extracting the meaning that lies behind the external form of the statement. In the political sphere this process gains even more importance, since one of the main tasks of political leader is to bring his/her idea, and intention to the addressee using both explicit means and implicit ones, to encourage the addressee to perform a certain action.

The transition of political communication from the traditional to the virtual sphere facilitated the emergence of *political Internet-linguistics*. Its main objective is to study political texts and the peculiarities of the language functioning in the political sphere on the Net. The emergence of Internet-communication, including political Internet-communication, initiates new genres actively used on the Net, one of which is *twitting*, a digital genre initiated by the Internet-service Twitter. Twitter is a social network, an online service for micro-blogging, allowing users to send short (up to 280 characters) text messages.

Today, it is common for political leaders, government officials, political parties (i.e., all political stakeholders) to use Twitter in order to convey their official positions to the world community. One of the first leaders who started using Twitter in 2007 was the 44th US President Barack Obama. Currently, the most popular political leaders (by the number of followers) who have their accounts on Twitter are Donald Trump, the 45th US President (about 53 million); Narendra Modi, Indian Prime Minister (about 43 million); Barack Obama, the 44th US President (more than 100 million), and other political actors.

Being a powerful interactive means of communication with the society, the Internet makes it possible for politicians to carry on a steady

dialogue with their Internet-users, express their opinion on various political issues, and realize their personal ambitions and qualities in the field of politics. It allows strengthening and promoting their own image and glory (Page, 2012). The implementation of this communication is facilitated by the use of the following Twitter functions: the use of @ in front of the name indicates that this tweet is intended for a particular user; letters *RT* denote the quotation of another user; the sign of hashtag (#) denotes a thematic word. All functions mentioned above can be used in the genre – twitting – in order to promote your image, to show, for example, your connection with other users or your importance (by the number of retweets).

An active use of the Internet for communication in the political sphere raises the question of studying the means of expressing persuasiveness in the genre under investigation since one of the most essential areas of psycholinguistics (as one of the fields of linguistics, political linguistics) is the analysis of language as the main means of conducting speech activity, the main means of communication. However, psycholinguistics is interested not only in the study of linguistic means, e.g. grammatical, lexical, morphological, syntactic, but in the processes of speech activity in the system of various types of human activity, in this case, in the sphere of political discourse.

The study of political Internet discourse attracted researchers in political sciences, sociology, sociolinguistics, and psycholinguistics (Bronnikov, 2011; Chudinov, 2012; Conover et al., 2011; Haynes, 2009). The attention of linguists usually concentrates on the traditional political communication (Vashyuk, 2014; Petlyuchenko, 2009; Popova, 2014). As far as political Internet discourse is concerned (Morozova, 2011; Himelboim et al., 2013; Lehti & Laippala, 2014), and namely the study of the linguistic peculiarities of the genre twitting in the field of political Internet-communication, there are not many works on this topic today.

The research purpose of the study further presented in the article is to analyze the ways of expressing persuasiveness in the genre of twitting in the English-speaking political discourse on the Net. *The research objectives* are to determine and analyze the main explicit and implicit means of expressing persuasiveness in the genre twitting. *The research material* includes 915 messages obtained from official home pages of five most popular (according to the number of followers) politicians on Twitter – Donald Trump, Narendra Modi, Shashi Tharoor,

Cory Booker, and Paul Ryan. The messages are collected during the period from June 1 to June 30 2018.

To meet our objectives **the method** of information analysis, the synthesis method, the comparative method, the method of linguistic description, semantic and syntactic methods, interpretation method, the mixed methods of quantitative and qualitative analyses are used.

Results and discussion

The organization of the text in the area of politics depends, first of all, on the target audience – the addressees, who are presented by like-minded people of the politician, their opponents and potential electors (Chudinov, 2012). In addition, an important role is attributed to the purpose of using the Internet in the politics. Similar to traditional mass media, it is the dissemination of information from the author to addressees. However, in contrast to traditional communication, where this process is basically unidirectional, in Internet-communication, thanks to the use of modern technologies and, in particular, the original functions of the genre twitting – the use of thematic words, retweets, the ability to address a tweet both to a particular user, and to all users signed to receive messages from this author, it becomes a dialogue – an interaction that strengthens the trust and mutual understanding among communicants. Being closely connected with the issues of ideology (problems of covering political, economic, cultural life, international relations, etc.), communication on the Internet is also aimed at explaining and evaluating information and political situations.

However, one of the most important functions of political Internet discourse is the function of *the linguistic persuasion* (it is also called *motivation, vocative, conative, regulative* (Chudinov, 2012), *appellative function* (Chudinov, 2012; Petlyuchenko, 2009) as the Internet is considered to be an important and effective tool to construct opinions and worldviews, i.e. it presents a powerful tool to impact the audience (Morozova, 2011: 156–157), a tool of persuasion, reasoning and propaganda, which is used to meet individual objectives.

Persuasiveness in political discourse on Twitter implies an impact on the addressee for the purpose of mobilizing them to perform certain actions. Citizenry is urged to transfer the power to a particular party, to give support to this party, to act in accordance with the decisions taken by this party (Chudinov, 2012: 84). Persuasiveness in political

discourse on Twitter is aimed at addressing the users to come to the elections, to vote for a particular political party and a politician, to take part in meetings, etc. Persuasiveness is realized with the help of various linguistic means.

Research has distinguished between two types of means, for instance an *explicit appeal* to commit an action. It is such a type of an appellative statement that is associated with the change in behavior or the way of thinking. The second one is an *implicit* type of an appellative statement associated with a hidden message (Petlyuchenko, 2009: 203). Verbal means of *explicit persuasiveness* include imperatives, illustrated by the following tweet:

(1) Narendra Modi @narendramodi Jun 26

The interaction with beneficiaries of the Government's social security schemes commences at 9:30 AM. Do join via the 'Narendra Modi Mobile App' or watch it on @DDNewsLive. The stories of the beneficiaries will surely motivate us all.

This message is an example of the use of the imperative mood directed at the addressee and aimed to induce him to perform the action you need. As the study showed, imperatives (82 cases) are the most frequent form of verbal means of explicit persuasiveness and are found in about 9% of the tweets under investigation. Imperative constructions which include the use of such constructions as *it is time for smb to do smth*, *to let smb do smth*, etc.:

(2) Donald J. Trump @realDonaldTrump Jun 26

Thank you South Carolina. Now let's get out tomorrow and VOTE for @HenryMcMaster!

This tweet presents an example of the use of the imperative construction, the percentage of which in the tweets of the political sphere is about 2% (19 cases). The widespread use of imperatives and imperative constructions as special means of appeal is caused by the author's orientation both on the appellative and contact form of the statement (Petlyuchenko, 2009: 211).

Explicit performatives include the verbs *to appeal*, *to ask*, *to request*, *to order*, *to urge*, *to demand*, *to want*, *to wish*, *to entrust*, *to advise*, *to recommend*:

(3) Narendra Modi @narendramodi Jun 20

I urge people around to world to embrace Yoga. I also request people to share the joys of Yoga with others by teaching

Yoga particularly to today's youth. This way we can create a healthier planet.

In this message, performative explication is realized by using the verbs *urge* and *request*. According to the analysis, the use of explicit performatives was found in about 1.7% of the tweets of the political sphere.

Constructions with modal verbs (*must, should, to have to, need, can, could*), which are the most effective way of appealing to the addressee associated with the recommendation to perform the action:

(4) *Shashi Tharoo* @ShashiTharoor Jun 18

Interesting analysis by AmnaMirza on the lateral entry issue. My view is that there should be clear criteria for which posts are thrown open for lateral entrants who have expertise unavailable in government. & objective evaluation standards for applicants.

The use of the modal verb in this example indicates the wishes of the politician, his intentions, and is also characterized by the imperative nature and increased ideological value in the sphere of political communication.

The afore-mentioned tweets are characterized by the prevalence of the use of the modal verb *must* (40% of all modal verbs aimed at inducing the addressee to perform an action). The second place among modal verbs as for the frequency of their use is taken by the verb *should* (about 35%), followed by the verbs *need* (9%), *to have to* (9%), *can, could* (7.7%), supporting the main objective of the statement and expressing the desire or need to perform an action (Didenko, 2001: 94–95).

In general, modal verbs are found in about 8.5% of the tweets under investigation. This percentage indicates a fairly high level of their use and is explained by the need to implement an incentive to perform an action.

Another linguistic means of persuasiveness in political discourse on Twitter is represented by short sentences and slogans:

(5) *Donald J. Trump* @realDonaldTrump Jun 4

Farmers have not been doing well for 15 years. Mexico, Canada, China and others have treated them unfairly. By the time I finish trade talks, that will change. Big trade barriers against U.S. farmers, and other businesses, will finally be broken. Massive trade deficits no longer!

These verbal means of explicit persuasiveness are used in 3% of the messages of political discourse on Twitter, which generally indicates quite a high level of their use due to the ability to attract users' attention to this part of the message and thus focus on a particular problem.

Verbal means of *implicit persuasiveness* involve affirmative sentences, e.g.

(6) *Narendra Modi @narendramodi Jun 30*

GST has brought growth, simplicity and transparency. It is: Boosting formalisation. Enhancing productivity. Furthering 'Ease of Doing Business.' Benefitting small and medium enterprises. #GSTForNewIndia

This tweet is an example of an affirmative sentence – the statement of the political leader, their judgment, attitude to a particular issue and the purpose of which is to try to convince users of his point of view. Affirmative sentences are one of the most widespread verbal means of implicit persuasion in political online and offline communication. They occur in 17% of the messages studied and head the list in the frequency of use among verbal means of implicit persuasiveness.

Interrogative sentences, mainly rhetorical questions, help to draw attention to a certain problem, to show the solidarity of the political leader with his voters, to pay attention to his candidature, etc.:

(7) *Shashi Tharoor @ShashiTharoor Jun 26*

Sorry to hear that the Indian Govt has not raised the student visa issue w/ the British: <https://indianexpress.com/article/india/nobody-from-govt-has-raised-student-visa-row-with-us-british-envoy-dominic-asquith-5232053/> ...Chinese applicants get more student visas, more cheaply & for longer duration, on less onerous terms, than Indian students do. Does our Govt have no self-respect?

The use of rhetorical questions is an important means of dialogization consolidating the space between the author and other users. One of its functions is to attract attention, to deepen the impression, to increase the emotional tone (Arnold, 1990: 167). The answer to the rhetorical question has already been prompted by the authors. They intend only to induce the addressee to perform an action, to make him an active participant of communication. As the study has shown, rhetorical question are found in about 32 messages, or 3.5% of all tweets in this study.

Future tenses is the second most frequently used tool of verbal means of implicit persuasiveness (about 5.7% of messages). Using future tense forms, the author tries to make predictions concerning different situations in the future, expresses his ideas about future events. Thus, comparing past situations, past experience with possible future events is a powerful method of argumentation to meet communicative objectives, for instance

(8) *Donald J. Trump @realDonaldTrump Jun 30*

I will be making my choice for Justice of the United States Supreme Court on the first Monday after the July 4th Holiday, July 9th!

Another means of persuasiveness is to quote the sayings of famous writers, politicians, journalists, etc.:

(9) *Cory Booker @CoryBooker Jun 29*

«Not everything that is faced can be changed, but nothing can be changed until it is faced.» James Baldwin #FaceIt #FightIt #YouFindHopeThroughStruggle

In (9), the author uses the statement by James Baldwin, a famous American writer and playwright of the 20th century. It introduces new meanings, new events into historical and cultural context (Valgina, 2003: 150). Being an important functional element of verbal persuasiveness, citations help to increase the verbal representativeness of the text, the expressiveness of messages. This means of implicit persuasiveness is found only in about 1.2% of tweets. It can be explained by the restriction of messages in the genre twitting up to 280 characters, and also depends on the linguistic identity of the politician, i.e. it is of individual nature and is a feature of the author's writing style. Thus, 91% of all citations that occur in the messages examined are found in the tweets by D. Trump.

Special linguistic means, which strengthen the impact on the addressee, also include (Chudinov, 2012: 106) elliptical sentences, representing the omission of the main members of the sentence, e.g.

(10) *Donald J. Trump @realDonaldTrump Jun 25*

Just landed in South Carolina – will be at the McMaster rally shortly! #MAGA

Elliptical sentences rank quite high among verbal means of expressing persuasiveness and are found on average in 28% of tweets investigated. It is explained by the fact that in the genre under study, as in many other digital genres characterized by a synchronous nature

of communication, elliptical sentences create an imitation of a lively, informal conversation, give it the inflection of emotionality, thus bringing the author and the recipient closer, which is extremely important in the field of political communication when achieving the goals set.

Parceling presents an important stylistic technique of syntax that allows attracting users' attention and conveying them your point of view. However, in the genre twitting in the field of political communication, there are only a few cases of using this means – in about 0.5% of messages, e.g.

(11) *Narendra Modi @narendramodi Jun 26*

India is among the most investor friendly global economies. Our country offers: Growth. Macro-economic stability. Supportive regulatory framework. Political stability. A talented workforce. Large markets. Good physical infrastructure. Come, invest in India!

Repetition is found quite rarely – in 0.8% of tweets, repetition is an expressive means of syntax aimed at attracting the addressee's attention and emphasizing the emotional and semantic tone of the statement:

(12) *Cory Booker Verified account @CoryBooker Jun 22*

Love over hate Love over indifference Love over ignorance Love over ego Love over fear Love over barriers Love over borders Love over And over And over Again

In the present corpus, there are other lexical stylistic means that contribute to the impact on the audience, its opinions, the implementation of the strategies of positive self-presentation and negative representation of the opponent, etc. – are revealed. One of those means is metaphor and metonymy, e.g.

(13) *Donald J. Trump @realDonaldTrump Jun 7*

Prime Minister Trudeau is being so indignant, bringing up the relationship that the U.S. and Canada had over the many years and all sorts of other things...but he doesn't bring up the fact that they charge us up to 300% on dairy – hurting our Farmers, killing our Agriculture!

(14) *Narendra Modi @narendramodi Jun 24*

A test match in Bengaluru drew the attention of the entire cricketing world. The match between India and Afghanistan scripted history and marked a win for sportsmanship. #MannKiBaat

The data analysis indicates that irony is present in political discourse on Twitter, e.g.

(15) *Shashi Tharoor @ShashiTharoor Jun 30*

Wonderful discussion on The Role of Empire in WW1 at the #BradfordLiteraryFestival today with @RemonaAly, LucFerrier, PatCumper & @AmanMadra Britain is waking up to how much the soldiers of the non-white colonies did for her in two World Wars. Better late than never.

As the analysis shows, the use of lexical stylistic means cannot be assigned to the most common means of expressing persuasiveness in political discourse on Twitter. Thus, these means are found in 10.2% of the messages under study. The use of metaphor and metonymy is found in 82% of the tweets, and irony in 18%. It is explained by the fact that the main function of the genre studied is informing users about plans, meetings, various events and the use of linguistic means (the above mentioned lexical stylistic means) that enhance expressiveness of statements is not always justified in view of the sphere of the genre under study. A low frequency of metaphor, metonymy, irony and other tropes is also explained by the limitation of the size of the message in the genre twitting up to 280 characters.

Concluded

It can be concluded that political discourse on Twitter is characterised by a fixed number of verbal means of explicit and implicit persuasiveness. The use of linguistic means is manifested at all linguistic levels, lexical, morphemic, and syntactic. In general, these means are found in 90.5% of the tweets, which indicates a high frequency of their use in the genre twitting in this area. The first three places as for the frequency of use are taken by elliptical sentences (28% of messages), followed by affirmative sentences (16.4% of messages) and imperatives (9% of messages).

It can be argued that political Internet discourse is characterized by the use of the same verbal means as in traditional communication. However, it is also possible to single out the means that can be found exclusively in Internet discourse, and namely, in twitting, and the use of which became possible only due to unlimited possibilities of information technologies. These are the use of thematic words that allow getting to the timeline where this particular topic is discussed; the use of letters RT, the sign @, the ability to use links to audio and video materials and many others.

Thus, Internet technologies provide an opportunity to significantly expand the range of means used by political leaders in the course of their activity, to make it more expressive, which is as important as the content of the text itself.

So, the issues that constitute the core of psycholinguistics, political Internet-linguistics, and one of which is studying genre diversity of Internet-communication, the analysis of verbal and non-verbal means of the genre structure, are extremely complex and diverse. A careful analysis of linguistic resources, which provide an important means of struggling for political power, will contribute to a better understanding and analysis of texts of different genres in political communication, which determines *the prospects for further studies* of political Internet-communication, digital genres, genres 2.0 in synchronic and diachronic aspects.

References

- Akimova, N.V. (2012). Istoriya issledovaniya yazyka Interneta v Ukraine [The history of Internet language studies in Ukraine]. *Russkaya filologiya – Russian Philology*, 1–2, 55–59 [in Russian].
- Arnold, I.V. (1990). *Stilistika sovremennogo angliyskogo yazyka: (Stilistika dekodirovaniya) [Stylistics of modern English: (Decoding stylistics)]*. Moscow : Prosveshcheniye [in Russian].
- Barkovitch, A.A. (2015). Kompyuterno-oposredovannaya kommunikatsiya [Computer-mediated communication]. *Vestnik Udmurtskogo universiteta. Seriya «Istoriya i filologiya» – Bulletin of Udmurt University. Series «History and Philology»*, 3, 97–101 [in Russian].
- Baron, N.S. (1984). Computer mediated communication as a force in language change. *Visible Language*, XVIII (2), 118–141.
- Baron, N.S. (2003). Language of the Internet. *The Stanford Handbook for Language Engineers*, (pp. 59–127). Stanford : CSLI Publications.
- Baron, N.S. (2008). Always on. Language in an Online and Mobile World. Oxford : Oxford University Press.
- Bronnikov, I.A. (2011). Osobennosti seti Internet kak formy politicheskoy kommunikatsii [Features of the Internet as a form of political communication]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Moscow : MosSU [in Russian].
- Chudinov, A.P. (2003). *Metaforicheskaya mozaika v sovremennoy politicheskoy kommunikatsii: Monografiya [Metaphorical mosaic in modern political communication: Monograph]*. Yekaterinbutg : UralSPU [in Russian].
- Chudinov, A.P. (2012). *Politicheskaya lingvistika: uchebnoye posobiye [Political linguistics: A student guide]*. Moscow : Phlinta [in Russian].
- Conover, M.D., Ratkiewicz, J., Francisco, M., Concalves, B., Flammini, A., & Menczer, F. (2011). Political polarization on Twitter. *Proceedings of the fifth international AAAI conference on Weblogs and Social Media*. Retrieved from <http://www.aaai.org/ocs/index.php/ICWSM/ICWSM11/paper/view/2847/3275>.

- Crystal, D. (2011). *Internet linguistics: A student guide*. London and New York : Routledge. Taylor & Francis Group.
- Deneke, L. (2007). *Computer-mediated communication: potential and actual effects on the English language*. Saarbrücken : VDM Verlag Dr. Mueller.
- Didenko, M.A. (2001). Politicheskoye vystupleniye kak tip teksta [Political speech as a type of text]. *Candidate's thesis*. Odessa : OdesNU [in Russian].
- Goroshko, O.I. (2009). Ot psikholingvistiki 2.0 do psikholingvistiki 3.0: Quo Vadis? [From psycholinguistics 2.0 to psycholinguistics 3.0: Quo Vadis?]. *Psikholingvistika – Psycholinguistics*, 3, 108–124 [in Russian].
- Goroshko, O.I. (2017). Internet linguistics: from metaphor to discipline? *Aktualni napryamy suchasnoyi filolohiyi – Actual Fields of Modern Philology*: Proceedings of the International Virtual Scientific and Practical Conference Dedicated to 15th Anniversary of the Foundation of the International Humanitarian University, (pp. 25–31). Odessa: OdesHU.
- Goroshko, O.I., & Chevordov, Yu.A. (2017). Polityka 2.0 u diyi (sotsiologichnyy vymir) [Politics 2.0 in use (sociological dimension)]. *Sotsialni komunikatsiyi: teoriya i praktyka – Social Communications: Theory and Practice*, 5, 16–25 [in Ukrainian].
- Haynes, A.A. (2009). Making an impression: New Media in the 2008 presidential nomination campaigns. *P.S. Political Science and Politics*, 42 (1), 53–58. <https://doi.org/10.1017/S1049096509090052>
- Herring, S.C. (1996). *Computer-Mediated Communication: Linguistic, Social and Cross-Cultural Perspectives. Pragmatics and Beyond series*. Amsterdam : John Benjamins.
- Herring, S.C. (2008). Language and the Internet. In W. Donsbach (Ed.), *International Encyclopedia of Communication* (pp. 2640–2645).
- Herring, S.C. (2013). Discourse in Web 2.0: Familiar, reconfigured, and emergent. *Georgetown University Round Table on Languages and Linguistics 2011: Discourse 2.0: Language and new media*. (pp. 1–25). Washington, DC : Georgetown University Press. Prepublication version. Retrieved from <http://ella.slis.indiana.edu/~herring/GURT.2011.prepub.pdf>.
- Herring, S.C. (2014). Language and the Internet. In W. Donsbach (Ed.), *The concise encyclopedia of communication*. Oxford, UK : Wiley-Blackwell. Prepublication version. Retrieved from <http://ella.slis.indiana.edu/~herring/concise.pdf>.
- Herring, S.C. (2015). New frontiers in interactive multimodal communication. In A Georgapoulou & T. Spilloti (Eds.), *The Routledge handbook of language and digital communication* (pp. 398–402). London: Routledge.
- Herring, S.C., & Androutsopoulos, J. (2015). Computer-mediated discourse 2.0. In D. Tannen, H.E. Hamilton, & D. Schiffrin (Eds.), *The handbook of discourse analysis*, Second Edition (pp. 127–151). Chichester, UK : John Wiley & Sons. Retrieved from <http://info.ils.indiana.edu/~herring/herring.androutsopoulos.2015.pdf>.
- Himelboim, I., McCreery, S., & Smith, M. (2013). Birds of a feather tweet together: integrating network and content analyses to examine cross-ideology exposure on Twitter. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 18 (2), 40–60. <https://doi.org/10.1111/jcc4.12001> Retrieved from <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/jcc4.12001/full>.
- Internet World Stats (2018). *Usage and Population Statistics*. Retrieved from <https://www.internetworldstats.com/stats.htm>.

- Kompantseva, L.F. (2008). *Internet-lingvistika kognitivno-pragmaticheskiy i lingvokul'torologicheskoy podkhody [Internet-linguistics: cognitive-pragmatic and linguocultural approaches]*. Lugansk : Znanie [in Russian].
- Lehti, L., & Laippala, V. (2014). Style in French politicians' blogs: degree of formality. *Language@internet*, 11. Retrieved from <http://www.languageatinternet.org/articles/2014/lehti>.
- Morozova, O.N. (2011). Politicheskaya internet-kommunikatsiya : yeye rol', funktsii i formy [Political Internet-communication: its role, functions and forms]. *Politicheskaya lingvistika – Political linguistics*, 1(35), 156–161 [in Russian].
- Page, R. (2012). The linguistics of self-branding and micro-celebrity in Twitter: the role of hashtags. *Discourse and Communication*, 6(2), 181–201.
- Petlyuchenko, N.V. (2009). *Kharyzmatyka: movna osobystist i dyskurs [Charismatics: the linguistic personality and discourse]*. Odesa : Astroprint [in Ukrainian].
- Popova, O.V. (2014). Peredvyborchyy dyskurs SSHA v dynamitsi anhliyskoyi movy seredyiny XX – pochatku XXI stolit [Pre-election discourse of the USA in the dynamics of the English language in the middle of XX – beginning of the XXI centuries]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Sumy : SumSU [in Ukrainian].
- Snelson, C.L. (2016). Qualitative and Mixed Methods Social Media Research: A Review of the Literature. *Journal of Qualitative Methods*, 15(1). <http://dx.doi.org/10.1177/1609406915624574>
- Thurlow, C., Lengel, L., & Tomic, A. (2004). *Computer-mediated communication*. Newbury Park, CA : Sage.
- Valgina, N.S. (2003). *Teoriya teksta: uchebnoye posobiye [Text theory: a student guide]*. Moscow : Logos [in Russian].
- Vashyuk, T.M. (2014). Prahmatyko-funktsionalni vlastyvoli nimetskoho politychnoho dyskursu [Pragmatic and functional properties of German political discourse]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Lviv : LvivNU [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена питанням появи нової форми комунікації – інтернет-комунікації, а саме політичної інтернет-комунікації, що, в свою чергу, призвело до виникнення нових жанрів, одним з яких є твітінг. Активне використання твітінга з метою комунікації в політичній сфері ставить питання про вивчення мови, а саме – способів вираження персуазивності в досліджуваному жанрі, оскільки функція персуазивного мовного впливу є однією з найважливіших функцій політичної інтернет-комунікації з точки зору психолінгвістики.

У процесі дослідження було виявлено ряд вербальних засобів вираження експліцитної та імпліцитної персуазивності. До вербальних засобів експліцитної персуазивності можна віднести використання імперативів та імперативних конструкцій, експліцитних перформативів, конструкцій з модальними дієсловами, коротких речень, слоганів.

Вербальні засоби імпліцитної персуазивності включають в себе риторичні запитання, стверджувальні речення, цитування висловів

відомих особистостей. До спеціальних мовних засобів, що підсилюють вплив на адресата, також відносять використання еліптичних речень, парцеляції, повтору. Найбільш частотними лексичними стилістичними засобами, які сприяють досягненню основних цілей політичного дискурсу, є використання метафори, метонімії, іронії, уособлення і оксиморона.

Дослідження дозволило зробити висновок, що англomовна політична інтернет-комунікація характеризується використанням тих же вербальних засобів апелювання, що і традиційна комунікація. Однак можна також виділити засоби, властиві виключно інтернет-комунікації, а саме жанру твітінг. Методологічною базою дослідження слугували сучасні наукові концепції, розроблені в рамках жанрознавства, психолінгвістики 2.0, віртуального жанрознавства. Відповідно до поставленої мети і завдань були використані як загальнонаукові, так і лінгвістичні методи дослідження.

Ключові слова: спілкування від клавіатури і голоси (звуку) – до екрану і голосу (звуку), психолінгвістика 2.0, політична інтернет-комунікація, інтернет-жанр, твітінг, персуазивність.

Горошко Елена, Полякова Татьяна. Персуазивность в жанре твиттинга в англоязычном политическом дискурсе

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена вопросам появления новой формы коммуникации – интернет-коммуникации, а именно политической интернет-коммуникации, что, в свою очередь, привело к возникновению новых жанров, одним из которых является твиттинг. Активное использование твиттинга в целях коммуникации в политической сфере ставит вопрос об изучении языка, а именно – способов выражения персуазивности в исследуемом жанре, поскольку функция персуазивного языкового воздействия является одной из важнейших функций политической интернет-коммуникации с точки зрения психолингвистики.

В процессе исследования был выявлен ряд вербальных средств выражения эксплицитной и имплицитной персуазивности. К вербальным средствам эксплицитной персуазивности можно отнести использование императивов и императивных конструкций, эксплицитных перформативов, конструкций с модальными глаголами, коротких предложений, слоганов. Вербальные средства имплицитной персуазивности включают в себя риторические вопросы, утвердительные предложения, цитирование изречений известных личностей. К специальным речевым средствам, усиливающим воздействие на адресата, также относят использование эллиптических предложений, парцелляции, повтора.

Наиболее частотными лексическими стилистическими средствами, способствующими достижению основных целей политического дискурса, является использование метафоры, метонимии, иронии, олицетворения и оксиморона.

Исследование позволило сделать вывод, что англоязычная политическая интернет-коммуникация характеризуется использованием тех же вербальных средств апеллирования, что и традиционная коммуникация. Однако можно также выделить средства, присущие исключительно интернет-коммуникации, конкретно, жанру твиттинг. Методологической базой исследования послужили современные научные концепции, разработанные в рамках жанроведения, психолингвистики 2.0, виртуального жанроведения. Согласно поставленной цели и задачам были использованы как общенаучные, так и лингвистические методы исследования.

Ключевые слова: общения от клавиатуры и голоса (звука) – к экрану и голосу (звуку), психолингвистика 2.0, политическая интернет-коммуникация, интернет-жанр, твиттинг, персуазивность.

Sound-Color and Phono-Semantic Analysis of Literary Poetic Text by Synesthets

Особенности звуко-цветового и фоносемантического анализа поэтических текстов синестетами

Mariya Elivanova

Ph.D. in Philology,
Assistant Professor

Мария Еливанова

кандидат филологических наук,
доцент

E-mail: melivanova@yandex.ru
orcid.org/0000-0002-9828-7470

*Herzen State Pedagogical
University of Russia,
Saint Petersburg, Department
of Language and
Literary Child Development*
✉ 48, Embankment of the river
Moika, Saint-Petersburg, 191186

*Российский государственный
педагогический университет
им. А.И. Герцена, кафедра
языкового и литературного
образования ребенка*
✉ Набережная р. Мойки, 48,
Санкт-Петербург, 191186

Original manuscript received March 03, 2018

Revised manuscript accepted October 02, 2018

ABSTRACT

The article is concerned with investigating the problem of synesthesia that manifests itself in the fact that stimulation in one sensory-based system or cognitive system that leads to automatic reaction in another one.

This article is the continuation of the research published in the previous one (Еливанова, Семушина, 2017) in which we described statistically significant sound / alphabet letters-color and words-color correlations typical for synesthets. The aim of the next stage was to research synesthets' capability of sound-color and phono-semantic analysis of a poetic text. Phonosemantics is a Russian branch of linguistic, its subject matter is sounds that create images.

12 synesthets took part in the research at the first stage. We offered them to analyze a piece of poetry «Grasshopper» by V. Hlebnikov (В. Хлебников).

We revealed that synesthets have different capabilities of sound-color analysis of a literary poetic text that manifest individual and typological specifics of sound-color capability. 2 (16.7%) of examined respondents who have artistic type of higher nervous function with its high potential color-sound language system are good at intuitive phono-semantic analysis of a poetic text.

Then we offered 3 curated synesthets extracts of poetry by А. Блок, А. Белый and Edgar Allan Poe (in original and in the translation by 3 different Russian poets).

Analysis showed that individual method of synesthets partly coincides with the method of automatical analysis that is based on letter occurrence frequency in a text. Synesthets do not necessarily feel colors of frequent letters / sounds that have not equal meaning for the color perception of words and the text as a whole.

Synesthesia specifics combined with emotional image reflection of color-sound of analyzed texts let synesthets intuitively decode motivation coded with the help of phonetic means of language in the text by the authors of poems.

In spite of individual variability of synesthetic perception of a text there is phono-semantic general invariability that is caused by imaginative comprehension of sound-color of poetic texts.

Key words: *synesthesia, synesthet, sound-color capability, phono-semantic, sinesthemia, letter, sound, color.*

Вступление

Исследование имело целью выяснить способности синестетов (людей, у которых раздражение в одной сенсорной или когнитивной системе ведет к автоматическому непроизвольному отклику в другой сенсорной системе – (Cytowich, 2002; García-Matos & Torner, 2015)) к звуко-цветовому и фоносемантическому анализу поэтических текстов.

Фоносемантика – направление лингвистики, предметом которого является изучение звукоизобразительной системы языка. Оно основано на том, что звуки речи могут нести в себе свой особый самостоятельный смысл. У истоков этой науки о языке стоят создатель теории фонетического значения А.П. Журавлёв (1974) и основатель звукосимволизма С.В. Воронин (1982). Главным её принципом является принцип непроизвольности языкового знака.

А.П. Журавлёв (1974; 1991) производил компьютерный звуко-цветовой и фоносемантический анализ стихотворений на основе разработанной им методики с учётом средних оценок цвета

гласных и фонетического значения «звукобукв», а также отклонения их частоты от нормы в текстах. Интерес к звуко-цветовому и фоносемантическому анализу поэтических текстов в последнем десятилетии возрос, появились диссертационные исследования с использованием компьютерного метода (Прокофьева, 2009; Ищенко, 2009). Адаптировав методику и используя статистически значимые данные о цвете «графонов», Л.П. Прокофьева подвергла автоматическому анализу звуко-цветовые соответствия множества поэтических текстов на русском и английском языках и сопоставила полученные результаты с результатами аудиторского анализа этих текстов гимназистами. Специальных исследований звукоцвета и звуковой символики поэтических текстов с русскоязычными информантами-синестетами до настоящего времени не проводилось.

В западной традиции в исследовании синестезии преобладает нейрофеноменологический подход (см, например, (Cytowich, 2002; Hubbard & Ramachandran, 2005)). Стихотворные тексты также становились предметом исследования, например, в (Dittmar, 2007). Однако авторы работ рассматривали, какое отражение феномен синестезии поэтов находит в их творчестве, и не ставили своей задачей исследование того, как воспринимают тексты синестеты, читающие или слушающие стихотворные строки.

Методы исследования

Исследование выполнено с участием двенадцати синестетов, которых мы благодарим за сотрудничество. Респондентам предлагался для анализа ряд поэтических текстов. Задача состояла в том, чтобы, читая текст вслух и не вдумываясь в смысл слов, составить общее представление о цвете текста и роли в нём цвета звуков/букв, а также о смысле звукоцвета стихотворения и о вызванных им образных смысловых ассоциациях.

Обсуждение результатов

Проведенное нами экспериментальное исследование включало в себя два этапа. На первом этапе всем двенадцати респондентам было предложено для анализа стихотворение В. Хлебникова «Кузнечик».

В. Хлебников: «Крылышкуя золотописьмом / Тончайших жил, / Кузнечик в кузов пуза уложил / Прибрежных много трав

и вер. / «Пинь, пинь, пинь!» – тарарахнул зинзивер. / О, лебедиво! О, озари!» («Кузнечик»).

Сделанный респондентами звукоцветовой и фоносемантический анализ стихотворений разных авторов показал следующие результаты.

Светлана Желязко. Графемно-фонемный синестет. Всё стихотворение золотое, как золото и буква З, её здесь необычно много. Много светло-коричневого К, серого Т и тёмно-коричневого Р. ПИНЬ-ПИНЬ не в цветовой гамме, оно тёмно-синее, как П, и выпадает из контекста. ЛЕБЕДИВО с ярким зеленовато-голубым Л тоже не в тему, без него и без ПИНЬ было бы намного гармоничнее.

Александр Волков. Фонемный синестет. Салатовые оттенки по всему стихотворению. По строчкам есть всплески коричневого, но в итоге все переходит в различные оттенки зелёного. Преобладающие звуки: И – жёлто-зелёный с золотистым отливом, Ж – болотный, З – светло-зелёный, К – красно-коричневый. Смысла цвета и звучания текста не понимает.

Ольга Турьева. Графемно-фонемный синестет. Очень много буквы З, поэтому ассоциация со звуком работающей бензопилы. Сочетание ЖИ, которое тоже несколько раз присутствует, имеет цвет ржавого железа, поэтому «железные» стихи дают ощущение лязга и скрежета на зубах при чтении.

Евгения Громова. Графемно-фонемный синестет. Если просто читать стихотворение вслух, рисуются образы летнего дня, травы, крыльев стрекозы. Цвет букв на втором плане. Если заучивать, то строчки имеют цвет первого слова (первой его буквы): К – синий, Т – оранжево-жёлтый, П – синий. В последней строчке белое О подтягивает жёлтый цвет Л из ЛЕБЕДИВО, поэтому строка в целом белая и жёлтая. Цвет строк не несёт образной информации.

Марина Дубровская. Графемно-фонемный синестет. Очень много букв участвует, поэтому текст сливается в сероватый цвет, который отливает синим от букв К в первой половине текста и коричневым из-за П и Т во второй. Последняя строка белого цвета из-за четырёх белых букв О.

Эдуард Михалёв. Фонемный синестет. «Не получается не вдумываться совсем, вместо этого слова начинают представляться сложенными из объёмных букв, висящих в пустоте и

воспринимаемых не как набор букв, а как соединение слогов, иногда не совпадающих с фонетическими... Общее восприятие стихотворения со временем поменялось от однообразного лёгкого белого дымка со слабым синим или зелёным оттенком (белый холодного оттенка, если можно так сказать) вначале до более плотной субстанции, похожей на крупноячеистую пену с различимой блочной структурой, где ячейки переливаются разными цветами в разной последовательности и с разной длиной цикла – бессмысленный образ бессмысленного стихотворения». По строкам и по составляющим их словам описал цветную модель возникшего в сознании образа.

Анна Морозова. Графемно-фонемный синестет. Общий цвет текста стихотворения состоит из цветов самых часто встречающихся букв: коричневого, жёлтого, синего.

Наталья Т. Фонемный синестет. Много темных оттенков зеленого, коричневого и чёрного, общий цветовой тон тёмный. Светлое только розовое слово ЛЕБЕДИВО.

Софья Ковтун. Графемно-фонемный синестет. Чёрно-коричневые, темно-синие, зелёные, малиновые цвета больше проявились, стихотворение в целом тёмное.

Танита Гриценко. Графемно-фонемный синестет. Первая строка в основном золотистая, во второй есть белый, чёрный, желтый, оранжевый, в третьей – коричневый, четвёртая строка коричневатозеленая. ПИНЬ-ПИНЬ коричнево-чёрное, ТАРАХНУЛ – белое с коричневым и чёрным, ЗИНЗИВЕР – коричневое с оранжевым.

Даша Дубовая. Графемно-фонемный синестет. Больше всего жёлтых, зелёных, розовых цветов в тексте.

Маша Пахомова. Графемный синестет. При чтении буквы чёрные. Если задуматься об общем цвете текста, то в нём есть серый, оранжевый, коричневый, синий цвета.

В. Хлебников фонетическими средствами изобразил в стихотворении Кузнечика зелёного *Tettigonia viridissima*, брачная песня которого состоит из однообразных стрекочущих звуков. Другой художественный образ – птичка синица большая *Parus major*, которую в местных диалектах на севере России называют зинзивером или кузнечиком за многократное повторение колена весенней песенки «зин-зи-пи». Крик тревоги – «Пинь-пинь тарарах». Звукоцветовые ассоциации у всех синестетов разные. На восприятии

цвета стихотворения сказались индивидуальные особенности синестезии. О том, что синестезия может быть выражена в разной степени (Deroy & Spence, 2013) и имеет индивидуальные особенности и вариабельна см., например, (Brogaard, 2014).

Для дальнейшего исследования отобраны три респондента. А. Волков – фонемный синестет с мыслительным типом ВНД (по И.П. Павлову). О. Турьева и С. Желязко – графемно-фонемные синестеты с художественным типом ВНД, способные к восприятию фонетических смысловых значений. С. Желязко сообщила, что оторвать звук и цвет от смысла не может и её восприятие идёт по формуле ЗВУК + ЦВЕТ + СМЫСЛ = ЕДИНОЕ ЦЕЛОЕ.

А. Блок: «Белой ночью месяц красный / Проплывает в синеве. / Бродит призрачно-прекрасный, / Отражается в Неве. / Мне провидится и снится / Исполненье тайных дум. / В вас ли доброе таится, / Красный месяц, тихий шум?..»

Светлана Желязко. Стихотворение динамичное, цветное. Преобладает синий цвет. То, что слово КРАСНЫЙ повторяется два раза, не задаёт стихам красный тон. Вторая строка с тремя синими словами подряд (синие В и П, слово СИНИЙ) подавляет всё остальное. К концу синий цвет подкрепляется двумя синими словами «В ВАС».

Ольга Турьева. Стихотворение связано с чем-то магическим, темным, неизведанным. Оно как зеркало в сказке про Алису из Зазеркалья: тронешь его рукой, а она в него погружается. Много желто-зеленого цвета, так как такие буквы присутствуют почти в каждом слове. Например, в слове БЕЛОЙ есть немного зелёного и жёлтый, НОЧЬЮ – темно-синий, жёлтый. Светло-жёлтая буква О сильно влияет на цвет слов, как и гласные Е, У, А, Ы, Э, Я. Слово МЕСЯЦ зеленоватого оттенка, переходящего в синий.

Александр Волков. Стихотворение бело-голубое, на последней строчке скачок в красно-коричневый. Преобладают цвета Б (бело-голубой), Н (синий), К (красно-коричневый) и Т (коричневый).

У А. Блока белый цвет, наряду с символикой чистоты и совершенства, несёт также символику отчуждения, страдания, мертвенности, тоски. Эти настроения усиливает синий цвет, который в его поэзии является цветом сумерек, тайны, холода и печали. Красный у русских поэтов-символистов является цветом губившего Россию хаоса. Но у Блока красный – это цвет жизненной энергии.

Можно считать, что все респонденты по-своему уловили звукоцветовые коды стихотворения. Однако значение их смыслу придала только О. Турьева. Но и С. Желязко написала о «борьбе» красного и преобладающего синего цвета в звукоцвете стихотворения.

А. Блок: «Ветер хрипит на мосту меж столбами, / Чёрная нить под снегами гудёт. / Чудо ползёт под моими санями, / Чудо мне сверху поёт и поёт. / Всё мне невуче, тяжело и трудно, / Песни твои, и снега, и костры, / Чудо, я сплю, я устал непробудно... / Чудо, ложись в снеговые бугры!»

Светлана Желязко. Стихотворение очень тёмное. Тёмно-коричневые Ч и Р, чёрное Д и тёмно-синее П очень часты. Очень тёмное слово ХРИПИТ.

Ольга Турьева. В стихотворении преобладают буквы тёмных оттенков. По цвету оно тёмное, с включениями светлых гласных. По образному смыслу похоже на узкий тёмный колодец. Чем ниже спускаешься, тем темнее.

Александр Волков. Цвет стихотворения от почти чёрного тёмно-серого к бежевому. В цветовой гамме преобладают темно-серый Х, темный коричневый Ч, бежевый П.

В стихотворении А. Блока предчувствия революции 1905 года в России символизируются чёрным цветом, который означает неоднозначность. «Чёрное чудо» – это «тайна, покрытая мраком». Тёмный колорит у синестетов отвечает мрачно-тревожному настроению поэта.

А. Блок: «На гладях бесконечных вод, / Закатом в пурпур облаченных, / Она вещает и поёт, / Не в силах крыл поднять смятенных... / Вещает иго злых татар, / Вещает казней ряд кровавых, / И трус, и голод, и пожар, / Злодеев силу, гибель правых... / Предвечным ужасом объят, / Прекрасный лик горит любовью, / Но вещей правдою звучат / Уста, запекшиеся кровью.» («Гамаюн – птица вещая»).

Светлана Желязко. Очень цветное стихотворение, в нём много зелёного (в словах Н и И зелёные) и синего (П и В). Эти два цвета преобладающие.

Ольга Турьева. В стихотворении фразы чёткие, как барабанная дробь. Ассоциируется с непогодой перед грозой. Часто встречается бесцветная буква Л, которая видится как прозрачная вода, окрашенная соседними буквами. Первая половина стихотворения

более светлого цвета из-за белого А в словах ГЛАДЯХ, ЗАКАТОМ, ОБЛАЧЕННЫХ, ВЕЩАЕТ. Со слова КРЫЛ текст темнеет от чёрных Ы, И, Д в словах СМЯТЕННЫХ, ИГО, ЗЛЫХ, РЯД и других. Иногда среди черноты мелькает светло-жёлтый цвет О. Со слова ПРАВЫХ текст светлеет от слов ГОРИТ, ЛЮБОВЬЮ, ПРАВДОЮ и других.

Александр Волков. Цвет стихотворения переходит от синего в зелёный, в конце он светло-коричневый. В цвете преобладают синее Н, зелёное В, жёлто-зелёное И и коричневое Т.

А. Блок словесно описал свои впечатления от картины В. Васнецова, на которой изображена вещая птица с красивым женским лицом, чёрными туловищем и крыльями, синими маховыми и хвостовыми перьями и рыжим надхвостьем. Птица вещает грядущую бурю. Фон красный сверху и внизу и охристый с зелёным в середине картины.

А.П. Журавлёв в своей книге «Звук и смысл» отметил: «Расчёт звукоцвета на компьютере показал, что в стихотворении среди гласных наиболее заметно доминируют красные А и Я, тёмный Ы и тёмно-зелёный У». Никто из синестетов не обнаружил красного цвета, который фонетически закодирован поэтом. У О. Турьевой цвет А белый, Я – тёмно-синий; у А. Волкова А – белый, Я – красноватый. У С. Желязко А и Я красные, но этот цвет она тоже не заметила в связи с особенностями синестезии. В восприятии цвета слов у неё особую роль играют первая буква слова и согласные. В стихотворении на слух красного вообще не видит, кроме красного слова КРОВЬЮ (оно имеет цвет денотата). Когда читает текст, красная буква А мелькает, но не выделяется.

А. Белый: «Упал на землю солнца красный круг, / И над землёй, стремительно блистая, / Приподнялась зеркальность золотая / И в пятнах пепла тлела. / Всё вокруг вдруг стало: и – туманисто, и – серо... / Стеклянно зеленеет бирюза, / И яркая заяснилась слеза – / Алмазная, алмазная Венера.» (Звезда).

Светлана Желязко. Общий цвет прозрачно-голубо-золотой. Слова БЛИСТАЯ, ЗЕРКАЛЬНОСТЬ, СТЕКЛЯННО и СЛЕЗА прозрачные, много синих П и В, из-за прозрачности слов рядом они становятся здесь голубыми. Да ещё голубое слово ВЕНЕРА. Золотой цвет даёт частый звук З и слово ЗОЛОТО.

Александр Волков. Стихотворение всё в вертикальную коричневую полоску (из-за красноватых М и Я) на зеленом фоне и в конце светлеет из-за гласного А. Преобладает цвет З (светло-зелёный), М (красный), В (зелёный).

Ольга Турьева. В первой половине стихотворения почти в каждом слове есть буквы З и С, они обе «железные», только З с жёлтым оттенком, а С с металлическим. Но они не окрашивают стихи, а просто «прошивают» их. Ассоциация у меня почему-то с вязанным крупной вязкой свитером или джемпером кирпичного цвета из-за слова УПАЛ. Буква У очень сильно влияет на первую строчку, придавая ей кирпично-красный цвет. Слова ЗЕРКАЛЬНОСТЬ ЗОЛОТАЯ жёлто-золотого цвета. Слово ЗОЛОТО очень правильно подобрано по цвету металла. А следующие по порядку два предложения серого цвета. Слово ПЕПЕЛ тоже очень подходит по цвету к самому пеплу. Концовка немного отдает зелёным и также «прошита» З и С. Слово ВЕНЕРА видится красно-коричневым с зеленым, очень яркие цвета и красивое их сочетание. А вот слово ЗЕМЛЯ – это смесь железа и тьмы.

Стихотворение А. Белого – это символическая апология мифа в вечности Вселенной, мрачный образ Земли (символика обыденного) и возвышенный образ Венеры (символ любви, красоты и творческих способностей). В своих ассоциациях О. Турьева уловила двойственность, а С. Желязко восприняла только одну прекрасную, идеальную сторону стихотворения.

А. Белый: «Солнцем сердце зажжено. / Солнце – к вечному стремительность. / Солнце – вечное окно / в золотую ослепительность. / Роза в золоте кудрей. / Роза нежно колыхается. / В розах золото лучей / красным жаром разливается. / В сердце бедном много зла / сожжено и перемолото. / Наши души – зеркала, / отражающие золото.» (Солнце).

Светлана Желязко. Стихотворение жёлто-золотое, жужжащее, как жук или оса, но доброе. Слово СОЛНЦЕ жёлтое, много жёлтой С, а З – золотое. В слове РОЗА коричневое Р и золотое З идеальны для цветовой гаммы, но троекратно повторённое само слово РОЗА розовое, оно не в тему.

Александр Волков. Жёлто-зелёное, в конце переходит в синий с оттенком розового. Преобладают С (белый, светлые жёлтый и зелёный), Р (жёлтый), З (светло-зелёный) и Н (синий). Светлый

оттенок С здесь изменяется под влиянием соседних звуков и преобладающего их цвета.

Ольга Турьева. Стихотворение будто бы состоит из металла (буква С металлического цвета). Возникает ощущение, что, когда автор писал его, он морщился от боли и, сжимая зубы, издавал звук С при вдохе, как бывает, когда терпишь боль. СОЛНЦЕМ СЕРДЦЕ ЗАЖЖЕНО – строка жёлтая, а по ощущениям – инеем покрытая, замёрзло сердце. Общий цвет тоже жёлтый, всё блестит, как золотое кольцо, так как очень много буквы О. Ассоциация цвета в этом стихотворении связана с большим жёлтым пламенем.

А. Белый вложил в стихотворение символический смысл стремления к Солнцу, до которого невозможно добраться, желание уйти от злободневной обыденности. Солнце – это созидательный символ, средоточие интуитивного знания, божественный символ борьбы с мраком. С символом Розы связаны тайна, необходимая при посвящении тишина, а также любовь и радость. Роза может выступать и как символ солнца и поэтического вдохновения. Общее впечатление от стихотворения у респондентов светлое. С. Желязко в своём восприятии цвета заметила темы Солнца и Розы, у неё возникло чувство диссонантности. О. Турьева обнаружила по цвету только золотой мотив Солнца. Негативную мотивировку несёт в себе в её случае фонема С.

Эд. По «Ворон». Последняя строфа стихотворения на английском языке была предложена для анализа С. Желязко и О. Турьевой. О. Турьевой затем был дан дословный перевод на русский язык и три стихотворных перевода русских поэтов. Мы попросили её определить, насколько каждый перевод совпадает по звуку и цвету с английским оригиналом.

Светлана Желязко: «– *And the Raven, never flitting, still is sitting, still is sitting.* / – D, R – черный и темно-коричневый, потом есть яркие цвета – N, F, S, но они почти совсем не видны, я думаю, из-за коротких и резких слогов вокруг твердых серых T, И; шипение S скорее дает не жёлтый цвет, а погружает в транс, как шипение змеи... – *On the pallid bust of Pallas just above my chamber door;* / – T, P (здесь звук вроде синий, но форма букв темно-коричневая, это же русская Р, так что что-то очень тёмное в любом случае). В, Р, В, М, В, D – цвета серый, коричнево-синий, темный коричневый, бордовый, тёмный коричневый, черный. Вообще, В – очень

драматичная буква. Как и D... В звучании с русским произношением звуков все идеально. – *And his eyes have all the seeming of a demon's that is dreaming,* / – Чуть-чуть видны А, Е, Т, D, R, G – красный, лиловый, серый, черный, темно-коричневый, черный. – *And the lamp-light o'er him streaming throws his shadow on the floor; / And my soul from out that shadow that lies floating on the floor / Shall be lifted – nevermore!* – Тут цвет вообще не имеет значения, так как всё уже давно стемнело. Но вот ещё эта барабанность, как шаги с эхо в темноте... Какие уж там цвета!».

Ольга Турьева прослушала стихотворение на английском языке и сообщила, что первая строка по цвету тёмно-синяя. В ней много тёмных согласных, в сочетании с чёрным И они дают тёмно-синий цвет. Вторая и третья строка светлых тонов из-за часто встречающейся белой буквы А в словах. Четвёртая и пятые строчки светло-серого цвета, похожего на тусклый свет, они пушистые, воздушные, так как в них есть Ф. Стихотворение кажется округлым, оно напоминает пустую стеклянную банку.

Перевод в прозе наиболее близок к английскому тексту по цветовой окраске. Первая строка тёмного оттенка, начало второй строки светлеет, слово ПАЛЛАДА очень светлое из-за удвоенного белого А и водянисто-прозрачной Л, которая также светлеет рядом с А. Слово ГЛАЗА тоже имеет светлый оттенок за счёт удвоенного А. Остальная часть текста серого оттенка из-за часто встречающихся серых П, К и Ш. Смысл звука и цвета ассоциирован с лишней тканью, которую надо подогнуть и подшить...

К. Бальмонт: «*И сидит, сидит злоеший Ворон чёрный, Ворон вещей, / С бюста бледного Паллады не умчится никуда. / Он глядит, уединённый, точно Демон полусонный, / Свет струится, тень ложится, – на полу дрожит всегда. / И душа моя из тени, что волнуется всегда, / Не восстанет – никогда!*» Перевод тёмных тонов, можно сказать, чёрного цвета, с редкими вкраплениями светлых тонов благодаря гласным. Стихотворение ассоциируется с тёмным углом в комнате.

Д. Мережковский: «*И сидит, сидит с тех пор он / там, над дверью чёрный Ворон, / С бюста бледного Паллады / не исчезнет никуда. / У него такие очи, / как у Злого Духа ночи, / Сном объятого; и лампа / тень бросает. Навсегда / К этой тени чёрной птицы / пригвождённый навсегда, – / Не воспрянет дух*

мой – / никогда!» Первая строчка тёмных тонов, к концу светлеет, вторая строка подхватывает этот светлый тон и к концу становится тёмной, третья строка повторяет по тональности первую, её тёмный цвет переходит на четвёртую строку. Пятая строка тёмная, далее постепенно светлеет к концу шестой, и так всё повторяется вплоть до восьмой строки. Кроме светлых и тёмных оттенков, других цветов как бы и нет в этом стихотворении. Оно ассоциируется с электрокардиограммой.

В. Брюсов: «И как будто с бюстом слит он, всё сидит он, всё сидит он, / Там, над входом. Ворон чёрный, с белым бюстом слит всегда! / Светом лампы озарённый, смотрит, словно демон сонный. / Тень ложится удлинено, на полу лежит года, – / И душе не встать из тени, пусть идут, идут года, – / Знаю, – большие никогда!» Первая строка практически чёрного цвета. Этот цвет светлеет к концу второй строки, с середины третьей снова темнеет и далее до конца сохраняется тёмный оттенок. Часто встречается чёрный Д, чёрный И с темными согласными. Ассоциация с переводом как с чем-то неуместным, как коленки сзади, неудобное что-то.

С. Желязко проанализировала текст Эд. По с опорой не только на свою синестезию и владение английским, но в более широком плане, с позиций синестемии (соощущения + созмоции, по С.В. Воронину). О. Турьева также в английском тексте Эд. По уловила фонетически мотивированное чувство безысходности и пустоты (символ пустой банки). Мрачное настроение она обнаружила и во всех русских переводах. Можно предположить, что различия её восприятие английского и русских поэтических текстов зависят от разных звукоцветовых систем языка и от авторских языковых особенностей.

Выводы

Синестеты имеют неодинаковые возможности звуко-цветового анализа текстов, обусловленные индивидуальными особенностями синестезии. Их субъективный метод не вполне совпадает с методикой автоматического анализа, основанного на выявлении повышенной частоты букв в тексте.

Отдельные синестеты проявили свою способность к интуитивному фоносемантическому анализу стихотворений.

При индивидуальной вариативности звуко-цветового восприятия фоносемантическая инвариантная универсальность создаётся за счёт синестемии и образного осмысления звукоцвета поэтических текстов.

Литература

- Воронин, С.В. Основы фоносемантики. Ленинград, 1982. 234 с.
- Журавлёв, А.П. Фонетическое значение. Ленинград : Изд. ЛГУ, 1974. 159 с.
- Журавлёв, А.П. Звук и смысл. Москва : Просвещение, 1991. С. 117.
- Еливанова, М.А., Семушина, В.А. Звуко-цветовые соответствия алфавита и слов при синестезии. *Психолінгвістика. Психолінгвістика. Psycholinguistics*. 2017. Вып. 22. С. 28–49. Режим доступа: <http://psychling.phdpu.edu.ua/index.php/ua/arkhiv/11-arkhiv/99-22-2017>. doi: 10.5281/zenodo.1069533
- Ищенко, Д.С. Фоносемантические и цветофоносемантические художественные ассоциации в поэтической речи (на материале творчества В.Я. Брюсова) : автореф. дисс. канд. филол. наук. Ставрополь, 2009. 22 с. [Электронный ресурс]. Режим доступа: new-dissert.ru/_avtoreferats/01004630766.pdf
- Прокофьева, Л.П. Звуко-цветовая ассоциативность в языковом сознании: универсальное, национальное, индивидуальное : автореф. дисс. докт. филол. наук. Саратов, 2009. 47 с. [Электронный ресурс]. Режим доступа: new-dissert.ru/_avtoreferats/01004652771.pdf
- Brogaard, B. (2014). Varieties of Synesthetic Experience. In: Brown R. (eds) *Consciousness Inside and Out: Phenomenology, Neuroscience, and the Nature of Experience. Studies in Brain and Mind*, 6, 409–412. doi.org/10.1007/978-94-007-6001-1_28
- Cytowich, Richard, E. (2002). *Synesthesia: a Union of the Senses*. Cambridge, MIT Press.
- Deroy, O., & Spence, C. (2013). Why we are not all synesthetes (not even weakly so). *Psychon Bull Rev*, 20, 643. doi.org/10.3758/s13423-013-0387-2
- Dittmar, A. (Ed.). (2007). *Synästhesien. Roter Faden durchs Leben?* Essen: Verlag Die Blaue Eule.
- García-Matos, M., & Torner, L. (2015). *Sensing*. In: *The Wonders of Light*. Cambridge University Press, 121–129. doi.org/10.1017/CBO9781316151075.018
- Hubbard, Edward M., & Ramachandran, V.S. (2005). Neurocognitive mechanisms of synesthesia. *Neuron*, 48(3), 509–20. Retrieved from: [http://www.cell.com/neuron/fulltext/S0896-6273\(05\)00835-4](http://www.cell.com/neuron/fulltext/S0896-6273(05)00835-4)

References

- Voronin, S.V. (1982). *Osnovy fonosemantiki [Principles of Phono-semantic]*. Leningrad [in Russian].
- Zhuravlev, A.P. (1974). *Phoneticheskoe znachenie [Phonetic Meaning]*. Leningrad [in Russian].
- Zhuravlev, A.P. (1991). *Zvuk i smysl [Sound and Meaning]*. Moscow: Prosveschenie [in Russian].
- Elivanova, M.A., & Semushina, V.A. (2017). Zvuko-tsvetovii sootvetstviia alfavita i slov pri sinestezii [Synesthetic sound-color capability for alphabetic letters and

- words]. *Psiholingvistika – Psycholinguistics*, 22, 18–49. Retrieved from: <http://psychling.phdpu.edu.ua/index.php/ua/arkhiv/11-arkhiv/99-22-2017> doi: 10.5281/zenodo.1069533 [in Russian].
- Ishchenko, D.S. (2009). Fonosemanticheskie i tsetofonosemanticheskie hudozhestvennie assotsiatsii v poeticheskoi rechi (na materiale tvorchestva V.Y. Brusova) [Phonosemantic and color-phono-semantic art associations in poetic speech (in case study of V. Brusov's creation)]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Stavropol. Retrieved from: new-disser.ru/avtoreferats/01004630766.pdf [in Russian].
- Prokofyeva, L.P. (2009). Svucio-tsetovaia assotsiativnost v iazikovom siznanii: universalnoie, nazionalnoie, individualnoie [Sound-colors Associativity in Linguistic Consciousness: Universal, National, Individual]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Saratov. Retrieved from: new-disser.ru/avtoreferats/01004652771.pdf
- Brogaard, B. (2014). Varieties of Synesthetic Experience. In: Brown R. (eds) *Consciousness Inside and Out: Phenomenology, Neuroscience, and the Nature of Experience*. *Studies in Brain and Mind*, 6, 409–412. doi.org/10.1007/978-94-007-6001-1_28
- Cytowich, Richard, E. (2002). *Synesthesia: a Union of the Senses*. Cambridge, MIT Press.
- Deroy, O., & Spence, C. (2013). Why we are not all synesthetes (not even weakly so). *Psychon Bull Rev*, 20, 643. doi.org/10.3758/s13423-013-0387-2
- Dittmar, A. (Ed.). (2007). *Synästhesien. Roter Faden durchs Leben?* Essen: Verlag Die Blaue Eule.
- García-Matos, M., & Torner, L. (2015). *Sensing*. In: *The Wonders of Light*. Cambridge University Press, 121–129. doi.org/10.1017/CBO9781316151075.018
- Hubbard, Edward M., & Ramachandran, V.S. (2005). Neurocognitive mechanisms of synesthesia. *Neuron*, 48(3), 509–20. Retrieved from: [http://www.cell.com/neuron/fulltext/S0896-6273\(05\)00835-4](http://www.cell.com/neuron/fulltext/S0896-6273(05)00835-4)

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена изучению проблемы синестезии, которая проявляется в том, что раздражение в одной сенсорной или когнитивной системе ведет к автоматическому произвольному отклику в другой сенсорной системе.

В статье отражено продолжение исследования, результаты которого были опубликованы в предыдущей работе (Еливанова, Семушина, 2017), где мы описали статистически значимые цвета звуков/букв алфавита и звуко-цветовые соответствия слов у синестетов. На следующем этапе исследования мы ставили целью изучить способность синестетов к звуко-цветовому и фоносемантическому анализу художественных поэтических текстов. Фоносемантика – направление лингвистики, предметом которого является изучение звукоизобразительной системы языка. Оно основано на том, что звуки речи могут нести в себе свой особый самостоятельный смысл.

На первом этапе в опросе приняло участие 12 синестетов. Им было предложено для анализа стихотворение В. Хлебникова

«Кузнечик». Оказалось, что синестеты имеют неодинаковые возможности звуко-цветового анализа литературного поэтического текста, обусловленные индивидуальными и типовыми особенностями их синестезии. Двое (16,7%) опрошенных респондентов, имеющие художественный тип высшей нервной деятельности и обладающие потенциалом понимания звукоизобразительной системы языка, оказались способны к фоносемантическому анализу поэтического текста на интуитивном уровне.

Затем мы предложили трём специально отобраным синестетам для анализа тексты стихотворений А. Блока, А. Белого и отрывки из стихотворения Edgar Allan Poe (в оригинале и в переводах трёх разных русских поэтов).

Результаты исследования показывают, что субъективный метод синестетов не точно совпадает с методом автоматического анализа, который основывается на значении частотности букв в тексте. Синестеты могут не всегда замечать цвет высоко частотных букв/звуков, которые у них не одинаково значимы для восприятия окраски слов и текста в целом.

Особенности синестезии в сочетании с образным эмоциональным отражением звукоцвета художественных текстов позволяют синестетам интуитивно распознавать заложенную в текст фонетическими средствами языка мотивацию, исходящую от авторов стихотворений.

При индивидуальной вариативности синестетического восприятия текста фоносемантическая инвариантная универсальность создаётся в сознании за счёт синестемии и образного осмысления звукоцвета поэтических текстов.

Ключевые слова: синестезия, синестет, звуко-цветовые соответствия, фоносемантика, синестемия, буква, звук, цвет.

Єліванова Марія. Особливості звуко-колірного і фоносемантичного аналізу поетичних текстів синестетами

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена вивченню проблеми синестезії, яка проявляється в тому, що роздратування в одній сенсорній або когнітивній системі призводить до автоматичного мимовільного відгуку в іншій сенсорній системі.

У статті висвітлено продовження дослідження, результати якого були опубліковані в попередній роботі (Єліванова, Семушина 2017), у якому було описано статистично значущі кольори звуків / букв алфавіту й звуко-колірні відповідності слів у синестетів. Було

поставлено мету, що полягала у вивченні здатності синестетів до звуко-колірного й фоносемантичного аналізу художніх поетичних текстів. Фоносемантика – напрямок лінгвістики, предметом якого є вивчення звукоізображувальної системи мови. Воно засноване на тому, що звуки мови можуть нести в собі свій особливий самостійний сенс.

На першому етапі в опитуванні взяло участь 12 синестетов. Їм було запропоновано для аналізу вірш В. Хлебнікова «Цвіркун». Виявилось, що синестети мають неоднакові можливості звуко-колірного аналізу літературного поетичного тексту, зумовлені індивідуальними і типовими особливостями їх синестезії. Двоє (16,7%) опитаних респондентів, які мають художній тип вищої нервової діяльності та володіють потенціалом розуміння звукоізображувальної системи мови, виявилися здатними до фоносемантичного аналізу поетичного тексту на інтуїтивному рівні.

Далі нами було запропоновано трьом спеціально відібраним синестетам для аналізу тексти віршів О. Блока, С. Белого та уривок з вірша Edgar Allan Poe (в оригіналі і в перекладах трьох різних російських поетів). Результати дослідження показали, що суб'єктивний метод синестетов неточно збігається з методом автоматичного аналізу, який ґрунтується на значенні частотності букв в тексті. Синестети не завжди помічають колір високо частотних букв / звуків, які для них не однаково значущі для сприйняття забарвлення слів і тексту в цілому.

Особливості синестезії в поєднанні з образним емоційним відображенням звукокольору художніх текстів дозволяють синестетам інтуїтивно розпізнавати закладену в текст фонетичними засобами мови мотивацію авторів віршів. У випадку індивідуальної варіативності синестетичного сприйняття тексту фоносемантичного інваріантна універсальність створюється в свідомості за рахунок синестемії і образного осмислення звукокольору поетичних текстів.

Ключові слова: синестезія, синестет, звуко-колірні відповідності, фоносемантика, синестемія, буква, звук, колір.

Approaches to Translation in the Context of Theory of Speech Activity

Підходи до перекладу в контексті теорії мовленнєвої діяльності

Serhii Zasyekin

Ph.D. in Linguistics,
Associate Professor

E-mail: s.zasyekin@gmail.com
orcid.org/0000-0001-9453-3534
Scopus Author ID: 35112194200
Researcher ID: C-3094-2016

Сергій Засєкін

кандидат філологічних наук,
доцент

*Lesya Ukrainka Eastern
European National University*
✉ 13, Voli Avenue, Lutsk,
Ukraine, 43025

*Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки*
✉ пр. Волі, 13, м. Луцьк,
Україна, 43025

Original manuscript received March 14, 2018

Revised manuscript accepted October 14, 2018

ABSTRACT

Over the past decades there has been a significant increase in the studies exploring cognitive foundations of translation reflected in a considerable amount of literature published on the topic. However, it is important to bear in mind that many of the ideas in the cognitive literature are mainly rooted in the psycholinguistic approaches to translation. For instance, a lot of scholarly works on translation in the former Soviet Union published in 1960–1970s emphasise the role of translator's thinking and speech processes. The emergence of 'theory of speech activity', Soviet version of Western psycholinguistics, stimulated interest of linguists and psychologists who considered translation and interpreting, their procedural aspects worthy of scholarly attention. A. Leontyev (1969), one of the founders of the above mentioned 'theory', paid special attention to translator's mental operations

and probabilistic programming of the target language utterance(s). Thus far, a number of recent cognitive translation studies have confirmed the effectiveness of previous psycholinguistic models of translation designed within the framework of theory of speech activity. The goal of the study is a theoretical review of psycholinguistic approaches to interpreting and translation discussed in the works of scholars who were part of the Soviet theory of speech activity. The main objective is to reveal the translator's status, his/her thinking and speech operations as psycholinguistic units in the approaches under review. Together, the psycholinguistic studies reviewed in the paper support the notion that the translator relies both on his/her algorithmic actions and heuristic solutions with the latter based on his/her background guided by probability thinking mechanism. This integrated approach proves useful in expanding our better and deeper understanding of translator's activity.

Key words: *translation, psycholinguistics, theory of speech activity.*

Вступ

Споконвіку дарована людині мова й здатність висловлювати нею думки є не лише засобом пізнання самого себе або іншого на теренах рідного краю, а й містком до досягнення вмісту колективної та індивідуальної свідомості носія іншої мови, народу, його письменників – представників, буває, зовсім незнайомої далекої землі із барвистою палітрою її мови, багатими традиціями, розмаїтою культурною спадщиною й унікальною ментальністю. Незримим мірилом зв'язків між близькими й дистантними лінгвокультурними спільнотами, а також між літературною спадщиною народів світу постає переклад. Його роль сьогодні важко переоцінити, адже кожне чужоземне слово, наново творене на нашому ґрунті й виплекане багатьма поколіннями українських перекладачів, здобуває цінність через відкриття ще одного психоенергетичного каналу комунікації та психосеміотичного зближення між культурами. Відмінності в методах, стратегіях і підходах до перекладу, корені яких приховані в психічному устрої суб'єкта цієї діяльності, свідчать про те, що переклад можна трактувати з різних іпостасей – як науку, ремесло чи як мистецтво (Ваард & Найда, 1998: 224). І кожен перекладач, лише спираючися на власний досвід, може судити про те, чим насправді є переклад.

Наукове обґрунтування перекладу, природно, взяло на себе перекладознавство, яке досить переконливо пояснює справедливість

існування першого й другого елемента тріади. Так, панівний донині лінгвістичний підхід до перекладу, без сумніву, виявився надважливим етапом у становленні та бурхливому розвитку перекладознавчої думки останніх десятиліть. Завдяки йому відбувся відхід від теорій «неперекладності», поставлено на порядок денний і розв'язано низку важливих завдань щодо граматичних, лексико-семантичних трансформацій, лінгвальних особливостей і технік усного й письмового різножанрового перекладу, способів відтворення цільовою мовою власних імен, фразеологічних одиниць, слів-реалій тощо. Водночас, лінгвістичний підхід здебільшого ґрунтується на пошуку *відмінностей* структури мови оригіналу й мови перекладу, полягаючи у використанні певного набору правил відповідностей, залежних від поверхових, а не глибинних (семантичних) структур (Ваард & Найда, 1998: 222–223). Тому мовознавча парадигма засвідчила, що перекладу певною мірою можна навчити, вдосконалити навички й автоматизувати вміння – питання часу й зусиль, а отже, переклад є ремеслом.

Утім лінгвістика перекладу не спромоглася цілковито розв'язати завдання доведення того, що переклад може бути мистецтвом, позаяк не залишила простору процесам розуміння (Hatzidaki, 2007), творчим механізмам мислення активного учасника процесу транскодування – перекладача, його евристичному началу (Ребрій О. & Ребрій І., 2018). Тому перекладознавство нині розширює свої обрії, дедалі частіше звертаючися до здобутків інших наукових дисциплін. Окрім семіотики, психології, теорії комунікації й антропології, його увага звернена до психолінгвістики – порівняно молодого науки, поштовхом до появи якої в середині минулого століття почасти були проблеми перекладу: психолінгвістику на зорі свого існування тлумачили як науку про білінгвізм та переклад.

Психолінгвістичний підхід до перекладу набуває сьогодні антропоцентричного забарвлення, позаяк когнітивно-інтелектуальним й емоційно-мотиваційним аспектам особистості перекладача, механізмам його мислення та мовленнєвих стратегій, визначенню його посередницького статусу в міжмовній і міжкультурній комунікації відведено тут центральну роль. Тому активне розроблення цього підходу в наших працях (Засєкін 2012; Zasiëkin, 2010; 2016; 2018), видається плідним через наявність низки переваг: закладені в ньому принципи перекладу ґрунтуються

на пошуку схожостей, а не відмінностей між в(и)хідною та цільовою мовами, установленні спільних перекладацьких стратегій, характерних для всіх або більшості перекладачів.

Актуальність психолінгвістичних студій процесу перекладу викликана поживанням інтересу науковців до процесів мислення та творчості перекладача, свідченням чому є поява на зламі тисячоліть ґрунтовних робіт у галузі дескриптивного перекладознавства, в яких акцентується на перекладі як співтворчій діяльності автора й перекладача, визначенні психолінгвістичного статусу перекладача як посередника міжкультурної комунікації. Тому психолінгвістичний діяльнісний підхід до перекладу з урахуванням праць класиків і сучасників перекладознавства й прикладної психолінгвістики дає можливість накреслити модель процесу перекладу.

Водночас не слід забувати, що психолінгвістичні ідеї щодо усного й письмового перекладу на наших теренах започатковано в працях групи перекладознавців, які вийшли з лона радянської версії західної психолінгвістики – «теорії мовленнєвої діяльності» під проводом О.О. Леонтьєва. Серед них мовознавці В.М. Крупнов, А.Ф. Ширяєв, Г.В. Чернов, О.Д. Швейцер (Крупнов, 1976; Ширяєв 1979; Чернов 1984; Швейцер 1973) і психологи: В.О. Артемов, Б.В. Беляєв, Б.А. Бенедиктов (Артемов, 1969; Беляєв, 1965; Бенедиктов, 1974) та ін.

Методи дослідження

Метою розвідки є теоретичний огляд та аналіз психолінгвістичних концепцій усного та письмового перекладу в працях представників радянської теорії мовленнєвої діяльності. Головним завданням постало з'ясування статусу перекладача, місця мисленнєво-мовленнєвих операцій як психолінгвістичних одиниць у проаналізованих концепціях.

Обговорення результатів

Під час пошуку нових орієнтирів у перекладознавстві нині дедалі частіше дослідники звертають увагу на ідеї психолінгвістики (Natzidaki, 2007), котру визначають як науку, що вивчає «устрій і функціонування мовленнєвих механізмів людини» (Леонтьєв, 1976), «предметом якої є відношення між системою мови <...> і мовною здатністю» (Леонтьєв, 1969: 106), включаючи експериментальне

дослідження психологічної діяльності суб'єкта із засвоєння та використання системи мови (КСКТ: 147). Це – галузь знань, що вивчає процеси розуміння, породження та запам'ятовування мовлення (Harley, 2008: 4). Оскільки об'єктом психолінгвістики є мовленнєва діяльність, а об'єктом теорії перекладу – особливий вид мовленнєвої діяльності – переклад, завдання цих дисциплін багато в чому суголосні.

У своїй праці «В творческой лаборатории переводчика» В.М. Крупнов наголошує на неможливості аналізу перекладу будь-яких текстів без урахування новітніх лінгвістичних, психологічних та психолінгвістичних відкриттів. Російський дослідник покликається на українського перекладознавця В.В. Коптілова, який ставив на порядок денний питання «розумних» меж вільного перекладу почасти через ігнорування тодішніми літературознавцями основ теорії перекладу. Така практика вела перекладача до «мовного недбальства та неохайності стилю» (Цит. за: Крупнов, 1976). У такому підході до перекладу підтинається сутність мисленнєвих операцій перекладача, з'являється ризик буквалізму. Буквальний переклад «забуває» про загальнокомунікативні психолінгвістичні поняття, як-от: мовна норма, ідіоматичність мовлення (особливо усного), усталені впродовж історії розвитку будь-якої мови мовні традиції (Крупнов, 1976: 16). В.М. Крупнов утверджує й підкреслює творче начало в перекладі, вважаючи, що під час відтворення важких текстів набагато яскравіше, ніж у будь-якій іншій творчій діяльності, мисленнєвий процес усвідомлюється як процес, пов'язаний із постановкою та рішенням найрізноманітніших задач. Бувши здебільшого творчим пластичним процесом, переклад і мислення, спираються на готові стереотипи, на акумульований досвід. У цьому й полягає діалектика професійного перекладу, який В.М. Крупнов вважає радше не лінгвістичним, а «психолінгвістичним актом» (Крупнов, 1976: 175–176).

У праці «Синхронный перевод» А.Ф. Ширяєв заклав експериментальні психолінгвістичні підвалини усного перекладу. Працюючи також у річищі діяльнісного підходу радянської психолінгвістики – теорії мовленнєвої діяльності – перекладознавець визначає нагальність погляду на переклад за термінами Л.С. Виготського, – аналізу за одиницями, а не за елементами, при цьому перші зберігають властивості цілого

(перекладацької діяльності). Вивчення одержаних у цей спосіб одиниць дає змогу здійснити моделювання міжмовної діяльності перекладача. Наступним принципом перекладацької діяльності автор уважає положення про її тричленну будову. У відповідності до цього положення діяльність можна розглядати як таку, що складається з: а) фази орієнтування в умовах завдання й вибору плану дій; б) фази здійснення та в) фази зіставлення результату з поставленою метою.

Третім принципом діяльності перекладача психолінгвіст визначає евристичність процесів сприйняття та породження висловлювань: під час відпрацювання способу дії та її реалізації перекладач може варіювати стратегії залежно від конкретних умов діяльності. Нарешті, четвертий методологічний принцип полягає в конкретному розумінні процедури вибору способу дії, що може бути названим імовірнісним прогнозуванням (Ширяев, 1979: 12–13).

Ідея ймовірнісного прогнозування впродовж оцінки ситуації та вибору способу дії бере витoki з поняття «моделі майбутнього» М.О. Бернштейна. Сутність цієї моделі полягає у виникненні в суб'єкта образу ситуації, внаслідок відбиття якого його свідомість конструює модель «минулого–теперішнього», що існує до початку дії. Ця модель, якій властиві однозначність і категоричність, звужує разом із мотивацією можливості вибору способу дії. Водночас у свідомості суб'єкта формується уявлення про модель майбутнього, – трансформовану через його втручання нову ситуацію, яка не має однозначного й категоричного характеру. Вона натомість має ймовірнісні риси, позаяк випрацьована на основі минулого досвіду, пов'язаного з діями в схожих випадках, а також шляхом спроб та «зондувань». Відтак із низки можливих результатів суб'єкт вибирає один шляхом зіставлення ймовірнісної моделі майбутнього й завдання дії (Бернштейн, 1966: 288).

Суб'єкт цілковито усвідомлює лише провідний рівень психофізіологічної побудови, що регулює ключові в смисловому аспекті компоненти його діяльності, керуючи нижчими рівнями, які покликані обслуговувати фонові чи технічні компоненти. На нижчих щаблях ступінь усвідомлення знижується за збільшення ступеня автоматизованості дій (Бернштейн, 1966: 99). Ще одним стрижневим моментом психолінгвістичної концепції А.Ф. Ширяєва є підтримка ним тези М.І. Жинкіна щодо послуговування суб'єкта

кодом внутрішнього (предметно-образного) та експресивного (зовнішнього) лінійного розгорнутого мовлення (Жинкин, 1998: 160), що по-особливому взаємодіють під час перекладу.

Модель М.О. Бернштейна покладена також в основу психолінгвістичної концепції усного перекладу Г.В. Чернова, у якій автор на основі експериментальних досліджень обстоює гіпотезу щодо дії механізму ймовірного прогнозування на вербальному рівні сполучуваності слів. Так, упродовж слухового сприйняття оригіналу перекладач-синхроніст висуває передбачення відносно того чи того смислового або вербального завершення намірів мовця. Їхнє висування перекладач здійснює шляхом підсвідомої (автоматичної) суб'єктивної оцінки апіорних імовірностей подальшого розвитку конкретної вербальної ситуації (Чернов, 1984). Одержані дослідником емпіричні дані дали йому змогу зробити важливі висновки щодо чинності в перекладача механізму ймовірного прогнозування і на рівні прогнозу сполучуваності слів і на вищому смисловому рівні.

Водночас автор не заперечує застосування перекладачем й інших стратегій, адже «застосована модель семантико-смислового рівня ймовірного прогнозування не лише не заперечує можливої стратегії підстановки прямих лексичних і синтаксичних відповідників у синхронному перекладі без переходу на глибинний рівень в межах окремого речення, але, навпаки <...> засвідчує евристичний принцип вибору стратегії перекладачем» (Чернов, 1984: 136).

О.Д. Швейцер запропонував прагматично-орієнтовану модель перекладу, яка в більшій мірі стосується письмового перекладу, – модель проб та помилок. Пошук оптимального рішення під час перекладу полягає, на думку автора, в послідовному наближенні до оптимального варіанта шляхом перебору декількох можливих версій і відхилення тих, що не відповідають конкретним функціональним критеріям (Швейцер, 1973: 60). Ця модель, поряд із іншими, не може претендувати на універсальність, однак вона узгоджується з описаною вище «моделлю майбутнього» в плані наявності вибору перекладачем того чи того способу дій на основі оцінки результатів наявної ситуації (Швейцер, 2012: 23).

Ще один аспект моделі О.Д. Швейцера торкається проблеми перекладацької компетентності, яку, як застерігає вчений, слід

розуміти нарізно від потрактування мовної компетенції/здатності Н. Чомським. Перекладацька компетенція представляє складну й багатовимірну категорію, що охоплює весь спектр кваліфікаційних характеристик, які дають змогу перекладачеві здійснювати акт міжмовної й міжкультурної комунікації. Ідеться про особливе «перекладацьке» володіння двома мовами; здатність перекладача до емпатії з носієм цільової мови й культури; володіння технологією перекладу; знання норм мови перекладу, стилю й жанру тексту, а також перекладацьких норм, що визначають вибір стратегії перекладу; наявність мінімуму фонових знань перекладача, нарешті творчі здібності для перекладача художнього тексту і т. ін. Проблема компетентності перекладача, як стверджує автор, ще чекає на свою експериментальну розробку з позиції психолінгвістики (Швейцер, 2012: 28). Як зазначає О.Д. Швейцер, дані психолінгвістики щодо механізмів породження та сприйняття мовленнєвого висловлювання, структури мовленнєвої дії й моделей мовної здатності варто застосовувати до теорії перекладу (Швейцер, 2012: 21). Цю думку підтримує також Л.С. Бархударов, який виключає здатність якоїсь однієї універсальної моделі вичерпно пояснити процес перекладу, вважаючи його дослідження в аспекті психолінгвістики цікавим й актуальним завданням (Бархударов, 1975: 5).

Окремо слід згадати психологів, які поважно ставилися до вивчення проблем перекладу. Б.В. Беляєв уважав вивчення психологічних рис мислення рідною та іноземною мовами та питання реалізації цих рис під час перекладу головною проблематикою психології перекладу. Тому мовний переклад потрібно, на його думку, вважати не особливим видом мовленнєвої діяльності людини, а особливим мисленнєвим процесом, що лише ґрунтується на мовленнєвій діяльності, проте особливого виду мовлення не утворює (Беляєв, 1965: 161).

В.О. Артемов стверджував, що психологічне вивчення всіх аспектів комунікації дає змогу розкрити психологічну сутність мовлення та мови, визначити правила спілкування на основі мови та інші закономірності, що реалізує перекладач під час своєї роботи (Артемов, 1969).

Б.А. Бенедиктов, проаналізувавши проблему замінів між мовами і всередині однієї мови, дійшов висновку, що здійснення замінів у

перекладі триває не лише на основі нормативних відповідників, а й має відбиток досвіду самого перекладача (Бенедиктов, 1974). Отож, ця теза суголосна поглядам В.М. Крупнова, а також більшості перекладознавців – adeptів теорії мовленнєвої діяльності.

Насамкінець зазначимо, що сам засновник теорії мовленнєвої діяльності О.О. Леонт'єв, вважав, що для всіх видів перекладу провідною рисою є заданість програми зовні. Її реалізацію зумовлено попереднім досвідом індивіда, який дає змогу здійснювати ймовірнісне прогнозування, а її структуру зумовлюють чинники ситуації та контексту, що мають стосунок до перекладу і що потрібно залучати під час психологічного аналізу перекладу. (Леонт'єв 1969а: 169).

Звісно, погляди на переклад відтоді еволюціонували, але ідея О.О. Леонт'єва щодо широкого й повного висвітлення різних аспектів перекладу із залученням даних багатьох наук (Леонт'єв, 1969б) живе й донині. Отже для перекладознавців ХХІ століття переклад так само постає як мисленнєва, за нинішніми термінами «когнітивна», діяльність перекладача в соціокультурному контексті. Діяльнісний інтерпретативний підхід до розуміння процесу перекладу, як зазначає І.С. Шевченко, передбачає певною мірою реконструкцію перекладачем діяльності автора впродовж породження тексту оригіналу (Шевченко, 2003: 7). У контексті «когнітивної транслятології» перекладацьку діяльність потрактовують як реалізацію взаємодії когнітивних і мовних структур індивіда (перекладача) в найширшому контексті його психосеміотичної характерології. Перекладачеві відведено не другорядну роль вербального перекодувальника, а інтерпретатора смислового коду, закладеного у в(и)хідному тексті (Фесенко, 2002: 133).

Тому для когнітивного моделювання перекладацького процесу потрібно виходити не з настанови, яка ґрунтується на «міжмовних трансформаціях» (Гарбовский, 2007: 363). Натомість слід додержуватися погляду, що переклад – багатоплановий і багатовимірний вид людської діяльності, що закумуляував у собі проблеми філософії, психології, лінгвістики, фізіології та інших галузей науки (Zlobin, 2003). Відтак, природно, що сьогоденний погляд на переклад як на діяльність і засіб міжмовної

комунікації цілковито узгоджується з положеннями радянської психолінгвістики, – «теорії мовленнєвої діяльності» (Засекін, 2012).

Висновки

Узагальнюючи вже викладені провідні концепції перекладу, запропоновані представниками теорії мовленнєвої діяльності, підкреслимо, що психолінгвістичний вимір перекладу сприяє тлумаченню міжмовної комунікації як мовленнєво-мисленнєвої діяльності перекладача, із унікальною можливістю бодай частково «зазирнути» в його розум, проаналізувати мозкові процеси під час цієї діяльності. Ще одним важливим висновком є той, що ментальні процеси, пов'язані з переробленням даних, можуть тривати в ментальності перекладача не лише алгоритмічно, – в строгій логічній послідовності, а й евристично, на основі висунутої півстоліття тому радянськими психолінгвістами ідеї ймовірного прогнозування.

Такий комплексний погляд на переклад як на багатобічну динамічну творчу сутність уможливорює емпіричний пошук і об'єктивне встановлення закономірностей цього інтелектуально складного, багато в чому загадкового та багатогранного виду людської діяльності.

Література

- Артемов В.А. Конспект вводных лекций по курсу «Психология перевода». Москва: МГПИИЯ имени М. Тореза, 1969.
- Бархударов Л.С. Язык и перевод. Вопросы общей и частной теории перевода. Москва : Междунар. отношения, 1975. 240 с.
- Беляев Б.В. Очерки по психологии обучения иностранным языкам. Москва : Просвещение, 1965. С. 149–161.
- Бенедиктов Б.А. Психология овладения иностранным языком. Минск: «Вышэйшая школа», 1974.
- Бернштейн Н.А. Очерки по физиологии движений и физиологии активности. Москва : Медицина, 1966.
- Ваард, Я. де, Найда Ю. На новых языках заговорят (Функциональная эквивалентность в библейских переводах) / ред. пер. с англ. А.А. Алексеев. СПб.: Рос. библ. общество, 1998. 271 с.
- Выготский Л.С. Мышление и речь. Москва: Лабиринт, 2001. 368 с.
- Гарбовский Н.К. Теория перевода. 2-е изд. Москва : Изд-во Моск. ун-та, 2007. 544 с.
- Жинкин Н.И. Язык. Речь. Творчество: Исследования по семиотике, психолінгвістике, поезике. Москва : Лабиринт, 1998. 366 с.

- Засєкін С.В. Психолінгвістичні універсалії перекладу художнього тексту: Монографія. Луцьк: ВНУ ім. Лєсі Українки, 2012. 275 с.
- Засєкін С., Розєнгарт Ю. Психолінгвістичні комп'ютерні інструменти лінгвістичного та перекладознавчого аналізу дискурсу. *Psycholinguistics. Психолінгвістика. Психолінгвістика*. Вип. 23(2). С. 94–106. doi.org/10.5281/zenodo.1204994
- Крупнов В.Н. В творческой лаборатории переводчика. Москва : Междунар. отношения, 1976. 190 с.
- КСКТ: Краткий словарь когнитивных терминов / под общ. ред. Е.С. Кубряковой. Москва : МГУ, 1996. 245 с.
- Леонтьев А.А. (а). Психолінгвістическіє єдінціє порождєніє рєчєвого высказывания. Москва : Наука, 1969.
- Леонтьев А.А. (б). Смысл как психологическое понятие. *Психологические и психолінгвістическіє проблемє владєніє и овладєніє языком*. Москва : МГУ, 1969. С. 56–61.
- Леонтьев А.А. Психолінгвістическіє аспект языкового значения. *Принципы и методы семантических исследований*. Москва, 1976. С. 46–73.
- Ребрій О., Ребрій І. Системність і творчість у перекладі: психолінгвістичний підхід. *Psycholinguistics. Психолінгвістика. Психолінгвістика*. Вип. 23(2). С. 180–191. doi.org/10.5281/zenodo.1199186
- Фєсенко Т.А. Специфика национального культурного пространства в зеркале перевода. Тамбов: ТГУ, 2002. 228 с.
- Чернов Г.В. Психолінгвістическіє оснєвы синхронного перевода. Москва: МПШІІЯ, 1984. 79 с.
- Швейцер А.Д. Перевод и лингвистика (Газетно-информационный и военно-публицистический перевод). Москва: Воениздат, 1973. 280 с.
- Швейцер А.Д. Теория перевода: статус, проблемы, аспекты. Изд. 3-е. Москва : ЛИБРОКОМ, 2012. 216 с.
- Шєвчєнко І.С. Герменевтическіє аспект перевода как вторичной метакоммуникации. *Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна*. 2003. Вип. 609. С. 7–11.
- Ширяев А.Ф. Синхронный перевод. Деятельность синхронного переводчика и методика преподавания синхронного перевода. Москва: Воениздат, 1979. 183 с.
- Harley, T. (2008). *The Psychology of Language. From Data to Theory*. N.Y.: Psychology Press.
- Hatzidaki, A. (2007). The process of comprehension from a psycholinguistic approach – implications for translation. *Meta*, 52(1), 13–21. doi.org/10.7202/014715ar
- Zasiekin, S. (2010). Translation as a psycholinguistic phenomenon. *Journal of Psycholinguistic Research*, 39(3), 225–234. doi.org/10.1007/s10936-009-9134-2
- Zasiekin, S. (2016) Understanding translation universals. *Babel: International Journal of Translation*, 62(1), 122–134. doi.org/10.1075/babel.62.1.07zas
- Zlobin, A. (2002). Kognitive Modellierung der Übersetzung. *TRANS. Internet-Zeitschrift für Kulturwissenschaften*, 14. Retrieved from: <http://www.inst.at/trans/14Nr/zlobin14.htm>

References

- Artiomov, V. (1969). *Konspekt Vvodnykh Lektsii po Kursu «Psikhologiya Pervoda» [Introductory Lectures on Psychology of Translation]*. Moscow: Moscow State Pedagogical Institute of Foreign Languages [in Russian].

- Barkhudarov, L. (1975). *Yazyk i Perevod. Voprosy Obshchei i Chastnoi Teorii Perevoda [Language and Translation. Issues of General and Private Theory of Translation]*. Moscow: Mezhdunarodnyie Otnosheniya [in Russian].
- Beliayev, B. (1965). *Ocherki po Psikhologii Obucheniya Inostrannym Yazykam [Outlines on Psychology of Teaching Foreign Languages]*. Moscow: Prosveshcheniye [in Russian].
- Benediktov, B. (1974). *Psikhologiya Ovladeniya Inostrannym Yazykom [Psychology of Foreign Language Acquisition]*. Minsk: Vysheyshaya Shkola [in Russian].
- Bernstein, N. (1966). *Ocherki po Fiziologii Dvizheniy i Fiziologii Aktivnosti [Outlines on Physiology of Motion and Physiology of Activity]*. Moscow: Meditsina [in Russian].
- Chernov, G. (1984). *Psikholingvisticheskiye Osnovy Sinkhronnogo Perevoda [Psycholinguistic Bases of Simultaneous Interpreting]*. Moscow: Moscow State Pedagogical Institute of Foreign Languages [in Russian].
- Fesenko, T. (2002). *Spetsifika Natsionalnogo Kulturnogo Prostranstva v Zerkale Perevoda [National Cultural Space Specific in the Mirror of Translation]*. Tambov: Tambov State University [in Russian].
- Garbovsky, N. (2007). *Teoriya Perevoda [Theory of Translation]*. Moscow: Moscow University [in Russian].
- Harley, T. (2008). *The Psychology of Language. From Data to Theory*. N.Y.: Psychology Press.
- Hatzidaki, A. (2007). The process of comprehension from a psycholinguistic approach – implications for translation. *Meta*. 52(1), 13–21. doi.org/10.7202/014715ar
- Kratkiy Slovar Kognitivnykh Terminov [A Short Dictionary of Cognitive Terms]*. (1996). Ye. Kubryakova, Ed. Moscow: Moscow State University [in Russian].
- Krupnov, V. (1976). *V Tvorcheskoi Laboratorii Perevodchika [In the Translator's Creative Laboratory]*. Moscow: Mezhdunarodnyie Otnosheniya [in Russian].
- Leontyev, A. (1969a). *Psikholingvisticheskiye Yedinitsey Porozhdeniya Rechevogo Vyskazyvaniya [Psycholinguistic Units of Speech Utterance Production]*. Moscow: Nauka [in Russian].
- Leontyev, A. (1969b). Smysl kak Psikhologicheskoye Poniatiye [Sense as a Psychological Concept]. *Psikhologicheskkiye i Psikholingvisticheskiye Problemy Vladeniya i Ovladeniya Yazykom*. (pp. 56–61). Moscow: Moscow State University [in Russian].
- Leontyev, A. (1976). Psikholingvisticheskiy aspekt yazykovogo znacheniya [Psycholinguistic aspect of language meaning]. *Principles and Methods of Semantic Studies*. (pp. 46–73). Moscow [in Russian].
- Rebrii, O., & Rebrii, I. (2018). Systemic and creative aspects of translation: Psycholinguistic approach. *Psiholingvistika – Psycholinguistics*, 23(2), 180–191 [in Ukrainian]. doi.org/10.5281/zenodo.1199186
- Shevchenko, I. (2003). Germenevticheskyy aspekt perevoda kak vtorychnoy metakommunikatsii [Hermeneutic aspect of translation as a secondary metacommunication]. *Visnyk XNU im. V.N. Karazina – Visnyk of Vasyl Karazin National University of Kharkiv*, 609, 7–11 [in Ukrainian].
- Shveitser, A. (1973). *Perevod i Linguistika [Translation and Linguistics]*. Moscow: Voenizdat [in Russian].
- Shveitser, A. (2012). *Teoriya Perevoda [Theory of Translation]* (3rd ed.). Moscow: Librokom [in Russian].

- Shyriayev, A. (1979). *Sinkhronnyi Perevod [Simultaneous Interpreting]*. Moscow: Voenizdat [in Russian].
- Vygotsky, L. (2001). *Myshleniye i Rech [Thinking and Speech]*. Moscow: Labirint [in Russian].
- Vaard, Ya. de, & Nayda Yu. (1998). *Na novykh yazykakh zagovoryat (Funktionalnaya ekvivalentnost v bibleyskikh perevodakh) [From one Language to Another. Functional Equivalence in Bible Translating]*. A. Alexeyev (Ed.). S.-Petersburg: Russian Bible Society [in Russian].
- Zasiekin, S. (2010). Translation as a psycholinguistic phenomenon. *Journal of Psycholinguistic Research*, 39(3), 225–234. doi.org/10.1007/s10936-009-9134-2
- Zasiekin, S. (2012). *Psikholingvistychni Universalii Perekladu Khudozhnioho Tekstu [Psycholinguistic Universals in the Translation of Literary Texts]*. Lutsk: Lesya Ukrainka Volyn State University [in Ukrainian].
- Zasiekin, S. (2016) Understanding translation universals. *Babel: International Journal of Translation*, 62(1), 122–134. doi.org/10.1075/babel.62.1.07zas
- Zasiekin, S., & Rosenhart, Yu. (2018). Psycholingvistichni kompyuterni instrumenty lingvistychnogo ta perekladoznavchogo analizu dyskursu [Psycholinguistic Computerized Tools of Linguistic and Translation Studies Discourse Analysis]. *Psyxolingvistyka – Psycholinguistics*, 23(2), 94–106 [in Ukrainian]. doi.org/10.5281/zenodo.1204994
- Zhinkin, N. (1998). *Yazyk. Rech, Tvorchestvo: Issledovaniya po Semiotike, Psikholingvistikie, Poetike [Language. Speech. Creativity: The Studies on Semiotics, Psycholinguistics, Poetics]*. Moscow: Labirint [in Russian].
- Zlobin, A. (2002). Kognitive Modellierung der Übersetzung. *TRANS. Internet-Zeitschrift für Kulturwissenschaften*, 14. Retrieved from: <http://www.inst.at/trans/14Nr/zlobin14.htm>

АНОТАЦІЯ

Упродовж останніх десятиліть простежується суттєве поживлення в дослідженнях, які вивчають когнітивні основи перекладу, що відбито у великій кількості опублікованої літератури з проблеми. Водночас потрібно пам'ятати, що багато когнітивно орієнтованих ідей беруть свій початок від психолінгвістичних концепцій перекладу. Так, у значній кількості опублікованих у 1960–1970-х рр. праць, присвячених темі перекладу в тодішньому Радянському Союзі, автори відзначали важливу роль мисленнево-мовленнєвих процесів перекладача. Із появою «теорії мовленнєвої діяльності», радянської версії західної психолінгвістики, лінгвістів та психологів тієї доби дедалі більше цікавили процедурні аспекти усного та письмового перекладу. Один із засновників згаданої «теорії» О. Леонт'єв звертав увагу дослідників до психічних операцій та ймовірнісних механізмів функціонування психіки перекладача під час породження речень/висловлювань цільовою мовою. Сьогодні багато авторів у галузі когнітивної транслятології засвідчують ефективність ранніх моделей перекладу, розроблених у межах «теорії

мовленнєвої діяльності». Метою розвідки є теоретичний огляд та аналіз психолінгвістичних концепцій усного та письмового перекладу в працях представників радянської теорії мовленнєвої діяльності. Головним завданням постало з'ясування статусу перекладача, місця його мисленнєво-мовленнєвих операцій як психолінгвістичних одиниць у проаналізованих концепціях. Загалом, проаналізовані в цій оглядовій статті праці підтримують ідею про те, що перекладачі під час своєї діяльності вдаються і до алгоритмічних дій і до евристичних рішень, продиктованих їхнім досвідом, в основі якого лежить механізм імовірнісного прогнозування. Такий інтегрований підхід дає дослідникові змогу краще й глибше осягнути сутність перекладацької діяльності.

Ключові слова: переклад, психолінгвістика, теорія мовленнєвої діяльності.

Засекин Сергей. Подходы к переводу в контексте теории речевой деятельности

АННОТАЦИЯ

На протяжении последних десятилетий наблюдается существенное оживление в исследованиях, изучающих когнитивные основы перевода, что отражается в большом количестве опубликованной литературы по проблеме. В то же время, нужно помнить, что многие когнитивно ориентированные идеи исходят из психолингвистических концепций перевода. Так, в значительном количестве опубликованных в середине 1960-х гг. работ, посвященных теме перевода в тогдашнем Советском Союзе, авторы отмечали важную роль мыслительно-речевых процессов переводчика. С появлением «теории речевой деятельности», советской версии западной психолингвистики, лингвистов и психологов того времени все больше интересовали процедурные аспекты устного и письменного перевода. Один из основателей данной «теории» А. Леонтьев обращал внимание исследователей на психические операции и вероятностные механизмы функционирования психики переводчика при порождении высказывания в целевом языке. Сегодня многие авторы в области когнитивной транслятологии говорят об эффективности ранних моделей перевода, разработанных в рамках «теории речевой деятельности». Целью разведки является теоретический обзор и анализ психолингвистических концепций устного и письменного перевода в трудах представителей советской теории речевой деятельности. Главной задачей явилось установление статуса переводчика, места его мыслительно-речевых операций как психолингвистических единиц в проанализированных

концепциях. В целом, проанализированные в этой обзорной статье труды поддерживают идею о том, что переводчики во время своей деятельности пользуются как алгоритмическими действиями, так и эвристическими решениями, продиктованными их опытом, в основе которого лежит механизм вероятностного прогнозирования. Такой интегрированный подход позволяет исследователю лучше и глубже понять сущность переводческой деятельности.

Ключевые слова: перевод, психолингвистика, теория речевой деятельности.

The Image of Region in Ordinary Language Consciousness of its Residents (on an Example of an Image of Kuzbass)*

Образ региона в обыденном языковом сознании его жителей (на примере образа Кузбасса)**

Olga Kondratyeva

Dr. in Philology,
Associate Professor

Ольга Кондратьева

доктор филологических наук,
профессор

E-mail: kondr25@rambler.ru
orcid.org/0000-0001-9469-3634

Tatyana Frolova

Student of Institute of Philology,
Foreign Languages and
Mediacommunication

Татьяна Фролова

студентка института филологии,
иностранных языков и
медиакоммуникаций

E-mail: tatyana_frolova_97@mail.ru

Kemerovo State University

✉ 6, Krasnaya Str., Kemerovo,
Russian, 650000

*Кемеровский государственный
университет*

✉ ул. Красная, 6, г. Кемерово,
Россия, 650000

Original manuscript received April 02, 2018

Revised manuscript accepted October 10, 2018

---

* This work was supported by grant № 18-412-420003 «Kuzbass: Complex Cognitive-discursive Study of the Regional Image» from the Russian Foundation for Basic Research and the government of Kemerovo region, Russian Federation

** Работа выполнена при финансовой поддержке фонда РФФИ и Администрации Кемеровской области, проект № 18-412-420003 «Кузбасс: Комплексное когнитивно-дискурсивное исследование образа региона».

ABSTRACT

The article solves a topical problem, i.e. it develops the idea about the relevance of the psycholinguistic techniques' usage in the image-building and branding of the regions. In particular it develops the thesis that an initial point of the region successful image's formation is the studying of its image existing in the ordinary language consciousness of its residents and then and in the consciousness of other regions' residents.

Such psycholinguistic researches will give an opportunity to define strong and weak points of the regions in the consciousness of a mass audience. In other words they will let reveal and neutralize risk factors which can negatively affect the region's image and define characteristics which will become a basis for successful region's self-presentation.

In order to demonstrate the efficiency of psycholinguistic techniques' application in the studying of the territory's representation the image of Kuzbass is described. Kuzbass is one of the strategically significant regions of Russia. In the course of the research an experimental psycholinguistic technique was used, including three complementary procedures: 1) a method of subjective definitions; 2) the directed associative experiment; 3) a method of non-complete sentences.

The analysis has shown that the kernel of Kuzbass's image is formed by three semantic groups: «Homeland», «Territory» and «Coal». The named groups are reflected both in the knowledge about the region and in the differently ranked concepts and evaluations which proves their fundamental character. It is also necessary to note that positive evaluations prevail which shows that the doubtless positive attitude of the residents to native region dominates.

The developed coal industry and the positive personal attitude to the region can become meaningful points for an effective Kuzbass brand development. Nevertheless, negative issues are also reflected in the reactions, such as problems in social and recreational areas which should be paid attention to while working on the positive image of Kuzbass.

Key words: *Psycholinguistics, ordinary language consciousness, experimental methods, an image of region, Kuzbass.*

Вступление

Настоящее исследование, выполненное на стыке современной имиджологии, лингвистики и психолингвистики, посвящено описанию особенностей репрезентации образа региона в обыденном языковом сознании носителей русской лигвокультуры.

Образ региона понимается нами как «совокупность ярких, характерных ключевых представлений, устойчивое упрощенное

обобщение большого числа ассоциаций, связанных с определенной территорией в контексте образа страны» (Федотова, 2014: 112). В настоящий момент вполне очевидно, что образ региона должен целенаправленно конструироваться, поддерживаться и развиваться, создаваемый образ должен быть реалистичным, подчеркивающим специфичность и уникальность территории, вызывающим положительный эмоциональный отклик. Результатом целенаправленно и грамотно созданного образа региона станет его общественно-политическая, культурно-историческая и инвестиционная привлекательность, т.е. его позитивный имидж.

Существующие в данный момент описания образов территорий (стран и регионов) выполняются преимущественно на материале масс-медиа или социальных сетей и блогосферы, то есть объектом исследования до сих пор становились исключительно медиаобразы регионов, в то время как, по нашему мнению, любую деятельность по формированию имиджа региона необходимо начинать с изучения образа региона, реально существующего в обыденном языковом сознании его жителей. Соответственно, использование психолингвистических методик является важным инструментом в данном процессе.

Тем не менее, исследования образов территорий, выполненные с применением экспериментальных методик, позволяющих получить доступ к языковому сознанию, крайне немногочисленны (Киселева, 2009; Колесова, Ганичева, 2016; Тарасов, 2006; Фельде, 2011; Ши Ся, 2008 и др.) и в большей степени касаются изучения образа стран и частей света (России, Китая, Японии, США, Франции, Европы (Киселева, 2009; Кулик, 2012; Петухова, Наумова, 2012; Чесноков, 2003; Ши Ся, 2008), нежели отдельных регионов. Соответственно, проблема изучения образов регионов, существующих в обыденном языковом сознании, остается открытой, а разработка комплексной психолингвистической методики, которая будет использоваться для реконструкции образа региона, является одной из первостепенных задач, первые шаги для решения которой будут намечены в предлагаемом исследовании.

Для демонстрации эффективности применения психолингвистических методик в изучении образа территории описывается образ одного из наиболее значимых в стратегическом отношении регионов России – Кузбасса, к которому в последнее

время благодаря резким изменениям в социальной и политической сферах обращено особое внимание российской и мировой общественности.

Методика и методы исследования

В процессе исследования образа Кузбасса, существующего в обыденном языковом сознании жителей Кемеровской области, использовалась экспериментальная психолингвистическая методика, включающая три взаимодополняющие процедуры: 1) метод субъективных дефиниций; 2) направленный ассоциативный эксперимент; 3) метод незавершенных предложений. Перечисленные методы широко используются в психолингвистике в процессе массовых экспериментов с языковым сознанием, их результативность неоднократно подтверждена трудами ученых Московской психолингвистической школы (Караулов, 2000; Уфимцева, 1996; Тарасов, 2006 и др.) а также трудами лингвистов из других регионов России (Голев, 2011; Стернин, 2010; Стексова, 2012 и др.), а также ближнего и дальнего зарубежья (Горошко, 2001; Дмитрюк, 2000; Perea & Rosa, 2002; Raymond & Gibbs, 2004 и др.). На наш взгляд, совокупность перечисленных психолингвистических методов позволит определить основные характеристики образа Кузбасса в обыденном языковом сознании его жителей. Метод субъективных дефиниций эксплицирует *знания* кузбассовцев о регионе, ассоциативный эксперимент позволит выявить свободные неконтролируемые и не всегда осознанные *представления* о регионе (знание и представление не всегда совпадают в своем объеме, так как «представление – субъективное отражение связей и отношений действительности, и это субъективное отношение эмоционально» (Шахнарович & Юрьева, 1990: 23), метод незаконченных предложений даст возможность выявить осознанные *оценки* изучаемого образа региона.

Для верификации эффективности комплексной психолингвистической методики для реконструкции образа изучаемого региона было проведено массовое анкетирование. Респондентами стали сто жителей Кузбасса в возрасте от 15 до 65 лет, имеющие разный уровень образования: от основного общего до высшего. Выбор в качестве информантов людей разного возраста и с разным образованием является для исследования

принципиальным, поскольку позволяет реконструировать обобщенный образ родного края, существующий в сознании кузбассовцев.

В анкету было включено три задания, первое основано на методе субъективных дефиниций, второе на ассоциативном эксперименте, третье представляет собой реализацию метода незавершенных предложений.

АНКЕТА

1. Кузбасс – это... (*информанту необходимо дать определение*).
2. Какие ассоциации у Вас вызывает слово «Кузбасс»?
3. Закончите фразы:
  - 1) Я люблю Кузбасс за то, что/ потому что...
  - 2) Я не люблю Кузбасс за то, что/ потому что...

Разноаспектная структура анкеты нацелена на максимально полное выявление характеристик образа Кузбасса в сознании его жителей. Кроме того, полученные результаты будут иметь несомненное прикладное значение – они позволят оценить, как относятся люди к области, в которой живут, насколько они удовлетворены жизнью в регионе.

Настоящая статья дополнительно решает еще одну важную задачу – доказывает целесообразность использования психолингвистических методик в интенсивно развивающихся областях имиджбилдинга и брендинга регионов, в частности, развивает тезис, что исходной точкой формирования успешного имиджа региона является изучение исходного образа региона, существующего в обыденном языковом сознании его жителей, а затем и в сознании жителей других регионов.

Подобные психолингвистические исследования позволят определить сильные и слабые стороны регионов в сознании массовой аудитории, т.е. дадут в итоге возможность выявить и нейтрализовать факторы риска, которые могут негативно сказаться на имидже региона, и определить характеристики, которые могут стать основой для успешного позиционирования региона в глазах россиян и представителей мирового сообщества.

Результаты и дискуссии

Рассмотрим эффективность психолингвистических методов, используемых для реконструкции образа Кузбасса в языковом

сознании жителей Кемеровской области, соотнося их с полученными результатами анкетирования.

Метод субъективных дефиниций

В первом задании анкеты информантам предлагалось продолжить фразу, дав определение слова «Кузбасс». Все ответы были разделены на три семантические группы, ранжированные по степени частотности: 1) «Территория»; 2) «Угольный бассейн»; 3) «Родина». Каждая из этих групп в свою очередь разделена на подгруппы. Следует отметить, что ответы внутри каждой подгруппы делятся на 2 вида: ответы, полностью тождественные названию подгруппы и конкретизированные ответы, позволяющие определить, на чем дополнительно акцентируется внимание респондентов.

1. Семантическая группа «Территория». Респонденты интерпретировали Кузбасс как территорию (область, регион, край, часть Сибири др.), акцентируя внимание на характерных чертах данной территории. Всего было дано 43 ответа подобного типа.

«Территория» – 43: область – 13; регион – 11; край – 5; место – 4; Сибирь – 4; столица – 2; территория – 2; субъект РФ – 1, индустриально-промышленный район России – 1.

Самое частотное определение Кузбасса как территории связано с конкретизацией местоположения или, иначе говоря, места на карте: область + место на карте – 13: *Кемеровская область – 12; область России;* регион + место на карте – 5: *регион РФ; один из регионов России; регион Сибири; регион в Сибири; регион в сибирском федеральном округе;* Сибирь + место на карте – 1: *Сибирь, Кемеровская область;* территория + место на карте – 2: *территория в границах Кемеровской области – 1; территория России – 1.*

Не менее важным для кемеровчан оказывается тот опыт, который они получили, проживая в Кемеровской области: регион + опыт – 5: *регион, полный возможностей; регион, куда я приехала учиться; регион, где проживают крепкие люди, которые могут выдержать любые испытания; регион, в котором я живу; самый лучший регион России, где я родилась, самый богатый и надёжный, мой родной дом;* область + опыт – 3: *ничем не примечательная область; область, в которой я живу; область, в которой мало хорошо оплачиваемой работы;* край + опыт – 1: *край, богатый край, но денег мы зарабатываем мало, детей растить тяжело;*

Сибирь + опыт – 1: *Сибирь, место, где я родился; место + опыт 4: – место, где я живу; место, где я родился; место, где я родилась; хорошее место.* Полученные дефиниции отражают как положительные черты Кузбасса (*регион, полный возможностей; богатый и надежный; самый лучший регион России и др.*), так и негативные (*область, в которой мало хорошо оплачиваемой работы; денег мы зарабатываем мало, детей растить тяжело*).

Следующим по частотности конкретизатором выступает компонент «уголь»: регион + уголь – 3: *угольный регион, уголь; угольный регион; регион с большими запасами угля; край + уголь – 2: угольный край – 2; Сибирь + уголь – 1: Сибирь, область промышленная. В Сибири находится самый крупный в мире по местонахождению угля, самый крупный Кузнецкий бассейн; столица + уголь – 1: угольная столица.*

Подобные реакции свидетельствуют о том, что в сознании кузбассовцев прочно укоренился образ угольной столицы. Также встречаются ответы, в которых соединены образы угля и местоположения Кузбасса: область + место на карте + родина + профессии – 1: *Кемеровская область, моя Родина, край шахтёров и металлургов – мужественных, честных, добрых и порядочных людей; край + история + профессии – 1: удивительный край, история которого вызывает интерес и гордость, край шахтёров, химиков, металлургов.*

Таким образом, помимо указания на территориальный статус Кузбасса, респонденты при дефинировании акцентировали внимание на таких характеристиках региона, как его расположение (область России, часть Сибири и т.д.), сырьевое богатство (уголь) и развития угольная промышленность, а также эксплицировали свой личный опыт, связанный с проживанием в Кузбассе.

2. Семантическая группа «Угольный бассейн».

Данная группа представлена 22 дефинициями. Десять человек дефинировали слово «Кузбасс» через его этимологию: *Кузнецкий угольный бассейн – 8; Кузнецкий бассейн – 2.* И двое – тождественно названию полезного ископаемого, добываемого в регионе: *уголь – 2.*

В ответах остальных десяти респондентов также прослеживалась прочная ассоциация Кузбасса с угледобычей и развитой промышленностью: *уголь + месторождение – 3: крупнейшее угольное месторождение – 2; угольный бассейн, самое богатое*

месторождение мира; уголь + месторождение + место на карте – 2: одно из самых крупных угольных месторождений мира, расположен на юге Западной Сибири – 2; уголь + промышленность + место на карте – 2: угольная промышленность России; промышленность города, уголь. уголь + место – 1: то место, где есть уголь; уголь + добыча – 1: угледобыча; уголь + промышленность – 1: угольная промышленность.

3. Семантическая группа «Родина». Значительная часть информантов давала определение Кузбасса через понятие родины, соответственно, на первый план при таком подходе выдвигается не официальная трактовка (субъект российской федерации), а эмоционально-личностная. Было зафиксировано 22 дефиниции подобного плана.

«Родина» – 22: Родина – 18; дом – 3; родной город – 1.

В конкретизированных ответах подчеркивается теплое эмоциональное отношение к родине (любовь, гордость): родина + любовь – 4: *любимая родина – 2, самая любимая родина, родина, которую я очень сильно люблю; родина + гордость – 4: моя родина, которой горжусь – 2; наша родина, сила и гордость; наша родина, гордость, Тулеев*, а также присутствуют маркеры принадлежности (моя, наша родина): родина + принадлежность – 13: *моя родина – 5; наша родина – 3, моя малая родина – 2, моя любимая родина – 2; родина, моя-моя*. Значимым оказалось и восприятие Кузбасса как родного дома: *родина + дом – 2: родина, родной дом; моя родина, мой дом*.

4. Семантическая группа «Сердце». При дефинировании понятия «Кузбасс» некоторые информанты использовали метафорическую стратегию, называя регион сердцем (чаще всего – угольным), т.е. характеризую регион как важнейший центр, средоточие российской угледобывающей промышленности:

Сердце – 7: *угольное сердце России – 3; угольное сердце страны – 2, сердце Сибири, сердце области*.

Помимо выделенных четырех семантических групп в ответах были представлены единичные реакции (6), отражающие отдельные характеристики региона: *кузница страны; кузница России; много лесов, полей, угля и хороших людей; широкие просторы; житница Сибири; все*.

Ответ на первое задание анкеты показал, что большинство кемеровчан хорошо знают, что кроется за словом «Кузбасс». Кузбасс – это 1) неофициальное название субъекта Российской Федерации, Кемеровской области, 2) Кузнецкий угольный бассейн, одно из самых крупных угольных месторождений мира, расположенное на юге Западной Сибири, в основном на территории Кемеровской области). Оба значения актуализированы в дефинициях, предложенных респондентами, кроме того, участники эксперимента продемонстрировали теплое личностное отношение к региону, что выражается в высокой частотности значения «Родина».

Развитая сфера углепромышленности и позитивно-личностное отношение к региону могут стать значимыми точками для развития эффективного бренда Кузбасса (богатый сырьевой регион и регион, который любят его жители). Тем не менее, в дефинициях нашли отражение отдельные негативные моменты, такие, как проблемы в социальной сфере и сфере образования, на которые следует обратить внимание при дальнейшей работе над позитивным имиджем Кузбасса.

Метод ассоциативного эксперимента

Второй вопрос анкеты (*Какие ассоциации у Вас вызывает слово «Кузбасс»?*), был нацелен на выявление у кузбассовцев стойких ассоциаций, связанных с регионом. Под ассоциацией понимают «возникающую в опыте индивида закономерную связь между двумя содержаниями сознания (ощущениями, представлениями, мыслями, чувствами и т. п.), которая выражается в том, что появление в сознании одного содержания влечет за собой и появление другого» (Мещеряков & Зинченко, 2003: 17).

При проведении ассоциативного эксперимента респонденты не были ограничены количеством требуемых ассоциаций. Поэтому у некоторых респондентов была зафиксирована лишь одна ассоциация, у других – от двух до шести. Всего было получено 255 ассоциаций.

Полученные реакции были разделены на несколько семантических групп и ранжированы по степени их частотности: 1) «**Угольная промышленность**», 2) «**Родина**», 3) «**Территория**», 3) «**Личная оценка**», 4) «**Природа, климат**», 5) «**Политика, история**», 5) «**Социальная сфера**», 7) «**Люди**», 8) «**Места, учреждения**», 9) «**Туристические объекты**».

Самой частотной среди ассоциаций оказалась **семантическая группа «Угольная промышленность» – 106**: *Уголь – 68; шахтеры – 20; шахта – 8; угледобыча – 6; добытчики угля – 3; «Шахтерская слава» – 1*. Как видно из перечисленных выше реакций, в данном блоке анкеты по сравнению с предыдущим акценты несколько сместились и образ угля и шахтеров, хранящийся в сознании кузбассовцев, вышел на первое место.

Вторую позицию занимает семантическая группа **«Родина»**, представленная 18 реакциями: *Родина – 9, малая родина – 7, родной дом – 2*. Показательно, что количество реакций в данном блоке практически такое же, как и в предыдущем (18 и 20 соответственно), следовательно, можно говорить об устойчивости ассоциаций Кузбасс – родина.

В семантической группе **«Территория»** наиболее частотными стали следующие ответы: *Сибирь – 11; Кемерово – 8*. Эти результаты свидетельствуют о том, что в сознании кузбассовцев наш регион прочно связан с Сибирью, т.е. воспринимается как ее часть и со столицей области.

Наблюдение о том, что кузбассовцы гордятся своей областью, подтверждается появлением группы ассоциаций, в которую входят эмоционально окрашенные слова, отражающие непосредственные переживания респондентов. Семантическая группа **«Личная оценка»** представлена тридцатью ассоциациями, большая часть из которых положительная.

Семантическая группа **«Личная оценка» – 30**. *Положительная оценка – 24*: *Сила – 6; гордость – 6; богатство – 4; любимый – 4; превосходство – 2; красноречивость – 2*. *Отрицательная оценка – 6*: *Никаких – 2; ужас – 1; серость – 1; суровость – 1; область, которой может и не быть – 1*.

Важное место в сознании кузбассовцев занимают ассоциации, связанные с природными и климатическими характеристиками региона: **Семантическая группа «Природа, климат» – 26**: *природные красоты – 4; Томь – 4; природа – 3; снег – 3; зима – 3; лес – 2; поля – 2; грязь – 2; пыль – 1; горы – 1; медведи – 1*.

Семантические группы **«Политика, история»**, **«Социальная сфера»** и **«Люди»** актуализируют особенности жизни в регионе. Заслуживает внимания полярность ответов в данных группах. Во главу угла встает образ действующего на момент проведения

анкетирования губернатора (ср. в предыдущем задании он упоминался единожды) и связанные с ним социальные гарантии. Образ главы региона также можно использовать в качестве оплота при формировании бренда и имиджа области: **«Политика, история»** – 26: *Тулеев* – 16; *губернатор* – 8; *история* – 1; *памятные места* – 1. **«Социальная сфера»** – 11: *кузбасский социализм* – 4; *социальные гарантии для жителей региона* – 4, *коррупция* – 1; *безработица* – 1; *нищета* – 1. **«Люди»** – 11: *Люди* – 5; *труженики* – 5; *пенсионеры* – 1;

Наименее частотными оказались семантические группы **«Места, учреждения»** – 5 и **«Туристические объекты»** – 3: *Волейбольный клуб* – 2; *набережная* – 1; *КемГУ* – 1; *большие буквы на горе* – 1 и *Шерегеш* – 2; *Танай* – 1. Последнее несколько неожиданно, так как Шерегеш уверенно входит в тройку лучших горнолыжных курортов России. Тем не менее, в сознании кузбассовцев этот факт пока не нашел отражения, соответственно, необходимо усилить деятельность по позиционированию туристических зон Кузбасса, при грамотной работе они могут стать основой для конструирования успешного бренда региона.

Проанализировав результаты, полученные при выполнении респондентами второго задания анкеты, можно заключить, что в сознании жителей Кемеровской области прочно укоренились такие ассоциации, связанные с Кузбассом, как *уголь, шахты, природа, губернатор*. Также следует отметить, что большинство ассоциаций оценочны и эмоционально окрашены, при этом значительная их часть позитивна или нейтральна.

Метод незавершенных предложений

Ассоциации, на выявление которых было ориентировано второе задание анкеты, имеют автоматическую природу, характеризуются слабой способностью человека управлять ими, поэтому третье задание анкеты ориентировано на выявление осмысленного, сознательного отношения к региону, на экспликацию эмоционально-оценочной составляющей его образа. Информантам необходимо было продолжить два полярных предложения: 1) *Я люблю Кузбасс за то, что/ потому что...* и 2) *Я не люблю Кузбасс за то, что / потому что...*

В количественном отношении ответы на тот и другой вопрос примерно одинаковы, однако в содержательном наполнении они

существенно разнятся. Так, на первом месте среди причин любви к Кузбассу в результате ранжирования по частотности оказались ответы из семантической группы **«Родина»**, в этой группе оказалось 56 ответов: *Я здесь родил(а)ся – 18; родина – 17; я тут (здесь) живу – 14; я тут вырос(ла) – 4; родной дом – 3.*

Среди причин нелюбви к Кузбассу в начале списка (38 реакций) оказалась семантическая группа **«Социальная сфера»**: *Маленькие (низкие) зарплаты – 14; коррупция – 4; негде работать – 4; высокие цены – 2; мало хорошо оплачиваемой работы – 2; мало (нет) работы для молодежи – 2; безработица – 1; нехватка рабочих рук – 1; маленькие пенсии – 1; наше руководство часто бросает пыль в глаза – 1; здесь не проводят гомосексуальные митинги – 1; отсутствие некоторых видов спорта и спонсорской поддержки – 1; низкая занятость населения – 1; нет мест отведенных для выгула собак – 1; благосостояние людей падает – 1; много происшествий и нарушений закона – 1.*

Исходя из результатов, можно сказать, что кузбассовцев серьезно беспокоит ситуация, связанная с трудоустройством и оплатой труда, эта проблема в нашей области является одной из наиболее острых и требует оперативного решения.

Также в ответах на вопрос о причинах нелюбви к Кузбассу появляются новые семантические группы, ранее не встречавшиеся – **«Образование, развитие»**, **«Здоровье, медицина»** и **«Досуг»**. По мнению жителей Кузбасса, в нашей области эти сферы недостаточно развиты или не развиты вообще: **«Образование, развитие» – 13:** *Недостаточно высших (и средних) учебных заведений – 4; проблемы в развитии – 3; ограниченные перспективы – 2; нет нормального образования – 1; мало городов-миллионников – 1; проблемы в экономике – 1; меня заставляют переводить про уголь – 1.* **«Здоровье, медицина» – 3:** *Заболевания – 2; плохое лечение – 1.* **«Досуг» – 3:** *Мало мест для развлечений – 1; мало красивых мест для прогулок – 1. плохой туризм – 1.*

Обращает на себя внимание факт, что семантическая группа **«Угольная промышленность»**, представленная шестнадцатью реакциями, примерно одинаково отражена в качестве причины как любви, так и нелюбви к Кузбассу: **Я люблю Кузбасс, потому что (7):** *Уголь – 5; один из сильнейших промышленных регионов России – 1; родина угля и нефти – 1.* **Я не люблю Кузбасс, потому**

что (9): Мало (нет) нефти –3; много угля – 3; разрезы – 2; не развита промышленность – 1. Это свидетельствует о том, что в данном направлении требуется более тщательная работа, поскольку эта сфера перспективна и очень важно потенциально успешный для формирования бренда региона компонент не трансформировать в негативную составляющую имиджа Кузбасса.

Говоря об эмотивном аспекте изучения образа Кузбасса в сознании его жителей, можно отметить, что сильными факторами являются темы родины и угледобычи, слабыми – трудоустройство, образование, здравоохранение, благоустройство и досуг.

Выводы

В процессе исследования была эффективно апробирована комплексная психолингвистическая методика, включающая взаимодополняющие процедуры, совокупность которых позволила эксплицировать знания кузбассовцев о регионе (метод субъективных дефиниций), определить свободные неконтролируемые и не всегда осознанные представления о регионе (ассоциативный эксперимент) и выявить осознанные оценки изучаемого региона (метод незаконченных предложений), что в итоге позволило реконструировать объемный образ Кузбасса в обыденном языковом сознании его жителей.

Анализ показал, что ядро образа Кузбасса образуют три семантические группы: «Родина», «Территория» и «Угольный бассейн / Уголь». Названные группы отражены как в знаниях о регионе, так в представлениях и оценках (правда, по-разному ранжированы в них), что убедительно свидетельствует об их доминирующем характере. Следует также отметить, что слабо контролируемые ассоциации на слово *Кузбасс* и осознанные, целенаправленные ответы на вопрос *Почему я люблю / не люблю Кузбасс* совпали в коннотативном аспекте, доминирующими являются позитивные оценки, что демонстрирует несомненное позитивное отношение жителей к родному краю.

Проведенное исследование продемонстрировало эффективность использования комплекса психолингвистических методов для реконструкции образа родного региона, позволило выявить сильные и слабые характеристики данного образа, что даст возможность начать работу по корректировке негативных моментов

и эффективно использовать сильные стороны образа региона при создании позитивного имиджа Кузбасса.

Перспективой исследования является сопоставление «внутреннего образа» Кузбасса с его «внешним образом», т.е. образом, существующим в обыденном языковом сознании жителей других регионов и представителей других стран. Подобное смещение исследовательского акцента позволит получить комплексное представление об образе региона для дальнейшей работы над созданием успешного имиджа Кемеровской области.

Литература

- Голев, Н.Д. Мотивационно-ассоциативный словарь русского языка: теоретические основания и лексикографическая концепция. *Вестник Томского государственного университета. Сер. Филология.* № 3(15). 2011. С. 17–30.
- Горошко, Е.И. Интегративная модель свободного ассоциативного эксперимента. Харьков : Ра-Карвелла, 2001. 320 с.
- Дмитрюк, Н.В. Формы существования и функционирования языкового сознания в негомогенной лингвокультурной среде : дис. ... д-ра филол. наук. Москва, 2000. 445 с.
- Караулов, Ю.Н. Показатели национального менталитета в ассоциативно-вербальной сети. *Языковое сознание и образ мира.* Москва : ИЯ РАН, 2000. С. 191–206.
- Киселева, Е.А. Опыт экспериментального психолингвистического исследования образов России и Японии в обыденном сознании студентов Новосибирского государственного университета. *Вестник Новосибирского государственного университета. Сер. Лингвистика и межкультурная коммуникация.* 2009. Том 7. Вып. 2. С. 103–115.
- Колесова, И.Е., Ганичева, С.А. Образ Вологды в языковой картине мира студентов и школьников. *Актуальные проблемы обучения русскому языку XII* : Материалы международной конференции / Ed. Anastasia Sokolova. Masarykova univerzita Pedagogická fakulta. Brno : Masarykova univerzita, 2016. С. 179–184.
- Кулик, Д.П. Образ Франции в языковом сознании сибирских студентов (на материале психолингвистического эксперимента). *Молодёжь и наука* : Сборник материалов VIII Всероссийской научно-технической конференции студентов, аспирантов и молодых учёных, посвященной 155-летию со дня рождения К.Э. Циолковского [Электронный ресурс]. – Красноярск : Сибирский федеральный ун-т, 2012. Режим доступа: <http://conf.sfu-kras.ru/sites/mn2012/section28.html>
- Мещеряков, Б.Г., Зинченко, В.П. Большой психологический словарь. Москва : Прайм-Еврознак, 2003. 672 с.
- Петухова, В., Наумова, Н.Г. Объективация концепта «Америка» в языковом сознании современной молодежи. *Проблемы языковой картины мира в синхронии и диахронии* : сборник материалов Всероссийской конференции молодых ученых. Нижний Новгород : НГПУ, 2014. С. 18–24.

- Стексова, Т.И. Образ политика в СМИ и обыденном языковом сознании. *Вестник Новосибирского государственного университета. Сер. История, филология.* 2012. Т. 11. Вып. 6. С. 78–83.
- Стернин, И.А. Языковое сознание жителей Воронежа. Воронеж : Истоки, 2010. 250 с.
- Тарасов, Е.Ф. Образ России: методология исследования. *Вопросы психолингвистики.* 2006. № 4. С. 69–73.
- Уфимцева, Н.В. Русские: опыт еще одного самосознания. *Этнокультурная специфика языкового сознания: сборник статей / отв. ред. Н.В. Уфимцева.* Москва : ИЯ РАН. 1996. С. 144–162.
- Федотова, А.В. Формирование образа Мурманской области в полиграфической рекламе региона. *Общество. Среда. Развитие (Terra Humana).* 2014. № 2(31). С. 112–116.
- Фельде, О.В. Свои и чужие в языковом сознании сибиряков. *Вестник Томского государственного университета. Сер. Филология.* № 3(15). 2011. С. 59–64.
- Чесноков, И.И. Концепт ЕВРОПА в языковом сознании российских студентов. *Вестник Волгоградского государственного университета. Сер. 2: Языкознание.* 2003. № 3. С. 69–72.
- Шахнарович, А.М., Юрьева, Н.М. Психолингвистический анализ семантики и грамматики. Москва : Наука, 1990. 168 с.
- Ши, Ся. Концепт КИТАЙ в русском обыденном языковом сознании : дисс. ... канд. филол. наук. Москва, 2008. 209 с.
- Perea, M., & Rosa, E. (2002). The effects of associative and semantic priming in the lexical decision task. *Psychological Research*, 66(3), 180–194. DOI: 10.1007/s00426-002-0086-5
- Gibbs, R.W. (2004) Psycholinguistic Experiments and Linguistic-Pragmatics. In Noveck I.A., Sperber D. (Eds.), *Experimental Pragmatics. Palgrave Studies in Pragmatics, Language and Cognition* (pp. 50–71). Palgrave Macmillan, London. DOI https://doi.org/10.1057/9780230524125_3

References

- Golev, N.D. (2011). Motivacionno-associativnyj slovar russkogo yazyka: teoreticheskie osnovaniya i leksikograficheskaya koncepciya [Motivational and associative dictionary of Russian: theoretical bases and lexicographic concept]. *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta – Filologiya Tomsk State University Journal of Philology*, 3(15), 7–30 [in Russian].
- Goroshko, E.I. (2001). *Integrativnaya model svobodnogo associativnogo eksperimenta [Integral model of free associative experiment]*. Harkov : Ra-Karavella [in Russian].
- Dmitryuk, N.V. (2000). *Formy sushestvovaniya i funkcionirovaniya yazykovogo soznaniya v negomogennoj lingvokulturnoj srede [Forms of existence and functioning of language consciousness in not homogeneous linguocultural to environment]*. *Philology Dr. Diss.* Moscow [in Russian].
- Karaulov, Yu.N. (2000). *Pokazateli nacionalnogo mentaliteta v associativno-verbalnoj seti [Parameters of national mentality in an associative-verbal network]*, *Yazykovoe soznanie i obraz mira – Language consciousness and image of the world* (pp. 191–206). Moscow : IYa RAN [in Russian].
- Kiseleva, E.A. (2009). *Opyt eksperimentalnogo psiholingvisticheskogo issledovaniya obrazov Rossii i Yaponii v obydennom soznanii studentov Novosibirskogo*

- gosudarstvennogo universiteta [Experience experimental psycholinguistic researches of images of Russia and Japan in ordinary consciousness of students of Novosibirsk state university]. *Vestnik Novosibirskogo gosudarstvennogo universiteta. Lingvistika i mezhkulturnaya kommunikaciya – Novosibirsk State University Journal of Linguistics and Intercultural Communication*, 7(2), 103–115 [in Russian].
- Kolesova, I.E., & Ganicheva, S.A. (2016). *Obraz Vologdy v yazykovoj kartine mira studentov i shkolnikov* [Image of Vologda in a language picture of the world of students and students]. Proceedings from International Scientific Conference '17: *Mezhdunarodnaya nauchnaya konferenciya «Aktualnye problemy obucheniya russkomu yazyku XII»* – The international scientific conference «Actual problems of teaching Russian language XII» (pp. 179–184). Brno [in Russian].
- Kulik, D.P. (2012). *Obraz Francii v yazykovom soznanii sibirskih studentov (na materiale psiholingvisticheskogo eksperimenta)* [The image of France in the linguistic consciousness of Siberian students (based on the psycholinguistic experiment)]. Proceedings from International Scientific Conference '12: *VIII Vserossijskaya nauchno-tehnicheskaya konferenciya studentov, aspirantov i molodyh uchyonyh, posvyashennaya 155-letiyu so dnya rozhdeniya K.E. Ciolkovskogo «Molodyozh i nauka»* – VIII All-Russia scientific and technical conference of students, post-graduate students and the young scientists, devoted to the 155 anniversary from the date of K.E. Tsiolkovskys birth «Youth and science». Krasnoyarsk : Sibirskij federalnyj un-t. URL : <http://conf.sfu-kras.ru/sites/mn2012/section28.html> [in Russian].
- Mesheryakov, B.G., & Zinchenko, V.P. (2003). *Bolshoj psihologicheskij slovar* [The big psychological dictionary]. Moscow : Prajm-Evroznak [in Russian].
- Petuhova, V., & Naumova, N.G. (2014). *Obektivaciya koncepta «Amerika» v yazykovom soznanii sovremennoj molodezhi* [Objectivization of the concept of «America» in the linguistic consciousness of modern youth]. Proceedings from of the All-Russian Conference '14 : *Vserossijskaya konferenciya molodyh uchenyh «Problemy yazykovoj kartiny mira v sinhronii i diahronii»* – All-Russian Conference of Young Scientists «Problems of the language picture of the world in synchrony and diachrony». (pp. 18–24). Nizhnij Novgorod : NGPU. [in Russian].
- Steksova, T.I. (2012). *Obraz politika v SMI i obydennom yazykovom soznanii* [Image of the politician in mass-media and ordinary language consciousness]. *Vestnik Novosibirskogo gosudarstvennogo universiteta. Istoriya, filologiya – Novosibirsk State University Journal of History, Philology*, 11(6), 78–83 [in Russian].
- Sternin, I.A. (2010). *Yazykovoje soznanie zhitelej Voronezha* [Language consciousness of residents of Voronezh]. Voronezh : Istoki [in Russian].
- Tarasov, E.F. (2006). *Obraz Rossii: metodologiya issledovaniya* [Image of Russia: methodology of research]. *Voprosy psiholingvistiki – Journal of psycholinguistics*, 4, 69–73 [in Russian].
- Ufimceva, N.V. (1996). *Russkie: opyt eshe odnogo samosoznaniya* [Russian: experience of one more consciousness], *Etnokulturnaya specifiika yazykovogo soznaniya* [Ethnocultural specific character of language consciousness], (pp. 144–162). Moscow : IYa RAN [in Russian].
- Fedotova, A.V. (2014). *Formirovanie obraza Murmanskoi oblasti v poligraficheskoj reklame regiona* [Formation of the image of the Murmansk region in the polygraphic advertisement of the region]. *Obshchestvo. Sreda. Razvitie (Terra Humana) – Society. Wednesday. Development (Terra Humana)*, 2(31), 112–116 [in Russian].

- Felde, O.V. (2011). Svoi i chuzhie v yazykovom soznanii sibiryakov [Its and strangers in the language consciousness of Siberians]. *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. Filologiya – Tomsk State University Journal of Philology*, 3(15), 59–64 [in Russian].
- Chesnokov, I.I. (2003). Koncept EVROPA v yazykovom soznanii rossijskih studentov [Concept the Europe in language consciousness of the Russian students]. *Vestnik Volgogradskogo gosudarstvennogo universiteta. Yazykoznanie – Volgograd State University Journal of Linguistics*, 3, 69–72 [in Russian].
- Shahnarovich, A.M., & Yureva, N.M. (1990). *Psiholingvистический анализ семантики и грамматики [Psycholinguistic analysis of semantics and grammar]*. Moscow : Nauka [in Russian].
- Shi, Sya. (2008). Koncept KITAJ v rusском obydennom yazykovom soznanii [Concept China in Russian ordinary language consciousness]. *Philology Ph.D. Diss.* Moscow [in Russian].
- Perea, M., & Rosa, E. (2002). The effects of associative and semantic priming in the lexical decision task. *Psychological Research*, 66(3), 180–194. DOI: 10.1007/s00426-002-0086-5
- Gibbs, R.W. (2004) Psycholinguistic Experiments and Linguistic-Pragmatics. In Noveck I.A., Sperber D. (Eds.), *Experimental Pragmatics. Palgrave Studies in Pragmatics, Language and Cognition* (pp. 50–71). Palgrave Macmillan, London. DOI https://doi.org/10.1057/9780230524125_3

АННОТАЦИЯ

Статья решает актуальную задачу – развивает идею о целесообразности использования психолингвистических методик в имиджбилдинге и брендинге регионов, в частности, развивает тезис, что исходной точкой формирования успешного имиджа региона является изучение его образа, существующего в обыденном языковом сознании его жителей, а затем и в сознании жителей других регионов.

Подобные психолингвистические исследования позволят определить сильные и слабые стороны регионов в сознании массовой аудитории, т.е. дадут возможность выявить и нейтрализовать факторы риска, которые могут негативно сказаться на имидже региона, и определить характеристики, которые станут основой для успешного позиционирования региона.

Для демонстрации эффективности применения психолингвистических методик в изучении образа территории описывается образ одного из значимых в стратегическом отношении регионов России – Кузбасса. В процессе исследования использовалась экспериментальная психолингвистическая методика, включающая три взаимодополняющие процедуры: 1) метод субъективных дефиниций; 2) направленный ассоциативный эксперимент; 3) метод незавершенных предложений.

Анализ показал, что ядро образа Кузбасса образуют три семантические группы: «Родина», «Территория» и «Уголь». Названные

групи отражені як в знаннях о регіоні, так в представленнях і оцінках (правда, по-разному ранжированы в них), что свидетельствует об их основополагающем характере. Следует также отметить, доминирующими являются позитивные оценки Кузбасса, что демонстрирует несомненное позитивное отношение жителей к родному краю.

Развитая сфера углепромышленности и позитивно-личностное отношение к региону могут стать значимыми точками для развития эффективного бренда Кузбасса. Тем не менее, в реакциях отражены и негативные моменты, такие, как проблемы в социальной сфере и сфере досуга и отдыха, на которые следует обратить внимание при дальнейшей работе над позитивным имиджем Кузбасса.

Ключевые слова: психолінгвістика, обыденное языковое сознание, экспериментальные методы, образ региона, Кузбасс.

Кондратьева Ольга, Фролова Тетяна. Образ регіону в повсякденній мовній свідомості його жителів (на прикладі образу Кузбаса)

АНОТАЦІЯ

Стаття вирішує актуальне завдання – розвиває ідею про доцільність використання психолінгвістичних методик в іміджблдинзі брендінгу регіонів, зокрема, поширює тезу, що вихідною точкою формування успішного іміджу регіону є вивчення його образу, що існує в повсякденній мовній свідомості його жителів, а також і в свідомості жителів інших регіонів. Подібні психолінгвістичні дослідження дозволять визначити сильні й слабкі сторони регіонів у свідомості масової аудиторії, тобто дадуть можливість виявити й нейтралізувати фактори ризику, які можуть негативно позначитися на іміджі регіону, і визначити характеристики, які стануть основою для успішного позиціонування регіону.

Для демонстрації ефективності застосування психолінгвістичних методик у вивченні образу території описується образ одного із значущих в стратегічному відношенні регіонів Росії – Кузбасу. В процесі дослідження використовувалася експериментальна психолінгвістична методика, що включає три взаємодоповнюючі процедури: 1) метод суб'єктивних дефініцій; 2) спрямований асоціативний експеримент; 3) метод незавершених речень.

Аналіз показав, що ядро образу Кузбасу утворюють три семантичні групи: «Батьківщина», «Територія» і «Вугілля». Названі групи відображені як в знаннях про регіон, так і в уявленнях та оцінках (щоправда, по-різному ранжовані в них), що свідчить про їх основоположний характер. Домінуючими є позитивні оцінки Кузбасу,

що демонструє безсумнівну позитивне ставлення жителів до рідного краю.

Розвинена Вуглепромислова сфера й позитивно-особистісне ставлення до регіону можуть стати значущими точками відліку для розвитку ефективного бренду Кузбасу. Проте, в реакціях відображені й негативні моменти, такі, як проблеми в соціальній сфері та сфері дозвілля й відпочинку, на які слід звернути увагу при подальшій роботі над позитивним іміджем Кузбасу.

Ключові слова: психолінгвістика, повсякденна мовна свідомість, експериментальні методи, образ регіону, Кузбас.

Prefixal Innovations as a Mean of Psychological Impact on Consciousness Ofrecipient

Префіксальні інновації як засіб психологічного впливу на свідомість реципієнтів

Nataliia Kostusiak

Dr. of Philology,
Professor

E-mail: nat_kostusyak@ukr.net
orcid.org/0000-0002-9795-6038

Наталія Костусяк

доктор філологічних наук,
професор

Oleksandr Mezhov

Dr. of Philology,
Professor

E-mail: mezhov@ukr.net
orcid.org/0000-0002-5299-417X

Олександр Межов

доктор філологічних наук,
професор

*Lesya Ukrainka Eastern European
National University*

✉ 30-A, Vynnychenko Str.,
Lutsk, Volyn Reg.,
Ukraine, 43000

*Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки*

✉ вул. Винниченка, 30-А,
м. Луцьк, Волинська обл.,
Україна, 43000

Original manuscript received March 30, 2018

Revised manuscript accepted October 03, 2018

ABSTRACT

The article characterizes structural and derivation features of innovations, which have enriched language system during the beginning of the XXI century and are presented in Ukrainian media text. It is emphasized on the importance of interaction between external factors and language dynamic, the advantage of studying of prefixal innovations, taking into account the text environment, functional-stylistic, and psycholinguistic specifications was grounded. It was

mentioned, that most of the innovations have negative emotional-expressive evaluation. They include derivatives with prefixal morphemes псевдо-, квазі-, лже-, it was indicated the part-language accessory of these lexemes, their thematic grouping was proposed. It was found out the using conditions and manipulating potential of language units with prefix недо-. It was also analyzed emotional-expressive coloration and pragmatic direction of innovations with formant пост-. Used in the press, prefixal morphemes анти-, гіпер- are consider edas components with double function, since they can mark both negative and positive features due to the con text. Functional-psycholinguistic analysis has caused the differentiation of small group of lexemes with prefixes де-, контр-, which also have evaluating connotations, however un like mention edabove un its, are greatly specialized on explication of positive emotional-evaluating influence on the recipient. Different writing of analyzed innovations has caused the abusing of problem of their standardized forming. In that case a specific dichotomy appears: from one side used in publicism words of mentioned sample shall comply with current norms of «Ukrainian orthography», and from another – lexemes, formed with some orthographic faults, partly exacerbate the psychological impact on the recipient.

It was madea conclusion, that in modern Ukrainian media-publicism, derivates, created with the help of prefixes, form one of the biggest group of secondary nominations, which, helping to reveal the main idea of the report, in the same time give it the emotional-expressive evaluation.

Key words: word-building, morpheme, prefix, stylistic role, vocabulary of positive and negative evaluations.

Вступ

Дериваційні ознаки слів, їхні структурні особливості, семантичні, морфологічні й стилістичні параметри, безперечно, належить до тих об'єктів, які неодноразово досліджували в лінгвістиці. Значному виразненню специфіки похідних лексем посприяло вивчення їх з позицій пріоритетного нині функційного напрямку, що дав змогу схарактеризувати вторинні номінації відповідно до їхнього вияву в комунікативному просторі. Ще однією позитивною рисою студій останнього часу є зорієнтованість на новітню джерельну базу, дібрану передусім із сучасного медіатексту. Адже саме преса найбільшою мірою віддзеркалює еволюційно-трансформаційні зміни в житті суспільства, зокрема в політичній, економічній, соціально-культурній та інших сферах, створюючи мовні знаки задля якнайточнішої експлікації певних предметів,

подій, явищ, тобто всього, що зараховують до позамовних чинників, які впливають на формування лексичного складу мови. Керуючись тим, що будь-який лінгвістичний феномен можна описати в аспекті мовної і мовленнєвої парадигми, схилиємося до необхідності поєднання цих двох принципів, з-поміж яких пріоритетності надаємо значно ефективнішій комунікативній моделі аналізу. Указаний спектр опрацювання великою мірою увиразнить зорієнтованість на новітній медійний дискурс як специфічне явище, що ґрунтується насамперед на мовних і комунікативно-прагматичних параметрах із нашаруванням емоційно-експресивних відтінків та інших стилістичних характеристик висловлення. З огляду на це **мету** статті вбачаємо в дослідженні структурно-дериваційних ознак неолексем як специфічного засобу психологічного впливу на свідомість адресата в українській публіцистичній комунікації.

Методи та методики дослідження

Для досягнення сформульованої мети використано такі методи студіювання: *описовий* із властивими йому прийомами зовнішньої та внутрішньої інтерпретації, що дав змогу розкрити структурно-змістові ознаки новотворів початку ХХІ ст., інвентаризувати й систематизувати морфеми як один із засобів оформлення інтенцій мовця; методу *комплексного аналізу*, що посприяв розглядові аналізованих компонентів на тлі лексико-семантичного, морфемного, словотвірного та стилістичного рівнів мови й акцентуванні на емоційному та експресивно оцінному значенні інновацій; методу *контекстуально-семантичного аналізу*, який уможливив вивчення неолексем в аспекті текстового оточення та з більшою вірогідністю окреслити їхню психолінгвістичну специфіку; методики *компонентного аналізу* для дослідження семних характеристик розглянутих мовних одиниць.

Результати та дискусії

Сучасні еволюційні зміни, що відбуваються в українській мовній системі й засвідчені головно в мас-медійному просторі, стали об'єктом студіювання представників багатьох лінгвістичних напрямів й віддзеркалені в різножанрових наукових працях – монографіях, словниках, статтях, доповідях тощо. Ґрунтовний опис лексичних інновацій та переконливу аргументацію

їхньої спеціалізації у вітчизняній лінгвістиці запропонували К.Г. Городенська (2015), Є.А. Карпіловська (2011), А.М. Нелюба, Є.О. Редько (2014), М.І. Навальна (2017), О.Л. Кирилук (2014; 2015) та ін. Психолінгвістичний аналіз мовних одиниць відбитий у низці досліджень українських та зарубіжних науковців (Інформаційно-психологічне протиборство (еволюція та сучасність), 2013; Giles, 2003; Novick, Kim, Trueswell, 2003; Tausczik, Pennebaker, 2010). Поза всяким сумнівом, усі ці та багато інших праць дають чіткі уявлення про різноманітні, частково й структурно-дериваційні, ознаки новотворів, хоч і не вичерпують обсягу порушеної проблеми. Усвідомлюючи й позитивно оцінюючи розмаїтий за аспектами дослідження новітній мовознавчий доробок, уважаємо за потрібне наголосити на важливості аналізу представлених у медіа текстах неолексемах. Вагомість і необхідність їхнього студіювання пов'язуємо насамперед із тим, що процес мовної динаміки безперервний, продукування нових лексем відбувається постійно, тому порушена тема впродовж тривалого часу, а особливо останніх років не втрачає актуальності.

Крім того, варто вказати ще на кілька важливих аргументів, які дають підстави вдатися до опису вторинних номінацій. По-перше, не викликає сумніву той факт, що суто дериваційний аналіз новотворів, які поповнили мовну систему протягом початку ХХІ століття, повною мірою не забезпечує об'єктивного й різноаспектного дослідження порушеної проблеми. Значно поглиблює її студіювання інновацій з огляду на текстове оточення та функційно-стилістичні параметри. По-друге, пріоритетність визначають також принципи, якими керуються автори газетно-журнальних матеріалів. До низки найважливіших параметрів публіцистики поряд з інформативністю, переконливістю, доступністю та простотою форми викладу, безперечно, належить зорієнтованість на соціальну оцінність, експресивність, емоційність, образність та ін. Пропонуючи певну інформацію й почасти продукуючи нові номінації, автор, з одного боку, вдається до економії мовних засобів, а з іншого – зважає на особливості її сприйняття, розуміння й наслідки впливу на реципієнта. Володіючи основами риторичної компетентності, вдало послуговуючись лінгвопрагматичними алгоритмами, мовець прагне реалізувати певні комунікативні стратегії й дібрати для цього найяскравіші вербальні засоби їхньої реалізації. Подані

аргументи вияскравлюють необхідність і важливість дослідження новотворів із позицій психолінгвістики. Як відомо, виникнення тих чи тих лексичних одиниць значною мірою спроектоване насамперед суспільно-політичними та економічними процесами в державі. Тому вплив зовнішніх чинників на мовну динаміку безсумнівний. Слушні думки з цього приводу висловлює Є.А. Карпіловська: «...ті, хто в своїх дослідженнях спирається на аналіз структури мови, чинники й наслідки мовних змін шукають у характері відношень між мовними одиницями, між системою мови й суспільною практикою, між системою мови й мовною свідомістю її носіїв» (Карпіловська, 2011: 4).

Українську лексичну систему як своєрідне й різнопланове лінгвістичне явище, регульоване стратегіями й тактиками учасників комунікативного процесу та прямо чи опосередковано пов'язане з вираження різноманітних позамовних ситуацій, розглядають у проекції на різні критерії й ознаки, серед яких чільне місце посідає оцінка. Емоційно-оцінний вияв мовних одиниць прийнято аналізувати насамперед відповідно до опозиції позитивного / негативного судження про предмети, явища, події тощо, на позначення яких використано лексеми зазначеного зразка. З огляду на соціально-економічні трансформації, суспільні процеси, що відбуваються в Україні протягом останніх років, український мас-медійний простір, крім слів із позитивним значенням, поповнила значна кількість дериватів із виразною негативною конотацією. Зазначену тенденцію простежує й М.І. Навальна: «На початку XXI століття в мові українських друкованих засобів масової інформації актуалізувалася лексика з негативно оцінним значенням, що спричинене низкою позамовних чинників: економічною та політичною кризами, військовими діями на сході України, криміналізацією суспільства, соціальними проблемами та ін.» (Навальна, 2017: 94). Порушуючи проблему мовної динаміки та акцентуючи на лексемах із негативною семантикою, О.Л. Кирилюк постулює: «Людські страхи, комплекси, сподівання, розчарування – це ті головні психологічні особливості, що формують конотативний аспект появи нових слів або слів з новим значенням, які в подальшому й стають зброєю в суспільно-політичному протистоянні» (Кирилюк, 2015: 53). Одним з активно застосовуваних аспектів аналізу мовних одиниць розгляданого зразка є дослідження їх крізь призму маніпулятивних стратегій.

Теорія мовних маніпуляцій не нова в сучасній лінгвістичній парадигмі. Нею керується зокрема О.Л. Кирилюк, акцентуючи на важливості психологічних чинників та мотиваційних ознак у творенні неологізмів й оказіональної лексики (Кирилюк, 2014: 315). Підсвідомий маніпулятивний вплив на адресата комунікативного процесу вбачаємо завдяки використанню в пресі значної кількості вторинних номінацій, утворених префіксальним способом. Чільне місце в системі витворених комунікативних моделей посідають деривати з префіксальними морфемами *псевдо-*, *квазі-*, *лже-*, які увиразнюють семантику несправжності, ірреальності, удаваності явищ чи подій суспільно-політичної та інших сфер, що негативно впливає на свідомість реципієнтів, створює враження оманливості, неправдивості багатьох реалій сучасного світу.

Мовні одиниці з таким модально-оцінним значенням інформують про шахраїв, різні негативні події, факти в житті суспільства, зокрема:

1) політиці: *Президент Петро Порошенко прокоментував бажання псевдовлади на Донбасі провести «вибори» на окупованих територіях* («Газета по-українськи», 24.09.2015); *Лжедепутат із бюро добрих послуг* («Голос України», 04.03.2004);

2) фінансово-економічній сфері: *У такому випадку, італійсько-російська фінансова група стане третьою в Україні за реальною фінансовою потужністю. Оскільки їх управління швидше за все буде координуватися, то мова йде про квазіоб'єднання двох банків* («Львівська газета», 08.08.2015);

3) виборчих процесах чи інших формах безпосереднього волевиявлення громадян: *Однак, за словами Ходорковського, призначені на березень 2018 року президентські вибори будуть «псевдовиборами», навіть якщо на них допустять Навального і Собчак, адже зміна влади на них є неможливою* («Газета по-українськи», 09.12.2017); *Визнавши результати псевдоголосування, Росія зажене себе у ще більшу ізоляцію* («Голос України», 05.11.2014); *Організатора псевдореферендуму засудили до двох років колонії* («Голос України», 10.08.2016);

4) соціальній сфері: *Псевдопереселенці оббирали державу за допомогою селищної влади* («Голос України», 09.04.2016); *Чорнобильці – проти лжеінвалідів* («Голос України», 28.01.2015); *Виявлено лжечорнобильців* («Голос України», 06.04.2012);

5) науці: *Наукова корупція як породження плагіату та недоброчесності псевдовчених* («Голос України», 11.11.2016); *...псевдопрофесора позбавили волі* («Голос України», 18.02.2014); *Покровитель псевдопрофесора віддав депутатський мандат* («Голос України», 14.01.2012);

6) правовому полі: *Псевдоправоохоронця оголошено у розшук* («Голос України», 12.07.2017); *П'яний псевдопрокурор влаштував стрілянину по ліхтарях* («Вечірній Київ», 20.12.2015);

7) аграрній галузі: *...відтак, це свідчить про те, що псевдоаграрій вирішив скористатись пільговою процедурою, аби одержати землю поза аукціоном* (режим доступу: khm.dero.ua, 19.07.2017); *...ситуацію погіршує той факт, що російську сторону в конфлікті підтримують українські псевдоаграрії...* (режим доступу: daily.rbc.ua, 09.09.2016);

8) військовій сфері: *Міноборони показало псевдополковника, котрий збирав на АТО* («Кореспондент», 13.09.2016); *В кінці запису псевдо-азовці спалюють прапор Нідерландів* («Кореспондент», 19.01.2016). Подекуди з'являються й несправжні, удавані учасники АТО, які, використовуючи відповідний статус, збирають гроші або жебракують: *Псевдо АТОшник збирає гроші на метро Льва Толстого в Києві* («Вечірній Київ» 19.02.2016); *Журналісти викрили псевдоАТОшника-жебрака* («Кореспондент», 19.08.2016). Ілюструючи новотвори цієї підгрупи, принагідно зацентруємо на проблемі унормування виділених лексем. Як засвідчують подані приклади, журналісти практикують писати компонент псевдо-разом, через дефіс і навіть окремо. Водночас відповідно до чинного правопису цю морфему треба писати разом, тому орфографічно правильним є написання псевдоазовці. Викликає певні міркування й подана в ЗМІ мовна одиниця псевдоАТОшник-жебрак. Із приводу правильності утворення однослівної назви учасника АТО слухні міркування висловила К.Г. Городенська: «Назва *атовець* відповідає українському зразкові відабrevіатурного творення, оскільки в ній суфікс *-ець* приєднаний до твірної основи АТО за допомогою структурної прокладки *-ов-*, що усуває збіг голосник *о* та *е* на словотвірному стикові, пор. такі самі: *НАТО – натовець, сільпо – сільповець, УНСО – унсовець*. Отже, українською мовою учасника АТО правильно називати *атовець*» (Городенська, 2015: 127). Керуючись науково обґрунтованим коментарем дослідниці,

зазначимо, що на позначення несправжнього учасника АТО журналіст мав би використати лексему *псевдоатовець-жебрак*.

Усі проаналізовані вище неолексеми з префіксоїдами *псевдо-*, *квазі-*, *лже-* належать до іменників, з-поміж яких домінанту становлять субстантиви з початковим компонентом *псевдо-*. Акцентуючи на дериваційні параметри новотворів, вважаємо за потрібне звернути увагу на твірну базу, у ролі якої засвідчені переважно загальні назви, рідше – власні (прізвища людей, назви партій тощо), пор.: *Судитимуть псевдолюстраторів* («Голос України», 25.02.2016); *Розшиують псевдоволонтерів* («Голос України», 23.09.2015); *«Лякалка» від квазіреспубліки* («Голос України», 15.09.2017); *Найсумніше, що полотно для чергової картини лжеінформаторів ми створили самі* («Львівська газета», 25.04.2015); *Лжемінера шукають* («Голос України 09.10.2012) і ...формування фальшивих списків кандидатів в депутати від лже-**Батьківщини** («Газета по-українськи», 12.08.2010); *Лже-Ющенко знову пише виборцям* («Голос України», 09.04.2003).

Як засвідчує корпус дослідницького матеріалу, продукування лексем за допомогою морфем *псевдо-*, *квазі-*, *лже-*, крім іменників, пов'язане також з іншими частиномовними класами, переважно з прикметниками. У такому разі арсенал зазначених дериваційних формантів очолює префіксоїд *квазі-*. Наприклад: *Самоусунення Києва від вирішення проблем на Донбасі розв'язує руки сепаратистам, які за підтримки Кремля формують мілітаризовану зону із квазідержавними інституціями* («Львівська газета», 04.12.2014); *...фракції Народного Фронту та Блоку Петра Порошенка змушені були <...> звернутися по підтримку до двох квазіолігархічних парламентських груп – «Відродження» та «Волі Народу»* («Львівська газета», 08.12.2017); *Тому він [Путін. – Н. К., О. М.] залишає там свої війська і своїх представників, але ці люди демонструють квазімирну риторіку для того, щоб показати, що нібито вони готові до миру, а Україна – ні* («Львівська газета», 11.09.2015).

На нашу думку, деякої психолінгвістичної інтерпретації потребують непослідовно оформлені загальні назви з першою частиною *псевдо-*, *квазі-*, *лже-*. Згідно з правилами «Українського правопису», зокрема § 25, п. 4, а) (Український правопис, 2012: 37), такі лексеми треба писати разом: *псевдопосвідчення*,

квазіавтономія, квазіподатковий, квазівигнанці, лжеінформатор, лжемінерство тощо. Водночас у пресі трапляються форми на зразок псевдо-посвідчення, квазі-державний, квазі-податковий, лжемінерство, наприклад: *В Одесі водій із псевдо-посвідченням СБУ збив мотоцикл* («Кореспондент», 24.08.2017); *...в Росії більше не існує Держплану, панівні позиції в її економіці займають квазі-державні компанії* («Кореспондент», 18.01.2015); *Ключовою темою зустрічі стало загострення безпекової ситуації на сході України та провокативні кроки РФ та підтримуваних нею бойовиків, передусім <...> запровадження квазі-податкової та банківської систем тощо* («День», 31.03.2017); *Столицю накрила хвиля лже-мінерства* («Вечірній Київ», 03.12.2015). Припускаємо, що написання їх через дефіс пов'язане радше не з прогалинами журналістів в орфографії, а, ймовірно, з метою концентрації уваги на новотворах, які часто надають висловленню пейоративно маркованого емоційного забарвлення. В арсенал журналістів подекуди потрапляють аналітично представлені номінації аналізованого зразка: *...проте повідомити про зміст розмови Шеремет не встиг. Він відвідував так званий офісний центр «Москва-Сіті», де всі наші квазі вигнанці, яких ми обов'язково дістанемо і засудимо* («Газета по-українськи», 26.07.2016). Преференцію такого написання, крім прагматичної орієнтації на читача, вбачаємо ще й в акценті на масштабності, надзвичайності, значному вияві опредметненої динамічної ознаки, яка перебуває за межами якогось стандарту, задля употужнення психологічного впливу на реципієнта.

Викликають зацікавлення також засвідчені в пресі субстантиви на кшталт *лже-Батьківщина, лже-Ющенко*. Припускаємо, що форми вказаного зразка з'явилися під впливом написаних через дефіс власних назв із першим компонентом *пів-, напів-* відповідно до § 26, п. 1, д): *пів-Європи, пів-Києва* (Український правопис, 2012: 39). Сподіваємося, що орфографічне оформлення розгляданих неолексем буде відбите в наступному виданні «Українського правопису».

Отже, уживані в мас-медійній комунікації іменники та прикметники з першими компонентами *псевдо- квазі-, лже-* реалізують чітку прагматичну семантику. Автори, продукуючи тексти з такими мовними одиницями, мають на меті вплинути на формування суспільної думки, намагаються об'єднати навколо порушеної проблеми якомога більше читачів. Схарактеризована

комунікативна модель подання інформації сприятиме усвідомленню реципієнтом того, що сьогодні суспільство живе в якомусь не реальному, а сюрреалістичному світі, де можуть бути несправжні політики, військові, науковці, аграрії, волонтери, неправдива влада, виборчі процеси тощо поряд із значною кількістю соціально незахищених людей. А це свідчення хаосу, анархії, свавілля, домінування неправди над правдою, безвиході, безперспективності, невизначеності майбутнього, що психологічно пригнічує насамперед середній клас і найбідніші верстви населення.

В українській публіцистичній комунікації журналісти усвідомлено використовують маніпуляційний потенціал мовних одиниць із префіксом *недо-*, за яким традиційно закріплена семантика недовершеності, неповноти, нереалізованості. Функціонування неолексем із цим формантом зумовлене прагненням створити яскраву номінацію, заактуалізувавши у свідомості реципієнта близькі за дериваційними ознаками лексеми, що мають негативне значення. Наприклад: *Причому йдеться не про одну поразку, а про цілу низку падінь з владних височин, що за умов розвинутого демократичного ладу може бути ще більш небезпечним, аніж за умов вітчизняної **недодемократії*** («Українська правда», 20.12.2010). Своєрідну мовленнєву філігранність демонструють автори, послуговуючись одночасно кількома неолексемами з префіксом *недо-*, який посилює негативні враження, употужнює ефект несправжності, недовершеності: *Порушено питання про деяких російських **недоолігархів**, як я їх називаю, які активно спілкуються з українською політичною елітою. Назвав би їх **недополітичною недоелітою**, яка хоче дестабілізувати ситуацію* («Газета по-українськи», 26.01.2016).

Кількісно невелику групу новотворів структурують мовні одиниці з формантом *пост-*. Попри позитивне ставлення до подій Майдану, а отже й позитивні асоціації, які викликає ця лексема, у пресі негативного відтінку набуває похідне слово *постмайданний*, використовуване у зв'язку з висвітленням дій теперішньої влади, що не виправдала вповні сподівань українців: *Ющенко назвав глобальну помилку **постмайданної** влади* («Газета по-українськи», 30.11.2017); ***Постмайданна** влада досі підіграє олігархам? Не настільки, щоб державою керували вони. Олігархи вже не мають вирішального впливу...* («Газета по-українськи», 11.08.2017).

Крім префіксальних морфем, які употужнюють головну інтенцію висловлення, піднімають градус напруження, особливо коли йдеться про порушення моральних цінностей (справедливості, чесності, честі, гідності та ін.), залишаючи у свідомості реципієнта негативні відчуття, у медіа текстах засвідчені префіксальні форми з подвійною функцією. Вони здатні викликати не тільки негативну, а й позитивну реакцію адресата. З'ясувати психолінгвістичну основу таких неолексем дає змогу контекст.

Розкрити певну ідею, водночас впливаючи на когнітивну й емоційну сфери особистості, допомагають новотвори з префіксом *анти-*. У лексикографічній праці «Лексико-словотвірні інновації. 2012–2013: Словник» А.М. Нелюба й Є.О. Редько подають низку іменників із цим афіксом, тлумачачи їх як протилежні поняття до слів без вказаного форманта або як маркери особи-противника когось. Прикметники з префіксом *анти-*, на думку науковців, зазвичай експлікують ознаку того, хто/що проти чогось, вираженого словом без *анти-* (Нелюба, Редько, 2014: 11–16). Докладний аналіз джерельної бази дав змогу чіткіше простежити градаційну опозицію негатив/позитив як емоційну реакцію аудиторії. Останнім часом через воєнні дії, розв'язані Росією, з'явилося чимало лексем, утворених від прізвища Президента Російської Федерації. Негативні дії Путіна, його небезпеку для цивілізації дедалі більше усвідомлюють не тільки українці, але й самі росіяни, європейці. Наприклад: *Російські антипутінці винахідливо затролили телепропагандиста Владіміра Соловйова* («Online Експрес», 25.07.2017); *У Римі пройшла чергова антипутінська акція протесту, ініційована Оргкомітетом Євромайдану Рима* («Львівська газета», 14.07.2014). Подекуди журналісти вдаються до своєрідного маскуванню маніпуляційної мети свого повідомлення. Наслідком камуфляжування такого зразка можна вважати лексеми з префіксом *анти-*, що корелюють із прізвищем російського Президента, коли йдеться не суто про цю людину, а про Росію загалом. У такому разі реципієнт повинен дешифрувати подану інформацію, вибудовуючи певний ланцюг аргументів, що ще більшою мірою посилює негативність поданої номінації. Наприклад: *Головний тренер «Динамо» зробив антипутінську заяву, <...> сказав про своє ставлення до «Газпрому» та Росії* («Online Експрес», 09.12.2015). Аналогічне функційне призначення й опертя на асоціативні уявлення вбачаємо

у використанні лексеми метонімічного різновиду *антитабачний*: **Антитабачний** настрій. Масовий мітинг за відставку Міністра освіти і науки України Дмитра Табачника у Львові («Вголос», 20.04.2010). Зрозуміло, що приписувані Д. Табачнику русифікація, корупція, знищення системи об'єктивного оцінювання знань та ін. не стосуються дій суто цієї людини, а колективу працівників усього Міністерства. Проте завдяки слову *антитабачний* автор дає змогу читачам зрозуміти, що відповідальність за уникнення негараздів в освіті та науці покладені особисто на керівника, тому й люди намагаються його усунути з цієї посади.

Спротив у суспільстві викликає й продовження економічних, торговельних відносин із Росією, антисоціальна, корупційна діяльність олігархічної влади, у зв'язку з чим з'являються антирейтинги політиків. Наприклад: *Фінансування науки поставило антирекорд* («Голос України», 16.06.2016); *У податковій сфері суперечливі рухи. Там зробили більше антиреформ* («Газета по-українськи», 03.06.2015); *У бюджеті на 2015 рік насправді ініційовано антиреформи* («Газета по-українськи», 03.03.2015); *Україна очолила антирейтинг з корупції через бездіяльність антикорупційних органів...* («Газета по-українськи», 12.12.2017); *Не мени вражає і антирейтинг українських політиків...* («Газета по-українськи», 20.12.2017).

Часто контекстуальне оточення словотвірної моделі з префіксом *анти-* створює в пресі й позитивні конотації, вказуючи на тенденції протидії негативним явищам, експлікуючи позитивні зрушення в суспільстві, потреби кардинальних змін. Своєрідної патетики набувають контексти, де йдеться про прозоріння соціуму у ставленні до політиків, влади, усвідомлення й об'єктивного оцінювання її негативних, неефективних реформ. Це вселяє в людей надію на краще майбуття, додає оптимістичного настрою, створює психологічний ефект душевної рівноваги. Наприклад: *Антикорупціонери не дали вкрати 2 млрд грн.* («Українська правда», 19.02.2018); *Інвестиції – інструмент антикорупції* («Голос України», 13.10.2017).

Переважно позитивний психологічний клімат у суспільстві, яке сповідує європейські цінності, створює відмова від старого, негативного, віджитого шляхом активізації процесів декомунізації, дебільшовізації, дефашизації. Емоційне піднесення викликають у

реципієнтів і позитивні процеси в економічній сфері, пов'язані з демонополізацією, деолігархізацією, деофшоризацією, детінізацією. Саме префікс *де-* надає лексемам значення опрідметненої дії (процесу), протилежної до негативної. Наприклад: *Відбувається те, що мало б статися ще на початку нашої незалежності: **декомунізація, дебільшовизація, якщо хочете – дефашизація** країни* («Львівська газета», 27.02.2014); *Сергій Леценко може увійти до тимчасової слідчої комісії з **деофшоризації*** («Газета по-українськи», 20.05.2016); *Ті, хто звик грабувати країну, опираються **деолігархізації*** («Голос України», 20.08.2015).

Схоже психоемоційне навантаження мають мовні моделі з префіксоїдом *контр-*, що позначають переважно позитивні події, явища, які відбуваються впротизагу іншим, негативним і є відповіддю на них: *«Ця пропаганда вимагає нашої реакції. Однак нашою відповіддю не може бути **контрпропаганда**, це мають бути об'єктивні інформаційні програми російською мовою», – наголосив під час конференції глава МЗС Польщі Гжегож Схетина* («Львівська газета», 11.09.2015).

Увиразнити надзвичайність, масштабність подій, явищ і водночас реалізувати позитивний лінгвопсихологічний вплив на реципієнтів покликані новотвори з префіксоїдом *гіпер-*: *А цей період потрібно пережити – але час зараз не такий як раніше – він просто **гіперінформаційний**...* («Українська правда», 26.04.2010). Хоч подекуди напрям емоційної трансформації змінюється. Наприклад, роль ефективного засобу формування негативної оцінки в реципієнта виконує дериват *гіперінфляція* в реченні *Вона періодично викидала на фінансовий ринок величезні маси емісійних купонів, чим знецінювала їх; **гіперінфляція** в Україні сягнула одного з найвищих у ХХ столітті показників* («День», 18.07.2014).

Висновки

У новітній українській медіапубліцистиці утворені префіксальним способом деривати формують одну з найпоширенішим груп вторинних номінацій, які дають змогу розкрити головну ідею повідомлюваного, створити ефективну комунікативну модель, здатну викликати реакцію аудиторії, і водночас надають текстові емоційно-експресивного забарвлення. Удокладнений функційно-психолінгвістичний аналіз розгляданих

одиниць з огляду на вираження ними оцінної конотації передбачає розмежування формантів, які в сучасній пресі зазвичай виконують роль маркерів негативного емоційно-оцінного впливу на адресата (*псевдо-, квазі-, лже-, недо-, пост-*); морфем, що увиразнюють і негативну, і позитивну ознаки відповідно до контексту (*анти-, гіпер-*), а також невелику групу лексем із префіксами *де-, контр-*, значною мірою спеціалізованих на прогнозуванні позитивних емоцій реципієнта. Перспективу дослідження вбачаємо в студіюванні з позицій психолінгвістики суфіксальних неолексем, використовуваних у новітньому мас-медійному дискурсі.

Література

- Городенська К.Г. Атошник чи атовець? *Культура слова*. 2015. Вип. 83. С. 127.
- Інформаційно-психологічне протиборство (еволюція та сучасність) : монографія / Жарков Я.М. та ін. Київ : ПАТ «Віпол», 2013. 248 с.
- Карпіловська Є.А. Зміни в структурі сучасної української мови та можливості їх моделювання. *Українська мова*. 2011. № 2. С. 3–18.
- Кирилюк О.Л. Мовні одиниці як зброя в суспільно-політичному протистоянні. *Актуальні проблеми прикладної*. Одеса : Букаєв Вадим Вікторович, 2014. Вип. 1. С. 314–319.
- Кирилюк О.Л. «Вогнехреще» або неологізми як відображення військового протистояння. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. Кіровоград: Кіровоградський держ. пед. ун-т ім. Володимира Винниченка, 2015. Вип. 137. С. 52–57.
- Навальна М.І. Пейоративи в мові української періодики. *Психолінгвістика. Психолінгвістика. Psycholinguistics*. 2017. Вип. 22 (2). С. 85–97.
- Нелюба А.М., Редько Є.О. Лексико-словотвірні інновації. 2012–2013: Словник / заг. ред. А.М. Нелюби. Харків : Харківське історико-філологічне товариство, 2014. 172 с.
- Український правопис / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні; Інститут української мови. Київ : Наукова думка, 2012. 288 с.
- Giles, D. (2003). *Media Psychology*. Mahwah, New Jersey, London : Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Novick Ja.M., Kim A., & Trueswell J.C. (2003). Studying the Grammatical Aspects of Word Recognition: Lexical Priming, Parsing, and Syntactic Ambiguity Resolution. *Journal of Psycholinguistic Research*, (32, 1), 57–75.
- Tausczik Y., & Pennebaker J.W. (2010). The Psychological Meaning of Words: LIWC and Computerized Text Analysis Methods. *Journal of Language and Social Psychology*, 29(1), 24–54. doi.org/10.1177/0261927X09351676.

References

- Horodenska, K.H. (2015). Atoshnyk chy atovets? [Atoshnik or Atovets?]. *Kultura slova – Culture of the word*, 83, 127 [in Ukrainian].
- Zharkov, Ya.M., Petryk, V.M., Prysiazhniuk, M.M., Skulysh, Ye.D., & Kompantseva, L.F. et al. (2013). *Informatsiino-psykholohichne protyborstvo*

- (*evolutsiia ta suchasnist*) [*Information-psychological confrontation (evolution and modernity)*]. Kyiv : PAT «Vipol» [in Ukrainian].
- Karpilovska, Ye.A. (2011.) Zminy v strukturі suchasnoyi ukrayinskoyi movy ta mozhlyvosti yikh modelyuvannya [Changes in the structure of modern Ukrainian language and possibilities of their modeling]. *Ukrayinska mova – Ukrainian Language*, 2, 3–18 [in Ukrainian].
- Kyrylyuk, O.L. (2014). Movni odynytsi yak zbroya v suspilno-politychnomu protystoyanni [Linguistic units as a weapons in a socio-political confrontation]. *Aktualni problemy prykladnoyi linhvistyky – Actual problems of applied linguistics*. Odesa : Bukayev Vadym Viktorovych, 1, 314–319 [in Ukrainian].
- Kyrylyuk, O.L. (2015). «Vohnekhreshche» abo neolohizmy yak vidobrazhennya viyskovoho protystoyannya [«Fire-chest» or neologisms as a reflection of a military confrontation]. *Naukovi zapysky – Scientific notes*. Kirovohrad: Kirovohradskyy derzh. ped. un-t im. Volodymyra Vynnychenka, 137, 52–57 [in Ukrainian].
- Navalna, M.I. (2017). Peyoratyvy v movi ukrayinskoyi periodyky [Pejoratives in language of Ukrainian periodicals]. *Psykholinhvistyka – Psycholinguistics*, 22(2), 85–97 [in Ukrainian].
- Nelyuba, A.M., & Redko, Ye.O. (2014). *Leksyko-slovotvirni innovatsiyi. 2012–2013: Slovnyk* [Lexico-word-building innovations. 2012–2013: Dictionary]. Kharkiv : Kharkivske istoryko-filolohichne tovarystvo [in Ukrainian].
- Ukrayinskyy pravopys [Ukrainian orthography] (2012)*. Kyiv : Naukova dumka [in Ukrainian].
- Giles, D. (2003). *Media Psychology*. Mahwah, New Jersey, London : Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Novick Ja.M., Kim A., & Trueswell J.C. (2003). Studying the Grammatical Aspects of Word Recognition: Lexical Priming, Parsing, and Syntactic Ambiguity Resolution. *Journal of Psycholinguistic Research*, (32, 1), 57–75.
- Tausczik Y., & Pennebaker J.W. (2010). The Psychological Meaning of Words: LIWC and Computerized Text Analysis Methods. *Journal of Language and Social Psychology*, 29(1), 24–54. doi.org/10.1177/0261927X09351676.

АНОТАЦІЯ

У статті схарактеризовано структурно-дериваційні ознаки новотворів, які поповнили мовну систему протягом початку XXI століття й представлені в українських медіатекстах. Наголошено на важливості взаємодії зовнішніх чинників та мовної динаміки, обґрунтовано перевагу дослідження префіксальних інновацій з огляду на текстове оточення, функційно-стилістичні та психолінгвістичні параметри. Зазначено, що більша частина новотворів має негативне емоційно-експресивне забарвлення. До них зараховано деривати з префіксальними морфемами псевдо-, квазі-, лже-, вказано на частиномовну належність цих лексем, запропоновано їхнє тематичне групування. З'ясовано умови використання та маніпуляційний потенціал мовних одиниць із префіксом недо-. Проаналізовано емоційно-експресивне забарвлення

та прагматичне спрямування новотворів із формантом пост-. Засвідчені в пресі префіксальні морфеми анти-, гіпер- розглянуто як компоненти з подвійною функцією, оскільки вони здатні маркувати і негативні, і позитивні ознаки відповідно до контексту. Функційно-психолінгвістичний аналіз зумовив вирізнення невеликої групи лексем із префіксами де-, контр-, що також мають оцінні конотації, проте на відміну від поданих вище одиниць значною мірою спеціалізовані на експлікації позитивного емоційно-оцінного впливу на адресата. Різне написання розглянутих новотворів зумовило порушення проблеми їхнього унормованого оформлення. У такому разі виникає своєрідна дихотомія: з одного боку, використані в публіцистиці слова вказаного зразка мають відповідати чинним нормам «Українського правопису», а з іншого – лексеми, оформлені з певними орфографічними порушеннями, почасти употужнюють психологічний вплив на реципієнта.

Зроблено висновок, що в новітній українській медіапубліцистиці утворені префіксальним способом деривати формують одну з найпоширеніших груп вторинних номінацій, які, допомагаючи розкрити головну ідею повідомлюваного, водночас надають йому емоційно-експресивного забарвлення.

Ключові слова: словотвір, морфема, префікс, стилістична роль, лексика з позитивною та негативною оцінкою.

Костусяк Наталя, Межов Александр. Приставочные инновации как средство психологического воздействия на сознание реципиентов

АННОТАЦИЯ

В статье характеризуются структурно-деривационные признаки новообразований, представленных в украинских медиатекстах и пополнивших языковую систему в начале XXI века. Подчеркивается важность взаимодействия внешних факторов и языковой динамики, обосновывается преимущество исследования приставочных инноваций с учетом текстового окружения, функционально-стилистических и психолінгвістических характеристик. Отмечается, что большая часть новообразований имеет отрицательную эмоционально-экспрессивную окраску. К ним относятся дериваты с префиксальными морфемами псевдо-, квазі-, лже-. Указывается на частеречную принадлежность этих лексем, предлагается их тематическая группировка. Выяснены условия использования и манипуляционный потенциал языковых единиц с приставкой недо-. Анализируется эмоционально-экспрессивная окраска и прагматическое направление новообразований с формант пост-. Функционирующие в прессе приставочные морфемы анти-, гіпер- рассматриваются как компоненты с двойной функцией, поскольку они

способны маркировать и отрицательные, и положительные признаки в соответствии с контекстом. Функционально-психолингвистический анализ обусловил выделение небольшой группы лексем с приставками *де-*, *контр-*, также имеющих оценочные коннотации, однако в отличие от представленных выше единиц, в значительной степени специализированных на экспликации положительного эмоционально-оценочного воздействия на адресата. Разное написание рассматриваемых новообразований обусловило решение проблемы их нормированного оформления. В таком случае возникает своеобразная дихотомия: с одной стороны, использованные в публицистике слова указанного типа должны соответствовать действующим нормам «Украинского правописания», а с другой – лексемы, оформленные с определенными орфографическими нарушениями, отчасти усиливают психологическое воздействие на реципиента.

Сделан вывод, что в современной украинской медиапублицистике образованные префиксальным способом дериваты формируют одну из наиболее распространенных групп вторичных номинаций, которые, помогая раскрыть главную идею сообщения, одновременно придают ему эмоционально-экспрессивной окраски.

Ключевые слова: словообразование, морфема, префикс, стилистическая роль, лексика с положительной и отрицательной оценкой.

Gender and Speech Disfluency Production: a Psycholinguistic Analysis on Turkish Speakers

Гендер і порушення при породженні мовлення: психолінгвістичний аналіз мовлення носіїв турецької мови

Ayşe Altıparmak¹
Ph.D. in General Linguistics,
Language Instructor

Айше Алтіпармак¹
кандидат філологічних наук,
старший викладач

E-mail: aaltiparmak@hho.edu.tr
orcid.org/0000-0002-1803-292X

Gülmira Kuruoğlu²
Ph.D. in Linguistics,
Professor

Гульміра Куруоглу²
кандидат філологічних наук,
професор

E-mail: gulmira.kuruoglu@deu.edu.tr
orcid.org/0000-0002-4172-0253

¹ *National Defense University
Turkish Air Academy, Department
of Foreign Languages*
✉ Yesilyurt-Istanbul, Turkey, 34149

¹ *Університет національної
оборони Авіаційної академії Турції,
кафедра іноземних мов*
✉ Єсилурт-Стамбул, Турція, 34149

² *Dokuz Eylül University,
Department of Linguistics*
✉ Buca-Izmir, Turkey, 35390

² *Університет Докуз Ейлул,
кафедра лінгвістики*
✉ Буча-Ізмір, Турція, 35390

*Original manuscript received August 02, 2018
Revised manuscript accepted October 24, 2018*

ABSTRACT

The aim of this study is to analyze the influence of gender on fluent Turkish native speakers' speech disfluency production rates. Totally 84 participants

from four different age groups (4–8, 18–27, 33–50 and over 50) took part in the study. Gender distribution was equal in each group. In a corpus of face to face interviews, the prepared and impromptu speech samples of at least 300 words from each participant were analyzed. As a result, in the prepared speech situation 18–23-year-old males produced more prolongations than females, and 33–50-year-old males produced more prolongations, false starts and slips of the tongue (SOT) than females in the same age group. In impromptu speech situation, 18–23-year-old males produced more hesitations, prolongations, false starts and slips of the tongue than females, and 33–50-year-old males produced more prolongations and false starts than females in the same age group. Further analyses pointed out various findings related to the position of disfluencies in an utterance and the linguistic units involved in disfluency production.

Key words: Psycholinguistics, speech production, gender, Turkish speech, speech disfluencies.

Introduction

Speech disfluencies, which have been named and classified differently by many researchers, have aroused a specific interest in research literature since they are one of the most observed features of spontaneous speech (*hesitations* by Beattie & Butterworth, 1979; Boomer & Dittmann, 1962; Goldman-Eisler, 1960; Hieke, 1981; Kjellmer, 2003; Martin & Strange, 1968; *speech errors* by Fromkin, 1971; *self repairs* by Postma et al., 1990; Bear et al., 1993; *production problems* by Bock, 1991; *speech repairs* by Levelt & Cutler, 1983).

Various linguistic and nonlinguistic factors could influence the production rates of speech disfluencies. As a result of this, various approaches have been applied in the speech disfluency research literature. While pure linguistic studies have been focusing on the phonetic, phonological, morphological, semantic, syntactic and prosodic aspects of speech disfluencies (Fromkin, 1971; Shriberg, 1999), studies with a physiological approach have been questioning the effects of age, gender and respiration on speech disfluency production (Ambrose & Yairi, 1999; Bortfeld et al., 2001; Branigan et al., 1999; Johnson, 1961; Lickley, 1994; Menyhárt, 2003; Shriberg, 1994; Tottie, 2011; Watson & Anderson, 2001). The effects of stress, anxiety, and reward/punishment on speech disfluency production have been the main focus of research with a psychological approach (Christenfeld & Creager, 1996; Marshall &

Cullinan, 1971; Martin & Hasbrouck, 1977; Martin & Rangaswamy, 1972; Siegel & Martin, 1965; Siegel et al., 1969). Interdisciplinary studies have been performing analyses regarding different disciplines. Studies in computational linguistics investigate the negative influence of speech disfluencies on human-machine interaction (Heeman & Allen, 1994; Hindle, 1983; Liu et al. 2003; Shriberg et al., 2001; Shriberg & Stolcke, 2002; Snover et al., 2004; Stolcke et al., 1998) and researchers analyze the speech production and speech recognition processes in psycholinguistic studies (Bard, et al., 2001; Butterworth, 1975; Dell, 1986; Ferreira & Bailey, 2004; Fox Tree, 2001, 2002; Goldman-Eisler, 1968; Levelt, 1989; Soderstrom & Morgan, 2007). In the current study, we question the influence of gender on speech disfluency production of Turkish speakers.

Many studies have demonstrated that there is a relation between the gender of the speaker and speech disfluency production; however, whether males or females produce more disfluencies is a controversial issue. Some of these studies suggest that male speakers produce more disfluencies than female speakers (Binnenpoorte et. al., 2005; Johnson, 1961; Lickley, 1994) whereas some other studies (Menyhárt, 2003) suggest just the opposite. Some studies analyzed the influence of gender on disfluency production with a pathological point of view (Johnson, 1961; Engelhardt et al., 2011; Lickley, 1994).

Johnson (1961) conducted a research with 100 male 100 female adult speakers, of whom 50 in each group were stutterers (males aged between 16 and 24 and females aged between 17 and 41) and 50 were 17–24-year-old nonstutterers and gave them two different speaking tasks and a reading task. At the end of the research, the researcher suggested that male stutterers produced more revisions and fewer incomplete phrases than female stutterers in both speaking tasks and nonstuttering males displayed more revisions (instances in which the content of a phrase is modified, or in which there is grammatical modification) and interjections (extraneous sounds such as ‘uh’ ‘er’ and ‘hmmm’ and extraneous words such as well’) on both speaking tasks than female nonstutterers, the difference being significant for the job task. Regarding general disfluency production, nonstuttering males produced more speech disfluencies than females on three different tasks (significantly on the job task again) they were given. The researcher emphasized that

sex differences in speech behaviour should not be considered to be specific to the stuttering group.

There are some other clinical studies in which gender is typically not correlated with disfluency production. Engelhardt et al. (2011) examined disfluency production in a clinical population (13–35-year-old 194 participants) suffering from attention-deficit/hyperactivity disorder (ADHD). In the study, sentence production tasks were employed. On each trial, the participants were presented with one animate object and one inanimate object, along with a printed verb. As a result, the researcher found that gender did not have an effect on any of the three types of disfluencies (filled pauses, repetitions, and repairs) that they examined.

In his research on fluent speakers, Lickley (1994) conducted informal conversations with six British English speakers (three males, three females) aged between 25 and 45 and found that male speakers produced more speech disfluencies than female speakers in his study.

Menyhárt (2003) conducted a series of experiments with the participation of 15 female and 15 male subjects from three age groups (9–12-year-olds, 22–45-year-olds, and 60–90-year-olds). In her study, the participants' spontaneous speech was recorded and sampled. The children had to tell a continuous story on the basis of a series of four pictures, whereas the other participants were interviewed on various topics (work, hobby, and career). The researcher found that women exhibited more instances of disfluency than men did.

Considering the type of the speech disfluency, Acton (2011) demonstrated that women's average um/uh ratios were more than those of men in his two corpus-based investigations. However, many researchers claimed that males produce some types of disfluencies more than females. Shriberg (1994) used the analysis of over 5000 hand-annotated disfluencies from a database (250,000 words) containing three different styles of spontaneous speech: task-oriented human-computer dialog, task-oriented human-human dialog, and human-human conversation on a prescribed topic and found that filled pauses were more common in male speakers' speech. The researcher assumed with a sociolinguistic point of view that this result could be an indication of males' attempts to sustain their turn in speech.

Similar to Shriberg's observation, Bortfeld et al. (2001) suggested that men produced about 1.5 more fillers and repeats combined per

100 words than women did in their study in which they used a corpus contained approximately 192,000 words uttered by 48 pairs of people (16 young, 16 middle-aged, and 16 older pairs) in conversation. Tottie (2011) found that male speakers produced more filled pauses than females in his study based on the British National Corpus (BNC) and also took data from the London-Lund Corpus (LLC) into account. Kools & Berryman (1971) collected speech samples of 150 words from 46 male and 46 female first-grade children. As a result of their study, no sex differences were found with regard to the total number of disfluencies; however, males exhibited a greater number of incomplete phrases than did females.

Other than these studies, some researchers have asserted female speakers speak more fluently in certain conditions (when there is eye contact with the listener) than male speakers, and the gender of the listener does not influence speech disfluency production (Branigan et al. 1999). Andrade & Martins (2011) and Shin & Lee (2017) suggest that gender does not affect disfluency production in general, and Laserna et al. (2014) assert that gender does not affect mainly filled pause type of disfluency production. Related to speech comprehension, Gósy (2001) has suggested that females show more sensitivity toward correct pause perception. In a study analyzing the speech disfluencies of Turkish speaking children, Doğan (2001) recorded the speech of children in a free play environment and found that 2.6–5.6 years old children's speech gender is not effective on the production rates of different types of disfluencies.

In the current study, we analyzed the influence of gender on the fluent Turkish native speakers' production rates of filled pauses, hesitations, prolongations, slips of the tongue, false starts, and repetitions.

«Gender» has been chosen as the factor to be examined since the influence of gender is a controversial issue in the literature and there is a lack of research analyzing the influence of gender on the production of disfluencies in various languages other than English. In addition, most of the research questioning the influence of gender on disfluency production has been conducted to analyze stuttering in order to reach some pathological insights related to disfluency production. Analyses regarding the disfluency production of fluent Turkish native speakers will make valuable contributions to understand disfluency production

phenomenon better. Thus, at the end of the research, we tried to find answers to the following questions:

- a. What types of speech disfluency are produced by Turkish native speakers?
- b. Which of these types are more common in Turkish speech?
- c. Is gender an effective variable on disfluency production in different age groups?
- d. Is it possible to reach some psycholinguistic and sociolinguistic assumptions considering the position of disfluencies in Turkish speech?

Method

In this part of the study, we present the method of our study including the participants and the data collection and analysis processes.

Participants

The participants were 84 fluent native speakers of Turkish living in the cities of Eskisehir and Izmir in Turkey, 42 of them were female, and 42 of them were male. The participants were from four different age groups: 4–8 (14 participants) (mean = 5.9 years, standard deviation = 1.2), 18–23 (14 participants) (mean = 20.2 years, standard deviation = 1.8), 33–50 (28 participants) (mean = 39.4 years, standard deviation = 3.2) and over 50 (28 participants) (mean = 59.5 years, standard deviation = 3.1). All participants, except children, were considered by themselves and by the researcher who conducted the interviews with them to be fluent speakers without any hearing loss, developmental language disorders or neurological problems. They were not informed about the aim of the study. For the children, the researcher talked to the children's parents and teachers before the interviews to check if the children had any of the aforementioned health problems.

Data Collection and Analysis

Speech disfluency data in our study were gathered from face to face interviews conducted by a female researcher in two different speech situations- prepared and impromptu. Each interview containing at least 300 words was audiotaped and transcribed. All transcriptions were prepared by one of the researchers of the current study and reviewed by a transcriber who had an educational background in linguistics. To increase the reliability of the disfluency coding, each disfluency type on

the corpus was labeled by hand on the transcriptions by the researcher who also transcribed the recordings. In the prepared speech situation, participants answered the questions they had seen before the interview. In this way, they could plan their answers beforehand. In impromptu speech situation, they answered all the questions spontaneously. Since it was not practical, the prepared speech samples of 4–8-year-old children were not collected. The children had to answer spontaneous questions on subjects which were expected to provoke them to speak, such as talking about his/her favourite cartoon, pet, toys, and family members. 18–23, 33–50 and over-50-year-old participants answered 24 questions (12 in prepared speech situation, 12 in impromptu speech situation). The questions were the same in general with slight changes in wording, or some adaptations according to the age group (e.g. What do you like the most about your job/school?). There was no specific motivation for the participants to speak; however, the participants were volunteers and the questions were from common areas of interest such as jobs, hobbies, career, directions, and cooking instructions. Therefore, there was no need for prompting the participants to speak. The questions about giving directions and cooking instructions were included intentionally among the questions for face-to-face interviews since answering them required the ordering of information and could lead to more disfluency production. Speech disfluency rates of each participant were calculated as the average number of each type of speech disfluency per 100 words. In order to increase the validity and reliability of the research, we did further analyses related to the location where the disfluencies occur in an utterance and the extent of disfluencies: in what kind of linguistic units they are seen. Regarding the disfluency types, silent gaps were not analyzed in the current study since what counts as a silent gap in speech is not clear in the literature. Silent periods at various lengths are considered as silent gaps in various researches. [Ee], [ɪ], [aa], [ii], [uu] and [mm] sounds were determined as the sounds used by the participants for filling the pauses in Turkish speech and counted as filled pauses in the current study. Hesitations experienced by the participants in producing a whole word at once were marked as hesitation type of disfluencies. The sounds which were produced longer than they should be were counted as prolongations. The disfluencies in which the speaker stops the flow of his/her speech and starts his/her utterance again were

labeled as false starts. All slips including sounds (shifts, exchanges, anticipations, perseverations, additions, deletions, blends, substitutions) (see Carroll 2008), words, and word groups were marked as slips of the tongue. The repeated sounds, words, and word groups in an utterance were considered to be repetitions. Some examples of disfluency types analyzed in the current study are as shown in Table 1.

Table 1. Disfluency types

Disfluency type	Examples from the data
Filled pause	Ben ee mm iyi bir insanım. (I'm uh um a good person)
Hesitation	Abim yirmi bi- yirmi iki yaşında. (My brother is twenty o- twenty-two years old.)
Prolongation	Çocukluk anılarını anlattığı biiir kitaptı. (It was aaa book in which he told his childhood memories)
Slip of the tongue	20 dakika kaynadıktan sonra makineyi makarnayı süzgeçten geçiririz. (After 20 minutes of boiling, we drain the machine macaroni with a colander)
False start	[Orası]--Otobüsle giderken bize çok hoş hikayeler anlatmışlardı. ([That place]—They had told us very nice stories while traveling by bus)
Repetition	Bu bu çok büyük bir olay. (This this is a very big event.)

Findings

In this section, we present the statistical analyses on the speech disfluency production rates and the position of disfluencies in an utterance and the linguistic units involved in disfluency production.

Analyses on the Disfluency Production Rates

The differences among the disfluency production rates of females and males in different age groups in the prepared and impromptu speech situations were analyzed with Mann-Whitney U Test. We used Mann-Whitney U Test since our data were not normally distributed. As mentioned before, for 4–8-year-olds, we collected and analyzed the impromptu speech samples.

Influence of gender upon ‘filled pause’ type of disfluency production

Table 2 presents the average filled pause rates for females and males from four different age groups (4–8, 18–23, 33–50 and over 50) in the prepared and impromptu speech conditions.

Table 2. Average filled pause rates for females and males in different age groups

FILLED PAUSES					
PREPARED SPEECH					
AGE	FEMALE		MALE		P
	Mean ± SD	Median (Min_Max)	Mean ± SD	Median (Min_Max)	
4–8 Year Old n=14	–	–	–	–	–
18–23 Year Old n=14	3.93 ± 4.29	2.37 (1.21–12.50)	6.33 ± 4.55	5.07 (1.72–13.51)	0.23
33–50 Year Old n=28	4.67 ± 4.20	3.95 (0–13.38)	6.97 ± 4.75	5.92 (0.18–14.95)	0.17
Over 50 Year Old n=28	4.64 ± 4.21	4.31 (0–13.74)	4.43 ± 3.34	3.86 (0.28–12.74)	0.91
IMPROMPTU SPEECH					
AGE	FEMALE		MALE		P
	Mean ± SD	Median (Min_Max)	Mean ± SD	Median (Min_Max)	
4–8 Year Old n=14	3.80 ± 4.34	1.93 (0–11.65)	4.67 ± 3.30	6.14 (0.46–9.09)	0.53
18–23 Year Old n=14	3.90 ± 2.73	2.73 (2.33–9.40)	6.10 ± 6.38	3.20 (0.93–18.40)	1.00
33–50 Year Old n=28	4.72 ± 4.11	3.88 (0–14.12)	6.57 ± 4.96	6.33 (0.17–17.71)	0.28
Over 50 Year Old n=28	4.15 ± 4.17	2.96 (0–12.37)	4.25 ± 3.09	3.48 (0.32–9.92)	0.57

Mean; Arithmetic mean, SD; Standard deviation

*p<0.05 **p<0.01 ***p<0.001

As displayed in Table 2, the differences in the production rates of female and male speakers were not statistically significant for filled pause type of disfluencies.

Influence of gender upon ‘hesitation’ type of disfluency production

Table 3 presents the average hesitation rates for females and males from four different age groups (4–8, 18–23, 33–50 and over 50) in the prepared and impromptu speech conditions.

Table 3. Average hesitation rates for females and males in different age groups

HESITATIONS					
PREPARED SPEECH					
AGE	FEMALE		MALE		P
	Mean ± SD	Median (Min_Max)	Mean ± SD	Median (Min_Max)	
4–8 Year Old n=14	–	–	–	–	–
18–23 Year Old n=14	2.03 ± 0.99	1.76 (1.19–3.69)	4.49 ± 3.51	3.49 (1.23–10.58)	0.18
33–50 Year Old n=28	2.61 ± 1.80	2.75 (0.60–7.13)	3.51 ± 2.64	3.31 (0–11.31)	0.24
Over 50 Year Old n=28	3.79 ± 1.95	3.64 (1.07–7.90)	5.19 ± 3.25	3.98 (1.46–12.25)	0.24
IMPROMPTU SPEECH					
AGE	FEMALE		MALE		P
	Mean ± SD	Median (Min_Max)	Mean ± SD	Median (Min_Max)	
4–8 Year Old n=14	6.30 ± 3.07	6.95 (2.33–10.09)	5.86 ± 3.35	5.56 (2.30–12.61)	0.71
18–23 Year Old n=14	1.59 ± 0.39	1.75 (0.96–1.99)	4.98 ± 3.13	4.38 (1.49–9.56)	0.01*
33–50 Year Old n=28	2.23 ± 1.70	1.87 (0.19–6.88)	3.31 ± 2.25	2.71 (0.73–9.20)	0.13
Over 50 Year Old n=28	3.58 ± 2.24	2.85 (1.22–8.60)	4.55 ± 1.99	4.10 (1.40–8.91)	0.16

Mean; Arithmetic mean, SD; Standard deviation

*p<0.05 **p<0.01 ***p<0.001

The figures gathered from the statistical analysis of the hesitation type of speech disfluency data indicated that gender differences were not significant for the production rates of 4–8, 33–50 and over 50-year-old participants. It was also the case for 18–23-year-old participants’

prepared speech. Gender did not influence the hesitation production rates of 18–23-year-old participants in the prepared speech situation, either. However, in the impromptu speech situation, the hesitation median is 1.75 (0.96–1.99) for 18–23-year-old females and it is 4.38 (1.49–9.56) for 18–23-year-old males. The difference is statistically significant ($p=0.01<0.05$). 18–23-year-old males produced more hesitations than 18–23-year-old females in the impromptu speech situation.

Influence of gender upon ‘prolongation’ type of disfluency production

Table 4 presents the average prolongation rates for females and males from four different age groups (4–8, 18–23, 33–50 and over 50) in the prepared and impromptu speech conditions.

Table 4. Average prolongation rates for females and males in different age groups

PROLONGATIONS					
PREPARED SPEECH					
AGE	FEMALE		MALE		p
	Mean ± SD	Median (Min_Max)	Mean ± SD	Median (Min_Max)	
4–8 Year Old n=14	–	–	–	–	–
18–23 Year Old n=14	4.60 ± 2.63	4.48 (1.91–9.09)	8.58 ± 2.26	8.14 (6.04–12.10)	0.02*
33–50 Year Old n=28	2.15 ± 1.53	1.75 (0.50–5.96)	7.58 ± 2.69	6.79 (3.88–13.57)	0.000***
Over 50 Year Old n=28	16.26 ± 3.41	16.97 (9.60–21.89)	16.28 ± 7.02	14.46 (7.86–32.56)	0.66
IMPROMPTU SPEECH					
AGE	FEMALE		MALE		p
	Mean ± SD	Median (Min_Max)	Mean ± SD	Median (Min_Max)	
4–8 Year Old n=14	16.65 ± 8.85	14.91 (9.55–35.19)	21.67 ± 5.62	20.74 (14.94–32.88)	0.07
18–23 Year Old n=14	3.66 ± 2.06	3.16 (1.66–7.47)	6.94 ± 2.50	6.03 (4.40–11.61)	0.01*
33–50 Year Old n=28	1.79 ± 1.23	1.81 (0–3.78)	6.18 ± 2.29	6.03 (2.78–11.49)	0.000***

Over 50 Year Old n=28	14.61 ± 3.91	14 (0.42–21.86)	15.49 ± 5.01	14.49 (10.23–22.92)	0.66
---------------------------------	--------------	-----------------	--------------	---------------------	------

Mean; Arithmetic mean, SD; Standard deviation

*p<0.05 **p<0.01 ***p<0.001

Although we found markedly significant differences in the prolongation production rates of females and males in 18–23 and 33–50-year-old age groups, we observed that gender was not an influential variable on the prolongation production rates of 4–8 and over-50-year-old participants (see Table 4).

18–23 and 33–50-year-old males produced more prolongations than females both in the prepared and impromptu speech situations.

Influence of gender upon ‘false start’ type of disfluency production

Table 5 presents the average false start rates for females and males from four different age groups (4–8, 18–23, 33–50 and over 50) in the prepared and impromptu speech conditions.

Table 5. Average false start rates for females and males in different age groups

FALSE STARTS					
PREPARED SPEECH					
AGE	FEMALE		MALE		P
	Mean ± SD	Median (Min_Max)	Mean ± SD	Median (Min_Max)	
4–8 Year Old n=14	–	–	–	–	–
18–23 Year Old n=14	1.00 ± 1.67	0.89 (0.24–1.93)	1.70 ± 0.99	1.72 (0.58–3.46)	0.23
33–50 Year Old n=28	0.67 ± 0.56	0.50 (0–1.68)	1.59 ± 1.45	1.01 (0.51–5.04)	0.02*
Over 50 Year Old n=28	0.91 ± 0.41	0.94 (0.20–1.49)	1.11 ± 0.61	0.87 (0.44–2.45)	0.70
İMPROMPTU SPEECH					
AGE	FEMALE		MALE		P
	Mean ± SD	Median (Min_Max)	Mean ± SD	Median (Min_Max)	
4–8 Year Old n=14	1.26 ± 0.44	1.29 (0.42–1.89)	1.49 ± 0.59	1.19 (0.92–2.54)	1.00

18–23 Year Old n=14	0.54 ± 0.44	0.31 (0.21–1.20)	1.69 ± 0.65	1.66 (1.0–2.73)	0.005**
33–50 Year Old n=28	0.42 ± 0.32	0.41 (0–1.08)	1.31 ± 0.86	1.09 (0.17–3.37)	0.000***
Over 50 Year Old n=28	0.89 ± 0.57	0.75 (0–1.96)	0.98 ± 0.65	0.93 (0–2.34)	0.73

Mean; Arithmetic mean, SD; Standard deviation

*p<0.05 **p<0.01 ***p<0.001

Related to false starts, we found that the gender of the speaker did not have an influence on the production rates of 4–8 and over-50-year-old participants. The differences between the production rates of 18–23-year-old females and males were not statistically significant in the prepared speech situation, either. However, we observed more false starts in 18–23-year-old males' prepared speech and 33–50-year-old males' prepared and impromptu speech than females in the same age groups (see Table 5).

Influence of gender upon 'slip of the tongue' type of disfluency production

Table 6 presents the average slip of the tongue rates for females and males from four different age groups (4–8, 18–23, 33–50 and over 50) in the prepared and impromptu speech conditions.

Table 6. Average slip of the tongue rates for females and males in different age groups

SLIPS OF THE TONGUE					
AGE	PREPARED SPEECH				p
	FEMALE		MALE		
	Mean ± SD	Median (Min_Max)	Mean ± SD	Median (Min_Max)	
4–8 Year Old n=14	–	–	–	–	–
18–23 Year Old n=14	0.30 ± 0.20	0.25 (0–0.57)	0.47 ± 0.20	0.42 (0.27–0.80)	0.10
33–50 Year Old n=28	0.30 ± 0.26	0.28 (0–0.83)	0.55 ± 0.34	0.47 (0–1.11)	0.04*
Over 50 Year Old n=28	0.29 ± 0.22	0.30 (0–0.61)	0.54 ± 0.41	0.45 (0–1.24)	0.15

AGE	İMPROMPTU SPEECH				
	FEMALE		MALE		p
	Mean ± SD	Median (Min_Max)	Mean ± SD	Median (Min_Max)	
4–8 Year Old n=14	0.62 ± 0.31	0.59 (0.27–1.27)	0.87 ± 0.66	0.62 (0.20–2.20)	
18–23 Year Old n=14	0.12 ± 0.10	0.07 (0.04–0.29)	0.37 ± 0.16	0.40 (0.12–0.55)	0.008**
33–50 Year Old n=28	0.21 ± 0.16	0.25 (0–0.49)	0.41 ± 0.25	0.38 (0–0.73)	0.07
Over 50 Year Old n=28	0.35 ± 0.31	0.30 (0–0.98)	0.48 ± 0.25	0.37 (0.25–1.03)	0.17

Mean; Arithmetic mean, SD; Standard deviation
 *p<0.05 **p<0.01 ***p<0.001

As shown in Table 6; with respect to the slip of the tongue type of disfluency production, the statistically significant findings were seen in the prepared speech of 33–50-year-olds and impromptu speech of 18–23-year-olds. 33–50-year-old males produced more slips of the tongue than females in the prepared speech situation ($p=0.04<0.05$) while 18–23-year-old males produced more slips of the tongue than females in the impromptu speech situation ($p=0.008<0.01$).

Influence of gender upon ‘repetition’ type of disfluency production

Table 7 presents the average repetition rates for females and males from four different age groups (4–8, 18–23, 33–50 and over 50) in the prepared and impromptu speech conditions.

Table 7. Average repetition rates for females and males in different age groups

AGE	REPETITIONS				
	PREPARED SPEECH				p
	FEMALE		MALE		
Mean ± SD	Median (Min_Max)	Mean ± SD	Median (Min_Max)		
4–8 Year Old n=14	–	–	–	–	–

18–23 Year Old n=14	0 ±0	0 (0–0)	0.39 ± 0.21	0.35 (0–0.80)	0.10
33–50 Year Old n=28	1.19 ±0.18	0.20 (0–0.60)	0.30 ± 0.60	0.05 (0–2.22)	0.48
Over 50 Year Old n=28	0.22 ±0.28	0.20 (0–1.01)	0.33 ± 0.39	0.20 (0–1.26)	0.63
IMPROMPTU SPEECH					
AGE	FEMALE		MALE		P
	Mean ± SD	Median (Min_Max)	Mean ± SD	Median (Min_Max)	
4–8 Year Old n=14	0.89 ±0.57	0.62 (0.41–1.93)	0.75 ± 0.55	0.88 (0.15–1.52)	0.53
18–23 Year Old n=14	0.03 ±0.08	0 (0–0.20)	0.17 ± 0.20	0.11 (0–0.49)	0.18
33–50 Year Old n=28	0.03 ±0.05	0 (0–0.12)	0.30 ± 0.50	0.07 (0–1.84)	0.21
Over 50 Year Old n=28	0.18 ±0.35	0.02 (0–1.23)	0.23 ± 0.28	0.16 (0–1.05)	0.21

Mean; Arithmetic mean, SD; Standard deviation

*p<0.05 **p<0.01 ***p<0.001

As shown in Table 7; the differences in the production rates of female and male speakers were not statistically significant for repetition type of disfluencies.

Further Analyses on the Position of Disfluencies and the Linguistic Units Involved in Disfluency Production

The analyses in this section include the data related to the position of disfluencies in an utterance and the linguistic units involved in disfluency production. With this aim, the frequency and the percentage of speech disfluencies regarding the related information both in the prepared and impromptu speech situations were calculated. The position of disfluencies (the location where they occur in an utterance) was analyzed at the sentence level (sentence-initial/medial/final) for filled pause, hesitation, and false start type of disfluencies; however, it was analyzed at word level (initial/medial/final syllable) for prolongation type of disfluencies since prolongations were the prolonged sounds in an utterance. For one-syllable words, we analyzed whether the vowels or consonants in that syllable were prolonged. Related to the slips of the tongue and repetitions, the linguistic units involved in disfluency production (whether the disfluency involved sounds, words or word

groups) were analyzed since this information gives more insights regarding these disfluency types' peculiar characteristics. Table 8 presents the findings for the prepared speech situation.

Table 8. The position of the disfluencies and the linguistic units involved in prepared speech

PREPARED SPEECH									
TYPE	AGE f(%)								
	18-23			33-50			Over 50		
FILLED PAUSES	Female	Male	Total	Female	Male	Total	Female	Male	Total
Sentence-Medial	139(74.3)	48(30.0)	187(52.2)	396(60.2)	445(63.3)	841(61.8)	357(60.6)	298(54.7)	655(57.8)
Sentence-Final	-	-	-	-	1(0.1)	1(0.1)	-	3(0.5)	3(0.2)
TOTAL	198	160	358	658	703	1361	589	545	1134
HESITATIONS									
Sentence-Initial	8(5.2)	31(40.8)	39(17.1)	40(14.5)	58(15.2)	98(14.9)	78(14.9)	115(30.5)	193(21.5)
Sentence-Medial	143(94.1)	45(59.2)	188(82.5)	229(83.0)	321(84.0)	550(83.6)	432(82.8)	257(68.2)	689(76.6)
Sentence-Final	1(0.7)	-	1(0.4)	7(2.5)	3(0.8)	10(1.5)	12(2.3)	5(1.3)	17(1.9)
TOTAL	152	76	228	276	382	658	522	377	899
FALSE STARTS									
Sentence-Initial	13(24.5)	32(74.4)	45(46.9)	41(33.3)	51(53.7)	92(42.2)	51(40.2)	68(61.3)	119(50.0)
Sentence-Medial	39(73.6)	11(25.6)	50(52.1)	77(62.6)	44(46.3)	121(55.5)	71(55.9)	39(35.1)	110(46.2)
Sentence-Final	1(1.9)	-	1(1.0)	5(4.1)	-	6(2.3)	5(3.9)	4(3.6)	9(3.8)
TOTAL	53	43	96	123	95	218	127	111	238
SOT									
Sound	5(71.4)	19(90.5)	24(85.7)	31(96.9)	48(96.0)	79(96.3)	24(82.8)	60(93.7)	84(90.3)
Word	2(28.6)	2(9.5)	4(14.3)	1(3.1)	2(4.0)	3(3.7)	5(17.2)	3(4.7)	8(8.6)
Word Group	-	-	-	-	-	-	-	1(1.6)	1(1.1)
TOTAL	7	21	28	32	50	82	29	64	93
REPETITIONS									
Sound	-	-	-	3(11.1)	-	3(6.7)	3(6.4)	5(18.5)	8(10.8)
Word	5(71.4)	1(100.0)	6(75.0)	19(70.4)	16(88.9)	35(77.8)	33(70.2)	15(55.6)	48(64.9)
Word Group	2(28.6)	-	2(25.0)	5(18.5)	2(11.1)	7(15.5)	11(23.4)	7(25.9)	18(24.3)
TOTAL	7	1	8	27	18	45	47	27	74
PROLONGATIONS									
Initial Syllable	5(3.5)	27(7.3)	32(6.2)	20(8.3)	29(4.2)	49(5.2)	39(2.7)	68(3.8)	107(3.3)
Medial Syllable	2(1.4)	6(1.6)	8(1.6)	5(2.1)	5(0.7)	10(1.1)	35(2.5)	32(1.9)	67(2.1)
Final Syllable	115(81.6)	261(70.4)	376(73.4)	146(60.6)	503(72.4)	649(69.3)	1102(77.1)	1304(73.6)	2406(75.2)
ONE-SYLLABLE WORDS									
Vowel	14(10.0)	59(15.9)	73(14.3)	56(23.2)	120(17.3)	176(18.8)	192(13.4)	301(17.0)	493(15.4)
Consonant	5(3.5)	18(4.8)	23(4.5)	14(5.8)	38(5.4)	52(5.6)	62(4.3)	66(3.7)	128(4.0)
TOTAL	141	371	512	241	695	936	1430	1771	3201

As shown in Table 8, in the prepared speech situation, filled pauses were more common in sentence-medial position for female and male participants in all age groups (18–23, 33–50 and over 50-year-olds) except for 18–23-year-old males. 18–23-year-old male speakers produced more sentence-initial filled pauses than sentence-medial filled pauses. And the percentages of sentence-initial and sentence-medial filled pauses were very close in over 50-year-old male speakers' speech. Hesitation type disfluencies were more common in sentence-medial position than the sentence-initial position for all female and male participants. As for false starts, although sentence-medial false starts were more common than sentence-initial false starts in female participants' prepared speech for all age groups (18–23, 33–50 and over 50), it was not the case for male participants. Male speakers used false start type of disfluencies more sentence initially. Related to slips of the tongue, a great number of slips of the tongue were between sounds for both female and male participants in our study. Regarding repetitions, repetitions at word level were significantly more common than repetitions at the sound and word group level for all females and males. Regarding prolongations, the final syllable was the most prolonged syllable in multi-syllable words by all participants. For one-syllable words, the prolongation of vowels was more common than the prolongation of consonants for all female and male speakers in different age groups.

For the impromptu speech situation, we observed some differences from the prepared speech situation for some disfluency types. Table 9 presents the findings for the impromptu speech situation.

As shown in Table 9, in the impromptu speech situation, filled pauses were more common in sentence-medial position for 18–23, 33–50 and over 50-year-old participants except for 18–23-year-old males, as in the prepared speech situation. Although the difference between the percentages of sentence-initial and sentence-medial filled pauses was not very significant, 18–23-year-old male speakers produced more sentence-initial filled pauses than sentence-medial filled pauses. In addition to this, the percentage of sentence-initial filled pauses was more than that of sentence-medial filled pauses in 4–8-year-old female and male participants' impromptu speech. Hesitations were more common in sentence-medial position than sentence-initial position for females and males in all age groups (4–8, 18–23, 33–50 and over-50-year-olds), but the percentage of sentence-initial hesitations for 4–8-year-old females

Table 9. The position of the disfluencies and the linguistic units involved in impromptu speech

TYPE	IMPROMPTU SPEECH											
	AGE f(%)											
	4-8			18-23			33-50			Over 50		
	Female	Male	Total	Female	Male	Total	Female	Male	Total	Female	Male	Total
FILLED PAUSES												
Sentence-Initial	124(78.5)	137(85.6)	261(82.1)	77(27.9)	59(55.1)	136(35.5)	1(0.1)	1(0.2)	2(0.1)	201(37.2)	218(34.4)	419(35.7)
Sentence-Medial	33(20.9)	23(14.4)	56(17.6)	199(72.1)	48(44.9)	247(64.5)	311(42.3)	240(39.5)	551(41.0)	337(62.4)	416(65.6)	763(64.1)
Sentence-Final	1(0.6)	-	1(0.3)	-	-	-	424(57.6)	367(60.3)	791(58.9)	2(0.4)	-	2(0.2)
Total	156	160	318	276	107	383	736	608	1344	540	634	1174
HESITATIONS												
Sentence-Initial	87(37.3)	89(44.1)	176(40.5)	5(8.9)	28(13.3)	33(12.3)	63(21.3)	63(16.5)	126(18.7)	63(18.6)	91(17.2)	154(17.7)
Sentence-Medial	140(60.1)	108(53.5)	248(57.0)	51(91.1)	182(86.2)	233(87.3)	225(76.3)	314(82.4)	539(79.7)	269(79.3)	433(81.5)	702(80.7)
Sentence-Final	6(2.6)	5(2.5)	11(2.5)	-	1(0.5)	1(0.4)	7(2.4)	4(1.1)	11(1.6)	7(2.1)	7(1.3)	14(1.6)
Total	233	202	435	56	211	267	295	381	676	339	531	870
FALSE STARTS												
Sentence-Initial	31(58.5)	35(61.4)	66(60.0)	12(70.6)	29(40.3)	41(46.1)	36(34.9)	54(64.3)	90(48.1)	45(44.5)	66(42.9)	111(43.5)
Sentence-Medial	22(41.5)	18(31.6)	40(36.4)	5(29.4)	41(56.9)	46(51.7)	66(64.1)	20(35.7)	96(51.4)	54(53.5)	80(51.9)	134(52.6)
Sentence-Final	-	4(7.0)	4(3.6)	-	2(2.8)	2(2.2)	1(1.0)	-	1(0.5)	2(2.0)	8(3.9)	10(3.9)
Total	53	57	110	17	72	89	103	84	187	101	154	255
SOT												
Sound	23(95.8)	34(100.0)	57(98.3)	2(66.7)	15(83.3)	17(81.0)	22(95.7)	38(95.5)	60(95.2)	25(92.6)	52(96.3)	77(95.1)
Word	1(4.2)	-	1(1.7)	1(33.3)	3(16.7)	4(19.0)	1(4.3)	2(5.0)	3(4.8)	2(7.4)	2(3.7)	4(4.9)
Word Group												
Total	24	34	56	3	18	21	23	40	63	27	54	81

REPETITIONS												
Sound	3(8.3)	1(3.4)	4(6.2)	-	-	1(4.3)	-	1(3.0)	6(24.0)	3(7.3)	9(13.6)	
Word	30(83.4)	26(89.7)	56(86.1)	1(100.0)	7(77.8)	18(78.3)	10(100.0)	28(84.9)	15(60.0)	32(78.1)	47(71.2)	
Word Group	3(8.3)	2(6.9)	5(7.7)	-	2(22.2)	4(17.4)	-	4(12.1)	4(16.0)	6(14.6)	10(15.2)	
Total	36	29	65	1	9	23	10	33	25	41	66	
PROLONGATIONS												
Initial Syllable	100(15.3)	179(20.9)	279(18.5)	8(6.7)	14(4.3)	15(6.6)	30(5.0)	45(5.5)	61(4.6)	70(4.1)	131(4.3)	
Medial Syllable	32(4.9)	47(5.5)	79(5.2)	-	3(0.9)	11(4.9)	5(0.8)	16(1.9)	24(1.8)	14(0.8)	38(1.2)	
Final Syllable	380(58.3)	473(55.1)	853(56.5)	88(73.3)	244(74.1)	137(88.5)	433(72.4)	570(69.2)	947(70.8)	1293(75.4)	2240(73.4)	
ONE-SYLLABLE WORDS												
Vowel	108(16.6)	135(15.7)	243(16.1)	18(15.0)	54(16.4)	47(60.6)	102(17.1)	149(18.1)	241(18.0)	274(16.0)	515(16.9)	
Consonant	32(4.9)	24(2.8)	56(3.7)	6(5.0)	14(4.3)	16(20.8)	28(4.7)	44(5.3)	64(4.8)	64(3.7)	128(4.2)	
Total	652	858	1510	120	329	226	598	824	1337	1715	3052	

and males was significantly more than the percentages of sentence-initial hesitations for the female and male participants in other three age groups (18–23, 33–50 and over 50-year-olds). Concerning false starts, the results are a little bit more complicated. Sentence-initial false starts were more common than sentence-medial false starts in 4–8-year-old participants' impromptu speech regardless of gender, but the situation was just the opposite for over 50-year-old participants. The percentage of sentence-medial false starts was higher than sentence-initial false starts for them. For 18–23-year-old participants, while females were producing more sentence-initial false starts, male participants in the same age group produced more sentence-medial false starts. For 33–50-year-olds, the reverse was true. In this age group, female participants produced more sentence-medial false starts; however, male participants produced more sentence-initial false starts. Regarding slips of the tongue, a great majority of slips of the tongue were between sounds in all age groups, but the percentage of slips of the tongue occurred at the lexical level for 18–23-year-olds was significantly more than those for the other three age groups (4–8, 33–50 and over 50-year-olds). So, slips of the tongue mostly occurred at the phonological level in the impromptu speech situation as in the prepared speech. Regarding repetitions, repetitions at word level were significantly more common than repetitions at sound and word group level for female and male participants in all four age groups; however, repeated sounds were significantly more common in all over 50-year-old participants' impromptu speech than the repeated sounds in the impromptu speech situation of 4–8, 18–23 and 33–50-year-olds. As for prolongations, the final syllable was the most prolonged syllable in multi-syllable words by all female and male participants; however, 4–8-year-old children prolonged the initial syllable of multi-syllable words significantly more than the other participants in our study. For one-syllable words, the prolongation of vowels was more common than the prolongation of consonants as in prepared speech.

Discussion and Conclusions

Our research conducted to find out whether gender had an impact on speech disfluency production revealed the following conclusions based on our four research questions:

As to **the first research question**, we found both female and male native speakers of Turkish from four different age groups (4–8,

18–23, 33–50 and over 50) produced filled gap, hesitation, prolongation, false start, slip of the tongue and repetition type of disfluencies in their speech.

Second, we found among these disfluencies, prolongations, filled gaps and hesitations were more common, both in prepared and impromptu speech situations in Turkish speech.

Third, regarding the effect of gender variable on disfluency production in different age groups, in **the prepared speech situation** (in which 4–8-year-old participants were not included),

- There were no significant differences between females and males regarding **filled pause**, **hesitation**, and **repetition** type of disfluency production rates.

- 18–23 and 33–50-year-old males produced more **prolongations** than females in their age groups.

- **False starts** and **slips of the tongue** occurred more frequently among male speakers than female speakers in 33–50-year-old age group.

- In impromptu speech **situation**,

- In relation to the **filled pause** and **repetition** types of disfluency production, no statistically significant variation was found regarding the gender of the speaker.

- 18–23-year-old male speakers produced more **hesitations** and **slips of the tongue** than females in the same age group.

- 18–23 and 33–50-year-old male speakers produced more **prolongations** and false starts than females in their age groups.

Finally, considering the position of disfluencies in Turkish speech, we reached some psycholinguistic and sociolinguistic conclusions.

As mentioned above, Turkish speakers produced all types of disfluencies (filled pauses, hesitations, prolongations, false starts, slips of the tongue, and repetitions) and among these disfluencies, prolongations were the most common with some exceptions both in female and male speech. Most studies showed that silent pauses and filled pauses are the most common disfluency types in different languages (Eklund, 2004; Shriberg, 1994). Our findings revealed that there are some language-specific factors in producing some types of disfluencies more than the others. The underlying phonological and morphological factors, specific to Turkish language, for higher prolongation rates are beyond the scope of the current study. It could be an interesting research area for future studies.

Overall, we found that there were no statistically significant differences between genders regarding disfluency production rates in 4–8 and over-50-year-old participants' prepared and impromptu speech. For 18–23 and 33–50 age groups, although there were some differences in our findings related to the speech situation variable, there was a prevalence of speech disfluency production (for hesitations, prolongations, false starts, and slips of the tongue only) among male speakers in general as predicted when the related research literature arguing that male speakers produced more speech disfluencies than females was considered.

In the present study, 18–23 and 33–50-year-old females spoke more fluently than males. As particularly emphasized by Shriberg (1994) and Branigan et al. (1999), this finding could be the consequence of some sociolinguistic and psycholinguistic factors. There is a relationship between disfluency production and some sociolinguistic factors, such as the social status of the speaker, social roles, and the social structure of society. In line with this assumption, the speech disfluency production rates of 4–8 and over-50-year-old participants' have not been affected by gender since 4–8-year-olds do not probably attribute so much meaning to sociological variables and over-50-year-olds may feel less anxious while speaking as a result of their speech practice comes by their age and their more clearly determined social status.

In the current study, a female researcher conducted all the interviews, so it is important to note that the contributions of our study need to be supported by research analyzing the gender of the listener to put a clearer picture of the effects of sociolinguistic variables on disfluency production.

With respect to the position of disfluencies in an utterance, we analyzed filled pause, hesitation, and false start type of disfluencies at the sentence level and aimed to reveal whether they occur sentence-initially, sentence-medially, or sentence-finally. Our analyses showed that filled pauses generally occurred in the sentence-medial position both in the prepared and impromptu speech situations for most of the participants in our study except for 4–8-year-olds and 18–23-year-old males. 4–8-year-olds and 18–23-year-old males produced filled pauses mostly in sentence-initial position. Related to these findings, some studies in the literature emphasized that filled pauses could have a floor-holding function if they occurred at turn beginnings (Maclay & Osgood 1959;

d'Urso & Zammuner 1990). Conversely, Binnenpoorte et. al (2005) found that both in male and female speech, fillers and repetitions were preferably positioned at the end rather than in the first three words of an utterance, and suggested that if utterance-final disfluencies were indeed used to signal that a speaker intends to keep or cede the turn, they were probably less of an indication that the planning of the ongoing utterance was not yet complete. In this case, fillers and disfluencies could be regarded as mechanisms used for turn management. In an aforementioned study, Shriberg (1994) points out that the higher rate of filled pauses for men in her study is interesting in light of the view that filled pauses may serve to «hold the floor». Although our participants were responding to interview questions, and it was not a competitive conversational environment, it is assumed that 18–23-year-old males used filled pauses strategically to hold the floor since the interviewer was a female. However, 4–8-year-old participants are probably unaware of such kind of strategic usage, and they used filled pauses sentence-initially as a result of their undeveloped speech production mechanisms, the problems they experience related to the planning phase of speech production, and their lack of speech experience.

Hesitations mostly occurred in the sentence-medial position both in the prepared and impromptu speech for all females and males in our study; however, there was only a slight difference between the percentages of sentence-initial and sentence-medial hesitations for 4–8-year-olds. This could also be interpreted as a difference between the speech disfluency production processes of children and young adults/adults. As we mentioned above, we assume that their lack of speech experience may have an effect on the position of some type of disfluencies in their speech.

As for the position of false starts in an utterance, the findings related to the prepared speech situation revealed the difference between female and male participants more clearly. In the prepared speech situation, all female participants produced more sentence-medial false starts than sentence-initial ones while male participants' percentage of sentence-initial false starts was more than that of sentence-medial false starts in all age groups. It was also the case for 33–50-year-old female and male participants in the impromptu speech situation; however, as mentioned before, the results were a little bit more complicated for the impromptu speech of 4–8, 18–23 and over

50-year-old participants. All 4–8-year-old participants produced more sentence-initial false starts than sentence-medial false starts in the impromptu speech situation regardless of gender, but over 50-year-old participants did just the opposite. The percentage of sentence-medial false starts was higher than sentence-initial false starts for them. And for 18–23-year-old participants, females produced more sentence-initial false starts while male participants in the same age group were producing more sentence-medial false starts. These findings pointed out that in the prepared speech situation, especially male participants experienced some problems concerning their speech plan about how they should start their speech, or they did not plan their speech in advance as they were instructed to do so. In accordance with these assumptions, Shriberg (1994: 104) mentioned that disfluencies in initial position might reflect cognitive processing, for example, planning of the sentence. For the impromptu speech situation, we observed some irregularities in 4–8 and over-50-year-old participants' speech regarding the placement of disfluencies as in the disfluency production rates. It is possible to mention that 4–8-year-old children's producing more sentence-initial false starts could be depending on the same reason with the male participants' producing more false starts sentence-initially in the prepared speech. Children are probably experiencing some problems related to the planning of speech due to their continuing language development processes and their lack of speech practice which lead them to produce more false starts at the beginning of their utterances. Contrary to this, elderly people might be producing more sentence-medial false starts as a result of their decreasing cognitive functions with aging although they were handling the planning phase of their speech more easily than the other participants as a result of their speech experience. We also observed that speech situation could have a direct influence on the position of false starts in an utterance since 18–23-year-old female and male participants' sentence-initial and sentence-medial false start percentages in the prepared and impromptu speech situations were totally different. In impromptu speech, 18–23-year-old females produced more sentence-initial false starts, and male participants in the same age group produced more sentence-medial false starts; however, the reverse was true for the prepared speech.

As mentioned before, we analyzed the position of prolongations at the word level (initial/medial/final syllable) since prolongations were the

prolonged sounds in an utterance. For one-syllable words, we analyzed whether the vowels or consonants in that syllable were prolonged. Our analyses revealed that all female and male participants in all age groups had an inclination to prolong the final syllable of a multi-syllable word, and for one syllable words the prolongation of vowels was more common than the prolongation of consonants both in prepared and impromptu speech of all participants. There are many studies in the literature showing that most prolongations occur in final word position (Den 2003; Eklund & Shriberg 1998; Lee et al. 2004). Eklund (2004: 251) mentions that all segment types might be prolonged, although there is a tendency towards prolonging continuants. In our study on Turkish language, the prolongation of vowels was more common than the prolongation of consonants. We assume that the inclination for the prolongation of certain segments could be language specific independently of the gender of the speaker.

Regarding the linguistic units involved in disfluency production, our analysis pointed out that the slips of the tongue occurred mostly between sounds at phonological level and all participants mostly repeated words instead of sounds and word groups. Erişen (2010) mentions that 54.27% of the slips of the tongue in his study are phonological, and Turkish having more phonological errors might be related to a higher demand on working memory because of the head-final SOV (Subject-Object-Verb) sentence structure. Our findings supported this assumption. In conclusion, gender did not affect the linguistic units involved in slip of the tongue and repetition types of disfluency production.

In sum, the current study provides unique information as we have studied an understudied language in a large spoken corpus. One of the main contributions of this study is to provide a comprehensive understanding of how different types of speech disfluency are used by female and male native speakers of Turkish from four different age groups in impromptu and unprepared speech situations. This will help us to understand the mechanisms underlying speech disfluencies and implement them in language models to get a deeper understanding of controlled and automatic phases of speech production. Furthermore, our quantitative analyses and analyses regarding the position of speech disfluencies unraveled that there were some psycholinguistic/ sociolinguistic and language specific factors influencing the production rates and position of disfluencies in female and male speech. These

factors should be analyzed in more detail in future studies to verify our assumptions.

References

- Acton, E.K. (2011). On gender differences in the distribution of um and uh. *University of Pennsylvania Working Papers in Linguistics*, 17(2), 1–9.
- Ambrose, N.G., & Yairi, E. (1999). Normative disfluency data for early childhood stuttering. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 42, 895–909.
- Andrade, C.R.F., & Martins, V.O. (2011). Influence of gender and educational status on fluent adults' speech fluency. *Logopedia, Foniatria y Audiología*, 31(2), 74–81.
- Bard, E.G., Lickley, R.J., & Aylett, M.P. (2001). Is disfluency just difficulty? In *Proceedings of Disfluency in Spontaneous Speech (DiSS'01)*, ISCA Tutorial and Research Workshop (ITRW) on Disfluency in Spontaneous Speech (pp. 97–100). Edinburgh, Scotland, UK. 29–31 August 2001.
- Bear, J., Dowding, J., Shriberg, E., & Price, P. (1993). A system for labeling self-repairs in speech. *Technical Note 522*. SRI International.
- Beattie, G.W. & Butterworth, B.L. (1979). Contextual probability and word frequency as determinants of pauses and errors in spontaneous speech. *Language and Speech*, 22(3), 201–211.
- Binnenpoorte, D., Van Bael, C., den Os, E., & Boves, L. (2005). Gender in everyday speech and language: A corpus-based study. In *Proceedings of Interspeech 2005* (pp. 2213–2216). Lisbon, Portugal. 4–8 September 2005.
- Bock, K. (1991). A sketchbook of production problems. *Journal of Psycholinguistic Research*, 20(3), 141–160. <https://doi.org/10.1007/BF01067212>
- Boomer, D.S., & Dittmann, A.T. (1962). Hesitation pauses and juncture pauses in speech. *Language and Speech*, 5(4), 215–220 DOI: 10.1177/002383096200500404
- Bortfeld, H., Leon, S.D., Bloom, J.E., Schober, M.F., & Brennan, S.E. (2001). Disfluency rates in conversation: effects of age, relationship, topic, role, and gender. *Language and Speech*, 44(2), 123–147 DOI: 10.1177/00238309010440020101
- Branigan, H., Lickley, R., & McKelvie, D. (1999). Non-linguistic influences on rates of disfluency in spontaneous speech. In *Proceedings of the 14th International Conference of Phonetic Sciences* (pp. 387–390). San Francisco.
- Butterworth, B. (1975). Hesitation and semantic planning in speech. *Journal of Psycholinguistic Research*, 4(1), 75–87. <https://doi.org/10.1007/BF01066991>
- Carroll, D.W. (2008). *Psychology of language*. Melbourne : Thomson/Wadsworth.
- Christenfeld, N., & Creager, B. (1996). Anxiety, alcohol, aphasia, and ums. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(3), 451–460. <http://dx.doi.org/10.1037/0022-3514.70.3.451>
- Dell, G.S. (1986). A spreading-activation theory of retrieval in sentence production. *Psychological Review*, 93(3), 283–321. PMID:3749399
- Den, Y. (2003). Some strategies in prolonging speech segments in spontaneous Japanese. In *Proceedings of DiSS'03, Disfluency in Spontaneous Speech Workshop* (pp. 87–90). Editor Robert Eklund. Gothenburg University. Sweden. 5–8 September 2003.
- Doğan, Ö. (2001). *Okulöncesi dönem çocuklarının konuşmalarının akıcılık özelliklerinin incelenmesi*. (Unpublished Master's Thesis). Ankara : Hacettepe University the Institute of Health Sciences.

- Eklund, R., & Shriberg, E. (1998). Crosslinguistic disfluency modeling: a comparative analysis of Swedish and American English human-human and human-machine dialogs. In *Proceedings of the International Conference on Spoken Language Processing (ICSLP)* (pp. 2631–2634), Sydney, Australia. 30 November – 5 December 1998.
- Eklund, R. (2004). *Disfluency in Swedish human-human and human-machine travel booking dialogues*. (Unpublished Doctoral Dissertation). Sweden : Department of Computer and Information Science of University of Linköping.
- Engelhardt, P.E., Corley, M., Nigg, J.T., & Ferreira, F. (2010). The role of inhibition in the production of disfluencies. *Memory & Cognition*, 38, 617–628. DOI: 10.3758/MC.38.5.617
- Erişen, İ.Ö. (2010). *Language production in a typological perspective: a corpus study of Turkish slips of the tongue*. (Unpublished Master's Thesis). Ankara: The Graduate School of Informatics of the Middle East Technical University.
- Ferreira, F., & Bailey, K.G.D. (2004). Disfluencies and human language comprehension. *TRENDS in Cognitive Sciences*, 8(5), 231–237. <http://dx.doi.org/10.1016/j.tics.2004.03.011>
- Fox Tree, J.E. (2001). Listeners' uses of um and uh in speech comprehension. *Memory & Cognition*, 29(2), 320–326. <https://doi.org/10.3758/BF03194926>
- Fox Tree, J.E. (2002). Interpreting pauses and ums at turn exchanges. *Discourse Processes*, 34(1), 37–55. https://doi.org/10.1207/S15326950DP3401_2
- Fromkin, V.A. (1971). The non-anomalous nature of anomalous utterances. *Speech*. In Victoria A. Fromkin (Ed.), *Errors as Linguistic Evidence* (1973) (pp. 215–242). The Hague & Paris : Mouton.
- Goldman-Eisler, F. (1960). A comparative study of two hesitation phenomena. *Language & Speech*, 4(1), 18–26. <https://doi.org/10.1177/002383096100400102>
- Goldman-Eisler, F. (1968). *Psycholinguistics: experiments in spontaneous speech*. London, New York: Academic Press.
- Gósy, M. (2001). The double function of disfluency phenomena in spontaneous speech. In *Proceedings of Disfluency in Spontaneous Speech (DiSS'01), ISCA Tutorial and Research Workshop (ITRW)* (ss. 57–60). Edinburgh, Scotland, UK. 29–31 August 2001.
- Heeman, P., & Allen, J. (1994). Detecting and correcting speech repairs. In *Proceedings of the 32nd Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics* (pp. 295–302). Las Cruces, Mexico. 27 June – 1 July 1994.
- Hieke, A.E. (1981). A content-processing view of hesitation phenomena. *Language and Speech*, 24(2), 147–160. <https://doi.org/10.1177/002383098102400203>
- Hindle, D. (1983). Deterministic parsing of syntactic non-fluencies. In *Proceedings of the 21st Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics* (pp. 123–128). Cambridge, Massachusetts, USA. 15–17 June 1983.
- Johnson, W. (1961). Measurements of oral reading and speaking rate and disfluency of adult male and female stutterers and nonstutterers. *The Journal of Speech and Hearing Disorders*, 7, 1–20. PMID:13790352
- Kjellmer, G. (2003). Hesitation, in defence of er and erm. *English Studies*, 84(2), 170–198. DOI: 10.1076/enst.84.2.170.14903
- Kools, J., & Berryman, J. (1971). Differences in disfluency behaviour between male and female nonstuttering children. *Journal of Speech and Hearing*, 14(1), 125–130. PMID:5550614

- Laserna, C.M., Seih, Y., & Pennebaker, J.W. (2014). Um... who like says you know: filler word use as a function of age, gender, and personality. *Journal of Language and Social Psychology*, 33(3), 328–338. <https://doi.org/10.1177/0261927X14526993>
- Lee, T.L., He, Y.F., Huang, Y.J., Tseng, S.C., & Eklund, R. (2004). Prolongation in spontaneous Mandarin. In *Proceedings of Interspeech (ICSLP)* (pp. 2181–2184), Jeju Island, Korea. 4–8 October 2004.
- Levelt, W.J.M. (1989). *Speaking: from intention to articulation*. Cambridge, MA : M.I.T. Press.
- Levelt, W.J.M., & Cutler, A. (1983). Prosodic marking in speech repair. *Journal of Semantics*, 2(2), 205–218. doi: 10.1093/semant/2.2.205
- Lickley, R. (1994). *Detecting disfluency in spontaneous speech*. (Unpublished Doctoral Dissertation). Scotland : University of Edinburgh.
- Liu, Y., Shriberg, E., & Stolcke, A. (2003). Automatic disfluency identification in conversational speech using multiple knowledge sources. In *Proceedings of the European Conference on Speech Communication and Technology* (pp. 957–960). Geneva.
- Maclay, H., & Osgood, C.E. (1959). Hesitation phenomena in spontaneous English speech. *Word*, 15, 19–44. <https://doi.org/10.1080/00437956.1959.11659682>
- Marshall, R.C., & Cullinan, W.L. (1971). Effects of reward schedule changes on children's speech fluency. *Language & Speech*, 14(4), 341–351. DOI: 10.1177/002383097101400403
- Martin, J.G., & Strange, W. (1968). The perception of hesitation in spontaneous speech. *Attention, Perception & Psychophysics*, 3(6), 427–438. <http://dx.doi.org/10.3758/BF03205750>
- Martin, R.R., & Ranganasamy, K. (1972). The effects of time-out from speaking on the disfluency rates of normal speakers. *Language and Speech*, 15(4), 358–366. DOI:10.1177/002383097201500405
- Martin, R.R., & Hasbrouck, J.M. (1977). The effects of punishment schedule on disfluency rate. *Language and Speech*, 20(2), 127–135.
- Menyhárt, K. (2003). Age-dependent types and frequency of disfluencies. In *Proceedings of DiSS'03* (pp. 45–48). Editor Robert Eklund. Gothenburg University. Sweden. 5–8 September 2003.
- Postma, A., Kolk, H., & Povel, D.J. (1990). On the relation among speech errors, disfluencies and self-repairs. *Language and Speech*, 33(1), 19–29. DOI: 10.1177/002383099003300102
- Shin, M., & Lee, K. (2017). Disfluency, speech rate, and communication attitude differences according to gender and age in adults who do not stutter. *Communication Sciences & Disorders*, 22(4), 794–805. DOI: <https://doi.org/10.12963/csd.17431>
- Shriberg, E.E. (1994). *Preliminaries to a theory of speech disfluencies*. (Unpublished Doctoral Dissertation). Berkeley: The Graduate Division of Psychology of the University of California.
- Shriberg, E.E. (1999). Phonetic consequences of speech disfluency. In *Proceedings of the International Congress of Phonetic Sciences ICPHS* (pp. 619–622).
- Shriberg, E., Stolcke, A., & Baron, D. (2001). Can prosody aid the automatic processing of multi-party meetings? Evidence from predicting punctuation, disfluencies, and overlapping speech. In *Proceedings of ISCA Tutorial and*

- Research Workshop on Prosody in Speech Recognition and Understanding* (pp. 139–146). Red Bank, NJ.
- Shriberg, E. & Stolcke, A. (2002). Prosody modeling for automatic speech recognition and understanding. In *Proceedings of ISCA Tutorial and Research Workshop on Prosody in Speech Recognition and Understanding* (pp. 13–16). Red Bank, NJ.
- Siegel, G.M., & Martin, R.R. (1965). Verbal punishment of disfluencies during spontaneous speech. *Language & Speech*, 10(4), 244–251. <http://dx.doi.org/10.1044/jshr.0803.245>
- Siegel, G.M., Lenske, J., & Broen, P. (1969). Suppression of normal speech disfluencies through response cost. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 2(4), 265–276. <http://dx.doi.org/10.1044/jshr.0803.245>
- Snover, M., Dorr, B., & Schwartz, R. (2004). A lexically-driven algorithm for disfluency detection. In *Proceedings of HLT-NAACL* (pp. 157–160). May 2004.
- Soderstrom, M., & Morgan, J.L. (2007). Twenty two month olds discriminate fluent from disfluent adult-directed speech. *Developmental Science*, 10(5), 641–653. DOI:10.1111/j.1467-7687.2007.00605.x
- Stolcke, A., Shriberg, E., Bates, R., Ostendorf, M., Hakkani, D., Plauche, M., Tür, G., & Lu, Y. (1998). Automatic detection of sentence boundaries and disfluencies based on recognized words. In *Proceedings of the International Conference on Spoken Language Processing* (1998) (pp. 2247–2250). In Robert H. Mannell & Jordi Robert Ribes (Eds.). Sydney: Australian Speech Science and Technology Association.
- Tottie, G. (2011). Uh and um as sociolinguistic markers in British English. *International Journal of Corpus Linguistics*, 16, 173–197. <https://doi.org/10.1075/ijcl.16.2.02tot>
- d'Urso, V. & Zammuner, V. (1990). The perception of pause in question-answer pairs. *Bulletin of the Psychonomic Society*, 28(1), 41–43. <http://dx.doi.org/10.3758/BF03337643>
- Watson, J.B., & Anderson, R.T. (2001). Disfluencies of 2 and 3 year-old Spanish speaking children from Puerto Rico. *Contemporary Issues in Communication Science and Disorders*, 28, 140–150.

АНОТАЦІЯ

Метою даного дослідження є аналіз гендерного впливу на виявлення рівня вільного володіння мовленням турецьких носіїв мови. Всього у дослідженні взяли участь 84 учасники з чотирьох різних вікових груп (4–8, 18–27, 33–50 та старше 50 років). Гендерний розподіл був рівним у кожній групі. В рамках проведення індивідуального інтерв'ю були проаналізовані підготовлені та імпровізовані зразки мовлення щонайменше 300 слів від кожного учасника. Як результат, у підготовленій мовленнєвій ситуації 18–23-річні чоловіки здійснювали більше пролонгацій, ніж жінки, а 33–50-річні чоловіки також здійснювали більше пролонгацій, помилкових починань мовлення і помилкового вживання мови (SOT), ніж жінки в однаковій віковій групі. В імпровізованій мовній ситуації 18–23-річні чоловіки здійснювали більше вагань, подовжень, помилкових початків і помилкових використань мови, ніж жінки, а 33–50-річні чоловіки

здійснювали більше подовжень та помилкових початків, ніж жінки у тій самій віковій групі. Подальші аналізи вказують на різні висновки, пов'язані з позицією затримки у висловлюванні та мовними одиницями, які використовувалися при його породженні.

Ключові слова: психолінгвістика, породження мовлення, стать, турецьке мовлення, розлади мовлення.

Куруоглу Гюльмира, Алтипармак Айше. Гендер и нарушения при порождении речи: психолингвистический анализ речи носителей турецкого языка

АННОТАЦИЯ

Целью данного исследования является анализ гендерного воздействия на выявление уровня свободного владения речью турецких носителей языка. Всего в исследовании приняли участие 84 участника из четырех различных возрастных групп (4–8, 18–27, 33–50 и старше 50 лет). Гендерный распределение было равным в каждой группе. В рамках проведенных индивидуальных интервью были проанализированы подготовленные и импровизированные образцы речи не менее 300 слов от каждого участника. Были получены результаты, в соответствии с которыми в подготовленном речевой ситуации 18–23-летние мужчины осуществляли больше пролонгаций, чем женщины, а 33–50-летние мужчины также осуществляли больше пролонгаций, ложных начал и ошибочного употребления языка (SOT), чем женщины в одинаковой возрастной группе. В импровизированной языковой ситуации 18–23-летние мужчины совершали больше колебаний, удлинений, ложных начал и ошибочных использований языка, чем женщины, а 33–50-летние мужчины осуществляли больше удлинений и ложных начал, чем женщины в той же возрастной группе. Дальнейшие исследования указали на различные выводы, связанные с позицией задержки в высказывании и языковыми единицами, которые использовались при его порождении.

Ключевые слова: психолінгвістика, порождения речи, пол, турецкая речь; расстройство речи.

Psycholinguistic Peculiarities of the Assimilation of Angloamericanisms by the Speakers of Ukrainian-English Bilingualism

Психолінгвістичні особливості асиміляції англоамериканізмів носіями українсько-англійського навчального білінгвізму

Tetyana Leleka¹
Ph.D. in Philology,
Associate Professor

Тетяна Лелека¹
кандидат філологічних наук,
доцент

E-mail: tteleka@ukr.net
orcid.org/0000-0002-6134-4435

Olena Moskalenko²
Dr. in Pedagogy,
Associate Professor

Олена Москаленко²
доктор педагогічних наук,
доцент

E-mail: concordmoskalenko@ukr.net
orcid.org/0000-0003-3182-6801

¹*Volodymyr Vynnychenko*
Central Ukrainian State
Pedagogical University
✉ 1, Shevchenko Str.,
Кропивницький, Кіровоградська обл.,
Ukraine, 25006

¹*Центральноукраїнський державний*
педагогічний університет
імені Володимира Винниченка
✉ вул. Шевченка, 1,
Кропивницький, Кіровоградська
область, Україна, 25006

²*Flight Academy of National*
Aviation University
✉ 1, Dobrovolskogo Str.,
Кропивницький, Кіровоградська обл.,
Ukraine, 25013

²*Льотна академія Національного*
авіаційного університету
✉ вул. Добровольського, 1,
Кропивницький, Кіровоградська
область, Україна, 25013

Original manuscript received February 14, 2018
Revised manuscript accepted September 09, 2018

ABSTRACT

The article deals with the problem of psycholinguistic peculiarities of the use of the American-English loans. The main task of the research is to educe the features of their assimilation by the students in the conditions of educational bilingualism. The knowledge of a foreign language can affect the perception of the loans and can distort their understanding.

Speaking about the angloamericanisms, we mean, first of all, the lexical loans, transferring of words from one language into other with adaptation in the system of the language-recipient. An angloamericanism – an absolute language universal, presented by the class of the adopted lexical units that is fixed in the dictionaries of the Ukrainian language, and assimilated in its system.

As an examinee the students of foreign languages and flight operations faculties were involved, as the example of the carriers of artificial bilingualism. The psycholinguistic and associative experiments are used. It contains such procedures: preselection of the newest loans, and also producing to the participants of the experiment of the list of the tasks, including the description of associations.

Initial position of our experimental research is a hypothesis that the mastered enough word in an individual lexicon, firstly, is perceived as acquainted, secondly, easily enters into associative connections with other words, thirdly, does not cause large difficulties in description of its semantics.

An experimental list consists of twenty-three words related to the most frequent thematic subsystems in the adopting language: business, economy, entertainments, sport and fashion.

Free associative experiment provides the material for building associative fields of certain concepts, reconstruction of fragments of language and conceptual pictures of the world.

The students had to define if the words acquainted or unknown; to write down an associative reaction; to explain the value of the word; to write down a sentence with the loan.

The comparable analysis of results of questioning of the informants showed that the assimilation of the loans is high enough. However, the students showed large creativity in determination of semantics and in presentation of associative reactions on the loans, which testify to aspiration to show their linguistic abilities.

Key words: psycholinguistics, loan, angloamericanism, language universal, assimilation, associative experiment, educational bilingualism.

Introduction

The active process in the Ukrainian language is the borrowing of foreign language vocabulary, which has a certain specificity, which, of course, is not limited exclusively to its intensity.

For the works of the late XIX – early XX century, which addressed the problems of borrowing, the disclosure of linguistic characteristics in connection with cultural is characterized. The borrowing process is considered in connection with the contacts the languages. The borrowed words are fixed in the language after a certain minimum of bilateral contact of languages, therefore their analysis must begin with the study of behavior of people who speak two languages. The bilingualism can be the basis of borrowing (Leleka, 2013: 57). Of course, the elements of one language cannot go over to another if there are no connections between their carriers.

Yu.O. Molotkina (2017) emphasizes that the problem of usage of anglicisms is relevant to the contemporary Ukrainian linguistics. The reason for that is the leading role of English on international stage and the intensity of globalization process. However, these days borrowing of anglicisms has become much more dynamic. This led to the excessive usage of English loanwords. Due to the difficult political, social and language situation in Ukraine, using of anglicisms damages the purity of Ukrainian language and distorts the linguistic norm. Borrowing of English lexemes is very complicated because it has linguistic, social and psychological aspects so this problem needs further review (Molotkina, 2017: 96).

The loan word can be defined as transposed from another language of the token, but its form in the recipient language must be in more or less complete diagonal correspondence with the foreign sample (Leleka, 2013: 70).

The problem of bilingualism and assimilation was researched by many scholars. The results showed that if interlocutors use different languages for a long time interinfluence appears at all levels of language system (phonetic, lexical, phraseological, grammatical, etc.), which is defined as code switching with elements of interference (Sheludko, 2016: 79).

Hristo S. Kyuchukov conducted a research of the types of bilingualism: Turkish-Bulgarian, Romani-Slovak and Russian-German. He develops the idea that all the processes of transfer of knowledge

from one language to another, comparing the language phenomenon in both languages, help bilinguals from early age to develop their cognitive abilities (Kyuchukov, 2016: 159).

N. Mukan, Ju. Shyika, O. Shyika studied the development of bilingual education and have determined main preconditions of bilingualism and bilingual education development: political and historical preconditions; economic preconditions, cultural preconditions. religious preconditions, lingual preconditions, social preconditions (Mukan, 2017: 37).

N. Ringblom in her study points out that one of the main challenges is to analyze the deviations in the speech of bilingual children, predict what may happen next and then create a *methodology for teaching*. A good narrative instrument is needed that is easy to handle and use in teaching, even by the people who are not trained as linguists (Ringblom, 2016: 180).

Developing the idea of bilingualism, J.D. Cowden, D.A. Thompson, J. Ellzey, M. Artman have presented the CHICOS program as an example of how one residency program is working to ensure and improve the competency of residents' language skills, while protecting patient safety and quality. Although approaches may vary, a key aspect – ensuring resident language competency (Cowden, Thompson, Ellzey & Artman, 2012: 892).

Even so, the important point remains that speakers use some vocabulary only in some situations and not in others. Perhaps a context-dependent adjustment of relative language activation could be arranged via the task/decision system (Dijkstra, Wahl, Buytenhuijs, Vanhalem, Al-jibouri, de Korte & Rekké, 2018: 3).

As we can see, the problem of mastering of loan words Ukrainian-speaking individuals has always attracted the attention of linguists. Personality and motivation have been identified as influential variables associated with foreign language learning (Hsin-Yi Liang & Kelsen, 2018: 755). This question is also relevant nowadays, when all the increasing number of English loans is included in all fields of our lives (Treffers-Daller, 2011: 4). The development of science and technology, medicine, information technology, the establishment of personal contacts between Ukraine and the Western world contributes to the continuity and sustainability of this process.

The purpose of the experimental study is to identify features of the functioning of angloamericanisms in the individual consciousness of the native speakers. The most interesting thing for us was how it functions borrowed in the individual consciousness. Students of the Foreign Languages and flight operations faculties (the first, second and third year students) as the example of artificial bilingualism were involved as subjects.

Materials and methods

The following procedures were used to organize and conduct the experiment, such as: preliminary selection of the latest angloamericanisms most commonly found in the analyzed texts of the Ukrainian media, as well as the presentation of the list of words to the participants of the experiment and the execution of the list of tasks.

The experiment, traditionally considered to be the most objective method of research, has its specific character in psycholinguistics. The proportion of direct experimental techniques (when the recorded changes directly reflect the investigated phenomenon) is small. But the so-called indirect methods are used, where conclusions are made indirectly, which reduces the effectiveness of the experiment: psycholinguistic experiment was used to check the reliability of the model of language ability or speech activity; associative experiment (free associative experiment): respondents are given a word or a whole set of words and they say that they need to answer the first words that come to mind (Pautova, 2007: 150).

Also, a method of classification related to the construction of different kinds of classifications was used.

With regard to the metaphorical statement of U. Sepir about the psychological guideline of the recipient language, we can see from its examples that the word-building models of language are used: borrowed words are well-assimilated in languages in which the words have a simple structure and do not decompose into parts, in much less – in languages with productive models (Leleka, 2013: 22).

Associative experiment is used in various fields of knowledge: linguistics, psychology, sociology, and others. The use of this method varies depending on the purpose and objectives of a particular science. Linguist is interested in a system of semantic and grammatical relationships, images of consciousness, motives and assessments.

The philologist first analyzes the linguistic form that assimilates, in the center of his attention – language factors. Psychologists, despite the diversity of the use of the associative experiment, aim at identifying the motivations of man, his traits, complexes, installations.

Free associative experiment is a rather simple and at the same time an effective means of research in psycholinguistics. He provides the material for building associative fields of certain concepts, reconstruction of fragments of language and conceptual pictures of the world. Studies on the brink of scientific disciplines are held for a relatively short time, they have intensified in world science in the second half of the past, and especially in the current century. In recent years, intelligence in psycho- and sociolinguistics has revived in Ukraine (Masenko, 2007: 10).

During a free experiment, the interviewer is offered an isolated word with the task to respond to him by the first word that appears in the head with the resulting source word (Taranenko, 2014: 80).

An important role in the history of psycholinguistics was played by experiments by linguist A. Tumba and psychologist K. Marbe, who demonstrated that the verbal association is not only a psychological but also a linguistic phenomenon (Denysevych, 2011: 95).

The practical impetus for the development of associative issues was the practical needs of both psychology and linguistics: the practice of psychoanalysis, the needs of psychiatry, the development of new methods of teaching foreign languages, studying the processes of occurrence and reproduction of speech, interest in the analysis of speech consciousness and the construction of models of world paintings, representatives of different cultures and social groups (Spyrydonova, 2015: 153).

It is believed that the association in conducting a free associative experiment is influenced by two factors: linguistic – the character of the stimulating word and pragmatic – the influence of the person conducting the experiment. Free associative experiment is proven and the most popular among all psychological methods, but it should be remembered about the factors that can significantly affect the results of such research (Denysevych, 2011: 95).

Our study preferred the written form of an experiment that has certain time constraints and contributes to the discovery of spontaneous associations, while in writing there are factors that complicate spontaneous responsiveness.

The individual form enables to record the response time and deprives other people of the respondent's response. One of the most complex and under-researched problems of carrying out an associative experiment is the creation of a stimulus list.

Our stimulus list contains 23 words-stimuli belonging to the most frequent thematic subsystems of the language: business, economy, entertainment, sport and fashion. These words were obtained by a solid sampling from the analyzed texts of the Ukrainian-language media of 2010–2018: *блокбастер, бренд, брифінг, джогінг, дилер, дистриб'ютор, дрес-код, керлінг, котедж, менеджер, офф-шор, наблісити, паркур, прайм-тайм, принт, рейдер, свіфт, сейшн, тренд, флешмоб, хепенінг, чіпси, шейкер.*

The study was attended by 200 informants, residents of Kropyvnytskyi region: students of the Foreign Languages and flight operations faculties (the first, second and third year students) of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University and Flight Academy of National Aviation University as the example of artificial bilingualism were involved as subjects.

Results

For today it is important that a significant part of the loans in the Ukrainian language are English and American. In general, the penetration into any language of foreign words – the phenomenon is well-founded, it is natural, as during the rise of cultural and economic relations, the development of relations between the states is familiar with the new realities of life, the acquisition of foreign language words (Zalevskaya, 1990: 32).

Mass media and information intensify cultural and linguistic convergence: words that denote political, economic, cultural and social upheavals, sports events are instantly absorbed in other languages. Thus, language contacts lead to a coincidence in the lexical composition of language, to the formation of an international stratum (Shumova, 1994: 27).

In the research, we propose a term to refer to such loan words – angloamericanisms, since they correspond to the tendencies of the borrowing process that are observed at the present stage of development of the Ukrainian language.

We mean, first of all, lexical loan, that is, moving words from one language to another with the adaptation in the system of language, because, as M. Stepanova noted, «... a person thinks and expresses his thoughts in words, and not in their constituent parts, since the structural units of the word are related to the reflection in the consciousness of human objects and phenomena of reality» (Leleka, 2013: 42).

Thus, linguistic borrowing is a multilateral phenomenon involving units of different levels of the structure of the language. Given the primacy of the word as the basis for the borrowing process, we will call angloamericanisms the words that came into the Ukrainian language. This definition corresponds to the tasks set forth in the work. It is an absolute universal, represented by a class of borrowed lexical units, which are recorded in the dictionaries of the Ukrainian language, assimilated in the systems of the language-recipient.

The starting point of our experimental study is the hypothesis that a sufficiently mastered word in an individual lexicon is first perceived as familiar, and secondly, easily enters associative relationships with other words; thirdly, it does not cause much difficulty in describing its semantics.

In accordance with this, our experimental study included the following tasks for the subjects: 1) to determine if the angloamericanism familiar or not; 2) to write an associative reaction; 3) to explain the meaning of the loan; 4) to write the sentence with it.

The experimental list consists of twenty-three loans: *блокбастер, бренд, брифінг, джогінг, дилер, дистриб'ютор, дрес-код, керлінг, котедж, менеджер, офф-шор, пабліситі, паркур, прайм-тайм, принт, рейдер, свіфт, сейшн, тренд, флешмоб, хепенінг, чіпси, шейкер*, belonging to the most frequent thematic subsystems of the language: business, economy, entertainment, sport and fashion. These words were obtained by a solid sampling from the analyzed texts of the Ukrainian-language media of 2010–2018.

The analysis of the results of the first task shows that most of the words under study, according to the test subjects, has a minimal degree of novelty (Table 1).

So, among the 23 angloamericanisms, about 75% are familiar. The loan turned out to be the least known in the group of nominations for concepts related to business is *свіфт* (*swift*). This word is widely used in the banking environment. Since 2014, it has become frequent

in the media, especially in TV shows about the financial and economic situation in Ukraine. The value of this lexical unit is defined as *автоматизована система міжнародних платежів* (SSIS, 2006: 613). At the same time, the questionnaire showed that 95% of the subjects did not know the meaning of this word. 10% of students translated the English word into Ukrainian (*швидкий, швидко*).

Table 1. The degree of the novelty of the loans

Loan	The degree of novelty %	Loan	The degree of novelty %	Loan	The degree of novelty %
тренд	5	рейдер	30	офшор	0
паркур	0	котедж	0	блокбастер	5
бренд	0	чіпси	0	шейкер	70
флешмоб	0	пабліситі	85	дрес-код	0
свіфт	95	дистриб'ютор	70	керлінг	80
сейшн	95	дилер	30	брифінг	60
принт	20	менеджер	0	прайм-тайм	60
гепенінг	85	джогінг	5		

Transcription of the English word *session* in the Ukrainian language *сейшн*, such as *зібрання молоді з розважальними цілями*, says that the word is not assimilated in the Ukrainian language, since 95% of the respondents said they did not know it. Among the most commonly used associations is *концерт, фестиваль* found in 30% of students, 40% associated it with *музика*, 30% associate it with *сесія*.

The second place was the word *пабліситі* (англ. *publicity*) – 1) реклама, популярність; 2) публічність, відкритість; 3) інтенсивне стимулювання попиту на товари й послуги численними публікаціями, схвальними рецензіями, активною рекламою тощо (SSIS, 2006: 509).

90% of respondents do not understand the meaning of the loan at all, and 10% of students gave him an association of *публіка, публічний*, which only partly correspond to the semantics of the loan.

There was also an unknown loan for students: *гепенінг* (happening) – різновид мистецтва дії (SSIS, 2006: 580). 5% of the students associate it with the association *посмішка*, 5% said that it is something that is associated with *щасливий кінець*. 30% of young people translated the word from English and linked its meaning with the English word *to happen*.

The word *керлінг* (*гра на льоду між двома командами, мета якої розташувати важку гранітну шайбу ближче до цілі, ніж шайба команди-супротивника*) (SSIS, 2006: 754) is not familiar. 80% of respondents do not know it.

It is necessary to distinguish a group of angloamericanisms which are familiar to speakers of the Ukrainian language, but they determine their meaning incorrectly. The words of this group make up almost 40% of the loans.

For example, *дистриб'ютор* (юридична або фізична особа, якій дають виключні права на гуртову купівлю й перепродаж певних товарів або послуг у межах певної території або ринку (DEA, 2010: 230), correctly interpreted by only 10% of respondents. Others make it synonymous with words *продавець, торговий представник*.

The loan *дилер* (фізична або юридична особа, що здійснює перепродаж товарів, а також цінних паперів), is wrongly interpreted by 80% of students, only the main seme 'посередник' is left. 10% of students give him the seme 'незаконний'.

Офшор – тип компанії, що була створена або зареєстрована на території іноземної, зазвичай невеликої держави, яка надає іноземним учасникам податковій пільги для здійснення фінансово-кредитних операції (DEA, 2010: 508). 50% of respondents interpret angloamericanism as *гроші за кордоном*, and 20% distinguish it as *особливі умови ог країна з особливими умовами для фінансових операцій*.

90% of respondents consider the main seme of the word *шейкер* to be *перемішувати, трясти*, but angloamericanism means *пристрій для приготування змішаних напоїв і коктейлей за допомогою струшування* (SSIS, 2006: 678).

Брифінг – коротка прес-конференція, присвячена певному питанню (SSIS, 2006: 120). 50% of respondents identified the loan as *коротка дискусія*, 20% explained as *щось коротке*, according to the English word *brief*.

Прайм-тайм – найкращий, найдорожчий і найзручніший час для розміщення й випуску реклами, передвиборчої та іншої агітації на радіо й телебаченні, коли ці передачі охоплюють найбільшу кількість людей; найкращий ефірний час на телебаченні (DEA, 2010: 556). 80% of students interpret only as *найкращий час*, translating the English word without explaining the meaning of the loan.

The analysis of the perception of the semantics of the lexical unit of *принт* allowed to distinguish two roughly equal in terms of the number of answers of the respondents. 50% of students have reproduced the vocabulary definitions of this angloamericanism: *надрукований малюнок* or *зображення на матерії*. The rest did not specify the adverbial seme in the semantics of the word and determined the meaning in the following way: *друк, малюнок, картинка, відбиток*. As we see, basically, such an interpretation corresponded to the translation of this lexical unit from English into Ukrainian.

By now, the word *тренд* assimilated in the Ukrainian language, and in modern dictionaries defined as *тенденція, головний напрямок розвитку* (SSIS, 2006: 615). Almost 90% of students know this angloamericanism. At the same time, the described reactions to the word were diverse. Approximately 5% of the definitions had no exact match, but in general they expressed the same meaning. 90% of the responses corresponded to the vocabulary definition, however, only 20% of the students introduced as the synonyms of the loan *тенденція* and *напрямок*. The main word association – *мода*.

As a result of the analysis of the data of the third task: to explain the meaning of the word, the total number of definitions we received from both groups is 130 of the 200 possible. The refusal of defining is the most objective proof of the semantic non-assimilation of the word in the consciousness of the individual (Fomichenko & Pelih, 2012: 47). Most of the words we received are more or less close to their vocabulary definitions. It is also worth noting that in the wrong definitions there are semantic components that unite them with the correct ones.

For example, to the word *дилер* in addition to the correct definition, some testers gave the following definition: *незаконне постачання товару*.

Consequently, the degree of perception of borrowing is not always associated with the correct understanding of the word (Table 2). The conducted analysis of the previous results according to the degree of novelty and the number of the right definitions shows such results.

When comparing the definitions of angloamericanisms submitted by the respondents, it was found that almost 45% of their meanings relate to the meanings of English words, and not the meaning of the loans that assimilated and became the part of the lexical system of the Ukrainian language. For example: students used derivative words

and explained another word that was clear: *зепенінг* – траплятись, to happen (to take place, usually without been planned (DEA, 2006: 648), *паблісіті* – публічний, public (available for people in general to use (DEA, 2006: 1138), *шейкер* – трясти, to shake (to make lots of quick small movements up and down, or side to side (1302), *брифінг* – короткий, brief (lasting only for a short time (DEA, 2006: 167), *прайм тайм* – головний час, prime (the most important (DEA, 2006: 1118), time (the quantity that you measure using a clock (DEA, 2006: 1505).

Table 2. The degree of the novelty and understanding of the loans

Loan	The degree of novelty, %	Degree of understanding of meaning, %
тренд	5	90
паркур	0	100
бренд	0	100
флешмоб	0	90
свіфт	90	10
сейшн	95	5
принт	20	80
хепенінг	90	10
рейдер	30	60
котедж	0	100
чіпси	0	100
паблісіті	97	3
дистриб'ютор	70	10
дилер	30	20
менеджер	0	60
джогінг	5	80
офшор	0	20
блокбастер	5	80
шейкер	70	10
дрес-код	0	50
керлінг	80	10
брифінг	60	20
прайм-тайм	60	30

Also the respondents mentioned the different meanings of the English words: *свіфт* – швидкий, *swift* – happening quickly or immediately (DEA, 2006: 1453), *офшор* – не на суші, *offshore* – in the sea but not near the cost (983), *сейшн* – сесія, *session* – a period of time for a particular activity (DEA, 2006: 1296).

As it turned out, even with the successful completion of the third task (giving a definition of a word), some subjects refused to write

a sentence with the given word, motivating it by the fact that they could not think of anything or never used it in speech. In one case, out of 200 possible as a sentence with a word *shaker* was presented with a quote from the song of the band Train: «Shake it up. Shake up the happiness». This testifies to the fact that the support for the English-language prototype for the students of Ukrainian-English educational bilingualism is still one of the main means of identifying the significance of the loan.

The analysis of associations of the studied words allowed to identify the following strategies for their identification:

1. attribution to a certain situation: *блокбастер* – *світова прем'єра*, *шейкер* – *бармен*, *дрес-код* – *театр*, *принт* – *футболка*;

2. direct definition of the meaning of the word: *офшор* – *берег*, *джогінг* – *біг*, *котедж* – *будинок*, *менеджер* – *керуючий*;

3. categorization, classification or subjection to a more general notion: *блокбастер* – *фільм*, *дилер* – *торгівля*, *тренд* – *мода*, *керлінг* – *спорт*;

4. use of English etymons as a basis: *шейкер* – *трясти*, *гепенінг* – *траплятись*.

As a result of the analysis of the data of the second task, we conclude that association with the English prototype may lead to incorrect conclusions about the meaning of the loans.

5. Illustration by example: *свіфт* – *письменник Дж. Свіфт*;

6. interpretation in terms of emotional attitude: *чінси* – *хімія*, *шкідлива їжа*, *рейдер* – *поганець*;

7. providing associations that are not related to the meaning of the word at all: *гепенінг* – *посмішка*, *керлінг* – *швабра*, *брифінг* – *робота*, *прайм-тайм* – *газета*.

It is worth noting that almost all the associations of the words being studied are nouns. Reactions of verbs are limited by the following examples: *шейкер* – *трясти*, *взбивати*; adjectives – *прайм-тайм* – *ідеальний*, *найкращий*, *брифінг* – *короткий*; adverbs – *смачно*, *дорого* etc.

Quite interesting are associations to the loan *менеджер* – *офіс* (20%), *керуючий* (80%); *чінси* according to almost 80% of respondents have associations *шкідливий* (70%), *хімія* (10%); *котедж* – *заміський будинок* (60%), *природа* (20%), *свіже повітря* (10%).

The word *рейдер*, according to 30 percent of students is associated with *пограбування*, 10% believe that *рейдери захоплюють лише землю*.

The result of the experiment was 4600 reactions.

So there is the analysis of the most widespread associations connected with the angloamericanisms (Table 3).

Table 3. The loan associations

Loan	The most widespread associations
тренд	мода, популярність, одяг
паркур	підлітки, небезпека, стрибки
бренд	одяг, стиль, марка
флешмоб	спільна справа, танці, багато людей
свіфт	швидкий
сейшн	екзамен, концерт, музика
принт	малюнок, картина, на одязі, футболка, тканина, надпис, друкувати
рейдер	вторгнення, захоплення, поганець, незаконно, захват
котедж	дім, природа, свіже повітря, житло, дорого
чіпси	картопля, смачно, ожиріння, некорисно, фаст-фуд, шкідливо, хімія, алергія.
паблісіті	публічний, громадськість
дистриб'ютор	гроші, продає
дилер	постачати
менеджер	головний, офіс, керівник
офшор	на морі, зберігати гроші, рахунок, економіка
блокбастер	фільм, кіно, бойовик
шейкер	коктейль, трясти
дрес-код	чорно-білий, стиль одягу, робота
керлінг	боулінг, спорт, гра
брифінг	розмова, обговорення, війна
прайм-тайм	час, година, телебачення, головний час
гепенінг	траплятись, політика, щасливий кінець
джогінг	бігти, біг, спорт

In the analysis of associations of respondents for angloamericanisms, it was discovered that not always the reaction to a word that correlates with its vocabulary may mean its correct interpretation, as confirmed by 60% of students.

As a result of the statistical and content analysis of the data obtained, we arrived at the following conclusions: bilingualism affects the perception of a foreign word; bilinguals often use the strategy of appealing to the English etymon in identifying the alleged loan. Sometimes this strategy leads to the wrong semantisation of the word

due to the discrepancy between its semantics and the word-formation structure. The number of failures can serve as a criterion for learning of a foreign language. In accordance with this criterion, the absolute majority of the words under study are semantically mastered.

The analysis of sentences with the presented words testifies to the insecurity of associative ties with words, and on the defective structure of words one can judge about their incomplete semantic assimilation in the individual lexicon, for example: *«Сьогодні мій дилер принесе мені цю річ», «Офшор чиновників дуже великий», «Наша команда перемогла у брифінгу».*

The small number of associations in the similarity of word-forming models, as well as the almost complete absence of associations with verbs and adjectives, seems to be a sign of some isolation of the words under investigation in an individual lexicon.

Conclusion

Thus, on the basis of the conducted experiment, we can summarize the following intermediate results of the study on the perception of foreign language vocabulary in the student educational bilingual society.

First, knowledge of foreign languages influences both positive and negative on the understanding of the semantics of the loans in their native language. Knowledge by the linguists of the semantic volume of the borrowed unit determines the variety of associative reactions to the word, and sometimes its misinterpretation.

Secondly, a comparative analysis of the results of the survey of informants showed that the number of the reactions to the recognition of the borrowed vocabulary is quite high, approximately 75%. However, students showed great creativity in defining semantics and in representing associative reactions to the loans. 45% of respondents tried to explain the importance of borrowing on the basis of knowledge of the English language. The associations that coincide with vocabulary definitions do not always mean that respondents can correctly explain the meaning of a word.

The result of the experiment was 4600 reactions. For all the words-stimuli, the frequency of the use of one or another word was calculated. The most frequent reactions became nuclear, less frequent – peripheral ones.

Analysis of the results of the free associative experiment allows us to reconstruct the associative field of the studied concepts. It turns out that the principle of semantic organization of the associative field is similar to the principles of the organization of the semantic field.

Common fragments of the lexical, terminological and associative values reflect semantics at the level of the language, and the differences that appear in the associative field (periphery) reproduce the individual specificity of the reception of the speakers, reflecting the level of speech and outlining the prospect of further development.

References

- Cowden, J.D., Thompson, D.A., Ellzey, J., & Artman, M. (2012). Getting past Getting by: Training Culturally and Linguistically Competent Bilingual Physicians *The Journal of Pediatrics*, 160(6), 891–891. doi.org/10.1016/j.jpeds.2012.02.032
- Denysevych, O.V. (2011). Vilnyi asotsiatyvnyi eksperiment yak zasib doslidzhennya osoblyvostei formuvannya movnoyi kartyny svitu [Free associative experiment as a tool for studying the peculiarities of the formation of the world's linguistic picture]. *Psykholinhvityka – Psycholinguistics*, 7, 92–97 [in Ukrainian].
- Dictionary of European Anglicisms: Usage Dictionary of Anglicisms in Sixteen European Languages (2005) [edited by Manfred Görlach]. Oxford: OU Press.
- Fomichenko, L.G., & Pelih, E.A. (2012). Rezultaty ekologicheskogo sreza verbalnoy sostavlyayushey vyiskazyvaniy shkolnikov i studentov Volgograda [The results of ecological survey of verbal constituent of utterances of Volgograd students and pupils]. *Yazykovaya i rechevaya kommunikatsiya v semioticheskom, funktsionalnom i diskursivnom aspektah – Language and Speech Communication in Semiotic, Functional and Discursive Aspect*. (pp. 45–50). Volgograd: VolGU [in Russian].
- Hsin-Yi Liang, & Kelsen, B. (2018). Influence of Personality and Motivation on Oral Presentation Performance. *Psycholinguist Res*, 47, 755–776. doi: 10.1007/s10936-017-9551-6
- Kalmykova, L.O. (2008). *Psykhohihiia movlennia i psykholinhvistyka [Psychology of communication]*. Kyiv: Feniks [in Ukrainian].
- Kyuchukov, H.S. (2016). Bilingualism and cross-cultural study of language and cognitive development. *Psycholinguistics*, 20(1), 154–160.
- Leleka, T.O. (2013). *Osoblyvosti anhloamerykanskyykh zapozychen v ukrainskii i rosiiskii movakh pochatku XXI stolittia na tli protsesu kontaktuvannia mov (na materialii slovnykiv ta movy ZMI) [Peculiarities of angloamerican borrowings in Ukrainian and Russian languages at the beginning of XXI century in the background of the language contact]*. Kirovohrad: KOD [in Ukrainian].
- Masenko, L.T. (2007). Ukrayinska sotsiolingvistyka: istiriya, stan, perspektyvy [Ukrainian sociolinguistics: history, state, prospects]. *Ukrayinska mova – Ukrainian language*, 1, 8–19 [in Ukrainian].
- Molotkina, Yu.O. (2017). Usage of anglicisms in the context of current language situation in Ukraine. *Psycholinguistics*, 21(2), 89–99.
- Mukan, N., Shyika, Ju., & Shyika, O. (2017). The development of bilingual education in Canada. *Advanced Education*, 8, 35–40. doi: 10.20535/2410-8286.100924

- Ringblom, N. (2016). Using main as a tool to access and evaluate grammatical knowledge in a weaker language: a case of Swedish-Russian bilingual children who attend mother tongue instruction. *Psycholinguistics*, 20(1), 174–193.
- Pautova, L.A. (2007). Assotsiativnyi eksperiment: opyt, sotsiologicheskogo primeneniya [Associative experiment: the experience of sociological use]. *Sociologiya – Sociology*, 24, 150–151 [in Russian].
- Sheludko, V.L. (2016). Peremykannia kodiv u rozmovnomu movlenni derzhsluzhbovtiv Poltavshchyny – koordynatyvnykh bilinhviv [Code-Switching in Conversation of Public Servants as Coordinate Bilinguals in Poltava Region]. *Psykholinhvityka – Psycholinguistics*, 19(2), 74–82 [in Ukrainian].
- Skopenko, O.I., & Tymbaliuk, T.V. (2006). *Suchasnyi slovnyk inshomovnykh sliv [Modern dictionary of foreign words]*. Kyiv: Dovira [in Ukrainian].
- Skopenko, O.I., & Tymbalyuk, T.V. (2006). *Suchasnyi slovnyk inshomovnykh sliv [Modern Dictionary of Foreign Words]*. Kyiv: Dovira [in Ukrainian].
- Shumova, N.S. (1994). Novyie angloyazychnnye zaimstvovaniya v soznanii nositeley russkogo yazyka [New English borrowings in the subconsciousness native speakers of the Russian language]. *Slovo i tekst: aktualnyie problemy psiholingvistiki – Word and text: topical issues of psycholinguistics*, (pp. 20–30). Tver: TvGU [in Russian].
- Spyrydonova, L.K. (2015). Asotsiatyvnyi eksperyment yak zasib doslidzhennya obrazu svitu [Associative experiment as a means of examination of the image of the world]. *Nauka i osvita – Science and Education*, 1, 152–157 [in Ukrainian].
- Taranenko, K.V. (2014). Asotsiatyvnyi eksperyment yak metod doslidzhennya pragmatyky ukrayinskoyi movy [Associative experiment as a method of studying the pragmatics of the Ukrainian language]. *Doslidzhennya z leksykologiyi i gramatyky ukrayinskoyi movy – Research on lexicology and grammar of the Ukrainian language*, 15, 79–87 [in Ukrainian].
- Treffers-Daller, J. (2011). Operationalizing and measuring language dominance. *International Journal of Bilingualism*, 15, 1–17. doi: org/10.1177/1367006910381186
- Dijkstra, T., Wahl, A., Buytenhuijs, F., Vanhalem, N., Al-jibouri, Z., M. de Korte, Rekké, S. (2018). Modelling Bilingual Lexical Processing: A Research Agenda And Desiderabilia. *Bilingualism: Language And Cognition*. (pp. 1–11). Cambridge University: Press. doi: 10.1017/S1366728918000986
- Zagorodniy, Yu.V., & Zagorodnia, O.F. (2015). Systemnyi analiz asotsiatyvnoho polia ta formuvannia movnoii kartyny svitu [System analysis of associative field and formation of a language picture of the world]. Abstarcts: *XXVI International Conference «PDMU»* (pp. 89–95). Odesa [in Ukrainian].
- Zalevskaya, A.A. (1990). *Slovo v leksikone cheloveka: psiholingvisticheskoe issledovanie [A word in a man's lexicon: psycholinguistic research]*. Voronezh: Voronezhskiy gosudarstvenniy universitet – Voronezh State University [in Russian].

АНОТАЦІЯ

У статті розглядається проблема психолінгвістичних особливостей використання англоамериканських запозичень. Основне завдання дослідження полягає у висвітленні особливостей їх асиміляції

студентами в умовах учбового білінгвізму. Знання іноземної мови може вплинути на сприйняття запозичень і може спотворити їх розуміння.

Говорячи про дослідження англоамериканізмів, ми маємо на увазі, передусім, лексичні запозичення, переміщення слів з однієї мови в іншу з асиміляцією в системі мови-реципієнта. Англоамериканізм – абсолютна мовна універсалія, що представлена класом асимільованих лексичних одиниць, які закріплені в словниках української мови та увійшли в її систему.

У якості респондентів було обрано студентів факультету іноземних мов та факультету льотної експлуатації, які є прикладом носіїв штучного білінгвізму. У дослідженні використано психолінгвістичний та асоціативний експерименти: попередній вибір найновіших запозичень, перелік завдань з ними, а також опис вільних асоціацій.

Початковою позицією нашого експериментального дослідження є гіпотеза про те, що достатньо асимільоване в системі мови слово, по-перше, сприймається як знайоме, по-друге, легко вступає в асоціативні зв'язки з іншими словами, по-третє, не викликає великих труднощів при описі його семантики.

Експериментальний список складається з двадцяти трьох слів, що відносяться до таких тематичних підсистем: бізнес, економіка, розваги, спорт і мода.

Студенти мали визначити, чи знайоме слово, чи ні; записати асоціативну реакцію; пояснити значення слова; написати речення з ним.

Порівняльний аналіз результатів опитування респондентів показав, що асиміляція англоамериканізмів достатньо висока. Проте студенти показали велику творчість при визначенні семантики та в поданні асоціативних реакцій на запозичення що свідчить про прагнення показати свої мовні здібності.

Ключові слова: психолінгвістика, запозичення, англоамериканізм, мовна універсалія, учбовий білінгвізм.

Лелека Татьяна, Москаленко Елена. Психолінгвістические особенности ассимиляции англоамериканизмов носителями украинско-английского учебного билингвизма

АННОТАЦИЯ

В статье рассматривается проблема психолінгвістических особенностей использования англоамериканских заимствований. Основная задача исследования – выявить особенности их усвоения студентами в условиях учебного билингвизма. Знание иностранного

языка может повлиять на восприятие заимствований и может исказить их понимание.

Говоря об исследовании англоамериканизмов, мы имеем в виду, прежде всего, лексическое заимствование, перенос слов с одного языка в другой с адаптацией в системе языка-реципиента. Англоамериканизм – абсолютная языковая универсалия, представленная классом ассимилированных лексических единиц, которые фиксируются в словарях украинского языка и входят в его систему.

В качестве испытуемых участвовали студенты факультета иностранных языков и студенты факультета летной эксплуатации, как пример носителей искусственного билингвизма. В исследовании использован психолінгвістический и асоціативний експерименти, а именно: предварительный отбор новейших англоамериканских заимствований, а также список заданий с ними, включая описание свободных ассоциаций.

Исходное положение наших экспериментальных исследований – гипотеза о том, что достаточно ассимилированное заимствование, во-первых, воспринимается как знакомое, во-вторых, легко входит в ассоциативные связи с другими словами, в-третьих, не вызывает больших трудностей в описании его семантики.

Экспериментальный список состоит из двадцати трех слов, относящихся к наиболее употребляемым тематическим подсистемам языка: бизнес, экономика, развлечения, спорт и мода.

Студентам необходимо было определить, знакомы слова или нет; записать ассоциативную реакцию; объяснить значение слова; записать предложение с заимствованием.

Сопоставительный анализ результатов опроса респондентов показал, что асиміляція заимствований достаточно высока. Однако студенты проявили большую креативность при определении семантики и предоставлении ассоциативных реакций на англоамериканизмы, что свидетельствует о стремлении показать свои лингвистические способности.

Ключевые слова: психолінгвістика, заимствование, англоамериканизм, языковая универсалия, асиміляція, билингвизм.

Health vs. Disease in the Context of Verbalization of the Axiological Picture of the World of a Modern Doctor

Здоров'я vs. хвороба в контексті словесної репрезентації ціннісної картини світу сучасного лікаря

Tetyana Leshchenko

Ph.D. in Philology,
Associate Professor, Head of
the Department of Ukrainian Studies
and Humanitarian Training

E-mail: tetyana.57@ukr.net
orcid.org/0000-0003-4682-3734

Тетяна Лещенко

кандидат філологічних наук,
доцент, завідувачка кафедри
українознавства та гуманітарної
підготовки

Maryna Zhovnir

Ph.D. in Philology,
Lecture

E-mail: m.zhovnir@gmail.com
orcid.org/0000-0001-8498-9802

Марина Жовнір

кандидат філологічних наук,
викладач

*HSEE of Ukraine «Ukrainian
Medical Stomatological Academy»*
✉ 23, Shevchenko Str., Poltava,
Ukraine, 36011

*ВДНЗУ «Українська медична
стоматологічна академія»*
✉ вул. Шевченка, 23, м. Полтава,
Україна, 36011

*Original manuscript received March 12, 2018
Revised manuscript accepted October 13, 2018*

ABSTRACT

The article is devoted to the problem of linguistic interpretation of values and anti-values. The relevance of their differentiation and the functioning of dichotomy value – anti-value is pointed out.

It is defined that values are a complex of vital material and spiritual, non-material concepts that outline the basic behavioral dominant of a person,

provide their main interests and essential needs. At the same time, anti-values are defined as the opposition (meaning) to values as universal category of the general human axiological paradigm.

Considering the value aspects of medical communication, presently great attention is paid to the importance of studying doctor's axiological continuum. In this work health and disease were defined as the principal semantic oppositions. According to the results of analysis, these contrast notions are central to the axiological picture of the modern doctor, and these concepts belong to different parts of the coordinate system – value – antivalence. The author substantiates the opinion that the value for the doctor means the specific notion directed him to be an competent expert in the medical field, an essential attribute of consciousness that determines main vectors of his professional activity.

The study of the discourse-textual material made it possible to determine the language reflexes of these values. The paper presents features of the language objectification of opposing axiological landmarks – health and disease. It is indicated that all analyzed verbal objectivists reflect a modification of the health paradigm. In addition, the pragmatic potential of tokens is noted, which verbalize the value component of medical communication. The positive and negative connotations recorded in the discourse express the approval, affability, reproach or critical attitude of the doctor to the patients.

Key words: *axiological linguistics, value, anti-values, medical discourse, doctor, health, illness.*

Вступ

Зміна панівної загальнонаукової системно-структурної парадигми на антропоцентричну, статичної на динамічну вплинула на зрушення у філологічній царині. Проблеми людиноорієнтованості наразі стрижневі в лінгвістиці. У полі зору мовознавців, зокрема лінгвокультурологів, – дослідження тісного зв'язку мови, духовних і матеріальних надбань людства, пошук їх перетинів та взаємовпливів. Такий зв'язок беззаперечний і зумовлює появу позамовних рефлексів у лінгвальній площині. У контексті актуальних мовознавчих ідей цікавість викликає мовна об'єктивація цінностей як стрижневих характеристик культури й ментальності.

Стрімке посилення наукового інтересу до вербалізації поведінкових стандартів та ідеалів посприяло розвитку нового відгалуження філології – аксіологічної лінгвістики, теоретичні й методологічні підвалини якої уже сформовані як у західному, так

і в східнослов'янському мовознавстві (Арутюнова, 1984, 1988; Вдовиченко, 2006; Баранов, 1989; Барышков, 2005; Дементьев, 2013; Ивин, 2006; Ильин, 2005; Капанадзе, 1988; Карасик, 1996, 1998, 2004; Космеда, 2000; 2001; Маслова, 2011; Слишкин, 2001; Фрумкина, 2001; Van Dijk, 2008; Gurevich, 2000; Donaldson, 1996; Lindsay, 2000 та ін.). У мовознавчих дослідженнях репрезентовано й досить повно описано мовну особистість різних комунікативних парадигм. Це тісно пов'язано з новим дослідженнями в галузі психолінгвістики (Балабан, 2017; Ігнат'єва, 2017; Компанцева, 2018; Кузнєцова, 2012; Green, 2014; Orman, 2016; Saarni, 2011; Yancey, 2014 та ін.).

Уживання під час спілкування лінгвознаків, які виражають національно-культурні й особистісні аксіологічні орієнтири, специфікує спілкування і чи не найповніше відтворює ціннісний обшир учасників інтеракції. З одного боку, дискурс містить відображення світу моралі, доброчесності та внутрішньої чистоти, що вважаються мірилом духовного багатства особистості, а з іншого – увиразнює переплетення матеріальних і життєдайних благ, які забезпечують повноцінність людського буття. Репрезентація і ранжування цінностей на дискурсивному рівні сприяють дослідженню аксіологічної шкали його учасників і структуризації парадигми біполярних категорій, іменованих антицінностями (нецінностями).

Сучасні мовознавці активно досліджують аксіологічні тезауруси різних дискурсивних моделей. Кожен тип дискурсу потребує ґрунтовного й детального опису з огляду на вияв особливостей комуніканта і його вплив на процес спілкування (Вдовиченко, 2006; Дементьев, 2013; Карасик, 1998; 2004; Космеда, 2000, 2001; Краснобаєва-Чорна, 2006, 2008; Маслова, 2011; Омельченко, 2007, 2009; Онищенко, 2005; Самохіна, 2007; Соловійова, 2007; Славова, 2012; Тараненко, 2004 та ін.)

Прикметно, що проблема медичної комунікації також стає гостро актуальною. З огляду на це, важливим бачиться розгляд у контексті мовознавства ціннісної компоненти дискурсу сучасної медицини. Водночас, зважаючи на те, що «Кожна цінність характеризується наявністю однієї чи кількох антицінностей» (Вдовиченко, 2010: 57), вичерпному аналізу поліхромної аксіологічної палітри розглядуваного дискурсу, на нашу думку,

сприяє студювання діаметрально протилежних життєвих орієнтирів, адже саме їх функціонування в комплексі виформовує аксіологічний кодекс мовця загалом та лікаря зокрема.

Україністика наразі, на жаль, не має ґрунтовної праці, присвяченої ціннісним аспектам медичної комунікації, зокрема опису прояву аксіологічного континууму лікаря в лексичному ярусі сучасної української мови.

У цьому, як на нас, і полягає своєчасність та актуальність пропонованої наукової студії.

Мета – дослідити особливості лексичної об'єктивації бінарної аксіологічної опозиції *здоров'я – хвороба* в мовленні сучасного лікаря. Для досягнення зазначеної мети необхідно виконати низку завдань:

- з'ясувати місце аксіологічно орієнтованих студій у мовознавчій науці;
- інтерпретувати *цінності* та *антицінності* в лінгвістичному контексті;
- проаналізувати словесні репрезентанти дихотомії *здоров'я – хвороба* в медичному дискурсі.

Наукова новизна дослідження полягає передовсім у тому, що в ньому вперше здійснено спробу проаналізувати елементи словесної репрезентації ціннісної дихотомії *здоров'я – хвороба* в медичному дискурсі, представленому в мережевому контенті.

Теоретична цінність статті полягає в тому, що її висновки й положення збагатять новими ідеями вітчизняну лінгвоперсонологію, дискурсологію, психолінгвістику, комунікативну лінгвістику. Виявлені і проаналізовані ціннісні вектори віртуального лікаря будуть присутнім внеском у формування поняття *мовленнєвої особистості сучасного лікаря*.

Практичне значення цієї наукової студії полягає в тому, що матеріали праці можуть бути використані у процесі підготовки занять із сучасної української мови, розробки спецкурсів когнітивної лінгвістики, культури мовлення, соціолінгвістики, психолінгвістики, лінгвоперсонології та ін. Прислужиться представлені у статті інформація також у науково-пошуковій роботі студентів, магістрантів та аспірантів. Цілком можливо, репрезентовані в розвідці результати зацікавлять лікарів.

Матеріалом дослідження слугувати комунікативні фрагменти, представлені на «Українському форумі лікарів» (загальний обсяг – понад 5 000 зразків). Тож зауважимо, що об'єкт опису в цій статті – мовленнєва особистість віртуального лікаря, парадигма аксіологічних орієнтирів якого виявляється в мережевому контенті.

Методи дослідження

У праці використано і загальнонаукові, і власне лінгвістичні методи та прийоми. *Описовий метод із прийомами спостереження, зіставлення й узагальнення* застосовано для аналізу фактичного матеріалу та систематизації мовних явищ. За допомогою *методу когнітивного аналізу* з'ясовано аксіологічні орієнтири лікарів. *Дефініційно-компонентний аналіз* ужито для встановлення значень розглядуваних словесних репрезентантів, *контекстуальний* – для виявлення мовних засобів експлікації цінностей. *Методика дискурс-аналізу* дала змогу дослідити позалінгвальну зумовленість словесних виявів.

Результати дослідження

Цінність для лікаря – це те, на що скерована його робота як фахівця медичної галузі, невіддільний атрибут людської свідомості, який окреслює вектори його професійної діяльності. Вибудована під впливом екстремовних чинників система поглядів, ідей і переконань, що набули статусу базових завдяки спроможі посприяти досягненню особистих надзавдань, не лише заманіфестує сприйняття навколишнього світу, ставлення до нього, а й окреслює поведінкові та комунікативні домінанти мовця.

В.А. Маслова вбачає особливість людини в здатності оцінювати факти, їхнє значення та реалізовувати ціннісне ставлення до світу (Маслова, 2011: 386). «Ми переконані, що мовна картина світу виокремлюється разом із ціннісною», – зауважує В.І. Карасик (Карасик, 1996: 5). Звісно, обидві зафіксовані у свідомості мовців й об'єктивуються на мовному рівні. Знакове втілення мають і поняття, які спростовують ту чи ту цінність, і, цілком вірогідно, займають місце поміж компонентів «мова – людина – ціннісна свідомість – культура» (Светоносава, 2006: 32). Йдеться про аксіологічно маркіровані слова, що перебувають в антонімічних відношеннях

із номінаціями цінностей і вживаються для вираження ціннісно протилежних понять.

Нині активно дискутується питання про те, як пов'язані омовлені суб'єктивні характеристики оцінюваного. Видається, що мають рацію науковці, які наполягають на істинності й повнокровності функціонування дихотомії *цінність – антицінність (нецінність)* і цим окреслюють межі наукового студіювання тієї чи тієї аксіологічної парадигми (Вдовиченко, 2006; Дементьев, 2013; Карасик, 1998; 2004; Космеда, 2000, 2001; Краснобаєва-Чорна, 2006, 2008; Маслова, 2011; Славова, 2012 та ін.)

«Цінність для людини – це все, що є важливим для неї, має особистий та загальний смисл. Із цінностями ми маємо справу тоді, коли йдеться про щось рідне, святе, краще, дороге, досконале...», – переконана В.А. Маслова (Маслова, 2011: 386). Тож цінності – це сукупність життєво необхідних матеріальних чи ідеальних понять, які регулюють поведінку людини, забезпечують її основні інтереси та потреби. Водночас антицінності – опозиційна (за смислом) до цінностей універсальна категорія аксіологічної парадигми.

Уважаємо, що цінності мають лише позитивні вияви та можуть інтерпретуватися особистісною рецепцією задекларованих загалом соціально-культурних норм, ідеалів і стандартів. Кваліфікаційна риса таких аксіологічних зразків, як на нас, – значущість і позитивне спрямування, антицінностей – негативне.

Дослідженню проблематики статті сприяє якнайповніше опрацювання наукових студій, присвячених різноаспектному розгляду медичного дискурсу. Екстраполювавши теоретичні зауваги на обстежені фрагменти живого мовлення в лікарському середовищі, вирізняємо ключові семантичні опозиції – *здоров'я – хвороба*, які за результатами аналізу посідають чільне місце в аксіологічній картині світу сучасного лікаря та займають діаметральні позиції на осі *цінність – антицінність*.

Безперечно, стрижнем повсякчасного функціонування людської спільноти є життя. У цьому контексті здоров'я – це найважливіше поняття для людини, що має пріоритет поміж інших у загальному континуумі її буттєвих ідеалів і стандартів. Не викликає жодних сумнівів вагомість для гармонійного людського існування фізичної дужості та внутрішньої сили й енергії. В «Етичному кодексі лікаря України» занотовано: «Діяльність

лікаря спрямована на захист інтересів пацієнтів (суб'єкта діяльності у сфері охорони здоров'я) та життя суспільства в цілому, визначає можливість задоволення головних потреб і прагнень у збереженні життя та здоров'я» (ЕКЛ, 2000: 6). У межах інституту охорони здоров'я утрадиційнено думку про те, що розглядувана цінність засаднича для того, хто лікує хворих, скеровує професійну діяльність на збереження, зміцнення чи відновлення здоров'я та цілісності людського організму.

«Важко переоцінити значення слова в стосунках лікаря і хворого. Словом можна не тільки спричинити функціональні зміни в організмі, а навіть призвести до летальних наслідків», – зауважує Т.О. Лещенко (Лещенко, 2017: 7). Першочергове завдання лікаря – допомога хворому. Така мета детермінує поведінку фахівця медичної галузі й транслюється в дискурсі. Об'єктивація ціннісних домінант відбувається на будь-якому мовному рівні. У досліджуваному матеріалі той чи той аксіологічний орієнтир, безперечно, проявляється в сукупності слів. З-поміж лексичних засобів експлікації «стану організму, при якому нормально функціонують усі його органи» (СУМ, 1970: 547), вирізняється високочастотний словесний репрезентант базової людської цінності – лексема *здоров'я*: «Щоб поширювати інформацію про стан **здоров'я** – необхідна письмова згода пацієнта».

Навколо нього зосереджуються лексеми-експліканти, утворені внаслідок розширення його семантики, зокрема *оздоровлення, лікування, зцілення, відновлення, реабілітація, терапія* тощо, які об'єднані інтегральною семою «поліпшувати, поправляти стан чийого-небудь здоров'я; робити здоровим, здоровішим» (СУМ, 1970: 652): «Зокрема, у містечку Ірпінь уже створено повноцінну клініку на 70 ліжок, де пройдуть курс **оздоровлення** військовослужбовці, які зазнали загальносоматичних поранень», «Медпрацівник не Бог – людина, але від нього, як від Бога, для **зцілення** украї потрібна недужим людям допомога», «Хоча щодо раку стравоходу є різні точки зору. Зокрема, на останньому гастроитижні в США була доповідь про хороші результати його **лікування і відновлення** прохідності шляхом брахітерапії».

На основі спільних сем асоціативно наближеною є лексема *здоровий*, кодифікована зі значенням «який має здоров'я; непошкоджений; міцної будови; сильний, дужий» (СУМ, 1970: 546):

*«Написали йому довідку, мовляв, множинні забої, необхідності госпіталізації а стаціонар немає, практично **здоровий**», «Одна чистка зубів ультразвуком, десять масажів за 600 у. о. і ти **здоровий!**».*

Повсякчас актуалізовано в дискурсі слова, що формують парадигму синонімічних зв'язків до вказаного атрибутива *здоровий* (*бадьорий, міцний, стійкий, сильний, дужий, могутній, повносилий, витривалий, дієздатний* та ін.): *«Це дало підстави припустити, що ліпше штучно заразитися, обравши для цього час, коли організм особливо **сильний** і тому має більше шансів щасливо перенести хворобу».*

Окреме місце поміж об'єктиваторів досліджуваної цінності посідають вербалізми, у конотативному макрокомпоненті яких зафіксовано семи, що виражають загальне значення «ставати здоровим, поправлятися після хвороби, поранення» (СУМ, 1970: 393): *здоровити, здоровіти, одужувати, видужувати, поправлятися, виліковуватися, підліковуватися, відновлюватися* тощо: *«Допоможімо Олександрю **одужати!**», «Потихеньку потрібно відходити від дофаміну з щоденним зниженням дози і все повинно **відновитися**», «У неї не було шансів **вилікуватися** самостійно в проміжку між операціями».*

Належний фізичний, психічний, духовний та соціальний стан – запорука повноцінного життя людини. Основними завданнями професійної діяльності спеціаліста медичної галузі є допомога пацієнтам, відновлення й зміцнення їхнього здоров'я, діагностування, лікування і запобігання хворобам. Після ретельного обстеження стану хворого лікар розробляє ефективну (на його думку) схему лікування, націлену на повне одужання. Тож активна й виважена боротьба з хворобою та її проявами – це пріоритет фахової діяльності всіх працівників інституту охорони здоров'я. Спостережено в дискурсі мовні рефлекси вказаних професійних цілей і надзавдань лікаря.

Досліджувані комунікативні фрагменти містять парадигму семантично близьких номенів, ужитих на позначення «порушення нормальної життєдіяльності організму під впливом несприятливих чинників внутрішнього й зовнішнього середовища» (СУМ, 1970: 47). Слова-репрезентанти стрижневої антицінності, узуальні синоніми *захворювання, недуга, неміч, нездужання, нездоров'я,*

хворість, слабкість тощо фіксують розширення семантики лексеми *хвороба* й указують на бачення лікарями проблеми, усвідомлення шкідливої дії аномальних, часом патологічних, фізичних та емоційних станів на людський організм, а також посвідчують потребу нівелювати їхні можливі наслідки. Актуалізація в дискурсі вказаної синонімічної парадигми пересвідчує у тому, що лікарі адекватно розмежовують різні відхилення в організмі людини від загальноприйнятої норми: «*В анамнезі гіпертонія та ішемічна хвороба серця*», «*Постназальне затікання і гастроєзофагеальна хвороба викликають факультативну обструкцію дихальних шляхів і кашель після їжі і в положенні лежачи, що часто супроводжується печією*», «*З'явилася слабкість, нездужання, біль у суглобах, субфебрильна температура в денні години*».

Дериваційний потенціал лексеми *хвороба* фіксує субстантив *хворий*, актуалізований в обстежених фрагментах зі значенням «який має яку-небудь хворобу, нездухає; нездоровий; протилежне здоровий; який свідчить про поганий стан здоров'я людини, наявність у неї якоїсь хвороби» (СУМ, 1970: 46). Експлікує стрижневу сему й номен *пацієнт* – «хворий, що звертається до лікаря» (СУМ, 1970: 102). «*Висновок – пацієнт помер з невідомих причин на фоні шоку неясної етіології*», «*На жаль, пацієнт (і лікарня) не має можливості провести контрольне КТ дослідження при виписці*».

Зауважмо активність функціонування в медичному дискурсі лексеми *пацієнт*, яка, на відміну від *хворий*, місткіша за значенням, адже вказує не лише на біологічні девіації, а й на правовий статус недужої людини.

Спостерігається модифікація парадигми в галузі охорони здоров'я, зокрема трансформація в узуальній моделі спілкування та взаємин «лікар – пацієнт» – пасивність пацієнта у відповідальності за своє здоров'я та його цілковите підпорядкування лікареві віднині змінюється на активність і залучення до прийняття рішень того, хто отримує медичну допомогу. Це зумовлює появу в дискурсі номінації *клієнт*: «*Якщо це ПАЦІЄНТ – треба робити те, що правильним вважає лікар. Якщо це КЛІЄНТ – то клієнт завжди правий, тобто облизувати його треба з усіх боків (щоб він залишив вам свої гроші)*». Прикметно, що синонімічну заміну чи навіперемінне послуговування обома лексичними одиницями поєднано з

уживанням лексеми *клієнт* із відчутним негативним маркуванням: *«Клієнт досвідчений, умудряється через черевну стінку повністю просунути голку в черевну порожнину»*.

Полярними до гармонійного (духовного й тілесного) стану людини вважаються такі, що супроводжуються будь-якими хворобливими проявами чи відчуттями. Симптоми аномалій розвитку й життєдіяльності людського організму стають наслідками порушень оптимального перебігу фізіологічних процесів (фізичне здоров'я), соціальної активності й адаптації (соціальне здоров'я), консонансу психічних станів і функцій (психічне здоров'я), позитивно емоційної та когнітивної самооцінки (духовне здоров'я). Неузгодженість функціонування організму репрезентовано на мовному рівні низкою атрибутів, між якими виникають парадигматичні відношення синонімії (*хворий, нездоровий, недужий, слабкий, кволий, неміцний, недужий, млявий, в'ялий, неміцний, плохий, ослаблений, слабосилий* та ін.): *«В першу чергу, винуватцем передчасної смерті є нездоровий спосіб життя данців: дуже велика поширеність куріння та споживання алкоголю...»*.

Вагомими словесними ресурсами вираження антицінності хвороба є вербалізми *хворіти, недужати, нездужати, слабувати, слабіти* та ін.: *«А адже кожен з нас мріє прожити якомога довше, а хворіти якомога менше», «Так що ризик захворіти в дитячому відділенні мінімальний»*. У мовленні лікаря вони відображають стан страждання пацієнта від якогось недугу, що руйнує змодельовану ідеалістичну картину фізичного та психічного балансу людського життя. Утім, указана парадигма, безперечно, увиразнює апріорні закони функціонування всіх живих організмів на векторі *життя – смерть*.

Висновки

Отже, цінність – це надважливе поняття, яке окреслює людську сутність, а система цінностей є невід'ємним атрибутом людської свідомості. Мова, що безперервно взаємодіє з культурою і мисленням, виформовує особистість, номінуючи й употужнюючи її домінуючу аксіологічну парадигму, моральні та поведінкові стереотипи, принципи, які регулюють ставлення до себе й оточуючих людей.

Ціннісний континуум медичної комунікації дотепер мало вивчений. У проаналізованих зразках медичного дискурсу актуалізуються інтерпретовані лікарем парадигми соціально-культурних норм і стандартів. Аналіз мовленнєвої особистості сучасного віртуального працівника медичної галузі дав змогу виявити елементи репрезентованої в мережевому контенті аксіологічної шкали лікаря, а також посприяв висвітленню питання омовлення опозиційної (за смыслом) до цінностей системи універсальних категорій – антицінностей.

З'ясовано, що центральну позицію в загальній системі життєво необхідних для лікаря матеріальних та ідеальних понять займають ті, що тісно пов'язані зі здоров'ям людини. Це посвідчує висока частотність послуговування лексемами *здоров'я* й асоціативно наближеними до неї, зокрема атрибутивами та вербалізмами, – об'єктиваторами належного фізичного, психічного, духовного та соціального стану і повнокровного життя людини.

Зафіксовані семантично близькі номени на позначення різних проявів порушення нормальної життєдіяльності людини та відхилення в її організмі від загальноприйнятої норми увиразнюють низку антицінностей сучасного віртуального лікаря. Установлено, що репрезентанти стрижневої антицінності – лексеми-номінації аномальних, патологічних, фізичних та емоційних станів людського організму.

Зауважено, що доповнюють аксіологічну палітру сучасного лікаря номінації учасників комунікації в межах узуальної дихотомії «лікар – пацієнт». При цьому акцентовано на рольових трансформаціях у названій традиційній моделі спілкування. Аргументовано з'яву й употужнення позицій в медичному дискурсі номінації *клієнт*:

У проаналізованих зразках медичного дискурсу зафіксовано наявність конотативно маркірованих словесних одиниць, які, з одного боку, експлікують ставлення лікаря до омовленого, а з іншого – мають потужний прагматичний потенціал.

Доведено, що доброзичливість, схвалення, привітність або докір чи різкий осуд, які можуть виражати позитивно й негативно навантажені лексеми, доповнюються реалізацією прагматичного заряду у висловленні та, на нашу думку, можуть стати об'єктом окремого наукового дослідження.

Запропонована наукова розвідка – це лише спроба описати ціннісні вектори сучасного віртуального лікаря. Інформація, представлена у статті, безумовно, не вичерпує всіх можливих аспектів вивчення його аксіологічного континууму. У перспективі бачиться представлення експериментального матеріалу. Науково актуальним вважаємо також поглиблене студіювання аксіологічної картини світу сучасних лікарів на ширшому дискурсивному матеріалі із залученням соціолінгвістичних, психолінгвістичних і статистичних методів дослідження.

На часі – скрупкульозне студіювання об'єктивації аксіологічної парадигми лікаря на мовному рівні – лексичному, морфологічному, фразеологічному, синтаксичному.

Література

- Анипкина Л.Н. Оценочные высказывания в прагматическом аспекте. *Филологические науки*. 2000. № 2. С. 58–65.
- Арутюнова Н.Д. Аксиология в механизмах жизни и языка. *Проблемы структурной лингвистики 1982*. Москва: Наука, 1984. С. 5–23.
- Арутюнова Н.Д. Типы языковых значений. Оценка. Событие. Факт. Москва: Наука, 1988. 338 с.
- Баранов А.Н. Аксиологические стратегии в структуре языка (паремиология и лексика). *Вопросы языкознания*. 1989. № 3. С. 74–90.
- Балабан О.О. Поняття ментального лексикону та моделі організації знань у пам'яті людини. *Психолінгвістика*. 2017. № 21 (2). С. 12–26.
- Барышков В.П. Аксиология личностного бытия. Москва : Логос, 2005. 192 с.
- Вдовиченко Л.В. «Порядок» и «беспорядок» как и антиценность в политическом дискурсе России и США. *Политическая лингвистика*. № 3 (33). Екатеринбург, 2010. С. 57–61.
- Дементьев В.В. Коммуникативные ценности русской культуры : категория личности в лексике и прагматике : монография. Москва : Языки славянской культуры, 2013. 337 с.
- ЕКЛ, 2000 : Етичний кодекс лікаря України. *Медицина транспорту України*. 2000. № 4. С. 6–11.
- Ивин А.А. Аксиология. Москва : Высшая школа, 2006. 390 с.
- Ігнат'єва С.Є. Функціональні особливості емоційної пам'яті в структурі щоденникового дискурсу. *Психолінгвістика*. 2017. № 22 (2). С. 62–72.
- Ильин В.В. Аксиология. Москва : Изд-во МГУ, 2005. 216 с.
- Карасик В.И. Аксиологическая лингвистика: концепты и дискурс. *Германистика в России: традиции и перспективы*. Новосибирск : Изд-во НГУ, 2004. С. 28–32.
- Карасик В.И. О категориях дискурса. *Языковая личность : социолингвистические и эмотивные аспекты*. Волгоград : ВГУ. Саратов: СГУ, 1998. С. 185–197.
- Карасик В.И. Языковая личность : культурные концепты. Волгоград, Архангельск : Перемена, 1996. 260 с.
- Капанадзе Л.А. Способы выражения оценки в устной речи. *Разновидности городской устной речи*. Москва : Наука. 1988. С. 151–156.

- Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. Москва : Наука, 1987. 261 с.
- Компанцева Л.Ф. Психолінгвістичний опис технологічного дискурсу нових медіа. *Психолінгвістика*. 2018. № 23 (2). С. 120–131. doi.org/10.5281/zenodo.1208639
- Космеда Т.А. Аксиологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки. Львів : Вид-во ЛНУ ім. І.Франка, 2000. 349 с.
- Краснобаєва-Чорна Ж. Дискурсивна практика. Донецьк : ДонНУ, 2008. 141с.
- Краснобаєва-Чорна Ж. Термінополе концепт. *Українська мова*. 2006. № 3. С. 67–79.
- Кузнецова Т.В. Аксиологічні моделі мас-медійної інформації : монографія. Суми : Університетська книга, 2010. 279 с.
- Кузнецова Т.В. Мова як детермінант аксіологічного балансу в інформаційному просторі. *Психолінгвістика*. 2012. Вип. 10. С. 286–294.
- Лещенко Т.О. Українська мова в медицині. Полтава : ТОВ «АСМІ», 2017. 258 с.
- Маслова В.А. Концепты и ценности: содержание понятий, языковая интерпретация. *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского*. 2011. № 2. С. 383–387.
- Омельченко Л.Ф. Аксиологічний аспект телескопії в англомовному дискурсі. *Іноземна філологія*. № 6. С. 13–26.
- Омельченко Л.Ф. Культурно-національні конотації англійських композит. *Новітня філологія*. Миколаїв : Вид. МДГУ ім. Петра Могили, 2007. С. 74–86.
- Онищенко О.В. Категорія оцінки та засоби її вираження в публіцистичних та інформаційних текстах : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Дніпропетровськ, 2005. 20 с.
- Островська О.М. Лінгвостилістичні засоби реалізації категорії оцінки (на матеріалі американської художньої прози) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Львів, 2001. 20 с.
- Светоносова Т.А. Сопоставительное исследование ценностей в российском и американском политическом дискурсе : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.20. Екатеринбург, 2006. 174 с.
- Славова Л.Л. Мовна особистість лідера у дзеркалі політичної лінгвоперсонології: США – Україна. Житомир : Вид-во ЖДУ, 2012. 360 с.
- Слышкин Г.Г. Аксиология языковой личности и сфера активной лингвистики. *Социальная власть языка*. Воронеж : Изд-во ВГУ, 2001. С. 53–64.
- Соловйова Л.Ф. Виразення аксіологічних категорій у сучасній англійській мові (атрибутиви, предикативи і релятиви оцінки) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2000. 20 с.
- СУМ, 1970: Словник української мови : в 11-ти т. Київ : Наукова думка, 1970. 1980.
- Тараненко О.О. Формування нової системи соціальних цінностей і пріоритетів українського суспільства (на матеріалах української мови кінця ХХ – початку ХХІ ст.). *Мовознавство*. 2004. № 3. С. 3–33.
- Фрумкина Р.М. Психолінгвістика. Москва : Наука, 2001. 218 с.
- Уфимцева Н.В. Языковое сознание как отражение этнокультурной реальности. *Вопросы психолінгвістики*. 2003. № 1. С. 102–111.
- Український форум лікарів [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://surgeryzone.net/ukr/index.php>
- Dijk, T.A. van. (1978). Cognitive psychology and discourse: recalling and summarizing stories current Trends in Textlinguistics. Berlin: Walter de Gruyter.
- Donaldson, T. (1996). Values in Tension: Ethics Away from Home. *Harvard Business Review*, 5, 48–62.

- Green, D.W. (2014). Individual variability and neuroplastic changes. *Applied Psycholinguistics*, 5 (35), 910–912. doi: 10.1017/S0142716414000228
- Gurevitch, M. (2000). Political Communication Systems and Democratic Values. Media Power in Politics. Washington, D.C.: CQ Press.
- Lindsay, S. (2000). Culture, Mental Models, and National Prosperity. Culture Matters: how values shape human progress. New York: Basic Books.
- Orman, J. (2016). Distributing mind, cognition and language: exploring the (un) common ground with integrational linguistics. *Language and Cognition*, 8 (1), 142–166. doi: 10.1017/langcog.2014.47
- Saarni, S.I. (2011). Different methods for ethical analysis in health technology assessment: An empirical study. *International Journal of Technology Assessment in Health Care*, 4 (27), 305–312. doi: 10.1017/S026646231100044
- Yancey, G.B. (2013). A Question of Values. *Industrial and Organizational Psychology*, 6 (3), 248–251. doi.org/10.1111/iops.12044

References

- Anipkina, L.N. (2000). Otsenochnyie vyiskazyivaniya v pragmaticheskom aspekte [Appraisal in the pragmatic aspect]. *Filologicheskie nauki – Philology*, 2, 58–65 [in Russian].
- Arutyunova, N.D. (1984). *Aksiologiya v mehanizmah zhizni i yazyka [Axiology in mechanisms of life and language]*. (pp. 5–23). Moscow: Nauka [in Russian].
- Arutyunova, N.D. (1988). *Tipy yazykovykh znacheniy. Otsenka. Sobytiye. Fakt [Types of linguistic meanings. Appraisal. Existence. Fact.]*. Moscow: Nauka [in Russian].
- Balaban, O.O. (2017). Ponyattya mentalnoho leksykonu ta modeli orhanizatsiyi znan u pamyati lyudyny [The concept of the mental lexicon and the model of knowledge organization in the memory of man]. *Psykholinhvityka – Psycholinguistics*, 21 (2), 12–26 [in Ukrainian].
- Baranov, A.N. (1989). Aksiologicheskie strategii v strukture yazyka (paremiologiya i leksika) [Axiological strategies in the structure of the language (paremiology and vocabulary)]. *Voprosy yazykoznaniiya – Topics in the study of language*, 3, 74–90 [in Russian].
- Baryishkov, V.P. (2005). *Aksiologiya lichnostnogo byitiya [The axiology of personal being]*. Moscow: Logos [in Russian].
- Vdovichenko, L.V. (2010) «Poryadok» i «besporyadok» kak i antitsennost v politicheskom diskurse Rossii i SShA [«Order» and «disorder» as antivalue in the political discourse of Russia and the United States]. *Politicheskaya lingvistika – Political Linguistics*, 33, 57–61 [in Russian].
- Dementev, V.V. (2013). *Kommunikativnyie tsennosti russkoy kulturyi : kategoriya personalnosti v leksike i pragmatike [Communicative values of Russian culture: category of personality in vocabulary and pragmatics]*. Moscow: Yazyki slavyanskoy kulturyi [in Russian].
- EKL, 2000. «Etychnyj kodeks likarja Ukrainy» [Ethical Code of Ukrainian Doctor]. *Medycyna transportu Ukrainy – Medicine of Ukrainian transport*, 4, 6–11 [in Ukrainian].
- Ivin, A.A. (2006). *Aksiologiya [Axiology]*. Moscow: Vysshaya shkola [in Russian].
- Ihnatyeva, S.Ye. (2017). Funktsionalni osoblyvosti emotsiynoyi pamyati v strukturi shchodennykovoho dyskursu [Functional features of emotional memory in the structure of diary discourse]. *Psykholinhvistyka – Psycholinguistics*, 22 (2), 62–72 [in Ukrainian].

- Ilin, V.V. (2005). Aksiologiya [Axiology]. Moscow: Izd-vo MGU [in Russian].
- SUM (1970): *Slovnnyk ukrainskoi movy [Dictionary of the Ukrainian language]*. (Vols. 11). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Kapanadze, L.A. (1988). Sposobyi vyirazheniya otsenki v ustnoy rechi [Ways of expressing an assessment in oral speech]. *Raznovidnosti gorodskoy ustnoy rechi – Variation in Urban Speech* (pp. 151–156). Moscow: Nauka [in Russian].
- Karasik, V.I. (2004). Aksiologicheskaya lingvistika: kontseptyi i diskurs [Axiological Linguistics: Concepts and Discourse]. *Germanistika v Rossii: traditsii i perspektivy – Germanism in Russia: Traditions and perspectives* (pp. 28–32). Novosibirsk: Izd-vo NGU [in Russian].
- Karasik, V.I. (1998). O kategoriyah diskursa [On the categories of discourse]. *Yazykovaya lichnost : sotsiolingvisticheskie i emotivnyie aspektyi – Linguistic personality: sociolinguistic and emotional aspects* (pp. 185–197). Volgograd : VGU; Saratov : SGU [in Russian].
- Karasik, V.I. (1996). *Yazykovaya lichnost : kulturnyie kontseptyi [Language personality: cultural concepts]*. Volgograd, Arhangelsk: Peremena [in Russian].
- Karaulov, Y.N. (1987). *Russkiy yazyk i yazykovaya lichnost [Russian language and linguistic identity]*. Moscow: Nauka [in Russian].
- Kompantseva, L.F. (2018). Psykholinhvistychnyy opys tekhnolohichnoho diskursu novykh media [Psychological and Linguistic Description of Technology Discourse of New Media]. *Psykholinhvityka – Psycholinguistics*, 23 (2), 120–131 [in Ukrainian]. doi.org/10.5281/zenodo.1208639
- Kosmeda, T.A. (2000). *Aksiologichni aspekti pragmalingvistiki: formuvannya i rozvitok kategorii otsinki [Axiological aspects of pragmalinguistics: formation and development of category of evaluation]*. Lviv: Vidavnytstvo LNU im. I. Franka [in Ukrainian].
- Krasnobaeva-Chorna, Zh.V. (2008). *Diskursivna praktika [Discursive practice]*. Donetsk: DonNU [in Ukrainian].
- Krasnobaeva-Chorna, Zh.V. (2006). Terminopole kontsept [Terminopole concept]. *Ukrayinska mova – Ukrainian language*, 3, 67–79 [in Ukrainian].
- Kuznetsova, T.V. (2010). *Aksiologichni modeli mas-mediynoyi informatsiyi [Axiological models of mass media information]*. Sumi: Universitetska kniga [in Ukrainian].
- Kuznetsova, T.V. (2012). Mova yak determinant aksiolohichnoho balansu v informatsiynomu prostori [Language as the determinant of the axiological balance in the information space]. *Psykholinhvityka – Psycholinguistics*, 10, 286–294 [in Ukrainian].
- Leschenko, T.O. (2017). *Ukrayinska mova v meditsini [Ukrainian language in medicine]*. Poltava: TOV «ASMI» [in Ukrainian].
- Maslova, V.A. (2011). Kontseptyi i tsennosti: sodержanie ponyatiy, yazykovaya interpretatsiya [Concepts and values: the content of concepts, the language interpretation]. *Uchenyie zapiski Tavricheskogo natsionalnogo universiteta im. V.I. Vernadskogo – Scientific notes of the Tavrida National University. V.I. Vernadsky*, 2, 383–387 [in Russian].
- Omelchenko, L.F. (2009). Aksiologichniy aspekt teleskopiyi v anglomovnomu diskursi [Axiological aspect of telescopy in English language discourse]. *Inozemna filologiya – Foreign philology*, 6, 13–26 [in Ukrainian].
- Omelchenko, L.F. (2007). Kulturno-natsionalni konotatsiyi angliyskikh kompozit [Cultural and national connotations of English composite]. *Novitnya filologiya – New Philology*. (pp. 74–86). Mikolayiv: Vid. MDGU im. Petra Mogili [in Ukrainian].

- Onischenko, I.V. (2005). Kategoriya otsinki ta zasobi yiyi virazhennya v publitsistichnih taitekstah [Category of evaluation and means of its expression in journalistic and informational texts]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Dnipropetrovsk [in Ukrainian].
- Ostrovskaya, O.M. (2001). Lingvisticheskiye zasobi realizatsiyi kategoriyi otsinki (na materialakh amerikanskoyi hudozhnoyi prozy) [Linguistic means of realization of the rating category (based on the material of the American artistic prose)]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Lviv [in Ukrainian].
- Slavova, L.L. (2012). *Movna osobistiv lidera u dzerkali politichnoyi lingvopersonologiyi : SSHA – Ukrayina [The linguistic personality of the leader in the mirror of political linguistics: USA – Ukraine]*. Zhitomir : Vid-vo ZhDU im. I. Franka [in Ukrainian].
- Svetonozhova, T.A. (2006). Srovnatelnoye issledovaniye tsennostey v rossiyskom i amerikanskom politicheskom diskurse [Comparative study of values in Russian and American political discourse]. *Candidate's thesis*. Yekaterinburg [in Russian].
- Slyshkin, G.G. (2001). Aksiologiya yazykovoy lichnosti i sfera aktivnoy lingvistiki [Axiology of the linguistic personality and the sphere of the active linguistics]. *Sotsialnaya vlast yazyka – Social power of the language*. (pp. 53–64). Voronezh: Izd-vo VGU [in Russian].
- Solovyova, L.F. (2001). Virazhennya aksiologichnih kategoriy u suchasniy angliyskiy movi (atributivi, predikativi i relyativi otsinki) [Expression of axiological categories in modern English (attributes, predicates and relativities of evaluation)]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
- Taranenko, O.O. (2004). Formuvannya novoyi sistemi sotsialnih tsinnostey i prioritetiv ukrayinskogo suspilstva (na materialakh ukrayinskoyi movi kintsya XX – pochatku XXI st.) [Formation of a new system of social values and priorities of Ukrainian society (on materials of the Ukrainian language of the late XX – early XXI centuries)]. *Movoznavstvo – Linguistics*, 3, 3–33 [in Ukrainian].
- Frumkina, R.M. (2001). *Psiholingvistika [Psycholinguistics]*. Moscow: Nauka [in Russian].
- Ufimtseva, N.V. (2003). Yazykovoye soznaniye kak otrazheniye etnokulturnoy realnosti [Language consciousness as a reflection of ethnocultural reality. Journal of Psycholinguistics]. *Voprosy psiholingvistiki – Journal of Psycholinguistics*, 1, 102–111 [in Russian].
- Ukrayinskiy forum likariv [Ukrainian forum of doctors]*. URL: <http://surgeryzone.net/ukr/index.php> [in Ukrainian].
- Dijk, T.A. van. (1978). Cognitive psychology and discourse: recalling and summarizing stories current Trends in Textlinguistics. Berlin: Walter de Gruyter.
- Donaldson, T. (1996). Values in Tension: Ethics Away from Home. *Harvard Business Review*, 5, 48–62.
- Green, D.W. (2014). Individual variability and neuroplastic changes. *Applied Psycholinguistics*, 5 (35), 910–912. doi: 10.1017/S0142716414000228
- Gurevitch, M. (2000). Political Communication Systems and Democratic Values. Media Power in Politics. Washington, D.C.: CQ Press.
- Lindsay, S. (2000). Culture, Mental Models, and National Prosperity. Culture Matters: how values shape human progress. New York: Basic Books.
- Orman, J. (2016). Distributing mind, cognition and language: exploring the (un) common ground with integrational linguistics. *Language and Cognition*, 8 (1), 142–166. doi: 10.1017/langcog.2014.47

- Saarni, S.I. (2011). Different methods for ethical analysis in health technology assessment: An empirical study. *International Journal of Technology Assessment in Health Care*, 4 (27), 305–312. doi: 10.1017/S026646231100044
- Yancey, G.B. (2013). A Question of Values. *Industrial and Organizational Psychology*, 6 (3), 248–251. doi.org/10.1111/iops.12044

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено проблемі інтерпретації цінностей та антицінностей у лінгвістичному контексті. Акцентовано на релевантності вирішення дихотомії цінність – антицінність (нецінність). Визначено, що цінності – це сукупність життєво необхідних матеріальних та духовних понять, які окреслюють базові поведінкові домінанти людини, забезпечують її основні інтереси та найважливіші потреби. Антицінності дефіновано опозиційною (за смыслом) до цінностей універсальною категорією загальної аксіологічної парадигми людини.

Простежено значущість студювання аксіологічного лікарського континууму, представленого в дискурсі. Проаналізовано ціннісні аспекти медичної комунікації. У пропонуваній праці вирішено ключові семантичні опозиції – здоров'я – хвороба, які за результатами аналізу посідають чільне місце в аксіологічній картині світу сучасного лікаря та займають протилежні позиції на осі цінність – антицінність.

Обґрунтовано думку про те, що цінність для лікаря – це те, на що скерована його робота як компетентного фахівця медичної галузі, а також важливий атрибут його свідомості, який виформовує вектори професійної діяльності.

Виділено в обстеженому дискурсі мовні рефлекси вказаних ціннісних орієнтирів сучасного лікаря. Описано закономірності мовної об'єктивації протилежних аксіологічних орієнтирів – здоров'я та хвороби, які увиразнюють функціонування всіх живих організмів, зокрема й людей, на векторі життя – смерть. Зауважено, що всі проаналізовані словесні об'єктиватори відображають модифікацію аксіологічної парадигми в галузі охорони здоров'я.

Крім цього, указано на прагматичний потенціал лексем, що вербалізують ціннісний континуум медичної комунікації. Зафіксовані в дискурсі позитивно і негативно конотовані лексеми увиразнюють схвалення, привітність, докір чи критичне ставлення лікаря до пацієнтів.

Ключові слова: аксіологічна лінгвістика, цінність, антицінність, медичний дискурс, лікар, здоров'я, хвороба.

Лещенко Татьяна, Жовнір Марина. Здоровье vs. болезнь в контексте словесной репрезентации ценностной картины мира современного доктора

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена проблеме интерпретации ценностей и антиценностей в лингвистическом контексте. Указано на релевантность установления дихотомии ценность – антиценность (неценность). Определено, что ценности – это совокупность жизненно важных материальных и духовных понятий, которые и определяют базовые поведенческие доминанты человека, обеспечивают его основные интересы и потребности. Антиценности дефинированы оппозиционной (по смыслу) к ценностям универсальной категорией общечеловеческой аксиологической парадигмы.

Рассматривая ценностные аспекты медицинской коммуникации, особое внимание уделяется необходимости изучения представленного в дискурсе аксиологического континуума доктора. В представленной работе определены ключевые семантические оппозиции – здоровье и болезнь, которые по результатам анализа занимают центральное место в аксиологической картине мира современного доктора и располагаются в противоположных точках системы координат ценность – антиценность.

Обосновано мнение о том, что ценность для врача – это то, на что направлена его работа как компетентного специалиста медицинской отрасли, существенный атрибут сознания, который определяет векторы профессиональной деятельности доктора.

Исследование дискурсивно-текстового материала позволило определить языковые рефлексии указанных ценностных ориентиров. В работе представлены особенности языковой объективации противоположных аксиологических ориентиров – здоровья и болезни. Указано, что все проанализированные словесные объективаторы отражают модификацию парадигмы в области здравоохранения.

Кроме этого, отмечен прагматический потенциал лексем, которые вербализируют ценностный компонент медицинской коммуникации. Зафиксированные в дискурсе положительно и отрицательно коннотированные лексемы выражают одобрения, приветливость, упрек или критическое отношение доктора к пациентам.

Ключевые слова: аксиологическая лингвистика, ценность, антиценность, медицинский дискурс, доктор, здоровье, болезнь.

Syntactic Rhythm of Political Speeches as a Psycholinguistic Tool of Suggestive Influence

Синтаксичний ритм політичних промов як психолінгвістичний інструмент сугестивного впливу

Alla Martynyuk

Dr. in Philology,
Professor

Алла Мартинюк

доктор філологічних наук,
професор

E-mail: allamartynyuk@ukr.net
orcid.org/0000-0003-2804-3152

Alina Ponikaryova

Ph.D. in Philology,
Senior Lecturer

Аліна Понікарьова

кандидат філологічних наук,
старший викладач

E-mail: alinaponikaryova@karazin.ua
orcid.org/0000-0001-8450-7092

V.N. Karazin Kharkiv

National University

✉ 4, Maidan Svobody, Kharkiv,
Ukraine, 61022

Харківський національний

університет імені В.Н. Каразіна

✉ майдан Свободи, 4, м. Харків,
Україна, 61022

Original manuscript received February 13, 2018

Revised manuscript accepted September 14, 2018

ABSTRACT

This paper addresses the problem of linguistic means of suggestive influence. Suggestive influence is viewed as engrafting into the individuals' psychic certain ideas, feelings, emotions, or other psychophysiological states bypassing their critical rational thinking. It is stated that suggestion works at the level of structure, specifically, at the level of syntactic arrangement of speech, creating persistent rhythmic-syntactic patterns that grow familiar and build anticipation switching off rationality, and making comprehension subconscious. The study is based on the structural and cognitive analysis of the syntax of Obama's and

Cameron's political speeches. The cognitive analysis employs the instruments provided by L. Talmy's FIGURE-GROUND construal. The analysis reveals that the syntax of the analysed political speeches is based on the three structural-semantic patterns of arranging predications: the structural-semantic incorporation, the semantic incorporation and the chain attachment. The structural-semantic incorporation and the chain attachment are underpinned by the linear cognitive scheme of changing the listeners' focus of attention. The linear scheme is natural for the development of discourse. It sets the prevailing rhythmic-syntactic pattern of a political speech. Since this pattern is predictable, it serves to automatize perception and weaken rational evaluation of the speech content. The semantic incorporation is underpinned by the non-linear cognitive scheme of changing the listeners' focus of attention. This scheme goes contrary to the natural development of discourse. It breaks the prevailing rhythmic-syntactic pattern and makes the listeners concentrate on what is being said. The change of patterns ensures the listeners' interest to the speech.

Key words: *suggestive influence, attention, FIGURE / GROUND construal, syntax, rhythm, rhythmic-syntactic pattern, political speech.*

Introduction

Suggestive influence can be best explained in V.M. Bekhterev's (2001: 24) words, as engrafting into the individuals' psychic certain ideas, feelings, emotions, or other psychophysiological states bypassing their inner self, bypassing their personality capable of comprehension and criticism.

The interest in suggestive influence in social sciences including linguistics has never ceased (see, for example, Cherepanova, 2002; Grinder & Pucelik, 2012; Bandler, 2014; Dilts, 1999; 2017; Kalita, 2015; Sternin, 2015; Shelestyuk, 2008) since J. Grinder and R. Bandler introduced the kind of suggestive psychotherapy called neurolinguistic programming (1975). This interest can be easily explained by the fact that such research has a huge practical relevance, as it provides effective tools to regulate social behaviour.

Yet, up to now there is a lot of uncertainty as to what language means are specifically engaged in executing suggestive influence. Most scholars include in this list pragmatically charged lexical items like metaphors, similes, hyperboles, emotionally coloured words, paraphrases, euphemisms, and also pragmatic types of utterance like imperatives. One can object that though pragmatically charged linguistic

units are primarily engaged in evoking emotional states, they do have some denotative meaning and thus can trigger rational inference. As for imperatives, they primarily appeal to the will of the addressees urging them to take some action, and this can involve a free will rational choice. So the listed linguistic items do not qualify as being specialised in executing suggestive influence.

In psycholinguistics the issue of suggestion is linked to experimental studies of correlation between phrase / sentence form and information structure in terms of topic-focus relations (see, for example, Almor 1999; Carlson et al., 2009; Clifton & Ferreira, 1987; Lambrecht, 1994; 2001).

We also believe that suggestion works at the level of structure – not meaning, specifically, at the level of syntactic arrangement of speech, creating persistent rhythmic-syntactic patterns that grow familiar and build anticipation switching off rationality, making comprehension subconscious (Martynyuk, 2015). Put within a familiar rhythmic-syntactic pattern the ideas are being processed automatically, subconsciously without much of critical assessment. A break of such a pattern makes the listeners focus on what is being said, «brings them into consciousness». These rhythmic-syntactic patterns can be filled with any lexical/pragmatic content, including the above mentioned linguistic units, but these units acquire suggestive power only as parts of a persistent rhythmic-syntactic pattern.

In the on-going discourse sequences of predications (simple sentences or clauses of composite sentences) of political speeches replace each other flooding the listeners with the flow of new information, occupying their focus of attention for a very brief moment. And since political speeches are aimed at regulating the listeners' social behaviour – persuading and/or urging them to vote for some particular politician or support his/her political project, it's only natural to suppose that rhythmic-syntactic arrangement of predications in political speeches plays its role in determining the patterns of shifting the focus of the listeners' attention and with it the flow consciousness.

Methods and techniques of the research

The goal of the study is to discover suggestive potential of the rhythmic-syntactic patterns in the political speeches. This goal is achieved through the following objectives: 1) to identify the structural-

semantic schemes of arrangement of predications which set the rhythmic-syntactic patterns of the political speeches; 2) to reveal the cognitive schemes of shifting the listener's focus of attention that underpin these rhythmic-syntactic patterns.

To achieve the stated goal and objectives we first have to define and interconnect the two key notions of our research – attention and rhythm.

In this paper **attention** is addressed in W. Chafe's (1994) interpretation as the «focus of consciousness». W. Chafe departs from the assumption that consciousness is the locus of humans' on-going interaction with the environment as well as the site for inner thought and feeling, the locus of remembering, imagining, evaluating, and speaking, and thus central to the functioning of the mind (ibid.: 36–37), and addresses consciousness as «an active focusing on a small part of the conscious being's self-centred model of the surrounding world» (ibid.: 28). According to W. Chafe, the active focus of consciousness is surrounded by a periphery of semiactive information that provides a context for it (ibid.: 29) and any information that is «neither fully active nor demonstrably semiactive» is called inactive (ibid.: 55).

Naturally, the focus of consciousness is dynamic, it is moving constantly from one item of information to the next: «one focus of active information is replaced by another, each finding coherence in the contexts provided by the surrounding semiactive information» (ibid.: 30).

To specify syntactic nature of the verbal utterance appearing in the focus of attention of the listeners of a political speech, we turn to W. Chafe's notion of an **intonation unit**, i.e. «a unit of mental and linguistic processing <...> that seems to be of exactly the right size to be processed» (ibid.: 55). This limited activation «allows a person to interact with the surrounding world in a maximally productive way, for it would hardly be useful to activate everything a person knew at once in its entirety» (ibid.: 29). W. Chafe thinks of a typical intonation unit as having the form of a **predication** (in his terms – clause), verbalising the idea of an event or state. And «each such idea is active, or occupies a focus of consciousness, for only a brief time, each being replaced by another idea at roughly one-to-two-second intervals» (ibid.: 66) thus changing its status from active into semiactive and, finally, inactive.

Our sample consists of 8,310 predications equal to 1,057 simple sentences and 3,150 clauses of composite sentences (2,610 complex

and 540 compound) extracted from Obama's political speeches and also 1,163 simple sentences and 2,940 clauses of composite sentences (2,400 complex and 540 compound) extracted from Cameron's political speeches given during the period of 2010–2015.

Within this framework a political speech can be seen as a sequence of intonation units equal to predications changing each other in the flow of discourse. In the on-going discourse each new coming predication supplies ideas filling the information gaps created by the preceding one. So the idea of each such predication occupies the focus of the listeners' attention for a brief interval before it is replaced by another idea represented by the consequential predication, changing the status of the previous one into semiactive and, eventually, inactive. We call this scheme of changing the focus of attention **the linear cognitive scheme**. The linear scheme is natural for the development of the on-going discourse.

Applying the instruments of cognitive analysis, specifically the tools provided by L. Talmy's (1975) FIGURE-GROUND construal, we come to reveal that structural-semantic arrangement of predications of complex sentences can also set the non-linear scheme of shifting the focus of attention. To explain the FIGURE-GROUND construal we refer to L. Talmy's (ibid.) account of semantic relations between the temporal events expressed by the clauses of a complex sentence with a subordinate clause of time, e.g., *He exploded after he touched the button*. L. Talmy discusses such relations in terms of FIGURE/GROUND where a FIGURE event is «a variable whose particular value receives characterisation with respect to a GROUND event considered as a reference-point set in a temporal reference frame» (ibid.: 423). L. Talmy assigns the GROUND interpretation to the button-touching event, expressed by the subordinate clause of time, and the FIGURE interpretation – to the explosion-event, expressed by the main clause. The GROUND is addressed as a fixed reference point, establishing the location in time of the FIGURE as a more salient occurrence with respect to the other (ibid.). Later in the article L. Talmy parallels complex sentences with the subordinate clauses of time like *She departed after he arrived / He had two affairs while he was married / She rested until he arrived and those with the subordinate clauses of cause and concession like *We stayed home because it was raining / We went out even though it was raining* (ibid.: 427). In all these cases the more important idea*

belongs in the main clause. It means that if the main clause precedes the subordinate clause in the flow of discourse such sequence breaks the linear scheme of moving the focus of attention and sifts it back to process the more salient information. This scheme of changing the focus of attention is called **the non-linear cognitive scheme**.

We believe that the linear and non-linear cognitive schemes set two different rhythmic-syntactic patterns of the speech flow.

In a broad perspective **rhythm** is seen as part of all human activities and «may be considered as an organizing principle that structures events» (Magne et al., 2004: 2004).). In cognitive poetics rhythm is treated in terms of parallel syntactic structures filled with verbal texture creating rich imagery, e.g., imitating heartbeat to shape «the cardiogram of the text» (Vorobyova, 2017: 471).

In dictionaries rhythm is defined as: a strong pattern of sounds, words, or musical notes that is used in music, poetry, and dancing; a regular movement or pattern of movements; a regular pattern of change, especially one that happens in nature (Cambridge English dictionary, s.a.); a strong, regular repeated pattern of movement or sound; the measured flow of words and phrases in verse or prose as determined by the relation of long and short or stressed and unstressed syllables; a regularly recurring sequence of events or processes; a harmonious sequence or correlation of colours or elements (Oxford dictionaries, s.a.); an ordered recurrent alternation of strong and weak elements in the flow of sound and silence in speech movement; fluctuation, or variation marked by the regular recurrence or natural flow of related elements; a regularly recurrent quantitative change in a variable biological process (Merriam-Webster, s.a.).

Departing from dictionary definitions of rhythm as a movement marked by the regular succession of strong and weak elements, or other opposite conditions we claim that the linear and non-linear schemes of shifting the focus of attention can be treated as two rhythmic-syntactic patterns with the two opposite syntagmatic configurations of the strong (FIGURE) and weak (GROUND) elements: $[G \rightarrow [F]] :: [[F] \leftarrow G]$. The linear scheme shifts the focus of the listeners' attention progressively together with the unfolding syntagmatic chain of speech while the non-linear scheme shifts it regressively.

We put forward a hypothesis that the syntax of political speeches (as, probably, any syntax) has two possible rhythmic-syntactic patterns.

And these patterns set the linear and non-linear cognitive schemes of changing the focus of attention. The linear scheme serves to automatize perception and weaken rational evaluation of the content of speech. The non-linear scheme, on the contrary, «brings the listeners into consciousness», making them concentrate on what is being said and critically evaluate it. The change of patterns ensures the listeners' interest to the speech.

To prove the hypothesis we undertake a two-step analysis. The first step of the methodological procedure involves a structural-semantic analysis of the syntax of Obama's and Cameron's speeches to reveal the patterns of the structural-semantic arrangement of the predications. This analysis takes into consideration: 1) semantic relations between the states/events represented by the predications; 2) the order of the predications in the syntagmatic chain (whether it is fixed or non-fixed); 3) the degree of structural-semantic dependence between the predications: whether it is a separate simple sentence or part of a compound/complex sentence. The second step presupposes handling the data with the tools provided by L. Talmy's (1975) FIGURE-GROUND construal to reveal the linear and non-linear cognitive schemes of shifting the focus of attention.

Results and discussion

The structural-semantic arrangement of the predications in the analysed political speeches follows the three patterns that we call: 1) the structural-semantic incorporation, 2) the semantic incorporation; 3) the chain attachment. The types were first revealed in (Martynyuk & Ponikaryova, 2013).

The structural-semantic incorporation is typical of the complex sentences with a grammatically fixed sequential order of the structurally and semantically interdependent clauses completing each other's ideas. This type of structural-semantic arrangement is found in the complex sentences with the subordinate clauses of subject (example 1), predicative (example 2), object (example 3), and attribute (example 4). In all the cases, with the exception of a complex sentence with a subject subordinate clause, the main clause is the initial clause of the sentence:

(1) *What we see is a process of radicalisation.* (Cameron at Cameron and Obama press conference, March 14, 2012)

(2) *Our free enterprise system is **what drives innovation**.* (President Barack Obama's state of the union address, January 25, 2011)

(3) *I believe **our relationship can be a win-win**.* (Cameron at Cameron and Obama press conference, July 20, 2010)

(4) *Our declaration sets out a clear commitment **that transition will begin in early 2011**.* (David Cameron's press conference at the NATO summit in Lisbon, November 20, 2010)

The clauses of the complex sentences united by the structural-semantic incorporation do not make much sense on their own and can be understood only in combination, as a whole. Since the order of clauses in such sentences is fixed, the pattern of the structural-semantic incorporation moves the focus of the listeners' consciousness in a linear way: from the incomplete idea represented by a preceding clause to its completion (as in examples 1–3) and/or development (as in example 4) represented by a consequential clause. The linear pattern holds true no matter how many predications we have – two (examples 1–4), or five (example 5) or whether the sentence begins with the main clause (examples 2–5) or with a subordinate clause (example 1):

(5) *The health insurance law **we passed last year will slow these rising costs, which is part of the reason that nonpartisan economists have said that repealing the health care law would add a quarter of a trillion dollars to our deficit**.* (President Barack Obama's state of the union address, January 25, 2011)

Within the structural-semantic incorporation the GROUND state/event is always expressed by the preceding clause in the syntagmatic chain and the FIGURE state/event – by the sequential clause. In the ongoing discourse the status of the FIGURE state/event changes into that of the GROUND state/event with every new coming predication. So the scheme of changing the focus of attention is always linear: [G → [F]] (examples 1 – 4); [G → [F1/G] → F2/G → [F3/G → [F4/G → [F5]]]] (example 5); brackets represent clauses united in a sentence.

The semantic incorporation characterises complex sentences with the non-fixed sequential order of clauses. The clauses of such complex sentences show some degree of structural completeness that allows them to change their position in the syntagmatic chain. At the same time, subordinate clauses of such complex sentences cannot stand alone because taken separately they do not provide a complete thought. This type of structural-semantic arrangement is found in the complex

sentences with the adverbial subordinate clauses of time (example 6), condition (example 7), cause-effect (example 8), and concession (example 9):

(6) *This year, our civilians will forge a lasting partnership with the Iraqi people, **while we finish the job of bringing our troops out of Iraq.*** (President Barack Obama's state of the union address, January 25, 2011)

(7) *You cannot build strong economies, open societies and inclusive political systems **if you lock out women.*** (David Cameron's speech to the Conservative Party conference 2012, October 10, 2012)

(8) ***Because of a diplomatic effort to insist that Iran meet its obligations,** the Iranian government now faces tougher sanctions, tighter sanctions than ever before.* (President Barack Obama's state of the union address, January 25, 2011)

(9) ***Whether they are violent in their means or not,** we must make it impossible for the extremists to succeed.* (David Cameron's speech on radicalisation and Islamic extremism, February 5, 2011)

Unlike the structural-semantic incorporation, the pattern of semantic incorporation can move the focus of the listeners' attention in a non-linear way.

In all the examples the relations between the events or states denoted by the subordinate clauses and the main clauses can be explained in terms of FIGURE-GROUND relations where the GROUND interpretation is assigned to the states / events of the subordinate clauses that set the frames for the understanding of the more salient states/ events of the main clauses interpreted as the FIGURE.

Thus in example 6 the event of *bringing the US troops out of Iraq* sets the temporal reference frame (and maybe even conditional frame since another possible interpretation is that the event expressed by the main clause can only take place if the US troops are brought out of Iraq) for the event of *forging a lasting partnership with the Iraqi people*. In a similar way, a subordinate clause of condition, as in example 7, sets the conditional frame (*ensuring women's participation*) for the fulfilment of the event expressed by the main clause (*building strong economies, open societies and inclusive political systems*). In example 8 the subordinate clause sets the cause frame (*diplomats made effort to insist that Iran meet its obligations*) for the event expressed in the main clause (*the Iranian government now faces tougher sanctions, tighter sanctions than*

ever before). In example 9 the subordinate clause sets the concession frame denoting circumstances which might be expected to prevent the action of the main clause but do not (*the violence of extremism does not stop England from fighting it*).

In the context of the on-going discourse the focus of attention of the listeners will always be on the FIGURE, since it represents more salient information. So in the type of the structural-semantic arrangement of the predications of a complex sentence called the semantic incorporation the scheme of changing the focus of attention will depend on the position of the main clause. If the main clause follows the subordinate clause, as in examples 8, 9, the scheme of changing the focus of attention is linear: [G → [F]]. If the main clause precedes the subordinate clause, as in examples 6, 7, the scheme is non-linear: [[F] ← G]. If the GROUND is presented to the listeners later than the FIGURE, the listeners have to move their focus of attention back to the FIGURE to be able to fully understand the idea. At the same time they have to keep the GROUND in the scope of attention, since it sets the frame for understanding the idea expressed by the FIGURE. All this (at least for a brief moment in time) stops the linear movement of the focus of attention and reverses it making it non-linear.

The chain attachment connects simple sentences and clauses of coordination: the predications are structurally independent, expressing complete ideas; the sequential order of predications is fixed with the full stops put between simple sentences (example 10) and conjunctions – between the units of coordinate sentences (examples 11, 12).

(10) *The United States also strongly supports the universal rights of the Libyan people. That includes the rights of peaceful assembly, free speech, and the ability of the Libyan people to determine their own destiny. These are human rights. They are not negotiable. They must be respected in every country. And they cannot be denied through violence or suppression.* (President Barack Obama's address on the violence in Libya, February 23, 2011)

It is obvious that with a sequence of simple sentences the GROUND state/event is always expressed by the preceding sentence in the syntagmatic chain and the FIGURE state/event – by the sequential sentence. In the on-going discourse the status of the FIGURE state/event changes into that of the GROUND state/event with every new coming sentence, in a natural, linear way.

Compound sentences can be built on both coordinate and subordinate semantic relations. The chain attachment based on the semantic relations of coordination sets the linear scheme of shifting the focus of attention where the information given in a preceding clause provides the GROUND for interpreting the states/events represented by a sequential clause functioning as the FIGURE: $[[G] \rightarrow [F]]$:

(11) *This will put advanced technologies in the hands of our troops **and** it will mean more jobs for workers in both our countries.* (Obama at Cameron and Obama press conference, July 20, 2010)

(12) *We increased spending dramatically for two wars and an expensive prescription drug program – **but** we didn't pay for any of this new spending.* (President Barack Obama's address on the violence in Libya, February 23, 2011)

Subordinate semantic relations of coordination include those of: 1) cause and effect (example 13); 2) concession (example 14); 3) time (example 15):

(13) ***There will be tough fighting ahead, and the Afghan government will need to deliver better governance.*** (President Barack Obama's state of the union address, January 25, 2011)

(14) ***We may have differences in policy, but we all believe in the rights enshrined in our Constitution.*** (President Barack Obama's state of the union address, January 25, 2011)

(15) ***Thirty-seven days later, Plan B succeeded, and the miners were rescued.*** (President Barack Obama's state of the union address, January 25, 2011)

Since in all the examples the initial predication semantically correlates with the corresponding subordinate clause (of cause-effect, concession, and time), setting the frame of reference for the events of the sequential predication, the scheme of shifting the focus of attention is linear in all the cases: $[[G] \rightarrow [F]]$.

The results of the analysis bring us to the conclusion that the structural-semantic incorporation and chain attachment provide the linear scheme of the GROUND-FIGURE motion, shifting the listeners' focus of attention progressively along with the natural flow of discourse. The semantic incorporation sets the non-linear scheme of the GROUND-FIGURE motion in case the main clause precedes the subordinate. This non-linear scheme is shifting the listeners' focus of attention in the direction opposite to the natural unfolding of the on-going discourse.

According to our data, the linear scheme of shifting the focus of the listeners' attention prevails in the speeches of both the politicians (85.7% against 14.3% in Obama's speeches and 89.6% against 10.4% in Cameron's speeches. In other words, the linear scheme sets the basic rhythmic pattern of their political speeches.

The linear movement of the focus of attention is natural and hence predictable. In O.M. Brik's (1927) words, predictable syntactic patterns set the basic rhythmic pattern of a speech genre being entrenched in the consciousness even before its materialisation, before it is being verbalised. Being predictable such patterns create anticipation. They build the listeners' expectations of what is to come. Since processing such patterns do not require much concentration of attention (Tynyanov, 2007: 37), they facilitate comprehension of speech, automatize it. And in this sense the linear rhythmic-syntactic pattern is suggestive.

But when this predictable rhythmic-syntactic pattern breaks and another rhythmic-syntactic pattern comes to substitute it, the listeners are brought into consciousness since something non-anticipated requires more effort to process (Brik, 1927: 33; Tynyanov, 2007: 49; Shklovsky, 1983: 14).

The non-linear cognitive scheme that shifts the focus of the listeners' attention in the direction opposite to the unfolding syntagmatic chain of speech is not natural for the on-going discourse and hence it is not anticipated. Non-linear scheme underpins complex sentences based on the causal relations between the clauses where subordinate clauses are understood as «motives» (temporal, conditional, cause-effect, or concession reference frames) of the states/events expressed in the main clauses. And processing such sentences presupposes logical inferences built on causation. To perform this task the listeners should keep these sentences in the focus of consciousness for a longer period. The switch between the linear and non-linear rhythmic-syntactic patterns controls the listeners' focus of attention, stimulating their interest to the speech.

Conclusions

The results of this study show that the predications (simple sentences and clauses of composite sentences) of the analysed political speeches are arranged in the three basic structural-semantic patterns:

- 1) the structural-semantic incorporation; 2) the semantic incorporation;
- 3) the chain attachment.

The structural-semantic incorporation and the chain attachment are underpinned by the linear cognitive scheme of shifting the focus of attention that sets the prevailing rhythmic-syntactic pattern of a political speech shifting the listeners' focus of attention progressively along with the natural flow of discourse. Since the linear pattern is predictable, it serves to automatize perception and weaken rational evaluation of the content of speech, bypassing the conscious inner self. And in this sense the linear rhythmic-syntactic pattern is suggestive.

The semantic incorporation is underpinned by the non-linear cognitive scheme that shifts the listeners' focus of attention in the direction opposite to the natural unfolding of the on-going discourse. This scheme sets a new rhythmic-syntactic pattern which breaks the prevailing rhythmic-syntactic pattern of the speech and makes the listeners concentrate on the arguments represented in the clauses of composite sentences united by causal relations and critically evaluate them. The change of the patterns keeps the listeners' interest to the speech. Both patterns serve the main strategic goal of political speeches – persuading/urging the listeners to support the political leader.

The study opens perspectives for the further inquiry in the domain of cognitive underpinnings of attention shifts in communication: application of experimental methodology to test and develop the present findings; adaptation of the developed theoretical framework and methodology to investigation of other types of persuasive/suggestive discourse (advertising, publicist, psychotherapeutic, and religious).

References

- Almor, A. (1999). Noun-phrase Anaphora and Focus: The Information Load Hypothesis. *Psychological Review*, 106(4), 748–765. <http://dx.doi.org/10.1037/0033-295X.106.4.748>
- Bandler, R. (2014). *How to take change of your life: The user's guide to NLP*. New York: HarperCollins Publishers.
- Bandler, R., & Grinder, J. (1975). *The structure of magic*. Palo Alto, California: Science and Behavior Books, Inc.
- Bekhterev, V.M. (2001). *Vnusheniye i yego rol v obschestvennoj zhizni [Suggestion and its role in social life]*. Sankt-Petyerburg: Pityer [in Russian].
- Brik, O.M. (1927). Ritm i sintaksis [Rhythm and syntax]. *Novyj lyef – New lef*, 6, 33–39 [in Russian].
- Cameron and Obama press conference, July 20, 2010*. Available at: <https://www.gov.uk/government/speeches/joint-press-conference-with-president-barack-obama>.

- Cameron and Obama press conference, March 14, 2012.* Available at: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2012/03/14/remarks-president-obama-and-prime-minister-cameron-united-kingdom-joint>
- Cambridge English dictionary.* Available at: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/rhythm/>
- Carlson, K., Dickey, M.W., Frazier, L., & Clifton, C. (2009). Information structure expectations in sentence comprehension. *Quarterly Journal of Experimental Psychology*, 62(1), 114–139. doi: 10.1080/17470210701880171
- Chafe, W. (1994). *Discourse, consciousness, and time*. Chicago: University of Chicago Press.
- Cherepanova, I.Yu. (2002). *Zagovor naroda. Kak sozdat silnyj politicheskij tekst [Plot against people. How to create the strong political text]*. Moscow: KSP+ [in Russian].
- Clifton, C., & Ferreira, F. (1987). Discourse structure and anaphora: Some experimental results. In: M. Coltheart (ed.) *Attention and Performance XII – The Psychology of Reading*, (pp. 635–654). Hove: Lawrence Erlbaum.
- David Cameron's press conference at the NATO summit in Lisbon, November 20, 2010.* Available at: www.gov.uk/government/speeches/nato-summit-press-conference
- David Cameron's speech on radicalisation and Islamic extremism, February 5, 2011.* Available at: <http://www.newstatesman.com/blogs/the-staggers/2011/02/terrorism-islam-ideology>
- David Cameron's speech to the Conservative Party conference 2012, October 10, 2012.* Available at: <http://www.independent.co.uk/news/uk/politics/conservative-party-conference-2012-in-birmingham-full-transcript-of-david-camerons-speech-8205536.html/>
- Dilts, R. (1999). *Sleight of mouth. The magic of conversational belief change*. Capitola, CA: Meta Publications.
- Dilts, R. (2017). *Success factor modeling. Conscious leadership and resilience: Orchestrating innovation and fitness for the future, III*. Santa Cruz, CA: Dilts Strategy Group.
- Ilnytska, L.L. (2006). Anhlomovnyj suhestyvnyj dyskurs [English suggestive discourse]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
- Grinder, J., & Pucelik, F. (2013). *Origins of neuro linguistic programming*. Tonbridge: Crown House.
- Kalita, A.A. (2015). Suggestivnyj potencial ritmicheskoy sistemy prozaicheskogo teksta [Subliminal potential of the prosaic text rhythmic system] *Kohnitsiya. Komunikatsiya. Dyskurs – Cognition. Communication. Discourse*, 11, 29–44 [in Russian]. doi: 10.26565/2218-2926-2015-11-03
- Lambrecht, K. (1994). *Information structure and sentence form: A theory of topic, focus, and the mental representations of the discourse referents*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lambrecht, K. (2001). A framework for the analysis of cleft constructions. *Linguistics*, 39(3), 463–516. doi.org/10.1515/ling.2001.021
- Magne, C., et al. (2004). Comparison of rhythmic processing in language and music: An interdisciplinary approach. *The journal of music and meaning*, 3, 2004–2005.
- Martynyuk, A.P. (2015). Kognitivno-kommunikativnyj instrumentarij analiza rechevogo vozdejstviya [Cognitive-communicative instruments of analysis of verbal influence]. *Science and Education: A New Dimension. Philology*, 68, 67–71 [in Russian].

- Martynyuk, A.P., & Ponikaryova, A.Yu. (2013). Kognitivno-kommunikativnyj instrumentarij analiza slozhnopodchinyennogo sintaksisa politicheskogo diskursa. [Cognitive-discursive tools of analysis of the complex syntax of English political discourse]. *Kohnitsiya. Komunikatsiya. Dyskurs – Cognition. Communication. discourse*, 7, 68–80 [in Russian]. doi: 10.26565/2218-2926-2013-07-05
- Merriam-Webster dictionary*. Available at: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/rhythm>
- Oxford dictionaries*. Available at: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/rhythm>
- President Barack Obama's address on the violence in Libya, February 23, 2011*. Available at: <https://www.nytimes.com/2011/02/24/us/politics/24obama-statement-libya.html>
- President Barack Obama's state of the union address, January 25, 2011*. Available at: <http://www.americanrhetoric.com/barackobamaspeeches.htm>
- Shelestyuk, O.V. (2008). *Rechevoye vozdejstviye: Ontologiya i metodologiya issledovaniya [Verbal influence: Ontology and methodology of research]*. Chelyabinsk: OOO «Entsiklopediya» [in Russian].
- Shklovsky, V. (1983). *Iskusstvo kak priyom [Art as a figure]. O teorii prozy – On the theory of prose*. (pp. 9–25). Moscow: Sovetskij pisatel [in Russian].
- Sternin, I.A. (2015). *Osnovy rechevogo vozdejstviya [Foundations of verbal influence]* (3rd ed.). Moscow-Berlin: Direct-Media [in Russian].
- Talmy, L. (1975). Figure and ground in complex sentences. *Proceedings of the first annual meeting of the Berkeley Linguistics Society*. (pp. 419–430).
- Tomashevsky, B.V. (2002). *Teoriya literatury. Poetika [Theory of literature. Poetics]*. Moscow: Aspekt Press [in Russian].
- Tynyanov, Yu.N. (2007). *Problema stikhotvornogo yazyka [The problem of poetic language]*. Moscow: KomKniga [in Russian].
- Vorobyova, O.P. (2017). Haunted by Ambiguities Revisited: in Search of a Metamethod for Literary Text Disambiguation. *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow. The Journal of University of SS Cyril and Methodius in Trnava*, 2 (1), 428–496. doi: 10.1515/lart-2017-0011

АНОТАЦІЯ

У роботі розглянута проблема мовних засобів сугестивного впливу. Сугестивний вплив тлумачиться як вживання у психіку індивідів певних ідей, почуттів, емоцій або інших психофізіологічних станів в обхід їх критичного раціонального мислення. Стверджується, що сугестія реалізується на рівні структури, а саме, на рівні синтаксичного аранжування мовлення, яке створює стійкі ритміко-синтаксичні патерни, що стають звичними і очікуваними, відключаючи раціональне мислення і надаючи сприйняттю півсвідомого характеру. Дослідження ґрунтується на структурному та когнітивному аналізі синтаксису політичних промов Б. Обама та Д. Кемерона. У якості інструмента когнітивного аналізу використовується когнітивна модель ФІГУРА/ФОН Л. Талмі. Результати дослідження показують, що синтаксис аналізованих політичних промов зорганізується трьома структурно-синтаксичними

патернами зв'язку між предикаціями: структурно-семантичним інкорпоруванням, семантичним інкорпоруванням та ланцюжковим приєднанням. Структурно-семантичне інкорпорування та ланцюжкове приєднання є втіленням лінійної когнітивної схеми зміни фокусу уваги реципієнтів промов. Лінійна схема відповідає природному розгортанню дискурсу. Вона задає базовий стійкий ритміко-синтаксичний патерн політичної промови. Оскільки цей ритміко-синтаксичний патерн є передбачуваним, він автоматизує сприйняття й послаблює критичну оцінку змісту промови. Семантичне інкорпорування є втіленням нелінійної когнітивної схеми зміну фокусу уваги реципієнтів. Ця схема не відповідає природному розгортанню дискурсу. Вона перериває стійкий ритміко-синтаксичний патерн і змушує реципієнтів сконцентруватися на змісті промови. Зміна ритміко-синтаксичного патерну підтримує інтерес реципієнтів до промови.

Ключові слова: сугестивний вплив, увага, когнітивна модель ФІГУРА/ФОН, синтаксис, ритм, ритміко-синтаксичний патерн, політична промова.

Мартинюк Алла, Поникарєва Алина. Синтаксический ритм политических речей как психолингвистический инструмент суггестивного воздействия

АННОТАЦИЯ

В работе рассмотрена проблема речевых средств суггестивного воздействия. Суггестивное воздействие понимается как внедрение в психику индивидов определенных идей, чувств, эмоций или других психофизиологических состояний в обход их критического рационального мышления. Утверждается, что суггестия реализуется на уровне структуры, а именно, на уровне синтаксического аранжирования речи, создавая стойкие ритмико-синтаксические паттерны, становящиеся привычными и предсказуемыми, отключая рациональное мышление и придавая восприятию неосознанный характер. Исследование базируется на структурном и когнитивном анализе синтаксиса политических речей Б. Обамы и Д. Кемерона. В качестве инструмента когнитивного анализа используется когнитивная схема ФОН/ФИГУРА Л. Талми. Результаты анализа показывают, что исследуемые политические речи базируются на трех структурно-семантических паттернах аранжирования предикаций: структурно-семантическом инкорпорировании, семантическом инкорпорировании и цепочном присоединении. Структурно-семантическое инкорпорирование и цепочное присоединение воплощают линейную когнитивную схему смены фокуса внимания реципиентов. Линейная схема совпадает с

естественным разворачиванием дискурса. Она задает доминирующий ритмико-синтаксический паттерн политической речи. Поскольку этот паттерн предсказуем, он автоматизирует восприятие и отключает рациональное осмысление содержания речи. Семантическое инкорпорирование воплощает нелинейную когнитивную схему смены фокуса внимания реципиентов. Эта схема не соответствует природному разворачиванию дискурса. Она прерывает стойкий ритмико-синтаксический паттерн и заставляет реципиентов сконцентрироваться на смысле речи. Смена паттернов поддерживает интерес реципиентов к речи.

Ключевые слова: суггестивное воздействие, внимание, когнитивная схема ФИГУРА/ФОН, синтаксис, ритм, ритмико-синтаксический паттерн, политическая речь.

Ukrainian National Dumas: National Perceptions in the Process of Intercultural Communication

Українські народні думи: національні особливості сприйняття в процесі міжкультурного спілкування

Maryna Nabok
Ph.D. in Philology,
Associate Professor

Марина Набок
кандидат філологічних наук,
доцент

E-mail: nabok.marinka@gmail.com
orcid.org/0000-0001-9422-730X

Sumy State University,
✉ 2, Rimsky-Korsakov Str.,
Sumy, Ukraine, 4000

Сумський державний університет,
✉ вул. Римського-Корсакова, 2,
м. Суми, Україна, 40000

Original manuscript received March 26, 2018

Revised manuscript accepted October 01, 2018

ABSTRACT

The article presents the results of empirical research on ethnopsychological groups of people living in different regions of Ukraine in the context of intercultural ideological systems. In particular, residents of Ukraine and foreign students from Africa and Middle East, which study at Sumy State University, were invited to share their impressions from the listened dumas, performed by Canadian bandurist Victor Mishalow during his concert tour in Ukraine. They also watched and listened to video recordings of such folk dumas as «Cossack Golota», «Marusya Boguslavka» performed by kobzar Mykola Budnyk and bandura player Fedir Zharko. Students analyzed the characters' images, expressed their understanding and attitude to characters' actions and compared them with the national heroes of their own countries.

The national peculiarities of the worldview of Ukrainians, representatives of Africa and the Middle East expressed in their language are defined. The language itself is the core of people's psyche, way of thinking, and identity of ethnic group's moral and ethical norms of life. The analysis of folk art helps

to emphasize the peculiarity of foreign students' perception of words, rhythm, music, and the symbolic system of folk poetic works. Author notes that the psychological of figurative system of Ukrainian dumas and folk songs of the mentioned peoples has a purely national color: it is a category of national outlook and at the same time is a artistic and aesthetic category.

The solution of these problems forms an understanding of the specific of national characters and the national world in folk poetic works of the peoples of Africa, the Middle East and Ukrainian folk dumas, which is the main purpose of the study and its novelty, because such typological comparisons are investigated for the first time.

These experimental studies, the development of the ideas of dumas studies and studies on a national character, the peculiarities of a national world perception, world outlook and world expression have substantiated the need for a deeper study of Ukrainian dumas' role in the formation of the national personality during intercultural communication.

Key words: *duma, ethnopsychology, national peculiarities of perception, world outlook, intercultural communication, national character, folk art.*

Вступ

Стрімкий ріст різних форм і способів міжкультурного спілкування сьогодні вимагає вивчення і осмислення особливостей національного світосприйняття, світорозуміння, світовираження і світоствердження того чи іншого народу. Важливість даного підходу до організації такого спілкування полягає, насамперед, у розумінні «свого» крізь призму «чужого» і «чужого» крізь призму «свого». У такому разі, з одного боку, ми уникаємо досить часто безпідставних, ненаукових тверджень про, так звані, впливи на основі подібності явищ різних культур там, де таких впливів зовсім немає, з другого ж, досягаємо рівноправності учасників такого спілкування, їх зацікавленості в обміні культурними цінностями, а відтак і їх світоглядного взаєвпливу в процесі формування духовного світу та висококультурної особистості в цілому.

Мета статті полягає у теоретичному та емпіричному вивченні світоглядного потенціалу українських народних дум, психологічних особливостей їх сприйняття, розуміння та потрактування в процесі міжкультурного спілкування. Українські народні думи у світоглядному, духовному та художньо-естетичному виявах становлять хоч і цікаве, але досить складне явище. Саме

тому основними **завданнями** статті ми вважаємо 1) теоретичний аналіз українських народних дум як вияву праукраїнських та українських уявлень про людину і світ; 2) емпіричне вивчення специфіки та характеру сприймання дум студентами-іноземцями з метою значно глибшого розуміння ними їх змісту; 3) окреслення подальшої перспективи вивчення виховних можливостей українських народних дум з метою впровадження їх у педагогічну практику та міжкультурне спілкування.

У науковій та науково-методичній літературі, присвяченій розв'язанню цієї проблеми, увага вчених зосереджується, головню, на контактному, генетичному та типологічному аспектах. Так, у дослідженні «У колі світової культури» (2006), Г. Нудьга подає багату, досі невідому чи то маловідому, інформацію про поширення, сприйняття, розуміння і виховну функцію творів українського народного епосу та лірики серед народів Європи, Азії, Америки, Австралії та Африки. Розширюється й географія таких досліджень. Скажімо, предметом уваги С. Наливайка (Наливайко, 2000, 2004, 2007) стали українсько-ірансько-індійські етнічні, мовні, історичні, міфологічні, фольклорні та культурні зв'язки. Важливим підґрунтям дослідження національних особливостей світовідчуття, світосприйняття, світорозуміння, виражених у народнопоетичній творчості, є й праця О. Потебні «Думка і мова» (1892). Ідеї та положення цих та інших праць ми продовжили і розвивали в Сумському державному університеті в процесі вивчення особливостей сприйняття українських народних дум студентами з країн Близького Сходу та африканських країн, що ще не було предметом спеціальних наукових досліджень. Добре прислужилися нам і праці зарубіжних учених, на які покликаємося в статті.

Методи та методики дослідження

Для розв'язання поставлених завдань було використано комплекс методів дослідження. Теоретичні: теоретичний аналіз, синтез, абстрагування, порівняння, узагальнення, систематизація; емпіричні: анкетування, бесіда. Зокрема, іноземні студенти проаналізували образи головних персонажів українських народних дум «Козак Голота», «Маруся Богуславка», поетику, естетику народнопоетичних творів. У процесі аналізу структурно-генетичний чинник відіграв важливу роль у сприйнятті цілісності художніх

образів. Дослідження проводилося зі студентами старших курсів, які на достатньому рівні володіють російською та українською мовами. Загальна кількість – 56 опитаних іноземних студентів (вік 22–26 років) та 147 жителів (середній та похилий вік) з різних сіл та міст України. Прослухавши думи, слухачі написали відгуки, висловили своє ставлення до зображеного, порівняли козака Голоту та Марусю Богуславку з національними героями своїх народних пісень.

У процесі міжкультурного взаємообміну виявляємо своєрідність світосприйняття і світорозуміння кожного окремого народу. Студенти з Африки, наприклад, на відміну від студентів з Близького Сходу, по-різному сприйняли образи козака Голоти та Марусі Богуславки. В процесі міжетнічної взаємодії, узагальнюючи та систематизуючи написане у відгуках, підкреслюємо в слухача морально-етичні, етнопсихологічні особливості його внутрішнього «Я», сформовані на національному ґрунті, а це спонукає до подальших емпіричних досліджень задля впровадження в педагогічну практику етнопсихологічних, психолінгводидактичних аспектів у вивченні мов, досягнення взаєморозуміння між представниками різних народів та недопущення насильства в сучасному світі. Зазначимо, що на сьогодні питанню впливу національної ідентичності в кризових комунікаціях присвячується все більше і більше досліджень західно-європейських вчених (Borden, 2016; Kim & Sung, 2013 та ін.).

Результати та дискусії

У кожного народу філософія споглядання, відображення світу і себе в ньому мала своєрідний характер, сформаний упродовж свого історичного розвитку та відтворений в народних міфах, легендах, усній народній творчості загалом. Так, наприклад, в міфах, легендах народів світу відтворена пізнавальна діяльність людини, де конкретний предмет мав свій зміст, логіку та потім ставав символом. Тож, не окремі ритуали трактувалися як архетипи певних сюжетів та жанрів, а ритуально-міфологічні світоглядні типи, які трансформувалися в різні сюжети і жанри на основі властивих їм своєрідних ознак. Зокрема, в українських народних думках, колективна фантазія змінюється на індивідуальну, більш земну, впорядковану і осмислену. Архетип в думках – це вже «комплекс

внутрішніх переживань, що породжує ідеї» (Сліпушко, 2001: 144). Архетипна ідея волі, наприклад, реалізується в образі коня, сокола і т. п. Індивідуально-авторське бачення картини світу в думах уособлено в образі оповідача, творця і виконавця думи. В його епічному виконавстві закладені глибокі «програмні» настанови, що «спираються не на швидкоплинну емоційну реакцію слухача дум, а на тривале образне її осмислення» (Черемський, 2002). Виконуючи народну думу, кобзар крізь призму серця, що є безпосереднім провідником власних почуттів та переживань, долучає слухачів до співпереживання за долю героїв дум, таким чином ненав'язливо спонукає їх доторкнутися до «духу», «душі народу». Важливим за цього залишається ще не достатньо вивчене у виконавстві дум питання взаємодії мови, рухів тіла, мультимодальних ресурсів, що характеризуються сприйняттям інформації в письмовій (візуальній) та звуковій (слуховій) формах (Thorne, 2016). У контексті міжкультурних світоглядних систем, розглянемо сприйняття народних дум вже сучасними слухачами. Зокрема, жителям різних регіонів України та чужоземним студентам було запропоновано поділитися враженнями від прослуханих дум у виконанні бандуриста австралійсько-українського походження Віктора Мішалова, який нині мешкає в Канаді і в липні 2010 року здійснив концертну подорож по Україні. Вони переглянули та прослухали відеоаудіозаписи народних дум «Козак Голота», «Маруся Богуславка», проаналізували образи героїв, висловили своє розуміння і ставлення до їх дій і вчинків, зіставили з героями уснопоетичних творів своїх країн. Зазначимо, що сприйняття художнього тексту, в тому числі і його психолінгвістичний аналіз, характеризується сукупністю оцінок читачів та слухачів, зумовлених «комплексом соціально-психологічних і мовно-культурних причин» (Сорокін, 1985: 16). Тож, після прочитання думи «Козак Голота» та прослуховування аудіозапису у виконанні бандуриста Ф. Жарка переважній більшості студентів з Африки козак Голота уявлявся людиною на коні. Для студентів з Близького Сходу герой думи – це захисник своєї Батьківщини. Читаючи думу «Козак Голота», іноземні студенти не завжди розуміли, чому це «на козакові шапка-бирка / Зверху дірка / Травою пошита / Вітромъ підбита / Куди віє, туди й провіває / Козака молодого прохоложає» (Українські народні думи, 1931: 9). Так виникла необхідність пояснити прочитане

і, головне, наголосити на поетичності, образності мови твору. «Розшифровуючи» поетичні формули цієї думи, студенти були вражені силою, багатством української мови та природним, тонким вчуттям українців у навколишній світ. Після пояснення вони легко зрозуміли, чому козак був бідно одягнений і не прагнув дорогого вбрання татарина, бо ж багатство не було прикметною ознакою козака-лицаря, який вільно гуляє степами, у боях з ворогами, у повсякденному житті виявляє лицарські чесноти.

Таким чином, через механізм вербального сприйняття, а саме, через впізнання, як рецептивну дію, та усвідомлення зв'язків між семантичними одиницями тексту, в іноземців виникла смислова єдність образу. Відтак, слово «козак» у свідомості студентів з Африки набуло глибшого значення: це вже не просто людина на коні, а людина з багатим внутрішнім світом. У процесі вербального та невербального спілкування, студенти з Африки зрозуміли не лише героїчний характер козака Голоти, але й тонко відчули його зв'язок з навколишнім світом. Для них стало зрозумілим, чому козак Голота звертався до поля Килиїмського як до живої істоти, подібної собі, адже розуміння краси в українців вбачалося не лише у «ясних зорях» і «тихих водах», а й у злитті людини з природою. Таке світосприйняття і світорозуміння відображено в первісній релігії праукраїнців, коли людина і природа усвідомлювалися як єдине ціле.

У процесі сприйняття думи, увага студентів з країн Африки була зосереджена на словах з голосними звуками. На це вплинула манера виконання кобзарем думи, коли в ритмізованому співі інтонаційно подовжувалися, повторювалися, вигукувалися голосні звуки, а це дало поштовх до відтворення в пам'яті англомовних студентів чогось подібного, знайомого в їх мові. Наприклад, в українській мові 6 голосних звуків. В англійській мові теж 6 голосних звуків, які промовляються з відкритим ротом і їх можна проспівати. Проте в англійській є довгі і (long vowels) та короткі (short vowels) голосні. Довгих голосних п'ять, коротких – один. Крім цього, є ще й вісім дифтонгів – поєднання двох голосних звуків в одному складі. Тож, таке розуміння студентами-африканцями образу героя пояснюємо не лише специфікою їх національного характеру, але й спільністю деяких мовно-фонетичних складових англійської та української мов. За цього в пізнавальній уяві іноземця-слухача

образ героя думи набуває яскравого відтінку: козак в доброму настрої, гуляє полем, впевнений у своїй перемозі над ворогом, бо він сильний, розумний. Таким чином, мова – це не лише відображення культури народу, але і його психології. В такому взаємозв'язку психіки та мови в реципієнта на основі вже знайомого, підсвідомо формується асоціативний зв'язок, звукосимвол, зумовлений етнічними особливостями його світосприйняття і світорозуміння.

Образ козака Голоти, концепт «людина і природа» студенти з Близького Сходу сприймають в площині його відданості своїй землі, за яку він бореться. Так, наприклад, Абдерахім (Туреччина, 916 гр.) зазначає: «Головне для козака – це бути вільним. Коли козак Голота воює і отримує перемогу, то для нього це почесна справа. Тоді й прославляє він не лише себе, свої дії, але й поле, де вони отримали перемогу» (архів автора). Звернімо увагу, як студент об'єднав у єдине ціле людину і поле, на якому козак Голота отримав перемогу. Для нього дії героя думи не є одноосібними. Курд Ридван (Туреччина, 916 гр.), також зазначає, що головним для героя думи є відчуття єдності із землею. «Земля допомогла козакові тільки тому, – пише він у відгуку, – що цей лицар народився на цій землі, ріс і увібрав її силу, що й стало джерелом його перемоги» (архів автора).

Студентів з Іраку в українських народних думках теж захоплює героїчна боротьба та смерть козака за рідну землю, що є особливо близьким і зрозумілим для них, адже викликає своєрідні роздуми над своєю долею та долею свого народу. Так, наприклад, студент четвертого курсу Рифаат (Ірак, 913 гр.) засвідчує: «Я завжди готовий вмерти за Батьківщину, тому я буду жити вічно. Це моя земля, мої люди. За все це я віддаю душу. Аллах мене створив, і може взяти мою душу, коли потрібно. Ми будемо жити!...» (архів автора). Тобто, Рифаат бачить в українських козаках-лицарях своїх однодумців, глибоко розуміє їх прагнення і поривання до свободи. Важливу роль в процесі такого сприйняття думи студентами з Близького Сходу відіграє образ виконавця думи, бо саме завдяки його вербальному та невербальному діалогу зі своїм слухачем, він скеровує його ментальну діяльність до сприйняття індивідуально-авторської картини світу, в якій герой думи постає як символ нації, надлюдина. Його «філософія серця», «філософія життя» глибоко закорінені в основи національного характеру, психології, етики,

естетики. На структурно-семантичному рівні, студенти з Близького Сходу, на відміну від африканських, звертають увагу на дієслівні конструкції: козак Голота *гуляє*, ні села, ні города *не займає*, на город Килію *поглядає*, до татарина *промовляє*, хоче живцем у руки *взяти* та ін. Це зумовлено особливостями їх національного психотипу: вони жваві, рухливі, постійно потребують уваги, допитливі, і щоб знайти відповідь на питання, постійно в пошуку. Прикладом може бути їх народна творчість. Так, наприклад, в курдській народній пісні «Vêrîtana» («Берітана»), головним героєм є молода дівчина. Вона постає в образі лева «şer», очолює і веде за собою військо. У різних варіантах цієї пісні образ лева змінюється на образ хвилі «rêlan», яка грізно нищить все довкола. В цій народній пісні теж переважають дієслова на позначення руху. Герой арабської народної пісні «دي هس قى صو» («Заповідь мученика»), подібний козакові Голоті, бо ж так само сміливий, активний, звертається до сил природи за допомогою. В такому разі можемо говорити про первісні світоглядні уявлення (фетишизм, анімізм) у фольклорі арабських народів. Так, наприклад, дерева, ріки разом із героєм переживають байдужість людей «رتتسم سانلا لكو»», сонячний ранок пророкує щасливий, переможний день «تقلطن امنى ح اليمى ح ابصرلا ناك»», а небо, як рай, огортає його душу і сповнює легкістю. Як зауважує Сайф Хдаір (Палестина, 331 гр.), за релігійними арабськими віруваннями, душа людини продовжує жити вічно саме на Небі. Це своєрідне воскресіння через вмирання (Маслова, 2018: 170). Відтак, світосприйняття сучасного молодого арабського покоління засноване на глибинній генетичній пам'яті, в основі якої давні архетипні уявлення про циклічність людського буття. Семіотика слів *дерева*, *ріки*, *небо*, виражена бінарними опозиціями архетипно-морфологічного аспекту (Слово – Космос), релігійно-філософського аспекту (Слово – Бог / Буття), психологічного аспекту (Слово – Мислення / Душа), естетичного аспекту (Слово – Краса), створюють особливу художню концепцію світотворення.

В українській символіці небо уособлено в образах Сонця, Місяця, Зірок. Для українців уявлення про сонце – це втілення морально-етичного ідеалу, до якого слід прагнути, воно є активним психічним фактором, здатним викликати процес самоідентифікації. Роль сонця полягала у забезпеченні самого буття людини через

тепло і світло; сонце дає людині духовно-моральні орієнтири (світло свідомості), формує уявлення про сенс життя, сприяє психологічній ініціації особистості. Тож, символ сонця у фольклорі українців є постійним нагадуванням людині про те, що в її душі є світло добра, подібне до сонячного світла. Образ місяця українці пов'язували з темними, злими силами через його здатність періодичної втрати яскравості. Але місяць сприймався не як покровитель сил зла, а навпаки – він «не пропускав» зло у світ людей.

В арабському фольклорі Небо уособлює світлу енергетику, яка має надзвичайну силу, бо саме до нього відходили душі відважних воїнів. Герої в арабській народній пісні «ديمشة صو» («Заповідь мученика») уподібнюються трьом зіркам «موجن ثالث», від яких йде світло «رون مه داس ج ا نم جرخي». «А світло – це свобода», – з почуттям гордості пояснює далі Сайф Хдаір. В народній уяві праукраїнців саме на зірки проектувалися психологічні якості людини, що спонукало її до вибору між добром і злом. В арабських віруваннях зірки – це помічники. Халід Абусамра з Палестини (331 гр.) пояснює, що існує особлива зірка на ім'я Сурая «ايرثلا مجن», яка допомагає людям і вказує шлях до свободи «يذلا مجنلا ايرثلا مجن «قيرطلا الى اارح صلا يف سانلا داشرا يف دغاس» (архів автора). Аллах створив світ, у якому співіснують добро і зло, ангели і демони. Тому зірки в уявленнях арабських народів символізують воїнів, які не допускають нечистим силам піднятися до неба та нашкодити Богові, адже злі сили не повинні слухати та вивідувати плани Аллаха. Тож, спільним для українського та арабського світосприйняття є те, що саме ці космообрази є сильними енергетично, вони завжди випромінюють світло життя, допомагають людині. Таким чином, емпірично було зафіксовано когнітивний процес впізнання «свого» через «чуже». Відтак, слова-символи *Небо, Сонце, Місяць, Зірки* є своєрідними генетичними макроформулами, які несуть в собі комплексну інформацію про зміст слова, його «родовід». У цьому контексті М. Маковський в «Лінгвістичній генетиці...» зазначав: «Будь-яка лексема – це своєрідний мікросвіт людини, що увібрав у себе весь комплекс складних і багатовимірних генетичних перетворень, що передували його становленню. Вона тисячами невидимих ниток і переходів співвіднесена з макросвітом мови, з певним комбінаторно-генетичним середовищем. Таким чином, слово є безцінним сховищем, потенційним згустком своїх

генетичних можливостей, що безпосередньо походять з його історії» (Маковський, 2007: 105). Тож дихотомія «мова – культура» та трихотомія «мова – свідомість – культура» взаємодоповнюють один одного (Сорокін, 1994: 15). Саме людська свідомість відіграє роль посередника між культурою й мовою. У свідомість надходить культурна інформація, де вона переробляється, систематизується та «входить» у фольклорний, художній текст, комунікативну ситуацію, що й зауважуємо у відгуках чужоземних студентів.

Мешканці міста Переяслав-Хмельницький народні думи сприймають якимось тривожно, по-філософськи і разом з тим велично, адже кожен слухач у виразних рецитаціях В. Мішалова душею і серцем відчуває незламність духу нації і це не випадково. Саме тут у 1750-х роках у Переяславському колегіумі учителював Григорій Сковорода, у 1845 та 1859 роках у свого переяславського друга Андрія Козачковського жив Т. Шевченко та написав «Заповіт», «Наймичку», «Кавказ» і вступ до поеми «Єретик», в 30-х роках 19 ст. деякий час жив Микола Гоголь. Гордістю міста є єдиний у світі музей українського кобзарства, відкритий 4 березня 1989 року. Тож прикметно, що в прослуханих думках жителі Переяслав-Хмельницького відчули зв'язок з героїчним минулим, спрямованість змісту дум у наше сьогодення, адже й «сьогодні нерідко панує черствість, пихатість, цинізм і зверхність у ставленні до рідних та близьких людей, що розколює родини, суспільство, знецінює сімейні цінності, стає причиною багатьох наших бід. А дума зворушує. Дума застерігає. Дума учить, спонукає думати», – коментує житель міста Олександр Юрченко.

Прослухавши українські народні думи «Козак Голота» та «Маруся Богуславка» у виконанні В. Мішалова, пенсіонерка Ганна Дмитренко із села Семенівка Липоводолинського району Сумської області зазначила, що все почуте якимось глибоко запало їй в душу, тривожило її «...бо то усе наше, старовинне. Ним жили наші і діди, і прадіди, і прапрадіди. А тепер? Один телевизор, бари та якісь дискотеки» (Вертій, 2013: 31).

Після виступу В. Мішалова, директор Гадяцького районного Будинку культури Віктор Жартовський поділився своїми думками від почутого і пережитого. «Щось неймовірне! – говорить він. – На концерті В. Мішалова живеш у якомусь зовсім іншому, хоч і незнайомому досі, але такому до болю рідному світі. Від того щемно

стає на серці: чому наше, рідне, дороге так довго залишалося чужим для нас? Вражає техніка виконання, колорит виконаних творів. Обидві руки не просто перебирають струни. Вони викликають з них муки, болі, радощі і страждання. Візьмемо для прикладу ту ж таки думу «Маруся Богуславка». Гармонія тут у всьому: своє, особисте (героїв твору, виконавця і слухача) і народне не існують самі по собі, вони самовиражаються одне в одному, творять єдиний світ (Вертій, 2013: 23).

Природно, що жителі міст України в образі козака Голоти, Марусі Богуславки відчули щось близьке їх внутрішньому світу. Так, наприклад, піднесений, урочистий тон виконання кобзарем думи «Козак Голота», інтонаційні наголоси на лексичних синтаксичних одиницях як *«Ой полемъ, полемъ Килиїмськимъ, / То шляхомъ битимъ Гординськимъ, / Ой тамъ гулявъ козакъ Голота. / Не боїтця ні огня, ні меча, ні третёго болота»* (Українські народні думи, 1931: 9) розкривають характер внутрішнього «Я» героя думи як суб'єкта життєтворення, світ якого близький слухачам думи. Твори, в основі яких лежить опис навколишнього та внутрішнього світу «Я» героя, В. Белянін називає «світлими» текстами (Белянін, 2000: 72). За цього, психологічна модель сприйняття такого часопростору в думі втілена у лексичних метаобразах «Поле – Шлях – Дім / Україна». У них оповідач, творець і виконавець думи втілив життєствердну картину світу і героя в цьому світі, для якого *свобода* є основою його дій та вчинків. Прикметно, що ці метаобрази отримують додаткові семантичні, психологічні складові засобом художньої поляризації образу козака Голоти: перебуваючи у природному для козака середовищі («Поле – Шлях – Дім / Україна») в емоційно-піднесеному стані переможця, який нікого і ніщо не боїться, його одяг виглядає бідно – *«шати дорогиі – / Три семирязі лихийі: / Одна недобра, друга негожа, А третя й на хлів незгожа. / А ще правда, на козакові постоли вязові, / А унучи китайчані – Щирі жіноцькі рядняні; / Волоки шовкові – / Удвое жіноцькі щирі валові»* (Українські народні думи, 1931: 9). Таким чином, провідний семантичний компонент *«не боїтця ні огня, ні меча, ні третёго болота»* доповнюється новими мовними одиницями *шати лихийі, недобра, незгожа, унучі жіночі рядняні*. Подібні слова таких «світлих текстів» (за В. Беляніним) ми називаємо психологічними синонімами, адже

вони, незалежно від їх загальномовної несинонімічності, передають загальний психологічний стан героя, який впливає й на слухацьку аудиторію. Таке символічне слововираження пробуджує в уяві традиційного слухача архетипну пам'ять, архетипні образи, сюжети, воскресіння героїв. Важливу роль в цьому відіграє оповідач, творець і виконавець дум, уснопоетична мова якого була насичена давніми українськими лексичними одиницями, лінгвопоетичними формулами, художніми образами, які на підсвідомому рівні спонукали слухача до «віртуального контакту людини з оспіваними образами, під час якого людина шукала і знаходила відповіді на нагальні питання, які конче мусила для себе вирішити. Зі слухача знімався психотравматичний тягар, відбувалося ніби катарсичне очищення людини й наснаження до подальшого активного життя» (Черемський, 2017: 187).

Чужоземні студенти образи героїв дум сприймають в площині диспозиції «своє – чуже». Вони, наприклад, з розумінням та повагою ставляться до героїні думи «Маруся Богуславка», адже вона чітко кладе межу між «своїм» та «чужим». Слухаючи виконання думи кобзарем, вони усвідомлюють, що козаки-невільники для Марусі Богуславки є «своїми». Образ Марусі Богуславки африканські студенти сприймають як своєрідний образ-переживання, що є типовою картиною духовного світу людини з теплих країн, де під впливом кліматичних умов (і не тільки), формувалося тонке відчуття людиною навколишнього світу. Тому вони співпереживають як невольникам, які «тридцять літь у неволі пробувають / Божого світу, сонця праведного у вічі собі не видають» (Українські народні думи, 1927: 24), так і Марусі Богуславці, яка «до темниці прихожає, Темницю відмикає / Всіхъ козаків / Біднихъ невольників / На волю випускає» (Українські народні думи, 1927: 24). Студенти з Близького Сходу сприймають образ Марусі Богуславки в іншій площині. Їх увага зосереджена на її діях, а саме, на звільненні своїх земляків й тому, що вона не втекла разом із невольниками. Такий вчинок українки студенти пояснюють її мудрістю і далекоглядністю. Наприклад, курд Абдерахім (Туреччина, 916 гр.) зазначає: «Дуже добре вона зробила, що відпустила земляків. А що не пішла з ними, теж добре. Коли б втекла з козаками, то султан обов'язково їх наздогнав би і знищив усіх. Та оскільки вона залишилася, то була вірогідність того, що він цей вчинок їй пробачить. Таким

чином козаки успішно дістануться на рідну землю» (архів автора). Гьокальп Кайяпинар (Туреччина, 427 гр.), аналізуючи образ Марусі, зауважує, що жінка для чоловіка-турка має належати тільки йому, він ніколи не допустить зради. І якщо б Маруся втекла від султана, то смерть для неї була б неминучою. «Зрадила його – то зрадила все навколо себе» (архів автора). Розуміння поняття «кохання» в турецькій мові відтворено в лексемах як почуття aşk (кохання → ерос), sevda (кохання → часто символізує нерозділене кохання), sevgi (кохання → симпатія), ruh (душа), gönül (серце / душа) і kalp (сердце → у фізіологічному значенні) (Айдин, 2014: 7). В турецькому менталітеті, за словами Алі Айдина, переважає конотація «лікування/зцілення/вивільнення від страждань та суму» (Айдин, 2014: 7). Якщо увагу студента з Туреччини привертає образ Марусі Богуславки як мудрої, відданої жінки своєму султанові, яка заспокоює його серце, лікує душу, звільняє від страждань, то Мухаммад Абу Хамеда (310 гр.) з Йорданії захоплений її сміливим вчинком. Для нього вона є прикладом для наслідування. «У нас в Йорданії – зауважує студент, – в піснях возвеличуються образи короля, генерала, керівника, але ніяк не простих, звичайних людей. Українці ж бережуть в пам'яті подвиги славних козаків, возвеличують їх у піснях. Хоробрими є не тільки чоловіки, але й дівчата» (архів автора). Аналізуючи народну думу, студент робить висновок про те, що цей народний твір потрібно вивчати у школі. Зазначимо, що в освітній системі США вже багато років запроваджена інтеграція мистецтва в навчальний процес, що дозволяє виховувати в учнів та студентів креативність, творче мислення (Dowell & Goering, 2018: 85–91). Цікавим є зіставлення цих міркувань студента з Йорданії зі сприйняттям та враженнями українського слухача.

Таким чином, проведене нами емпіричне дослідження на основі відгуків студентів з країн Африки, Близького Сходу та жителів різних регіонів України потребує певних висновків та узагальнень. Сприйняття українських народних дум кожного слухача і читача засноване на тісному взаємозв'язку національних основ світосприйняття, світорозуміння та світоствердження. Образи героїв дум козака Голоти та Марусі Богуславки студенти з Африки на 80% сприймають як *образ-переживання*, що стає типовою картиною їх духовного світу. Вони співпереживають за долю дівчини, яку

татари забрали в неволю, невільника, які перебувають в темниці, козаку Голоті, який бідно одягнений. Лише 20% студентів-африканців сприйняли козака як людину на коні. Етнопсихологічні особливості характеру таких студентів засновані на виокремленні з синтаксичного ряду голосних звуків, звукосимволів, які у поєднанні зі співогрою створюють своєрідні для них художні образи. За цього, козак Голота вже сприймається не просто людиною, яка бідно одягнена та гуляє полем, а як героя-захисника цього поля та України в цілому.

Майже 100% опитаних студентів з країн Близького Сходу сприймають образи головних героїв як захисників своєї землі. Колективне несвідоме засноване на розумінні *свободи*, як життєдайної космічної енергії, яка пов'язує покоління на віки. Образ Марусі Богуславки для них є втіленням мужності (вона звільняє «своїх» з «чужого» простору задля продовження боротьби за свободу), для студентів з Туреччини – прикладом сильної жінки, яка віддана султанові. Тільки чотири арабських студентів не зрозуміли зміст дум, але манера виконання, музичний супровід дум дозволили їм виокремити урочисто-піднесений тон у зображенні образу козака Голоти та емоційно-чуттєвий у виспіві образу Марусі Богуславки.

У цьому контексті варто наголосити на результатах досліджень І. Бубнової та О. Казаченко, які аналізували смислове значення слова «*свобода*» для молодого покоління Росії. Переважна більшість молодих людей віком від 17 до 25 років сприймають *свободу* як звільнення від обов'язків, відповідальності за вчинки, що «дозволяє здійснювати найбільш небезпечні вчинки, якими сьогодні перенасичене наше життя. І збільшення кількості людей, які сприймають *свободу* як повне ігнорування суспільства, загрожує існуванню суспільства як такого» (Бубнова & Казаченко, 2018: 20). Як бачимо, наші результати дослідження у сприйнятті та розумінні слова «*свобода*» молодими людьми з Близького Сходу прямо протилежні. Живучи за тисячі кілометрів від дому, вони не втратили зв'язок з *Родом*, у їх свідомості закладений генетичний код нації, релігійно-філософський погляд на буття, де *Свобода* є найбільшою цінністю. За словами Ю. Сорокіна, це своєрідна культу рема / менталема циркулює у всередині певної лінгвокультурної спільноти, яка характеризується гомогенністю, стабільністю та

дозволяє зберігати унікальність і цілісність (Сорокін, 1994: 94). За результатами нашого емпіричного дослідження, такою спільнотою є арабська.

Серед 145 мешканців сіл і міст України, які прийшли на концерти В. Мішалова відгуки дали 19%. Образи козака Голоти, Марусі Богуславки, Поля, Шляху та ін. вони сприймають підсвідомо, що пробуджує генетичну пам'ять, яка спала довгі роки і яку в різні способи викорінювали із свідомості українців. Тому в подальшому нам потрібно пропагувати вивчення дум у школах, університетах, ознайомлювати світ з нашим унікальним культурним надбанням.

Висновки

Національні особливості сприйняття українських народних дум у процесі міжнаціонального спілкування значною мірою, як бачимо, залежать від своєрідностей світосприйняття, світорозуміння, світовираження, світоствердження того чи іншого народу чи то окремих його представників. Усна народна творчість кожного окремого народу є важливим джерелом у дослідженні їх національних картин світу, що ґрунтується на суто національному розумінні основ народної моралі, етики, естетики. Це дає можливість у багатокультурному мовному середовищі краще зрозуміти один одного та входити в життя сучасного світу на своїх питомих національних духовних підставах.

Пізнання «свого» крізь призму «чужого» і навпаки – «чужого» крізь призму «свого», зближує народи, збагачує взаємообмін духовними цінностями, які стають джерелом формування почуття національної гордості, духовно багаті, високорозвиненої особистості, високої культури міжнаціонального спілкування, що й стає вагомим внеском в удосконалення всієї системи навчально-виховної роботи у середній та вищій школі, у впровадженні етнопсихологічних, психолінгводидактичних аспектів у вивченні мов та у взаєморозуміння та духовне взаємозбагачення народів загалом.

Література

- Айдын, А. Методика исследования концепта «любовь» в русской и турецкой картинах мира (на материале произведений И.А. Бунина и Я.К. Бятылы). *Наука і освіта*. 2014. № 7. С. 7–10.
- Беянин, В. Основы психолінгвистической диагностики. Москва : Тривола, 2000. 248 с.

- Вертій, О. Розбудив українське єство. Нотатки про концертну подорож Віктора Мішалова «Шляхами кобзарів». Режим доступу: <http://www.ukrcenter.com>
- Маслова, Г. Мифологизация художественного пространства и времени в творчестве. *Вестник Новосибирского государственного педагогического университета*. 2018. № 51. С. 162–176. DOI: 10.17223/19986645/51/13
- Маковский, М. Лингвистическая генетика: Проблемы онтогенеза слова в индоевропейских языках. Москва : Издательство ЛКИ, 2007. 208 с.
- Наливайко, С. Таємниці розкриває санскрит. Київ : Просвіта, 2000. 288 с.
- Наливайко, С. Індодарійські таємниці України. Київ : Просвіта, 2004. 448 с.
- Наливайко, С. Українська індодаріка. Київ : Євшан-зілля, 2007. 640 с.
- Нудьга, Г. У колі світової культури. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2006. 440 с.
- Потебня, О. Мысль и языкъ. Харьковъ : Типографія Адольфа Дарре, 1892. 228 с.
- Сліпущко, О. Давньоукраїнський бестіарій (звірслов). Київ : Дніпро, 2001. 144 с.
- Сорокин, Ю. Психолінгвістическіє проблемі воспріятія і оцєнки текста. *Психолінгвістическіє проблемі аспекти изученія текста*. Москва, 1985. 167 с.
- Сорокин, Ю. Этническая конфликтология (теоретические и экспериментальные фрагменты). Самара : Русский лицей, 1994. 94 с.
- Українські народні думи. Том перший корпусу. Тексти №№ 1–13 і вступ Катерини Грушевської. Харків, Державне видавництво України, 1927. 166 с.
- Українські народні думи. Том другий корпусу. Тексти №№ 14–33 і вступ Катерини Грушевської. Харків; Київ : Пролетар, 1931. 304 с.
- Черемський, К. Шлях звичаю. Харків : Глас, 2002. 445 с.
- Черемський, К. Етномедичні аспекти практики українських традиційних співців-музикантів. *Традиційні музичні інструменти кобзарів і лірників* : Матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Київ, 2 червня 2017 р.) / Упоряд. К. Черемський; НЦНК «Музей Івана Гончара». Харків : Видавець Савчук Олександр, 2017. С. 168–193.
- Bêrîtana. Режим доступу: <http://kurtce-muzik.blogspot.com/2012/03/sipan-xelat-beritan.html>
- Borden, J. (2016). Effects of national identity in transnational crises: Implications of social identity theory for attribution and crisis communications. *International Journal of Communication*, 10, 377–397.
- Bubnova, I., & Kazachenko, O. (2018). Dynamics of the Semantic Content of the Word Freedom. *Psycholinguistics*, 23(2), 11–24. <https://doi.org/10.5281/zenodo.1199099> [in Russian, abstr. in English].
- Dowell, Margaret-Mary Sulentic, & Goering, Christian Z. (2018). Editors' introduction: On the promise and possibilities of arts integration in education. *Pedagogies: An International Journal*, 2, 85–91. DOI: 10.1080/1554480X.2018.1449180
- Kim S., & Sung, K.H. (2014). Revisiting the Effectiveness of Base Crisis Response Strategies in Comparison of Reputation Management Crisis Responses. *Journal of Public Relations Research*, 26, 62–78. DOI: 10.1080/1062726X.2013.795867
- Thorne, S. (2016). Cultures-of-use and morphologies of communicative action. *Language Learning & Technology*, 20(2), 185–191. Retrieved from [http://llt.msu.edu/issues/june 2016/thorne.pdf](http://llt.msu.edu/issues/june%2016/thorne.pdf)
- «ديمشق لاند نَعْرَعش». Режим доступу: <http://mawdoo3.com/ديمشق-لاند-نَعْرَعش>

References

- Aidyn, A. (2014). Metodika issledovaniia kontsepta «liubov» v russkoi i turetskoi kartinakh mira (na materiale proizvedenii I.A. Bunina i Ia.K. Beiatly) [Methodology for the study of the concept of «love» in Russian and Turkish perception of the world (based on the works of I.A. Bunin and Ya.K. Beatli)]. *Nauka i osvita – Science and Education*, 7, 7–10 [in Russian].
- Belianin, V. (2000). *Osnovy psikholingvisticheskoi diagnostiki [Fundamentals of psycholinguistic diagnostics]*. Moscow : Trivola [in Russian].
- Beritana [Beritana]. Retrieved from <http://kurtce-muzik.blogspot.com/2012/03/sipan-xelat-beritan.html> [in Kurdish].
- Bubnova, I., & Kazachenko, O. (2018). Dynamika smyslovoho zmistu znachennia slova svoboda [Dynamics of the meaning of the word freedom]. *Psycholinhvistyka – Psycholinhuistics*, 23(2), 11–24 [in Russian].
- Borden, J. (2016). Effects of national identity in transnational crises: Implications of social identity theory for attribution and crisis communications. *International Journal of Communication*, 10, 377–397.
- Vertii, O. (2013). *Rozbudyv ukrainske yestvo. Notatky pro kontsertnu podorozh Viktora Mishalova «Shliakhamy kobzariv» [Woke up the Ukrainian nature. Notes about Victor Mishalov's concert tour «Kobzar Roads»]*. Retrieved from: <http://www.ukrcenter.com> [in Ukrainian].
- Kim, S., & Sung, K.H. (2014). Revisiting the Effectiveness of Base Crisis Response Strategies in Comparison of Reputation Management Crisis Responses. *Journal of Public Relations Research*, 26, 62–78. DOI: 10.1080/1062726X.2013.795867
- Dowell, Margaret-Mary Sulentic, & Goering, Christian, Z. (2018). Editors' introduction: On the promise and possibilities of arts integration in education. *Pedagogies: An International Journal*, 2, 85–91. DOI: 10.1080/1554480X.2018.1449180
- Maslova, G. (2018). Mifologizatsiia khudozhestvennogo prostranstva i vremeni v tvorchestve [Mythologization of art space and time in creativity]. *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. Filologiya – Bulletin of Tomsk State University. Philology*, 51, 162–176 [in Russian]. DOI: 10.17223/19986645/51/13
- Makovskii, M. (2007). *Lingvisticheskaia genetika : Problemy ontogeneza slova v indoevropeskikh iazykakh [Linguistic genetics: Problems of word ontogeny in Indo-European languages]*. Moscow : Izdatelstvo LKI [in Russian].
- Nalyvaiko, S. (2000). *Taiemnyi rozkryvaie sanskryt [Mystery reveals Sanskrit]*. Kyiv : Prosvita [in Ukrainian].
- Nalyvaiko, S. (2004). *Indoariiski taiemnyi Ukrainy [Indo-Aryan secrets of Ukraine]*. Kyiv : Prosvita [in Ukrainian].
- Nalyvaiko, S. (2007). *Ukrainska indoarika [Ukrainian Indo-arioty]*. Kyiv : Yevshanzillia [in Ukrainian].
- Nudha, H. (2006). *U koli svitovoi kultury [In the circle of world culture]*. Lviv : Lvivskiy natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka [in Ukrainian].
- Potebnia, O. (1892). *Mysl i iazykie [Thought and language]*. Kharkovie : Tipografii Adolfa Darre [in Russian].
- Slipushko, O. (2001). *Davnoukrainskyi bestiarii (zviroslov) [Old Ukrainian bestiarius]*. Kyiv : Dnipro [in Ukrainian].
- Sorokin, Iu. (1985). Psikholingvisticheskie problemy vospriiatiia i otsenki teksta [Psikholingvisticheskie problemy aspekty izuchenii teksta], *Psycholinguistic problems of perception and evaluation of the text – Psycholinguistic problems aspects of text study*. Moscow [in Russian].

- Sorokin, Iu. (1994). *Etnicheskaia konfliktologiya (teoreticheskie i eksperimentalnye fragmenty) [Ethnic Conflictology (Theoretical and Experimental Fragments)]*. Samara : Russkii litsei [in Russian].
- Thorne, S. (2016). Cultures-of-use and morphologies of communicative action. *Language Learning & Technology*, 20(2), 185–191.
- Hrushevska, K. (1927). *Ukrainski narodni dumy [Ukrainian national dumas]*. (Teksty №№ 1–13). Kharkiv: Derzhavne vydavnytstvo Ukrainy [in Ukrainian].
- Hrushevska, K. (1931). *Ukrainski narodni dumy [Ukrainian national dumas]*. (Vols. 14–33). Kharkiv ; Kyiv : Proletar [in Ukrainian].
- Cheremskiy, K. (2002). *Shliakh zvychaiu [The path of custom]*. Kharkiv : Hlas [in Ukrainian].
- Cheremskiy, K. (2017). Etnomedychni aspekty praktyky ukrainskykh tradytsiinykh spivtsiv-muzykantiv [Ethnomedical practical aspects of the Ukrainian traditional music singers]. Proceedings from: *Meteriały naukovo-praktychnoi konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu «Tradytsiini muzychni instrumenty kobzariv i lirnykiv» – Methares of scientific and practical conference with international participation «Traditional musical instruments of kobzars and lyre artists»*. (pp. 168–193). Kharkiv : Vydavets Savchuk Olesandr [in Ukrainian].
- Zapovid muchenyka. Retrieved from http://mawdoo3.com/ديشلا_ع_رعش [in Arabic].

АНОТАЦІЯ

У статті наведено результати емпіричного дослідження етнопсихологічних груп людей, які проживають в різних регіонах України в контексті міжкультурних світоглядних систем. Зокрема, жителям України та іноземним студентам з країн Африки, Близького Сходу, які навчаються в Сумському державному університеті, було запропоновано поділитися враженнями від прослуханих дум у виконанні бандуриста В. Мішалова з Канади, який здійснив концертну подорож в Україні. Вони також переглянули та прослухали відеоаудіозаписи народних дум «Козак Голота», «Маруся Богуславка» у виконанні кобзаря М. Будника та бандуриста Ф. Жарка, проаналізували образи героїв, висловили своє розуміння і ставлення до їх дій і вчинків, зіставили з героями уснопоетичних творів своїх країн.

Розв'язуються проблеми, пов'язані із з'ясуванням національних особливостей світосприйняття українців, представників народів Африки та Близького Сходу, виражених у їх мові, яка є стрижнем народної психіки, мислення, своєрідністю морально-етичних норм життя етносу загалом. Також з'ясовано проблему сприйняття чужоземними студентами слова, ритму, музики, символічної системи народнопоетичних творів тощо. Зазначається, що психологічна навантаженість образної системи українських народних дум та народних пісень зазначених народів має суто національне забарвлення: вона є категорією національного світогляду і разом з тим є й категорією художньо-естетичною.

Завдяки розв'язанню цих проблем сформовано чітке уявлення і розуміння тих чи інших складових національних характерів та національних картин світу в уснопоетичній творчості народів Африки, Близького Сходу та українських народних думах, що й становило основну мету дослідження та його новизну, адже такі типологічні зіставлення виконано вперше.

Результати проведених експериментальних досліджень, розвиток ідей думознавчих праць та досліджень національного характеру, особливостей національного світосприйняття, світорозуміння, світовираження та світоствердження розширили можливості глибшого і усебічнішого з'ясування призначення українських народних дум у формуванні та становленні національної особистості в процесі міжкультурного спілкування.

Ключові слова: дума, етнопсихологія, національні особливості сприйняття, світорозуміння, міжкультурне спілкування, національний характер, народна творчість.

Набок Марина. Украинские народные думы: национальные особенности восприятия в процессе межкультурного общения

АННОТАЦИЯ

В статье приведены результаты эмпирического исследования этнопсихологических групп людей, проживающих в разных регионах Украины в контексте межкультурных мировоззренческих систем. В частности, жителям Украины и иностранным студентам из стран Африки, Ближнего Востока, которые учатся в Сумском государственном университете, было предложено поделиться впечатлениями от прослушанных дум в исполнении бандуриста В. Мишалова из Канады, который совершил концертное путешествие по Украине. Они также просмотрели и прослушали видеоаудиозаписи народных дум «Казак Голота», «Маруся Богуславка» в исполнении кобзаря М. Будника и бандуриста Ф. Жарко, проанализировали образы героев, выразили своё понимание и отношение к их действиям и поступкам, сопоставили с героями уснопоетических произведений своих народов.

Решаются проблемы, связанные с изучением национальных особенностей мировосприятия украинцев, народов Африки и Ближнего Востока, что определяется их языком и является стержнем народной психики, мышления, своеобразием морально-этических норм жизни в целом. Также решено проблему восприятия иностранными студентами слова, ритма, музыки, символической системы народных произведений. Отмечается, что психологическая насыщенность образной системы украинских народных дум и народных песен названных народов мира

имеет сугубо национальную окраску: она является категорией национального мировоззрения и вместе с тем есть и категорией художественно-эстетической.

Благодаря решению этих проблем, сформировано чёткое представление и понимание тех или других составных национальных характеров и национальных картин мира в устнопоэтическом творчестве народов Африки, Ближнего Востока и украинских народных дум, что определило основную цель исследования и его новизну, поскольку такие типологические сопоставления выполнены впервые.

Результаты проведенных экспериментальных исследований, развитие идей думоведческих работ и исследований национального характера, особенностей национального мировосприятия, миропонимания, мировыражения и мироутверждения расширили возможности более глубокого изучения роли украинских народных дум в формировании и становлении национальной личности в процессе межкультурного общения.

Ключевые слова: дума, этнопсихология, национальные особенности восприятия, миропонимание, межкультурное общение, национальный характер, народное творчество.

Lex Actualization on Describing of Military Acts, Processes and States

Актуалізація лексем на позначення військових дій, процесів та станів

Maryna Navalna

Dr. in Philology,
Professor

Марина Навальна

доктор філологічних наук,
професор

E-mail: mnavalna@gmail.com
orcid.org/0000-0002-5064-3122

Yuliia Kaluzhynska

Ph.D. in Philology,
Lecturer

Юлія Калужинська

кандидат філологічних наук,
викладач

E-mail: kaluzhynskaya@gmail.com
orcid.org/0000-0002-9787-2686

*Pereiaslav-Khmelnytskyi
Hryhorii Skovoroda State
Pedagogical University*
✉ 30, Sukhomlynskyi Str.,
Pereiaslav-Khmelnytskyi,
Kyiv Region, Ukraine, 08401

*ДВНЗ «Переяслав-
Хмельницький державний
педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»*
✉ вул. Сковороди, 30,
м. Переяслав-Хмельницький,
Київська обл., Україна, 08401

Original manuscript received March 12, 2018

Revised manuscript accepted October 13, 2018

ABSTRACT

The article describes the most commonly used lexemes from the texts of contemporary Ukrainian periodicals, reveals new lexical units, expands the scope of the operation of lexemes on military topics in the media materials of socio-political, military and other issues; the functional-stylistic role of military

vocabulary in the language of the press is determined and emphasized on a negative evaluation in journalistic materials.

In the article for the study of military vocabulary in the language of Ukrainian periodicals at the beginning of the XXI century observation and descriptive methods are used. At different stages of the study, the method of functional analysis was used to determine the stylistic load of lexical units.

It is concluded that due to a number of extra-linguistic factors of socio-political orientation, the modern Ukrainian language was enriched with new tokens of military actions, processes and states, which is reflected in the pages of the national press of the second decade of the XXI century. In particular: the level of development of science and technology in the language environment, socio-political conditions in the linguistic society, the state language (terminology) policy in society, the functional status of the state language, the international status of the national language.

The military vocabulary is singled out into two groups: 1) the one that names persons; 2) the one that characterizes processes, actions and states. According to our observations, the most significant manifestations are lexemes of foreign origin for the nomination of persons. Quite often, military vocabulary has a negative coloring, contrasts with the neutral vocabulary and attracts the attention of the reader.

The military vocabulary is still a little explored layer of lexicology and requires a thorough study, in particular, the question of replenishment of thematic groups, word-building potential of lexemes, etc.

Key words: military vocabulary, extralinguistic factors, language means of manipulation, stylistic role, sphere of use, emotional and expressive coloring.

Вступ

У зв'язку з подіями в нашій державі (анексія Російською Федерацією Криму, вторгнення російських військ на територію України, проведення АТО (антитерористичної операції) в Донецькій та Луганській областях та військові дії на сході нашої держави) у публіцистичних текстах другого десятиліття ХХІ ст. активізовано військову лексику. Журналісти послуговуються нею як для відображення військового життя українських солдатів, так для висвітлення суспільно-політичних процесів у країні.

У сучасній психолінгвістиці, соціолінгвістиці, соціальних комунікаціях існує чимало розвідок науковців, присвячених уживанню військової лексики на прикладі творів українських письменників із погляду їхньої стилістичної ролі чи українських писемних пам'яток,

що дає можливість простежити історію виникнення військових термінів. Проте нині практично немає наукових праць, у яких би йшлося про використання військової лексики в мові преси. Через вплив позамовних чинників у текстах української періодики значно активізовано військову лексику. Одна з головних проблем мови засобів масової інформації полягає в тому, що нелінгвістичні елементи тексту повідомлення в пресі чи на телебаченні (або на радіо) завжди змінюють структуру та зміст лексем, словосполучень, речень, абзаців тощо. Таким чином, екстралінгвістична інформація впливає на суто лінгвістичну (Холод, 2003). Тому вважаємо, що питанню функціонування та впливу військової лексики на мовну практику потрібно приділити більше уваги, визначити її вплив на свідомість споживачів інформації.

За визначенням Л.В. Туровської, те, що в процесі формування української військової термінології чітко простежено періоди розвитку, пов'язане з конкретними суспільно-політичними умовами її формування. За походженням дослідниця виокремлює такі групи військових термінів: 1) власномовні («внутрішньомовні») запозичення: а) народні назви або переосмислення загальноживаних слів; б) спільнослов'янські назви; в) перші іншомовні запозичення; 2) давні іншомовні запозичення; 3) запозичення XVIII–XIX ст.; 4) нові іншомовні запозичення (Туровська, 2007: 83).

Дослідниця З.О. Дубинець серед військової лексики розрізняє: 1) назви осіб, пов'язаних з військовою справою; 2) назви зброї, військового спорядження й регалій; 3) назви збройних сил, військових одиниць, стратегії або тактики бойових дій та їх наслідків (Дубинець, 2015: 169). Основною функцією військового терміна є номінативно-дефінітивна, тобто називання та визначення спеціального поняття (Байло, 2013: 64).

Як стверджує Л.В. Туровська, на розвиток військової субмови мають вплив лише екстралінгвальні чинники, серед яких називає виробничо-технологічний (соціально-економічний), соціально-комунікативний (естетичний, інтелектуальний), історико-політичний чинники (Туровська, 2007: 35). На думку І.О. Литовченко, у результаті використання досягнень науково-технічного прогресу відбувся якісний стрибок у розвитку засобів військової боротьби, який назвали військово-технічною революцією. На появу та розвиток військових термінів впливають такі позамовні

чинники: рівень розвитку науки й техніки в мовному середовищі, соціально-політичні умови в лінгвістичному соціумі, державна мовна (термінологічна) політика в суспільстві, функціональний статус державної мови, міжнародний статус національної мови (Литовченко, 2014: 77–78).

Варто звернути увагу в контексті військової лексики на питанні впливу на читача, на виникненні негативних емоцій у споживачів інформації, що й маніпулює свідомістю читачів. У зв'язку з цим питання впливу, маніпуляції на будь-якому рівні (особливо на лексичному) набувають особливого значення. Маніпуляція вивчається в межах психології, соціології, політології, філософії, лінгвістичних робіт з маніпулювання реципієнтом існує не так багато (Баскова, 2006; Катенева, 2010; Косенко, 2008; Шиллер, 1980; Clayman & Loeb, 2018; Diakidou, 2015). Маніпуляція свідомістю цільової аудиторії ефективно здійснюється у публікаціях, що присвячені економіці, культурі, дозвіллю. Реципієнт рідше виявляє факт маніпуляції, бо не шукає в них підоснови і тому менш критично сприймає такі тексти. Однією з умов успішної маніпуляції є її непомітність, коли реципієнт «вірить, що все, що відбувається, є природним та неминучим» (Шиллер, 1980: 43). У такому випадку в нагоді можуть стати евфемізми – слова або вислови, що здатні вуалювати, затемнювати факти, які можуть викликати антипатію або негативну оцінку з боку суспільства. Як зазначає Ю.С. Баскова (Баскова, 2006), евфемізми володіють високим маніпулятивним потенціалом за рахунок непомітності для реципієнта, оскільки в сучасному інформаційному потоці їх важко вичленити з контексту та ідентифікувати табуований денотат, що ховається за евфемізмом. Серед інших лексичних засобів, що активно застосовуються задля маніпулятивного впливу, можна виділити полісеманти, омоніми, okazionalizmi. Останні за рахунок своєї нестандартності створюють експресивність матеріалу, розстановку акцентів. Зіштовхуючи значення омонімів, журналіст привертає увагу читача за рахунок каламбурів і актуалізує в публікації додаткові сенси (Катенева, 2010).

Про роль засобів масової інформації у формуванні парадигми психолінгвістичного інструментарію дослідники зауважують при іміджуванні політиків, при виборчому процесі (Холод, 2003), сьогодні можна стверджувати про відповідний інструментарій при військовому конфлікті на сході України.

Методи дослідження

У статті для вивчення військової лексики в мові української періодики початку ХХІ ст. використано як основні метод *спостереження* та метод *контент-аналізу*, а також *метод інтроспекції* як спостереження над образами, що виникають у нашій свідомості, коли ми чуємо військові слова. На різних етапах дослідження послуговувалися методом *функціонального* аналізу для визначення стилістичного навантаження лексичних одиниць.

Результати дослідження

Останні декілька років наша країна перебуває у стані офіційно невизнаної війни – військовому конфлікту на сході держави. Цю тему активно обговорюють у засобах масової інформації, і в газетах зокрема. Ми умовно об'єднали військову лексику у кілька груп: 1) та, що називає осіб; 2) та, що характеризує процеси, дії та стани. За нашими спостереженнями, найбільшого вияву набувають лексеми іншомовного походження для номінації осіб, що так чи інакше мають відношення до процесів на території проведення дій АТО. Такі лексеми функціонують не тільки в мові засобів масової інформації, але й активно переходять до мовної діяльності споживачів інформації.

В українських газетах натрапляємо на функціонування лексеми *мародер* «вояк, що грабує вбитих та поранених після бою або мирне населення під час війни» (Бибик, 2006: 356). Вона негативно характеризує тих осіб, що прагнуть нажитись у період війни, напр.: «Також донеччани попереджають один одного, що в місті орудують *мародери*» («Світ», 15.11.2014).

Для позначення сусідньої держави – Російської Федерації – журналісти послуговуються лексемою *агресор* «той, хто налаштований вороже, недобррозичливо, який шкідливо пливає на що-небудь» (Бибик, 2006: 17), напр.: «Хоча, на жаль, це не зупиняє *агресора*» («Дзеркало тижня», 16.11.2014).

У мові українських газет активно функціонує лексема *терорист* «той, хто здійснює насильницькі дії з метою залякування, пригнічення політичних суперників, конкурентів» (Бибик, 2006: 534) для позначення осіб, що активно займають позиції на сході України. Пор.: «*Терористи* вкорінюються в кабінетах» («Голос України», 16.10.2014); «У результаті конфлікт став війною

українського народу проти путінських **терористів**» («Газета по-українськи», 14.11.2014).

Лексема *сепаратист* «той, хто прагне до відокремлення, відособлення, прихильник політичного руху національних меншин, скерованого на відокремлення від державного цілого й утворення самостійної держави» (Бибик, 2006: 489) активно вживають у газетних текстах на військову тематику для позначення осіб, зацікавлених у порушенні державної цілісності України, пор.: «**Сепаратисти**» просунулись на захід з моменту «припинення вогню» («День», 12.11.2014); «А взагалі ми воюємо не проти **сепаратистів**» («Україна молода», 12.11.2014).

Для позначення нечесних військових вжито лексему *диверсант* «шкідник, особа, що здійснює диверсію, ламає, підпалює, підриває військові, промислові та ін. об'єкти, засоби зв'язку чи іншого державного або суспільного майна» (Бибик, 2006: 177), напр.: «У Запоріжжі затримали **диверсанта**, який хотів створити ще одну «народну республіку» («День», 21.11.2014); «Ще двох **диверсантів** українські вояки знищили різдвяної ночі у Тольманівському районі Донеччини» («Україна молода», 9.01.2015); «Полторак: **Диверсантів** більше, готуються «працювати» на військових об'єктах» («День», 21.04.2015). У цій же тематиці функціонують й складні слова, пор.: «Учора на Луганщині «зблукала» група російських розвідників-**диверсантів**» («Україна молода», 5.12.2014).

Найактивнішого вияву в газетних текстах набуває лексема *окупант* «той, що здійснює окупацію» (Бибик, 2006: 399), пор.: «Поліг, прикриваючи від російських **окупантів** бойових побратимів» («Високий Замок», 12.11.2014); «Нічого святого: бойовики та **окупанти** не припиняли вбивати навіть у дні одного з найбільших свят» («Україна молода», 9.01.2015); «...воїни української армії втримали країну від тотального захоплення російським **окупантом**» («Високий Замок», 8.01.2015).

Лексема *бойовик* «учасник якої-небудь бойової групи, загону» (СУМ, 1970–1980, I: 213) використовується для характеристики російських військових, напр.: «За добу **бойовики** здійснили 13 збройних провокацій, втрат немає...» («Голос України», 18.12.2014); «Кіборги» зачистили від **бойовиків** новий термінал Донецького аеропорту» («Високий Замок», 2.11.2014); «**Бойовики**

продовжують наступ» («День», 02.02.2015); «Штаб: бойовики планують провокацію, хочуть зірвати «тишу» («День», 15.03.2015).

Для позначення особливо жорстоких військових журналісти послуговуються лексемою *головоріз* «бандит, убивця» (СУМ, 1970–1980, II: 113), напр.: «...а ти знаєш, що Харків охороняють 4 батальйони *головорізів*» («День», 16.01.2015).

Осіб, що беруть участь у діях на сході нашої країни, номінують ще лексемою *найманець*. За «Словником української мови» вона тлумачиться як «1. Той, хто найнявся на роботу до приватного власника, підприємця; 2. Солдат або офіцер найманої армії, наємник; 3. Той, хто захищає чужі інтереси не з переконання, а з корисливих мотивів» (СУМ, 1970–1980, V: 96), пор.: «Є й *найманці з інших країн*» («Україна молода», 05.12.2014).

Таким чином, лексеми на позначення осіб, які беруть участь у конфлікті на сході України і воюють на боці ворожих сил, викликають у споживачів інформації негативні емоції, відіграють значну роль у формуванні парадигми психолінгвістичного інструментарію.

Активного вияву в текстах на військову тематику набувають жаргонні одиниці, що номінують стани, зокрема: *під кайфом* «бути у стані наркотичного сп'яніння» (Ставицька, 2005: 348); та осіб: *відморозок* «1. Емоційно та інтелектуально недалека людина, часто агресивна; 2. Людина, позбавлена моральних принципів; 3. Член угруповання рекетирів, який бере участь у бойових операціях» (Ставицька, 2005: 87), напр.: «Бойовики *під кайфом*» («Сільські вісті», 17.04.2015); «Хоча *відморозків* серед ополченців багато, десь відсотків 10 – констатує журналіст» («День», 16.01.2015); «Бараки з рабами цілодобово охороняли місцеві *відморозки* з вівчарками» («Високий Замок», 09.11.2014).

У текстах на військову тематику натрапляємо на лексеми, що не мають тлумачення в словниках, та з огляду на сферу застосування їх можна кваліфікувати як жаргонні: *спец* «те саме, що й спеціаліст», *сепари* «сепаратисти», напр.: «Російські *специ* зайнялися «Новоросією»: пронумерували банди» («Газета по-українськи», 16.01.2015); «Так от, *сепари* подзвонили і сказали – міняємо зараз на нашого або пристрелити, бо глюкоза дорога» («День», 17.02.2016); «*Сепари* і росіяни почали шалений обстріл «коридору»» («Високий Замок», 12.11.2014).

Функціонування новотворів у військовій тематиці надає текстам емоційного забарвлення. Наприклад, для номінації осіб, які є прихильниками змін на сході України і підтримують діяльність бойовиків, використовують лексеми *вата* та *ватяний*. Це семантичні неолексеми, що з'явилися разом із початком бойових дій на Донбасі та позначають збірний образ твердолобого російського прихильника, фанатично відданого ідеї «Русского мира» (http://www.bbc.com/ukrainian/ukraine_in_russian/2014/08/140808_ru_s_new_words). Таким чином використання подібних лексичних одиниць надає текстам яскравої негативної оцінки, пор.: *«Попри чималу кількість сепаратистів і «вати», місто є кому захистити, кажуть патріотично налаштовані харків'яни»* («Високий Замок», 16.04.2015); *«Є чимало фактів, коли «ватяні» викладачі все це залишаються на своїх місцях роботи»* («Сільські вісті», 06.10.2015).

Саме такі психолінгвістичні інструменти як: маркованість, емоційність, наявність широкої семантики в жаргонізмах створюють особливу картину конфліктної ситуації на Донбасі.

Характерним для статей на цю тематику є використання авторських неологізмів, утворених основокладанням: *людолови* (ті, хто полює на мирне населення Донбасу), *людоловки* (засоби, що використовуються для вербування місцевого населення). Хоч лексема *людолови* не є новою за своїм походженням, та вживання її щодо процесів на Донбасі надає їй нового значення, пор.: *«Облави людоловів»* («Сільські вісті», 30.12.2014); *«Відбувається цинічне примушування та заманювання громадян до «людоловок», а як інакше назвати місця для псевдоголосування»* («День», 02.11.2014).

Негативне забарвлення має також новотвір *ухилянти*, котрий характеризує осіб, що уникають військової служби у непростий час для країни, напр.: *«Ухилянти» є... Але ж є і добровольці»* («Високий замок», 29.01.2015).

Новотвори виділяємо як стилістичний засіб, який здатний певною мірою вуалювати, затемнювати факти, викликати антипатію або негативну оцінку. Такі лексеми мають високий маніпулятивний потенціал за рахунок непомітності для реципієнта, оскільки в сучасному інформаційному потоці їх виділяють із контексту тільки лапки, а денот «прихований».

Лексика, що характеризує військові процеси, теж набула активного вияву в мові сучасних засобів масової інформації. Значна

її частина – це слова іншомовного походження, що з огляду на сферу їх застосування мають негативний відтінок. Наприклад, лексема *диверсія* «1. Акт зруйнування або пошкодження об'єктів військового, державного значення агентами ворожих країн або партизанами, підпільниками в тилу окупантів; 2. Військова операція, здійснювана для відвернення уваги противника від місця, де готується головний удар; 3. Підривана діяльність у якій-небудь сфері державного устрою» (Бибик, 2006: 177) часто вживається для позначення певних дій на окупованих територіях східної України, напр.: «*Фірташ став інструментом політико-економічних диверсій, спрямованих проти України*» («Урядовий кур'єр», 18.12.2014); «*Через диверсію на блокпосту на Луганщині один військовий загинув і троє поранено*» («Голос України», 17.01.2015); «*Сили АТО попередили диверсію терористів біля Новотошківки*» («Газета по-українськи», 20.04.2015); «*Події у Сватовому скидаються на диверсію*» («Урядовий кур'єр», 31.10.2015).

Через події, що відбуваються на Донбасі, у мові мас-медіа активно функціонують лексеми *тероризм* «1. Здійснювання, застосовування терору, діяльність і тактика терористів; 2. Повідомлення з метою залякування про можливий терористичний акт» (Бибик, 2006: 534) та *екстремізм* «прихильність до крайніх поглядів і заходів» (Бибик, 2006: 207), напр.: «*Україна закликає світ об'єднати зусилля в боротьбі з тероризмом*» («Високий Замок», 8.01.2015); «*...він підкреслив, що необхідно боротися з тероризмом, екстремізмом і організованою злочинністю*» («Високий Замок», 9.01.2015).

Вживання лексеми *дезертирство* («залишення без дозволу військовослужбовцем місця служби; нехтування своїми громадськими або службовими обов'язками» (Бибик, 2006: 162)) та *дезертир* (військовослужбовець, котрий залишив без дозволу місце служби) теж вказує на відповідні процеси в зоні проведення АТО, напр.: «*...у цілій низці терористичних формувань «ДНР» набирають масового характеру випадки дезертирства*» («Україна молода», 28.11.2014); «*Пізніше стало відомо, що дезертира затримали неподалік від місця події*» («Сільські вісті», 16.09.2016).

Запозичена лексика використовується насамперед для найменування явищ і процесів, що раніше не мали місце або не були характерними для українського простору, тому з появою або

поширенням відповідних явищ виникла потреба їх використання в мовній практиці українців, що у свою чергу, наводить на думку про функціональність психолінгвістичного інструменту, який пропонує мова мас-медіа.

Вживання в текстах на військову тематику розмовної лексики надає їм експресивного характеру та підкреслює негативні дії. Напр., лексема *гатити* «розм. Стріляти по кому-, чому-небудь, в когось, щось» (СУМ, 1970–1980, II: 41) негативно характеризує процес, пов'язаний із перебуванням бойовиків на територіях Східної України, напр.: «*Напередодні ворог 47 разів гатив по опорних пунктах наших військ*» («Сільські вісті», 4.03.2016); «*АТО: бойовики гатять із танків та мінометів*» («Високий Замок», 11.03.2016); «*Терористи активно гатять із «градів» на Донеччині, на Луганщині – «затишшя*» («День», 19.04.2015).

Лексема *чубитися* – «розм. Битися, хапаючи один одного за чуб; перен. не мирити між собою» (СУМ, 1970–1980, XI : 371) – з переносним значенням вживають не лише для номінації непорозумінь між владними діячами, а й для позначення процесу непорозуміння між бойовиками пор.: «*На Луганщині чубляться бойовики: 23 знищили*» («День», 4.01.2015).

Розмовні слова надають доступності інформації читачам, підкреслюють правдивість фактів. Між стандартом літературної мови в газетній статті та емоціями й експресією, що надають розмовні елементи, виникає контраст. Такий контраст-конфлікт провокує читача до віри в «правду» викладеного матеріалу. Часто автори зумисне застосовують такий конфлікт-контраст. За суттю цей конфлікт стилів є прагматичною ознакою вербального повідомлення в газеті (Сасіорро, 1999)

Із негативною оцінкою вжито лексеми, що безпосередньо описують воєнні дії: *обстріл* «тривала стрільба по якій-небудь цілі» (СУМ, 1970–1980, V: 586); *вибух* «розрив вибухової речовини, спеціального снаряда, оболонки чого-небудь» (СУМ, 1970–1980, I: 358); *загинути* «умирати, гинути, зазвичай передчасно» (СУМ, 1970–1980, III: 75); *тортури* «фізичне насильство, катування під час допиту обвинуваченого, щоб домогтися від нього зізнання» (СУМ, 1970–1980, X: 709), пор.: «*Найбільш інтенсивні обстріли відзначені в Донецькому аеропорту*» («Високий Замок», 7.01.2015); «*У Донецьку лунають вибухи і залпи*» («Світ», 10.01.2015); «*Пекло*

в Горлівці: колона танків і **вибухи** в центрі міста» («Світ», 16.01.2015); «Найрезонансніші події дня в Донбасі: **вибухи** в Донецьку і нові жертви» («День», 09.02.2015); «Під час штурму Вуглегірська **загинули** 4 бійців, Семенченка контузило» («Газета поукраїнськи», 1.02.2015); «Бойовики застосовують до людей широкий спектр катувань і **тортур**» («Газета по-українськи», 17.01.2015); «Командир роти «Крим»: **Тортури** для Росії – буденність» («Газета поукраїнськи», 18.12.2014).

Для опису деяких процесів у текстах на військову тематику використовують лексеми з переносним значенням: *бойня* («спеціально устатковане приміщення для забою худоби, різниця; *перен.* масове вбивство людей, бійня, різанина» (СУМ, 1970–1980, I: 212)); а також такі, що не мають зафіксованого переносного значення у лексикографічних джерелах: *юшити* «литися, текти у великій кількості» (СУМ, 1970–1980, XI: 617), *вигравати* «Здобувати, одержувати що-небудь завдяки певній грі, при розігруванні лотереї і т. ін; Добиватися перемоги, позитивного результату в чому-небудь» (СУМ, 1970–1980, I: 378), *закон* «встановлене найвищим органом державної влади загальнообов'язкове правило, яке має найвищу юридичну силу» (СУМ, 1970–1980, III: 154). Напр.: «Україна в цій **бойні** може мати дуже відчутні втрати» («Газета по-українськи», 14.11.2014); «За його словами, о 2:43 ночі в місті **«юшила»** артилерія» («День», 16.01.2015); «За два місяці бойовики **«виграли»** частину території Донбасу – ОБСЄ» («Газета по-українськи», 12.11.2014); «Події на Донбасі: провокації, тортури і **«закони»** бойовиків» («День», 12.11.2014).

Уважаємо, що лексичні одиниці *закон* та *вигравати* в контексті про військові дії на сході України, вжиті в переносному значенні, адже мають інше тлумачення: «отримати щось незаконно» та «порядки, визнані лише бойовиками» відповідно.

У публікаціях на воєнну тематику активно фігурують лексеми з переносним значенням на позначення дій та процесів, що набувають нових виявів: *накачувати* «наповнювати що-небудь рідиною, повітрям і т. ін. за допомогою насоса або іншого приладу; *перен., розм.* Посилено прищеплювати кому-небудь певні думки, переконання і т. ін» (СУМ, 1970–1980, V: 101); *малювати* «зображувати кого-, що-небудь на площині олівцем, пером, фарбами тощо; *перен.* Зображувати словами; описувати; *перен.* Викликати в

уві, свідомості певні образи, картини» (СУМ, 1970–1980, IV: 612), напр.: «Тоді як Росія продовжує **«накачувати»** регіон військовою технікою та найманцями, які маскуються під місцевих» («Україна молода», 05.11.2014); «СБУ перехопила, як у ДНР **«малюють»** результати виборів» («Високий Замок», 03.11.2014).

У контексті дій Російської Федерації щодо східного регіону нашої держави, лексема *накачувати* вжита в значенні «наповнювати щось, збільшувати кількість чогось». Щодо проблеми виборів на сході України, то вживаючи слово *малювати*, журналісти вкладають у нього зовсім інший зміст. Мова тут йде про нечесні та непрозорі вибори, що проводились у ДНР і таким чином маємо значення «підробка результатів виборів».

Використана лексема *ввічливий* взагалі не має зафіксованого переносного значення у лексикографічних джерелах, проте у деяких журналістських текстах його набуває, напр.: «Росія, мовляв, обов'язково скористається ініціативою, щоб узаконити свою **«ввічливу»** присутність на Донбасі» («Високий Замок», 19.02.2015). Підкреслено вживання поданої лексеми в переносному значенні й лапками. Таким чином, окрім відомого значення «який дотримується правил пристойності, виявляє уважність, пристойність» (СУМ, 1970–1980, I: 304), тлумачиться як «який чинить щось без згоди інших».

Маємо кореляцію між функціональним різновидом мовлення та відповідним мовним засобом, що використовуються з маніпуляційною метою. У публіцистичних текстах до них належать експресивні одиниці та метафоричність. Таким чином багатозначність лексики – невичерпне джерело оновлення значень слів, незвичайного, несподіваного їх переосмислення, переносні значення надають журналістським текстам розмовності, емоційності, подекуди експресії (Imbir, 2016).

У текстах на військову тематику активного вияву набувають жаргонні дієслова на позначення певних дій: *злити* «1. Продати щось; 2. Передати комусь певну інформацію» (Ставицька, 2005: 1580; *відмазатися* «виправдатися, зняти з себе звинувачення (як правило, заплативши гроші); ухилитися від якоїсь роботи» (Ставицька, 2005: 860; *накрити* «виявити когось» (Ставицька, 2005: 231), напр.: «ОБСЄ *злила* росіянам розташування українських позицій» («Високий Замок», 11.11.2014); «На Донбасі лісник *зливав* інформацію бойовикам» («День», 16.07.2015);

«Російські офіцери **«злили»** Україні дані про військових-зрадників у Криму» («Газета по-українськи», 18.02.2015); «Розповів, що його підрозділ на 70% складається з тих, хто взяв у руки зброю аби **«відмазатись»** від зони» («День», 04.02.2015); «У Луганській області поновили обстріли – Попасну двічі **«накрили»** з мінометів» («Світ», 23.02.2015).

Характерним також є використання лексем, що не мають спеціального пояснення в словниках, але можуть бути кваліфіковані як жаргонізми: *віджимати* «отримувати щось насильницьким шляхом», напр.: «Бойовики **«віджимають»** у жителів Донбасу будинки і виганяють їх в Україну» («Високий Замок», 5.05.15); «Зараз тут знаходиться **«поліція ДНР»**, на стоянці стоять **«віджати»** відомчі автомобілі...» («Світ», 6.05.15); «Російський офіцер на Донбасі торгує **«віджатими»** у місцевих жителів машинами» («День», 08.06.2016).

Уважаємо, що маніпулюють свідомістю читачів і за допомогою військової лексики, особливо жаргонізмами, коли однією лексемою передається широка семантика предмета, явища, дії чи процесу. Особливо широку семантику мають дієслова, які активно використовують для маніпулювання свідомістю читачів.

Особливої уваги в публікаціях на воєнну тематику заслуговують складні слова, зокрема найуживаніше серед них – *гумконвой*. Ця лексема складена з двох частин: *гуманітарний* «скерований до бідних людей, потерпілих від стихійного лиха тощо» (Бибик, 2005: 155) та *конвой* «група озброєних людей, що супроводять кого, що-небудь для охороно або запобігання втечі, варту» (СУМ, 1970–1980, IV: 257). Друга частина надає слову негативного забарвлення, а також тому, що саме цією лексемою номінують так звану гуманітарну допомогу жителям Донбасу від Російської Федерації, під якою насправді маскують одиниці зброї, напр.: «Але партія війни не дрімає. І відправка чергового **гумконвою** (пропагандисти навіть не приховують, що це воєнторг) може бути пов'язана з її спробами переламати ситуацію на свій бік» («Високий Замок», 29.10.2014), «Черговий **гумконвой** РФ готується вторгнутися в Україну» («Світ», 20.09.2016); «У Росії відправили черговий **гумконвой** для окупованих територій Донецької та Луганської областей» («Дзеркало тижня», 20.08.2016); «Росія направила на Донбас 53 **гумконвой**» («Слово», 23.06.2016);

«Путінський «гумконвой» привіз у Донецьк зброю й боєприпаси – Розвідка» («Україна молода», 22.02.2016).

Таким чином, серед основних ознак газетного мовлення можна назвати відносну скороченість текстів, деяку телеграфність стилю повідомлень, але з наявністю конотованих одиниць мови. Лаконічність та простота синтаксичних побудов у тексті надають інформації характеру протоколу. І текст «наближається» до читача, стає зовсім близьким, тобто ефективним і переконливим.

Висновки

Через низку позамовних чинників суспільно-політичного спрямування мовна практика збагатилася новими лексемами військових дій, процесів та станів, що відображено на сторінках вітчизняної преси другого десятиліття ХХІ ст. Ми виділили військову лексику у дві групи: 1) та, що називає осіб; 2) та, що характеризує процеси, дії та стани.

За нашими спостереженнями, найбільшого вияву набувають лексеми іншомовного походження для номінації осіб. Нерідко військова лексика має негативнооцінне забарвлення, контрастує з нейтральною лексикою і привертає увагу читача. Викликаючи ті чи ті емоції, автори таким чином маніпулюють свідомістю читачів.

Військова лексика є ще малодослідженим пластом у різних галузях знань та потребує докладного вивчення, зокрема, питання поповнення тематичних груп, словотвірний потенціал лексем, окремого дослідження потребує питання впливу на споживачів інформації, зокрема в різних регіонах України тощо.

Література

- Байло Ю.В. Особливості поняття «військовий термін» (семантичний аспект). *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя*. 2013. Кн. 3. С. 62–65.
- Баскова Ю.С. Эвфемизмы как средство манипулирования в языке СМИ: на материале русского и английского языков : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.19. Краснодар. 2006. 162 с.
- Бибик С.П. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання. Харків : ФОРУМ, 2006. 623 с.
- Дубинець З.О. Військова лексика в романі Р. Іваничука «Мальви». *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. 2015. Вип. 73. С. 169–172.
- Катенева И.Г. Механизмы и языковые средства манипуляции в текстах СМИ : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.01. Новосибирск. 2010. 250 с.

- Косенко О.П. Структурно-семантические особенности текстов медийного дискурса. *Культура народов Причерноморья*. 2008. № 142. Т. 1. С. 386–389.
- Литовченко І.О. Уплив екстра- та інтралінгвальних чинників на розвиток військової лексики української мови. *Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету: Філологічні студії*. 2014. Вип. 10. С. 75–83.
- Словник української мови : в 11-ти т. Київ : Наукова думка, 1970. 1980.
- Ставицька Л.О. Український жаргон : словник. Київ : Критика, 2005. 494 с.
- Туровська Л.В. Дещо про генезис сучасної української військової термінології. *Наукові праці*. 2007. Вип. 54. С. 79–84.
- Холод О.М. Імідж: мовлення політиків: монографія: в 2 ч. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2003. Ч. 2. 259 с.
- Шиллер Г. Манипуляторы сознанием: пер. с англ. Москва : Мысль, 1980. 326 с.
- Сасіорро, J.T., & Gardner, W.L. (1999). Emotion. *Annual Review of Psychology*, 50(1), 191–214. doi: 10.1146/annurev.psych.50.1.191
- Diakidoy, I.N., Christodoulou, S.A., Floros, G., Iordanou, K., & Kargopoulos, P.V. (2015). Forming a belief: The contribution of comprehension to the evaluation and persuasive impact of argumentative text. *British Journal of Educational Psychology*, 85, 300–315. doi: 10.1111/bjep.12074
- Imbir, K. (2016). From heart to mind and back again. A duality of emotion overview on emotion-cognition interactions. *New Ideas in Psychology*, 43, 39–49. doi: 10.1016/j.newideapsych.2016.04.001
- Clayman, S.E., & Loeb, L. (2018). Polar Questions, Response Preference, and the Tasks of Political Positioning in Journalism. *Research on Language and Social Interaction*, 51, 127–144.

References

- Bailo, Yu.V. (2006). Osoblyvosti poniattia «viiskovyi termin» (semantychnyiaspekt) [Features of the term «military term» (semantic aspect)]. *Naukovi zapysky – Scientific Notes*, 3, 62–65 [in Ukrainian].
- Baskova, Yu.S. (2006). Evfemizmy kak sredstvo manipulirovaniia v yazyke SMI: na material russkoho i anhlyiskoho yazykov [Euphemisms as a means of manipulation in the language of the media: on the basis of Russian and English language]. *Candidate's Thesis*. Krasnodar [in Russian].
- Bybyk, S.P. (2006). *Slovyk inshomovnykh sliv: tлумachennia, slovotvorennia ta slovovzhyvannia [The dictionary of foreign words: interpretation, derivation and usage]*. Kharkiv: FOLIO [in Ukrainian].
- Dubynets, Z.O. (2015). Viiskova leksyka v romani R. Ivanychuka «Malvy» [Military lexis in the novel of R. Ivanchuk «Mallows»]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina – Bulletin of Kharkiv V.N. Karazin National University*, 73, 169–172 [in Ukrainian].
- Kateneva, I.H. (2010). Mekhanizmy i yazykovye sredstva manipuliatsyy v tekstakh SMI [Mechanisms and language means of manipulation in the media texts]. *Candidate's Thesis*. Novosibirsk [in Russian].
- Kosenko, O.P. (2008). Strukturno-semanticheskie osobennosti tekstov medynoho diskursa [Structural and semantic features of the texts of media discourse]. *Kultura narodov Prychernomoria – Culture of the nation of the Black Sea Coast*, 142, 386–389 [in Russian].

- Lytovchenko, I.O. (2014). Uplyv ekstra- ta intralinhvalnykh chynnykiv na rozvytok viiskovoi leksyky ukrainskoi movy [Influence of extra and intralingual factors on the development of the military vocabulary of the Ukrainian language]. *Filologichni stydii – Philological Studies*, 10, 75–83 [in Ukrainian].
- Slovyk ukrayinskoi movy [Dictionary of Ukrainian language]* (1970–1980). (Vols. 11). Kyiv: Scientific thought [in Ukrainian].
- Stavytska, L.O. (2005). *Ukrainskyi zharhon: slovnyk [Ukrainian slang: dictionary]*. Kyiv: Krytyka [in Ukrainian].
- Turovska, L.V. (2007). Deshcho pro henezys suchasnoi ukrainskoi viiskovoi terminolohii [Something about the genesis of modern Ukrainian military terminology]. *Naukovi praci – Scientific Works*, 54, 79–84 [in Ukrainian].
- Kholod, O.M. (2003) *Imidzh: movlennia politykiv [Image: speaking of politicians]*. (Vols. 2). Kyiv: Kyivskyi natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka [in Ukrainian].
- Shyller, G. (1980). *Manipulatoryi soznaniem [Consciousness manipulators]*. (Trans). Moscow: Mysl [in Russian].
- Cacioppo, J.T., & Gardner, W.L. (1999). Emotion. *Annual Review of Psychology*, 50(1), 191–214. doi: 10.1146 /annurev.psych.50.1.191
- Diakidoy, I.N., Christodoulou, S.A., Floros, G., Iordanou, K., & Kargopoulos, P.V. (2015). Forming a belief: The contribution of comprehension to the evaluation and persuasive impact of argumentative text. *British Journal of Educational Psychology*, 85, 300–315. doi: 10.1111/bjep.12074
- Imbir, K. (2016). From heart to mind and back again. A duality of emotion overview on emotion-cognition interactions. *New Ideas in Psychology*, 43, 39–49. doi: 10.1016/j.newideapsych.2016.04.001
- Clayman, S.E., & Loeb, L. (2018). Polar Questions, Response Preference, and the Tasks of Political Positioning in Journalism. *Research on Language and Social Interaction*, 51, 127–144.

АНОТАЦІЯ

У статті схарактеризовано найуживаніші лексеми із текстів сучасних українських періодичних видань, виявлено нові лексичні одиниці, простежено розширення сфери функціонування лексем на воєнну тематику в медійних матеріалах суспільно-політичної, військової та іншої тематик; визначено функціонально-стилістичну роль військової лексики в мові преси, наголошено на негативній оцінці в публіцистичних матеріалах та маніпулятивному аспекті поданої лексики.

У статті для вивчення військової лексики в мові української періодики початку XXI ст. використано як основні метод спостереження та описовий метод. На різних етапах дослідження послуговувалися методом функціонального аналізу для визначення стилістичного навантаження лексичних одиниць.

Зроблено висновки, що через низку позамовних чинників суспільно-політичного спрямування сучасна українська мова збагатилася новими лексемами військових дій, процесів та станів, що відображено

на сторінках вітчизняної преси другого десятиліття XXI ст. Зокрема: рівень розвитку науки й техніки в мовному середовищі, соціально-політичні умови в лінгвістичному соціумі, державна мовна (термінологічна) політика в суспільстві, функціональний статус державної мови, міжнародний статус національної мови

Виокремлено військову лексику у дві групи: 1) та, що називає осіб; 2) та, що характеризує процеси, дії та стани. За нашими спостереженнями, найбільшого вияву набувають лексеми іншомовного походження для номінації осіб. Нерідко військова лексика має негативнооцінне забарвлення, контрастує з нейтральною лексикою і привертає увагу читача.

Військова лексика є ще малодослідженим пластом лексикології та потребує докладного вивчення, зокрема, питання поповнення тематичних груп, словотвірний потенціал лексем тощо.

Ключові слова: військова лексика, позамовні чинники, мовні засоби маніпуляції, стилістична роль, сфера використання, емоційно-експресивне забарвлення.

Навальная Марина, Калужинская Юлия. Актуализация лексем на обозначение военных действий, процессов и состояний

АННОТАЦИЯ

В статье охарактеризованы наиболее употребляемые лексемы из текстов современных украинских периодических изданий, выявлены новые лексические единицы, прослеживается расширение сферы функционирования лексем на военную тематику в медийных материалах общественно-политической, военной и другой тематик; определена функционально-стилистическая роль военной лексики в языке прессы и отмечена отрицательной оценке в публицистических материалах.

В статье для изучения военной лексики в языке украинской периодики начала XXI века. использовано в качестве основных метод наблюдения и описательный метод. На разных этапах исследования пользовались методом функционального анализа для определения стилистической нагрузки лексических единиц.

Сделаны выводы, что по ряду внеязыковых факторов общественно-политического направления современный украинский язык обогатился новыми лексемами военных действий, процессов и состояний, что отражено на страницах отечественной прессы второго десятилетия XXI века. В частности: уровень развития науки и техники в языковой среде, социальнополитические условия в лингвистическом социуме, государственная языковая (терминологическая) политика в обществе,

функциональный статус государственного языка, международный статус национального языка.

Выделена военная лексика в две группы: 1) та, что называет лиц; 2) та, что характеризует процессы, действия и состояния.

По нашим наблюдениям, активного проявления приобретают лексемы иноязычного происхождения для номинации лиц. Нередко военная лексика имеет негативно-оценочные окраски, контрастирует с нейтральной лексикой и привлекает внимание читателя. Военная лексика есть малоисследованным пластом в лексикологии и требует детального изучения, в частности, вопрос пополнения тематических групп, словообразовательный потенциал лексем и тому подобное.

Ключевые слова: военная лексика, внеязыковые факторы, языковые средства манипуляции, стилистическая роль, сфера использования, эмоционально-экспрессивную окраску.

The Cognitive Approach to Teaching Students English Terminological Lexis of the Subject Field of «Microeconomics»

Когнітивний підхід у навчанні студентів англійської термінологіки предметної галузі «мікроекономіка»

Liudmyla Naumenko¹

Dr. in Philology, Assistant Professor

E-mail: y-naumenko@ukr.net
orcid.org/0000-0002-4325-1673

Людмила Науменко¹

доктор філологічних наук, доцент

Oksana Oliynyk²

Ph.D. in Philology,
Lecturer

E-mail: roxyletters@gmail.com
orcid.org/0000-0002-5701-7132

Оксана Олійник²

кандидат філологічних наук,
викладач

¹*Taras Shevchenko National
University of Kyiv*

✉ 14, T. Shevchenko Blvd., Kyiv,
Ukraine, 01030

¹*Київський національний
університет імені Тараса Шевченка*

✉ бул. Т. Шевченка, 14, м. Київ,
Україна, 01030

²*Volodymyr Vynnychenko
Central Ukrainian State
Pedagogical University*

✉ 1, Shevchenko Str.,
Kropyvnytskyi, Ukraine, 25006

²*ДВНЗ «Центральноукраїнський
державний університет
імені Володимира Винниченка»*

✉ вул. Т. Шевченка, 1,
м. Кропивницький, Україна, 25006

Original manuscript received March 29, 2018

Revised manuscript accepted October 09, 2018

ABSTRACT

The paper is devoted to study of prerequisites of applying cognitive approach to teaching English terminological lexis of the subject field of «microeconomics»

of students of non-special higher educational establishments. Such notions as «cognition», «memory», «attention», «thinking», «intelligence» that provide student's mental activity in the process of studying have been considered. The system of cognitive exercises on learning English economic terminology that contains seven types, i.e.: exercises on choice of proper lexical information, grouping, guesswork from the context, logic thinking, formulating scientific definitions, language game, associative thinking, problem-solving, and is based on logic operations of comparison, identification, division / disjuncture, integration / conjuncture, analysis and synthesis, deduction, abstraction, generalization, classification, typology, categorization, conceptualization, formulation of notions and judgements. The exercises have been chosen according to thematic principle (the topic «Marketing» from the author's manual «Business English Course») and include the following kinds: identifying a key word, identifying an odd word, multiple choice, finding out a particular name, grouping the words according to their semantic combinability, guesswork from the context, formulation of definitions, solving the crossword, filling in the radial diagram of the mental map by language reactions-associations to the word «marketing», problem-solving of the real-like situation dealing with marketing activity in small groups and proposing a business solution. The selected exercises develop heuristic capabilities, analytic skills, logics of thinking and creative imagination of students, facilitate memorizing, strengthen attention, intensify subject and foreign languages knowledge, help to acquire new knowledge, structure information in verbal and visual forms, motivate research activity.

Key words: cognitive approach, terminological lexis, subject field of «microeconomics», logic operations of thinking, cognitive methodology.

Вступ

Акумулявання знання будь-якої предметної сфери передбачає засвоєння масиву галузевої термінологіки, що також справедливо і для такої популярної галузі, як «мікроекономіка», тим паче якщо мова йде про її іншомовний пласт. У сучасному глобалізованому світі англійська мова усе інтенсивніше набуває ознак мови міжкультурного спілкування, особливо у таких суспільних галузях, як політика, міжнародні відносини, інформатика, міжнаціональна (глобальна) логістика та бізнес. Ці причини викликають природний інтерес до мови економіки та бізнесу, сприяють її вивченню не тільки в економічних вишах, а й у нефармових навчальних закладах, на природничих і гуманітарних факультетах інститутів та університетів України.

Накопичення та активізація економічного вокабуляру багато в чому залежить від усвідомленого, раціонального сприйняття спеціальних понять і лексики на їх позначення. Когнітивний підхід, що активно розвивається у вітчизняній та світовій психології, когнітології, психонометриці, психолінгвістиці та лінгводидактиці (Боднар, 2014; Борщовецька, 2004; Крупченко, 2015; Мельник, 2014; Akin, 2017; Alloway, 2013; Astor, 2008; Channel, 1996; Chein, 2010; Conway, 2003; Hassan, 2016; Huang, 2015; Jaeggi, 2011; Shipstead, 2012; Vovk, 2014), покликаний вирішити непросте завдання, яке полягає не тільки в запам'ятовуванні іншомовних слів і виразів, а й в опануванні понять, явищ, процесів, механізмів, законів та інших феноменів, які вони позначають. У світовій науковій традиції запропоновано низку моделей, які прояснюють механізми роботи людської свідомості й слугують підґрунтям для навчальних методик і практик, зокрема: модель перехресних множин Роберта Солсо, або верифікація значення слова спочатку за основними і визначальними, а потім другорядними ознаками (Solso, 2001); модель семантичного простору (метод семантичного диференціала Ч. Осгуда), що полягає в оцінюванні стимулів за тримірною шкалою: «оцінка – сила – активність», за якою визначають однорідні поняття (Semantic, 1969); просторово-функціональна модель, яка відображає процес категоризації або тематизації понять, як напр., вивчення іноземних слів за темами: «management», «marketing», «finance»; модель прототипів Елеонори Рош, яка пояснює сприйняття понять на основі природних категорій або типових прикладів (прототипів), що сприймаються людиною як «найкращі зразки» і легко запам'ятовуються (Rosh, 1983); модель семантичних універсалій (примітивів) Анни Вежбицької (Wierzbicka, 1972), яка полягає у зведенні усього вокабуляру природної мови до невеликої кількості базових слів, які відображають певні категорії і є основою розуміння світу.

Попри популярність й уживаність поняття «когнітивний підхід» у сучасній методичній літературі, залишаються не до кінця з'ясовані такі питання, як психологічні передумови когнітивного навчання та кореляція між логічними операціями мислення і системою лінгвістичних вправ, спрямованих на опанування іншомовної галузевої термінологіки.

Мета статті полягає у вивченні передумов когнітивного підходу у навчанні студентів, встановленні кореляції між логічними операціями мислення і типами лексичних вправ, розробленні системи когнітивно орієнтованих вправ для навчання студентів нефахових вишів іншомовної галузевої термінологіки.

Методи та методики дослідження

Застосування когнітивного підходу у викладанні іншомовної галузевої термінологіки студентам вишів спирається на принцип навчання, орієнтований на студента як сформовану особистість у комплексі його психофізичних, інтелектуальних та індивідуальних характеристик, мотиваційних настанов та інтенцій і такий, що вимагає індивідуального підходу до кожного суб'єкта навчання. Серед психофізичних методів застосовуємо, у першу чергу, когнітивний підхід та інтегральний метод вивчення дисциплін через мову-посередника (*Content and Language Integrated Learning / CLIL*). Когнітивний підхід полягає в апелюванні до інтелектуальних здібностей студента, задіянні таких форм свідомості, як когніція, пам'ять, мислення, увага, інтелект, та розвиток інтелектуально-когнітивного потенціалу суб'єкта в процесі навчально-пізнавальної діяльності. Метод вивчення дисциплін через мову-посередника, запропонований Д. Мешем у 1994 р., має на меті опанування змісту дисципліни (історія, географія, економіка та ін.) за допомогою іноземної або другої мови, передбачаючи тим самим одночасне вивчення і предмету, і мови. Цей метод зарекомендував себе надзвичайно ефективним способом навчання дорослої аудиторії у сфері бізнесу та менеджменту, пришвидшуючи когнітивні процеси опанування економічних категорій і понять, підвищуючи мотивацію до навчання і одночасно застосовуючи освоєні мовні навички в процесі набуття фахових знань.

Результати та дискусії

Когнітивний підхід, який отримав в англійській лінгводидактиці назви *Whole Language Content Approach*, *Cognitive Approach*, *Cognitive Academic Language Approach*, спрямований на активізацію таких ментальних механізмів людини, як когніція (розуміння та усвідомлення), пам'ять, увага, мислення, інтелект. Поняття когніції одночасно позначають двома лат. словами:

cognitio – «пізнання» та *cognotatio* – «мислення, міркування». Звідси це поняття включає в себе і процес пізнання, і психічні (ментальні) процеси сприйняття, категоризації та ін., які слугують для переробки інформації, усвідомлення й оцінки індивідом самого себе і довкілля. У процесі когніції сенсорно-перцептивні дані трансформуються в свідомості людини в ментальні репрезентації, які мають форму образу (гешталту/картинки, символу, уявлення, плану, схеми, фрейму, скрипту/сценарію), тобто «ментальні сутності, які кодують модально-специфічну інформацію про невербальний, перцептивний та сенсорно-моторний досвід», так звані *імагени*. Вербальну інформацію кодують «схожі на слова сутності, які містять візуальні й фонематичні ознаки й відзначаються амодальністю, тобто сприйняттям на рівні рацію» (Clark, 1987: 6). До них відносять поняття та пропозиції – так звані *логени*. Подібні структури мозку дозволяють не тільки розпізнавати необхідну інформацію, відрізнити, диференціювати, класифікувати, категоризувати і концептуалізувати дані, а й допомагають утримувати їх в пам'яті.

Важко перебільшити значення роботи пам'яті в навчальному процесі, зокрема вивченні іноземної мови. Когнітивна психологія визначає пам'ять як «здатність живої системи фіксувати факт взаємодії з середовищем (зовнішнім або внутрішнім), зберігати результат цієї взаємодії у формі досвіду й використовувати його у поведінці» (Когнитивная, 2002: 79). Пам'ять щонайтісніше пов'язана з процесом переробки інформації в свідомості індивіда і має такі стадії, як: *запам'ятовування (кодування), зберігання, пригадування (відтворення) та забування*. Тривалість запам'ятовування й зберігання інформації пов'язують з короткочасною та довготривалою різновидами пам'яті; мету запам'ятовування – з умисною, довільною та мимовільною пам'яттю; канал надходження інформації – з візуальною, слуховою, образною, вербальною, моторною, емоційною видами пам'яті.

У навчальному процесі зазвичай задіяні два типи пам'яті – короткочасна (оперативна/робоча) та довготривала. Етапи навчальної діяльності у формі завдань, настанов учителя утримуються в короткочасній пам'яті; лексичний багаж, правила оперування ним, знання мови в цілому отримуються з довготривалої пам'яті. Пам'ять і сприйняття дійсності працюють в тандемі.

У когнітивному підході до навчання іноземної мови особливою значущості набуває такий параметр, як «осмисленість матеріалу вивчення», який визначає результативність запам'ятовування. Зберігання інформації в свідомості визначають фактори тривалості та продуктивності. Останній співвідноситься з відчуттям мови й запам'ятовуванням іноземних слів, які мають фонематичну схожість зі словами рідної мови.

Відтворення, тж. *упізнання* та *пригадування* – це ментальний процес, який відбувається між засвоєнням та відтворенням інформації в пам'яті людини і має безпосередню або відтерміновану форми. Йому також притаманний феномен *ремінісценції* – відтермінованого мимовільного пригадування. Важливу роль у відтворенні відіграє контекст: літера швидше сприймається у слові, значення слова легше виокремлюється в реченні, смисл речення однозначно розпізнається в тексті (Когнитивная, 2002: 150). Точність і швидкість упізнання залежить від матеріалу (знайомий, осмислений): знайомий матеріал упізнається точніше, а осмислений – швидше. Помилки у відтворенні призводять до контамінації (плутанини) та конфабуляції (домислення).

Забування напряму пов'язане з запам'ятовуванням і корелює з таким поняттям, як «спонтанна динаміка сліду», тобто результатом роботи мнемічної системи мозку, яка працює асоціативним способом. На забування впливає модальність засвоєного матеріалу (образного, вербального тощо), його осмисленість і звичність. У навчальному процесі беруться до уваги ті фактори, що впливають на запам'ятовування і відповідно забування, а саме:

- число ментальних повторів, які залежать від того, наскільки довго інформація залишається в оперативній пам'яті;
- знаковість мовної одиниці, її схожість з опанованими поняттями (так зване знайоме відчуття);
- обсяг семантичної категорії (краще запам'ятовуються категорії з незначною кількістю елементів, напр., «types of companies», ніж категорії з великою їх кількістю, напр., «forms of business»);
- ступінь організації матеріалу та глибина його переробки відповідно до поточних і стратегічних завдань;
- інтенція на запам'ятовування і володіння його стратегіями (довільне – мимовільне).

Згідно з експериментальними даними, матеріал, пов'язаний з метою, запам'ятовується краще у порівнянні з матеріалом, пов'язаним з умовами досягнення цієї мети (Зинченко, 2002).

Пізнавальна діяльність людини багато в чому залежить від такої властивості свідомості, як увага. Людина не може одночасно охопити увесь навколишній світ і саму себе. Щось завжди виступає на перший план, щось залишається в тіні, щось взагалі відсутнє в свідомості. В. Вундт визначає увагу як чіткий стан свідомості, у якому відбувається найбільш виразне сприйняття дійсності (Вундт, 1992). Увага – це ще й стан зосередженості (концентрації) на одному предметі. Звідси основними функціями уваги є селективність та регуляція діяльності. Як справедливо зауважує О.Р. Лурія, увага відображає спрямування усієї діяльності людини, і саме в ній знаходить вираження відношення суб'єкта до об'єкта (Лурія, 1973). Зосередження уваги, на думку вчених, має велике значення для переробки лексичної інформації. Виокремлюють сім чинників, які впливають на концентрацію уваги під час навчання: частотність, вибірковість, сприйняття, інструкція, індивідуальна здатність, готовність до мовленнєвої діяльності та вимоги до завдання (Мельник, 2014: 127). Не менш вагомими для навчання іншомовної лексики є також презентація матеріалу, особистість студента та його обізнаність з предметом.

Мислення – це інтегральна властивість свідомості, у якій беруть участь усі інші психічні процеси: когніція, пам'ять, увага та ін.; діяльність мозку, у якому реалізується інтелект. С.Л. Рубінштейн у 1946 р. визначав мислення як опосередковане й узагальнене пізнання об'єктивної реальності (Рубінштейн, 1946). *Філософський енциклопедичний словник* за редакцією В.І. Шинкарука надає розширене тлумачення мислення як інформаційної діяльності, що набула ознак опосередкованого, узагальненого пізнання об'єктивної реальності, яке за допомогою абстрагування, міркувань (зіставлення пізнавальних образів та логічного виведення думок) і типізації даних про світ явищ розкриває їхні зв'язки, закономірності, тенденції розвитку (ФЕС, 2002: 378). Мислення є опосередкованим у тому сенсі, що воно виходить за межі безпосереднього споглядання дійсності, й узагальненим, тому що на базі сприйняття конкретного образу створює узагальнений (абстрактний) образ існуючих об'єктів (наочно даних чи уявних, ідеалізованих).

Процес мислення безпосередньо пов'язаний з поняттям «інтелект» (від лат. *intellectus* – «відчуття, сприйняття, розуміння»). Інтелект – це інформаційний потенціал знань людини, отриманий в результаті діяльності свідомості та мислення; сукупність розумових здібностей і рівень розумового розвитку (Інтелект/Вікіпедія). За походженням інтелект є сконцентрованим досвідом вирішення проблем, надбаним впродовж життя й частково успадкованим від предків. Психологія тлумачить інтелект як відносно стійку структуру розумових здібностей людини, який включає в себе досвід, набуті знання і здатність швидко й доцільно використовувати їх у нових ситуаціях та у процесі розв'язання складних завдань (Інтелект/Основи). Льюїс Терстоун відносить до структури інтелекту наступне:

- здатність оперувати числами та виконувати арифметичні дії;
- вербальні навички й уміння;
- просторову орієнтацію і просторову уяву;
- пам'ять;
- здатність до міркування;
- здатність швидко визначати спільні й відмінні ознаки предметів та їхніх зображень (Thurstone, 1999).

З розвитком кібернетики намітилася тенденція до розуміння інтелекту як пізнавальної діяльності будь-яких систем, здатних до навчання, цілеспрямованої переробки інформації та саморегулювання (Інтелект/Загальна). Результати досліджень свідчать про високий рівень генетичної обумовленості інтелекту. Найвищий рівень спадковості простежується у вербальному інтелекті, дещо нижчий – у невербальному. Індивідуальний рівень розвитку інтелекту визначається багатьма чинниками, зокрема «інтелектуальним кліматом» оточення, середовищем спілкування і навчання. Інтелект відіграє провідну роль у вирішенні академічних і практичних завдань, плануванні діяльності, здатності робити висновки, передбачати наслідки, вносити корективи, набувати практичний досвід.

Процес мислення, у якому не останню роль відіграє інтелект, визначається низкою логічних операцій: порівняння, ототожнення, поділу/диз'юнкції, об'єднання/кон'юнкції, аналізу і синтезу, абстрагування, узагальнення, класифікації, типологізації,

категоризації, концептуалізації, формулювання понять і суджень, умовиводу тощо.

Для свідомого вивчення фахової лексики рекомендуємо когнітивно орієнтовані вправи, які корелюють з логічними операціями мислення: вибір (multiple choice), пошук зайвого слова (odd word), вирішення пазлів і кросвордів, гра в доміно/бінго, складання половинок речень, віднаходження термінів у таблиці з літер. Доречним є також навчання студентів здогадці значення слова з контексту, складання асоціативних ментальних карт і вирішення проблемних ситуацій.

Навчальні програми з вивчення фахової термінологіки, зокрема економічної, традиційно укладають за тематичним принципом, що загалом узгоджується з когнітивним підходом, який передбачає процес категоризації і тематизації понять, що сприяє кращому розумінню й засвоєнню лексичної інформації. У цьому контексті когнітивно орієнтовані вправи мають органічно вписуватися у вивчення конкретної навчальної теми. Напр., опанування теми «marketing» за навчальним посібником з англійської ділової мови *Business English Course* (Naumenko, 2014) пропонуємо доповнити низкою когнітивних вправ. До них належать: вправи на вибір потрібної лексичної інформації, групування, здогадку з контексту, логічне мислення, мовну гру, асоціативне мислення, вирішення проблемної ситуації. Приклади когнітивно орієнтованих вправ наводимо нижче.

I. Exercises on making choice.

1. Choose the key word in each aphorism:
  - 1.1 *A new product creates a new market* (Alfred Sloan)
  - 1.2 *The purpose of business is to create a customer* (Peter Drucker)
  - 1.3 *The customer is king* (Alfred Sloan) (Prompt: *product, market, customer*)
2. State the odd word in the lines of synonyms.
  - 2.1 *product, goods, bonus, merchandise.*
  - 2.2 *market, premises, bazaar, mart.*
  - 2.3 *customer, client, consumer, distributor.*
3. Multiple choice: Choose the right definition from three possible (They may be more than one).

marketing concept	«white elephant»	portfolio theory
a) not to sell what is made but to make what is bought; b) to find wants and to fill them; c) to create and anticipate the consumer needs.	a) product which is very big; b) product which has little demand; c) product which has no demand.	a) position and duties of the minister of state; b) securities owned by a person or a bank; c) an offer of several products to several markets.

4. Name the stages of the product life cycle. (Refer to the Product Life Cycle scheme if necessary (Naumenko, 2014: 115)).

_____ At this stage sales are slow as both consumers and distributors are becoming aware of the product and adopting to it.

_____ At this stage there is rapid acceptance of the product and increase in sales.

_____ At this stage sales and profits are still high but there is considerable investment in product changes, promotional activity and price-cutting.

_____ At this stage the product is re-launched, usually with new features, different packaging, and even a new image.

_____ This stage is marked by falling off in sales.

II. Exercises on grouping.

5. Match each word in column A with one or more words in column B.

column A	Model N + N	column B
market	awareness	
marketing	decline	
consumer	mix	
product	share	
portfolio	concept	
sales	segment	
trademark	demand	
column A	Model V + N	column B
to enter	sales	
to launch	awareness	
to bring down	risk	
to increase	the market	
to research	prices	
to segment	overheads	
to reduce	a product	
column A	Model A + N	column B
profitable	cost	
generic	customer	

existing	stage
limited	goods
mature	needs
total	type
potential	resources

III. Exercises on guesswork.

6. **Vocabulary in context.** Guess from the context what segment of buyers the four stages of family life cycle refer to. (You may use the prompt below).

Such products as cars, food, household items are often segmented by the stage of *family life cycle* that identifies potential consumers by age, marital status, number and age of children. The four main stages of the family life cycle are:

- 1) bachelor stage
- 2) full nest
- 3) empty nest
- 4) solitary survivors

(**The prompt:** *older married couples with no children; young single individuals; older single or widowed people; young married couples with children*)

IV. Exercises on logical thinking.

7. **Dictionary definition.** Consider the three possible definitions of the notion «marketing» in small groups, compose your own one on the basis of them.

- (1) «sales, distribution, advertising and promotion, product planning and market research»;
- (2) «assessment of consumer needs and making them consistent with the company objectives»;
- (3) «the process of identification, anticipation and supplying the customer needs efficiently and profitably».

Важливим елементом цього типу вправ є обговорення варіантів дефініцій, виявлення в них обов'язкових і другорядних ознак поняття, аналіз помилок, пов'язаних із недостатнім розумінням номінативних значень слів та фахових понять, які вони позначають.

V. Language games.

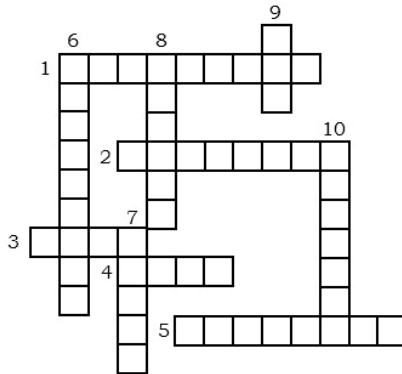
8. Complete the crossword. Refer for the prompt to the text if necessary.

Across

1. Stimulation of the product demand.
2. Consumer goods which are bought infrequently and last long.
3. The simplest pricing model is cost _____.
4. The highest quality product.
5. A member of a marketing team.

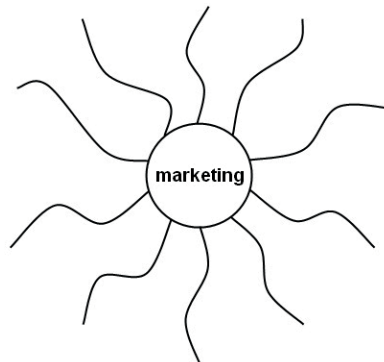
Down

6. Companies analyse their offerings according to the ____ theory.
7. The percentage of total sales of one product or trademark in the market.
8. The highest point of product sales is called the _____ stage.
9. The 4 components of marketing are also called the marketing ____.
10. The total market with a certain type of customer.

VI. Exercises on associative thinking.

9. Mental maps. Complete the radial diagram with language associations referring to the notion «marketing».

(**The prompt:** possible associations: *market, product, segment, demand, promotion, sales, trademark, market share, PLC, 4 P's / marketing mix*).

Різновид вправ «ментальна карта», що ґрунтується на принципі «радіального мислення», дозволяє розблокувати творчу уяву учнів, полегшити запам'ятовування, активізувати увагу та словниковий запас, структурувати інформацію у візуальній формі.

VII. Problem-solving exercises.

10. Consider the following real-to-life situations corresponding to the problems of product selling and market segmentation of «The English Language Centre» in small groups. Suggest a possible collective solution.

1. Growing sales: How to grow sales of a brand. Possible strategies:

- a) diversification of a product (new products, new markets);
- b) product development (new features to the current product);
- c) better service;
- d) pricing (lowering prices, benefits, sales promotion, cutting costs).

2. Market segmentation. Segmentation circle: choosing a market coverage strategy.

- a) demographics: age, gender, family life cycle;
- b) psychographics: self concept, lifestyle;
- c) usage rate (heavy users, light users);
- d) benefits sought (those looking for additional benefits).

Вправи на вирішення проблемної ситуації розвивають евристичні здібності, аналітичні вміння, логіку мислення та творчу активність учнів, стимулюють дослідницьку діяльність, активізують предметні знання та знання іноземної мови, сприяють засвоєнню нових знань.

Висновки

Проведений аналіз дозволяє зробити такі висновки. Когнітивний підхід, що застосовується до вивчення іншомовної лексики і як такий, що активно розвивається в сучасній лінгводидактиці, є безумовно одним із перспективних напрямів свідомого навчання студентів вишів. Ефективність когнітивного підходу полягає в раціональній методичній роботі з лексичним матеріалом під час навчального процесу з опорою на такі складові

суб'єкта навчання, як когніція, пам'ять, увага, мислення, інтелект, індивідуальність учня. Враховуючи об'єктивні труднощі, пов'язані з вивченням економічної термінологіки студентами нефармових спеціальностей (наприклад, необізнаність з предметною галуззю), когнітивно спрямовані вправи вважаємо ефективними, особливо у поєднанні з такими інтерактивними практиками, як ігрове та проблемне навчання.

У подальшому плануємо вивчення теоретичних підходів до розроблення когнітивних вправ типу «mental map» (ментальна карта) та «problem-solving» (вирішення проблеми), орієнтованих на навчання студентів англійської бізнес-лексики у нефармових вишах.

Література

- Боднар С.В. Когнітивний підхід до формування лексичної компетентності студентів економічних спеціальностей. *Наука і освіта*. 2014. № 10. С. 34–38.
- Борщовецька В.Д. Навчання студентів-економістів англійської фахової лексики: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Київ: КДЛУ, 2004. 283 с.
- Вундт В. Введение в психологию. Москва: КомКнига, 1992. 168 с.
- Зинченко П.И. Непроизвольное запоминание. Москва: Директмедиа Паблшинг, 2002. 717 с.
- Інтелект. Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org> (дата звернення: 19.01.2018).
- Когнитивная психология / под ред. В.Н. Дружинина, Д.В. Ушакова. Москва: ПЕР СЭ, 2002. 480 с.
- Крупченко А.К., Кузнецов А.Н. Основы профессиональной лингводидактики: монография. Москва: АПКППРО, 2015. 232 с.
- Лурія А.Р. Основы нейропсихологии. Москва: Академия, 2003. 384 с.
- Мельник Р.А. Когнітивний підхід до навчання спеціальної лексики студентів-економістів. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 5 Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2014. Вип. 49. С. 124–129.
- Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. СПб.: Питер, 2002. 720 с.
- Філософський енциклопедичний словник / за ред. В.І. Шинкарук. Київ: Абрис, 2002. 740 с.
- Akin, L. (2017). A Study of the Effects of Thinking Maps® on the Achievement of Students in Middle Class Science: *Doctor's thesis*. Columbus State University.
- Alloway, T.P., Bibile, V., & Lau, G. (2013). Computerized Working Memory Training: Can it lead to gains in cognitive skills in students? *Computers in Human Behavior*, 29, 632–638. doi: 10.1016/j.chb.2012.10.023
- Astor, I. (2008). The Effectiveness of Thinking Maps in Improving the Achievement and Skills beyond the Knowledge among First-Grade Secondary Students in Logic Course. *Studies in Curriculums and Teaching Methods*, 132, 21–81.
- Channel, J., Carter, R., & McCarthy, M. (1996). Psychological Considerations in the Study of L2 Vocabulary Acquisition. *Vocabulary and Language Teaching*, (pp. 83–95). London, New York: Longman.
- Chien, J.M., & Morrison, A.B. (2010). Expanding in Mind's Workspace: Training and transfer effects with a complex working memory span task. *Psychonomic Bulletin and Review*, 17(2), 193–199. doi: 10.3758/PBR.17.2.193

- Clark, J.M., & Paivio, A.A. (1987). Dual Coding Perspective on Encoding Processes. *Imagery and Related Mnemonic Processes. Theories, Individual Differences, and Applications*. M. McDaniel, M. Pressley (Eds.). Retrieved from <https://www.springer.com>
- Conway, A.R.A., Kane, M.J., & Engle, R.W. (2003). Working Memory Capacity and its Relation to General Intelligence. *Trends in Cognitive Sciences*, 7(12), 547–552. doi: 10.1016/j.tics.2003.10.005
- Hassan, S.R., Rosli R., & Zakaria, E. (2016). The Use of i-think Map and Questioning to Promote Higher-Order Thinking Skills in Mathematics. *Creative Education*, 7(7), 1069–1078. doi: 10.4236/ce.2016.77111
- Huang, L. (2015). Grouping by Similarity is Mediated by Feature Selection: Evidence from the Failure of Cue Combination. *Psychonomic Bulletin and Review*, 22(5), 1364–1369. doi: 10.3758/513423-015-0801-z
- Jaeggi, S.M., Buschkuhl, M., Jonides, J., & Shah, P. (2011). Short- and Long-term Benefits of Cognitive Training. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 108(25), 10081–10086. doi: 10.1073/pnas.1103228108
- Naumenko, L. (2014). *Business English Course*. Kyiv: Logos [in English].
- Rosch, E. (1983). Prototype Classification and Logical Classification. *The Two Systems. New Trends in Conceptual Representation Challenges to Piaget's Theory?* (pp. 73–86), Hillsdale: Lawrence Erlbaum Publ.
- Shipstead, Z., Redick, T.S., & Engle, R.W. (2012). Is Working Memory Training Effective? *Psychological Bulletin*, 138(4), 628–654. doi: 10.1037/a0027473
- Snider, J.G. & Osgood, C.E. (Eds.) (1969). *Semantic Differential Technique*. Chicago: Aldine Publ.
- Solso, R. (2001). *Cognitive Psychology*. Boston: Allyn & Bacon.
- Thurstone, L. (1999). *The Nature of Intelligence*. Abingdon-on-Thames: Routledge.
- Vovk, Y.I. (2012). Cognitive Approach to Language Teaching. *European Researcher*, 35(11-3), 2056–2059.
- Wierzbicka, A. (1972). *Semantic Primitives*. Frankfurt/M.: Athenaum-Verl.

References

- Bodnar, S.V. (2014). Kognityvny pidhid do formuvannya leksychnoyi kompetentnosti studentiv ekonomichnykh spetsialnostey [Cognitive approach to forming lexical competence of students of economic specialties]. *Nauka i osvita – Science and Education*, 10, 34–38 [in Ukrainian].
- Borshchovetska, V.D. (2004). Navchannia studentiv-economistiv angliyskoyi fakhovoyi leksyky [Teaching Students-Economists English Special Lexis]. *Candidate's thesis*. Kyiv: KeivSLU [in Ukrainian].
- Vundt, V. (1992). *Vvedeniye v psikhologiyu [Introduction to Psychology]*. Moscow: KomKniga [in Russian].
- Zinchenko, P.I. (2002). *Neproizvolnoye zapominaniye [Involuntary Memorizing]*. Moscow: Direktmedia Publishing [in Russian].
- Intelekt [Intelligence]*. Vikipediya [Wikipedia]. Retrieved from <https://uk.wikipedia.org> [in Ukrainian].
- Druzhinin, V.N., & Ushakov, D.V. (Eds.) (2002). *Kognityvnaya psyhologiya [Cognitive Psychology]*. Moscow: PER SE [in Russian].

- Krupchenko, A.K., & Kuznetsov, A.N. (2015). *Osnovy professionalnoi lingvadiidaktiki [The Fundamentals of Professional Lingual Didactics]*. Moscow: APKiPPRO [in Russian].
- Luriya, A.R. (2003). *Osnovy neiropsikhologii [The Fundamentals of Neuropsychology]*. Moscow: Akademiya [in Russian].
- Melnyk, R.A. (2014). Kognityvny pidhid do navchannia spetsialnoi leksyky studentiv-ekonomistiv [Cognitive Approach to Teaching Special Lexis Students-Economists]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Dragomanova – Scientific Journal of NPU named after M.P. Dragomanov*, 49, 124–129 [in Ukrainian].
- Rubinshtein, S.L. (2002). *Osnovy obshchei psikhologii [The Fundamentals of General Psychology]*. St.Petersburg: Piter [in Russian].
- Shynkaruk, V.I. (Ed.) (2002). *Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk [Philosophical Encyclopedic Dictionary]*. Kyiv: Abrys [in Ukrainian].
- Akin, L. (2017). A Study of the Effects of Thinking Maps® on the Achievement of Students in Middle Class Science: *Doctor's thesis*. Columbus State University.
- Alloway, T.P., Bibile, V., & Lau, G. (2013). Computerized Working Memory Training: Can it lead to gains in cognitive skills in students? *Computers in Human Behavior*, 29, 632–638. doi: 10.1016/j.chb.2012.10.023
- Astor, I. (2008). The Effectiveness of Thinking Maps in Improving the Achievement and Skills beyond the Knowledge among First-Grade Secondary Students in Logic Course. *Studies in Curriculum and Teaching Methods*, 132, 21–81.
- Channel, J., Carter, R., & McCarthy, M. (1996). Psychological Considerations in the Study of L2 Vocabulary Acquisition. *Vocabulary and Language Teaching*, (pp. 83–95). London, New York: Longman.
- Chien, J.M., & Morrison, A.B. (2010). Expanding in Mind's Workspace: Training and transfer effects with a complex working memory span task. *Psychonomic Bulletin and Review*, 17(2), 193–199. doi: 10.3758/PBR.17.2.193
- Clark, J.M., & Paivio, A.A. (1987). Dual Coding Perspective on Encoding Processes. *Imagery and Related Mnemonic Process. Theories, Individual Differences, and Applications*. M. McDaniel, M. Pressley (Eds.). Retrieved from <https://www.springer.com>
- Conway, A.R.A., Kane, M.J., & Engle, R.W. (2003). Working Memory Capacity and its Relation to General Intelligence. *Trends in Cognitive Sciences*, 7(12), 547–552. doi: 10.1016/j.tics.2003.10.005
- Hassan, S.R., Rosli R., & Zakaria, E. (2016). The Use of i-think Map and Questioning to Promote Higher-Order Thinking Skills in Mathematics. *Creative Education*, 7(7), 1069–1078. doi: 10.4236/ce.2016.77111
- Huang, L. (2015). Grouping by Similarity is Mediated by Feature Selection: Evidence from the Failure of Cue Combination. *Psychonomic Bulletin and Review*, 22(5), 1364–1369. doi: 10.3758/513423-015-0801-z
- Jaeggi, S.M., Buschkuhni, M., Jonides, J., & Shah, P. (2011). Short- and Long-term Benefits of Cognitive Training. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 108(25), 10081–10086. doi: 10.1073/pnas.1103228108
- Naumenko, L. (2014). *Business English Course*. Kyiv: Logos [in English].
- Rosch, E. (1983). Prototype Classification and Logical Classification. *The Two Systems. New Trends in Conceptual Representation Challenges to Piaget's Theory?* (pp. 73–86), Hillsdale: Lawrence Erlbaum Publ.

- Shipstead, Z., Redick, T.S., & Engle, R.W. (2012). Is Working Memory Training Effective? *Psychological Bulletin*, 138(4), 628–654. doi: 10.1037/a0027473
- Snider, J.G. & Osgood, C.E. (Eds.) (1969). *Semantic Differential Technique*. Chicago: Aldine Publ.
- Solso, R. (2001). *Cognitive Psychology*. Boston: Allyn & Bacon.
- Thurstone, L. (1999). *The Nature of Intelligence*. Abingdon-on-Thames: Routledge.
- Vovk, Y.I. (2012). Cognitive Approach to Language Teaching. *European Researcher*, 35(11-3), 2056–2059.
- Wierzbicka, A. (1972). *Semantic Primitives*. Frankfurt/M.: Athenaum-Verl.

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена вивченню передумов застосування когнітивного підходу у навчанні англійської термінологіки предметної галузі «мікроекономіка» студентів нефахових вишів. Розглянуті такі поняття, як «когніція», «пам'ять», «увага», «мислення», «інтелект», які забезпечують розумову діяльність студента в процесі навчання. Напрацьована система когнітивно орієнтованих вправ з вивчення англійської економічної термінологіки, яка містить сім типів: вправи на вибір потрібної лексичної інформації, групування, здогадку з контексту, логічне мислення, мовну гру, формулювання наукових дефініцій, асоціативне мислення, вирішення проблемної ситуації, і ґрунтується на логічних операціях порівняння, ототожнення, поділу / диз'юнкції, об'єднання / кон'юнкції, аналізу і синтезу, абстрагування, узагальнення, класифікації, типологізації, категоризації, концептуалізації, умовиводу, формулювання понять і суджень. Вправи відібрані за тематичним принципом (за темою «Marketing» з авторського посібника «Business English Course») і складають такі різновиди: визначення ключового слова, визначення зайвого слова, множинний вибір, віднаходження потрібної назви, групування слів за семантичною узгодженістю, здогадка з контексту, формулювання дефініцій, розгадування кросворду, заповнення радіальної діаграми ментальної карти мовними реакціями-асоціаціями на слово *marketing*, вирішення наближеної до реальної проблемної ситуації, пов'язаної з маркетинговою діяльністю, в малій групі і формулювання ділової пропозиції. Відібрані вправи розвивають евристичні здібності, аналітичні вміння, логіку мислення та творчу уяву учнів, полегшують запам'ятовування, посилюють увагу, активізують предметні знання та знання іноземної мови, сприяють засвоєнню нових знань, структурують інформацію у мовній та візуальній формах, стимулюють дослідницьку діяльність.

Ключові слова: когнітивний підхід, термінологіка, предметна галузь «мікроекономіка», логічні операції мислення, когнітивна методика.

Науменко Людмила, Олийнык Оксана. Когнитивный подход в обучении студентов английской терминологии предметной сферы «микроэкономика»

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена изучению предпосылок применения когнитивного подхода в обучении английской терминологии предметной сферы «микроэкономика» студентов неспециальных вузов. Рассмотрены такие понятия, как «когниция», «память», «внимание», «мышление», «интеллект», которые обеспечивают умственную деятельность студента в процессе обучения. Нарботана система когнитивно ориентированных упражнений для изучения английской экономической терминологии, которая включает семь типов: упражнения на выбор нужной лексической информации, группирование, догадку из контекста, логическое мышление, формулирование научных дефиниций, решение проблемной ситуации, и базируется на логических операциях сравнения, отождествления, разделения / дизъюнкции, объединения / конъюнкции, анализа и синтеза, абстрагирования, обобщения, классификации, типологизации, категоризации, концептуализации, умозаключения, формулирования понятий и суждений. Упражнения отобраны за тематическим принципом (за темой «Marketing» из авторского пособия «Business English Course») и состоят из таких видов: определение ключевого слова, определение лишнего слова, множественный выбор, поиск нужного названия, группирование слов за семантической согласованностью, догадка из контекста, формулирование дефиниций, разгадывание кросворда, заполнение радиальной диаграммы ментальной карты языковыми реакциями-ассоциациями на слово marketing, решение приближенной к реальной проблемной ситуации, связанной с маркетинговой деятельностью, в малой группе и формулирование делового предложения. Отобраные упражнения развивают эвристические способности, аналитические умения, логику мышления и творческое воображение учеников, облегчают запоминание, усиливают внимание, активизируют предметные знания и знания иностранных языков, способствуют усвоению новых знаний, структурируют информацию в языковой и визуальной формах, стимулируют исследовательскую деятельность.

Ключевые слова: когнитивный подход, терминология, предметная сфера «микроэкономика», логические операции мышления, когнитивная методика.

Mixing and switching of speech codes of Ukrainian emigration (on the example of memoirs and epistolary works by Ulas Samchuk)

Змішування та перемикання мовленнєвих кодів української еміграції (на прикладі мемуарних та епістолярних творів Уласа Самчука)

Mariia Panhelova

Ph.D. in Philology

Марія Пангелова

кандидат філологічних наук

E-mail: pangelova1985@gmail.com

orcid.org/0000-0002-2240-7122

Researcher I: P-2636-2018

*Pereiaslav-Khmelnytskyi
Hryhorii Skovoroda State
Pedagogical University*
✉ 30, Sukhomlynskyi Str.,
Pereiaslav-Khmelnytskyi,
Ukraine, 08401

*ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний
університет імені Григорія
Сковороди»*
✉ вул.Сухомлинського 30,
м. Переяслав-Хмельницький,
Україна, 08401

Original manuscript received February 15, 2018

Revised manuscript accepted October 20, 2018

ABSTRACT

The problem of switching and mixing codes is extremely relevant in foreign and domestic linguistic science over the past decades. In this case, if code-switching is understood by all researchers more or less equally (switching from one language to another within a single text – dialog or monologue), then by mixing the code (code-mixing), the case looks much more complicated. The term «mixing of codes» is understood by different researchers in fundamentally different ways: from the introduction into one language of the elements of another language in almost unlimited quantities and in the unadapted

(phonetically and grammatically) form before switching codes within the same sentence, that is, the kind of switching codes (the second approach thus postulates the process of speaking in two languages and removes the fundamental difference between switching codes and mixing codes).

The study of the mixing of speech codes is an interesting and promising branch of research on the theory of language contacts. Among the fundamental works on this subject should be the study of P. Muysken (Muysken, 2000), where he provides a detailed typology of situations of mixing language codes. In linguistic research, there is a widespread practice of using «mixing codes» and «switching codes» as interchangeable, as well as a series of studies where the term «mixing codes» is used to describe and switch codes and massive borrowings. While the term «switching codes» emphasizes the transition of bilingual from one grammatical system to another, the term «mixing codes» implies the presence of hybrid forms associated with both grammars. In other words, mixing codes emphasizes the formal aspects of linguistic structures or linguistic competence, while code switching emphasizes linguistic performance.

The psycho-linguistic direction concerning the study of the switching of speech codes among the bilingual environment explains which aspects of the linguistic competence of bilinguals allow them to modify the codes. Often, the choice of a foreign language involves a waiver of the synonymous form in the language of the successor of the language, thus opposed to an alternative way of expressing communicative intentions in a foreign language.

The purpose of our scientific studio is to present function the mixing and switching codes on the materials of the memoirs («Planet DP») and the epistolary works of Ukrainian writers-emigrants in Canada, in particular, by Ulas O. Samchuk with his colleagues, publishers, etc. The main methods of research used were: the method of comparative analysis, which allows to detect English-language infusions as units of English, which determine the national-cultural specificity of the English language; the method of component analysis, which allowed to reveal the semantic interrelations of British realities; descriptive method and method of content analysis. In the course of the study, we came to the conclusion that the addressee and addressees, real masters of the artistic word, almost do not allow the English language to be spoken in Ukrainian, or such spraying is deliberately used and is a means of language play.

Key words: switching language code, mixing speech codes, language contact, epistol, memoir.

Вступ

Предметом вивчення психолінгвістики є «співвідношення особистості зі структурою та функціями мовленнєвої діяльності

та мовою як головною «твірною» образу світу людини», «розгляд особливостей роботи механізмів породження та сприйняття мовлення» (Леонтьев, 1997: 18–19).

Перехід мовознавчої науки від структурно-функціональної парадигми до когнітивної розширив межі дослідження одиниць мови за рахунок включення національно-культурних асоціацій, властивих цим одиницям у процесі їх функціонування у певному лінгвокультурному середовищі, що уможливило переклад національно-маркованої лексики з урахуванням досягнень лінгвокультурології. Активізація процесів міжкультурного спілкування та виявлення у мовах різних народів специфічних національно-маркованих компонентів сприяли розгляду мови як феномена культури, а лексичних одиниць – як засобу відображення національно-культурної інформації. В умовах сьогодення національно-культурна специфіка мови досліджується у межах різних галузей мовознавства: когнітології (Попова, 2007; Evans, 2007; Hopp & Schmid, 2013), лінгвокультурології (Алефіренко, 2010; Bochner, 2013; Metge, 2013; Suvorova & Polyakova, 2018), лінгвокраїнознавства (Гапонів, 2005) та психолінгвістики (Ахутіна, 1985; Леонтьев, 2005; Швець, 2017: 201).

Проблема перемикання кодів є надзвичайно актуальною та широко обговорюваною в зарубіжній та вітчизняній психолінгвістиці впродовж останніх десятиріч. Процеси мовного контактування, що наявні в епістолярних та мемуарних текстах письменника української еміграції Уласа Самчука на регулярній основі, ще не були предметом спеціального вивчення. Отже, нерозв'язаність означеної проблеми у сучасній лінгвістичній науці зумовила актуальність означеного дослідження.

Метою нашої статті є представлення функціонування змішування та перемикання кодів у мовленні українських письменників-емігрантів на матеріалах мемуарних творів та приватних кореспонденцій.

Методи дослідження

У статті для вивчення функціонування змішування та перемикання кодів на матеріалах мемуарних («Плянета Ді-Пі») та епістолярних творів українських письменників-емігрантів у Канаді, зокрема Уласа Олексійовича Самчука з його колегами по

перу, видавцями використано як основні метод спостереження, порівняльного аналізу, описовий метод та метод контент-аналізу. На різних етапах дослідження послуговувалися методом функціонального аналізу для визначення стилістичного навантаження лексичних одиниць.

Для дослідження матеріалу в статті використовується метод контент-аналізу з метою формування стислого та загального викладу досліджуваного явища. Метод контент-аналізу передбачав розбивку матеріалу на смислові блоки, транскрипцію матеріалу, класифікацію, узагальнення тощо.

Контент-аналіз листів У. Самчука (всього було проаналізовано епістоли до 5 різних адресатів періоду 1950–1965 рр.) засвідчив той факт, що учасники листування, високоосвічені та культурні люди, які майже не допускають у мовленні українською мовою англійських вкраплень, або такі вкраплення використовуються навмисне та слугують засобом мовної гри. Водночас, на підставі здійсненого контент-аналізу можемо зробити висновки про те, що чисельні вкраплення англійською мовою не можуть бути зрозумілими українськими читачами, які не володіють англійською мовою, а роль вкраплень у книзі мемуарів «Плянета Ді-Пі» очевидно велика, можна припустити, що ймовірною аудиторією У. Самчука є українські емігранти Америки, Канади та Німеччини, скоріше ніж його співвітчизники, що лишилися в Україні.

Результати та дискусії

Явища перемикання та змішування кодів являють собою надзвичайне зацікавлення для сучасних вчених. Означеній проблематиці була присвячена праця Є. Проценко «Проблема перемикання кодів у зарубіжній лінгвістиці» (Проценко, 2004), де було подано огляд поглядів та підходів зарубіжних дослідників щодо вивчення означеної проблеми. Перемикання мовних кодів визначається як почергове використання елементів двох або більше мов у рамках одного комунікативного акту більш або менш двомовним мовцем (Проценко, 2004: 123). Є. Проценко зазначає, що першим у цій сфері став У. Вайнрах. Слідом за У. Вайнрахом виділяються три основні комплекси факторів перемикання кодів або три напрями дослідження: зовнішні, екстралінгвістичні «on the spot» або соціолінгвістичні; внутрішні, психолінгвістичні та,

нарешті, власне лінгвістичні серед яких найчастіше розглядаються граматичні, синтаксичні або структурні питання. Зарубіжні дослідники дійшли висновку про те, що скласти вичерпний перелік соціальних сфер перемикання кодів (the domains for codeswitching) є практично неможливим. Дослідниками неодноразово підкреслювалось, що кодове перемикання може виконувати функцію етнічної ідентифікації (Myers-Scotton, 1997: 217–237). У своїй розвідці Є. Проценко враховує зарубіжних вчених, котрі займалися означеною проблематикою (Bhatt, 1997; Becker, 1999; Jacobson, 1990; Auer, 1990; Eppler, 1994; Finlayson, 1997; Goldstein, 1999; Hanse, 2000 та ін.).

Узагальнюючи сучасні зарубіжні дослідження, Є. Проценко (2004) зазначає, що, не дивлячись на чисельні дослідження стосовно проблеми перемикання кодів, до нині лишається низка невирішених питань. Одним із них є проблема диференціації термінів перемикання кодів та запозичень.

Деякі дослідники пропонують запровадити додаткові терміни, такі як змішування мов – «codemixing» (Milroy, 2004; Sridhar, 1998) або «вставне» перемикання – «insertional codeswitching» (Sankoff, 1998).

При цьому, якщо перемикання кодів (code-switching) розуміється усіма дослідниками більш або менш однаково (перехід з однієї мови на іншу в межах одного тексту – діалогічного або монологічного), то зі змішуванням кодів (code-mixing) справа виглядає значно складніше. Сам термін «змішування кодів» розуміється різними дослідниками принципово по-різному: від уведення до мовлення однієї мови елементів іншої мови у майже необмеженому обсязі та в неадаптованому (фонетично та граматично) вигляді до перемикання кодів у межах одного речення, тобто, різновиду перемикання кодів (при другому підході тим самим постулюється процес говоріння на двох мовах і знімається принципова різниця між перемиканням кодів і змішуванням кодів) (Русан, 2016: 58).

Також Є. Проценко розглядає сфери перемикання кодів. На думку автора, перемикання кодів може бути застосоване у будь-якій сфері (вдома, на роботі, в засобах масової інформації тощо). Проте, його поява зумовлена рядом чинників, найважливішими

з яких є учасники комунікації, ситуація та умови комунікації (Проценко, 2004: 123).

Опираючись на соціолінгвістичні дослідження, автор доходить висновку про те, що саме характеристики учасників грають головну партію під час вибору того чи іншого мовного коду. «С. Сільва-Корвалан дійшла висновку про те, що незалежно від оточуючих умов мовець не буде перемикає мовні коди в тому випадку, якщо це може призвести до збою комунікації або якщо йому не відомі лінгвістична компетенція та мовні вподобання інших учасників комунікації» (Проценко, 2004: 123–124).

О. Жиганова підкреслює, що явище кодового перемикає являє собою «мотивований процес, так як воно виконує певну функцію в ситуації спілкування. Змішування кодів є спонтанним, та часто відбувається всередині тісно пов'язаного словосполучення та функціонально не є мотивованим» (Жиганова, 2011: 34).

Проте, межі між змішуванням і перемикає кодів чітко не встановлені, та більшість дослідників цієї сфери не поділяють ці поняття.

Ми ж будемо розуміти під змішуванням кодів використання в мовленні неадаптованих лексичних елементів іншої мови і, тим самим, допускати можливість принципового розрізнення випадків перемикає кодів та змішування кодів.

Г. Пилипенко доходить до висновку, що перемикає кодів відбувається при більш значному переносі, що перевищує стандарти звичайної інтерференції, при цьому висловлювання чітко сигналізують про приналежність до означеної мови (Пилипенко, 2010: 72).

О. Русаков зазначає, що проблематика, пов'язана зі змішуванням та перемикає кодів, посідає означене місце в літературі, присвяченій мовним контактам. Вчений уточнює, що перш за все ці явища розглядаються з соціолінгвістичної та прагматичної точок зору, зокрема, вивчаються конкретні фактори, що впливають на появу перемикає кодів: тема бесіди, реалії, що згадуються в тексті, звернення до одного або різних співрозмовників, моменти, пов'язані з внутрішньою будовою тексту (Русаков, 1998).

Питанню перемикає кодів також присвячена студія О. Зеленіна «Тато, де моя лірка?». У праці досліджуються причини

перемикання кодів, такі як відсутність відповідного еквіваленту в словниковому складі іншої мови, забування слова в процесі мовоутворення, частотність (фреквентативність) того чи іншого слова в будь-якій мові, структурні особливості мов, соціальні, психологічні обставини. Як зазначає О. Зеленин, з точки зору передачі актуальної інформації та повсякденної комунікації досить часто необхідним та достатнім критерієм під час діалогу виявляється вкраплення іншомовного слова чи поняття (якщо передбачається, що співрозмовники знають його, знайомі з ним), ніж звернення до словника в пошуках відповідного еквіваленту (Зеленин, 2008: 472).

У статті О. Зеленин розрізняє змішування кодів на фонологічному, морфологічному, лексичному, синтаксичному та семантичному рівнях.

Як зазначає автор роботи, тип змішування кодів на фонологічному рівні досліджений не достатньо, дослідження цієї сфери стосуються переносу (трансферу) фонем з однієї мови в іншу. Їй присвячені праці М. Мюрреля (Murrell, 1966), Е. Оксаара (Oksaar, 1991), М. Шнітцера (Schnitzer, 1996), Е. Красинського (Krasinski, 1996), М. Парадіса (Paradis, 2001). Прийнято вважати, що вплив однієї мови на іншу на фонологічному рівні менш значущий, ніж на інших рівнях, але водночас, автор вважає, що фонологія може бути однією із можливих причин змішування кодів. Наприклад, у ситуаціях, в яких лексеми іншої мови являють для мовця відому складність з точки зору артикуляції, вимови, йому легше вжити лексему з іншої мови з менш проблемним (з позиції мовця) фонологічним складом (Зеленин, 2008: 473).

Морфологічне та лексичне змішування мов є, на думку О. Зеленина, найбільш дослідженим. Цьому типу змішування кодів були присвячені праці (Murrell, 1966; Burling, 1959; Lindholm, 1978; Padilla, 1978; Redlinger, 1980; Park, 1980; Meisel, 2001; Lanza, 2001 та ін.). При морфологічному змішуванні кодів відбувається поєднання (контамінація) морфем із різних мов у одному гібриді.

О. Зеленин вважає, що найбільш частотним типом синтаксичного змішування кодів є змішування порядку слів у різних мовах. Лінгвіст зазначає, що змішування іменників та дієслів у побудові фрази відображає взаємодію лексичного та синтаксичного ярусів у лінгвосвідомості мовця (Зеленин, 2008: 473–474).

Семантичне змішування кодів проявляється в тому, що білінгв використовує слово у невідповідній, невластивій означеній мові ситуації, але цілком прийнятній в іншій мові.

Досліджуючи лінгвістичні матеріали на означену тему, можна дійти до висновку, що проблема змішування та перемикавання кодів все більше приваблює зарубіжних та вітчизняних вчених.

Дослідниця Т. Ахутіна вважає, що при змішуванні кодів обидва лінгвістичні коди беруть участь лише в «словесному представленні» (при доборі слів), водночас як «механізм граматичного структурування» задіє лише один код (Ахутіна, 1985: 98). Під час перемикавання коду обидва коди активізовані як на рівні, що актуалізує поле номінації, так і в «схемі часового розгортання, що актуалізує поле предикації» (Ахутіна, 1985: 94).

П. Майскен і Р. Аппель, аналізуючи соціальні, психологічні та лінгвістичні аспекти мовного контакту на прикладі іспанської мови і мови кечуа в Андах, зміну мови між пропозиціями або фразами називають «alternational» codeswitching – чергується перемикавання коду, а включення слова або фрази всередині пропозиції називають «insertional» codeswitching – інсерційно перемикавання кодів (лат. inserto – вставляти, вкладати) (Appel & Muysken, 2005: 119). С. Томасон називає зміну коду, яка відбувається всередині пропозиції (intrasentential – інтрасентенціальний перехід) – перемикавання коду, а між пропозиціями (intersentential – інтерсентенціальний перехід) (Thomason, 2001: 132). Результати дослідження перемикавання кодів С. Томасон на прикладі американських білінгвів, які володіють ідиш і англійською мовою, мають загальнотеоретичний характер і цілком можна застосувати до нашої ситуації.

До вивчення епістолярію українського письменника канадського екзилу Уласа Олексійовича Самчука майже ніхто не звертався, лише такі вчені як В. Кузьменко (1999) та Г. Мазоха (2006) поверхово окреслили шляхи його подальшого вивчення.

У статті З. Бичко «Діалектизми як важлива риса мови художніх творів Уласа Самчука» доходить висновку, що всі ці діалектизми органічно, гармонійно поєднуються із живим народним мовленням, є тими компонентами, за допомогою яких автор надає текстові розмовного забарвлення, наближує твір до народу, розкриває світосприймання, індивідуалізує сам роман. Учений зауважує, що письменник володіє південно-західним варіантом української мови,

елементи якого зберігаються донині в системі мови української художньої літератури. Використання діалектизмів пояснюється не лише стилістичними настановами автора, але й тим, що вони є рівноправними елементами мовної організації художнього тексту (Бичко, 2000).

У досліджуваному нами приватному листуванні та книзі мемуарних спогадів «Плянета Ді-Пі» українського письменника-емігранта У. Самчука присутня велика кількість прикладів перемикання та змішування кодів. При цьому автор використовує як традиційну орфографію, так і транскрипцію, що відображає вимову цих слів.

Епістолярна спадщина У. Самчука складається з декількох пластів: один відображає життя письменника, як емігранта та майстра художнього слова в еміграції з усіма складнощами перебування в Канаді, звідки його думки линуть до спогадів, якими він живе. Інший являє собою спомини письменника про життя у Німеччині та інших країнах Європи під час Другої світової війни (книга спогадів «Плянета Ді-Пі»). Окрім двох основних сюжетних ліній увазі адресантів (читачів) пропонуються ліричні відступи, що дозволяють нам отримати панорамний огляд життя та минулого автора, та окреслюють нам життя його колег по перу на Батьківщині та різних континентах. Перед нами постає ціла галерея найрізноманітніших людських портретів, особливо тих, які представляють нам майже всі творчі хвилі української еміграції в Канаді.

І досить логічним є те, що на явища змішування та перемикання кодів ми натрапляємо у листах, що відносяться до канадського періоду листування автора, що відображає тогочасні реалії, водночас, у листах, що описують життя німецького періоду, ми скоріше натрапляємо на німецькі вкраплення. У мовленні адресата, цього періоду відсутні англійські вкраплення.

Як зазначає проф. М. Котова у монографії, присвяченій ідентичності слов'янських письменників, «тотальна домінанта англійських вкраплень у мовленнєвих характеристиках слов'янських емігрантів у англомовному оточенні Канади як показник гібридної мовної ідентичності героїв» є стилетворчою рисою ідентифікації слов'янського емігранта (Котова, 2014: 112).

Варто зауважити, що мовлення у деяких листах до таких адресатів як, М. Борецького, О. Веретенченка, І. Вовчука, Є. Маланюка, родини Погайдаків, переданий текст англійською мовою відповідно до української орфографії. Автор користується означеним прийомом не випадково, тим самим вказуючи на ступінь володіння мовою того чи іншого емігранта. Наприклад, у листі до М. Борецького від 29.05.1950 року читаємо: «Я шукав для Вас *«ашураншиста»*, але на таку велику родину просто не можна було нічого зробити» (ВРФТІЛНАН України Ф. 195. Оп. 357. Арк. 3). Або ж у листі до О. Веретенченка від 22.09.1959 року натрапляємо на таке: «Ми були два тижні на *фармі*, їздили по воду» (ВРФТІЛНАН України Ф. 195. Оп. 381 Арк. 1). У листах до І. Вовчука нам зустрічаються наступні вкраплення англійської мови: «Засадничо / моя особиста *опінія* / твір буде цікавий» (ВРФТІЛНАН України Ф. 195. Оп. 391. Арк. 4 від 04.03.1958 р.); «Не писав, бо сам викінчую *«Чого не гоїть вогонь»*, щоб скорше Вам вислати *скрипт*» (ВРФТІЛНАН України Ф. 195. Оп. 391. Арк. 5 від 24.10.1958 р.); «Щось сталося, що забули вислати мені обіцяну *рату* **£** 100.00» (ВРФТІЛНАН України Ф. 195. Оп. 391. Арк. 6 від 16.01.1959 р.). У листах до Є. Маланюка ми також маємо змогу побачити наступні англомовні вкраплення: «Ми несемо *консеквенції* за наші вірування, наші ідеали, наші погляди» (ВРФТІЛНАН України Ф. 195. Оп. 639. Арк. 5 від 31.12.1963 р.); «І чи маєте *сатисфакцію*, що я буду також замітати? Ви були поетом на 100%, я є прозаїком на 100%...» (ВРФТІЛНАН України Ф. 195. Оп. 639. Арк. 7 від 23.05.1965 р.). Наведені вище приклади демонструють метод порівняльного аналізу, який полягає у виявленні англомовних вкраплень як одиниць англійської мови, що детермінують національно-культурну специфіку англійської мови.

Очевидним видається той факт, що культура, текст (художній) людини мовця співіснують у єдиному комунікативному просторі; текст утворюється людиною як мовленнєво-розумовий продукт та являється одиницею комунікації, за допомогою якої відбувається діалог між автором та читачем як представниками означених (можливо, різних) історичних періодів, культур та / або субкультур тощо. Текст (особливо художній) – це вмістилище культури, відображення ментального простору людини та дійсності

(матеріальної та духовної), закріпленої в символах мови та за допомогою символів мови висловлювання (Янь Кай, 2016: 301).

Л. Крисін зазначає, що однією із особливостей мовленнєвої поведінки інтелігентних носіїв мови – це вміння перемикатися в процесі комунікації з одних різновидів мови на інші в залежності від умов спілкування. Ця полігосність відрізняє інтелігенцію, наприклад, від носіїв просторіч, які є моногосними та не вміють варіювати своє мовлення в залежності від ситуації (Крысин, 2001).

Полігосність забезпечується механізмом кодових перемикань, який виробляється у людини в процесі її соціалізації до культурного мовленнєвого середовища. Засвоєння системи соціальних ролей, які властиві означеному суспільству, йде у нерозривному зв'язку із засвоєнням норм мовленнєвої поведінки, що забезпечують оптимальне виконання тієї чи іншої ролі. А варіювання цих норм значною мірою є можливим лише тому, що мова надає мовцєві різноманітних засобів вираження однакових комунікативних інтенцій, і відповідних сенсів. Різноманітні засоби мовного вираження виявляються немов би притягнутими до різноманітних умов спілкування, до різних комунікативних ситуацій, до виконання тих чи інших соціальних ролей (Крысин, 2001).

Таким чином, можемо стверджувати про те, що освічені адресати здатні переключатися з однієї мови на іншу, без змішування мови, водночас, говорячи про менш інтелігентних представників української еміграції, ми маємо справу зі змішуванням кодів.

Наприклад, у книзі мемуарів «Плянета Ді-Пі» У. Самчук демонструє своє бачення стосовно об'єднання українських мистецьких сил за кордоном, активно листується. Свою позицію щодо ідеї створення «МУРу» У. Самчук занотував у вищеназваній книзі спогадів від 5 грудня 1945 р.: «Цікава, культурна, талановита людина (мовиться про І. Костецького. – М.П.) і цього хай вистачає. І прибув він з місією заангажувати мене до організації, яку вони там – Фюрт-Мюнхен-Ульм, вже створили, назвали МУР, що значить Мистецький Український Рух, а оце, через Костецького, хочуть нагородити мене титулом її голови. *O, mein Gott!!!* (Самчук, 1979: 20). Далі маємо змогу читати наступне: «Чи дасть це, питаєте, відповідь? Рішення? Не відповіді і не рішення, а свідомість. Бо ж то свідомість – завдаток пізнання. *Und fragst du noch warum dein Herz; Sich bang in deinem Busen klemmt; Warum ein unerklärter Schmerz;*

Dir alle Lebensregung hemt? Пригадується щось з «Фавста» (Самчук, 1979: 19). Або пропонуємо такий ілюстративний німецькомовний матеріал: «Увага! Увага! Америка плекає нову серію Троцьких і Бабелів. Це їх головами і їх капіталами готується нова навала на свободу «вільного світа». *Etention! Hannibal anti porte!*» (Самчук, 1979: 70); «Робили також екскурсію в гори і оглянули славетний, казковий замок – фантазію дивовижного короля Баварії Людвіка II – *Schloss Neuschwanstein*» (Самчук, 1979: 88); «Прочитав також роман «*Der Schuldtrager*» Меєра. Не маю доброї белетристики» (Самчук, 1979: 107).

Проблема змішування кодів повною мірою була представлена у творчості іншого митця української діаспори в Канаді – Івана Багряного, з яким У. Самчук вів тривале листування, і якому в одному зі своїх листів наголошував цього не робити. У листі У. Самчука до І. Багряного датованим 30.01.1950 року читаємо: «І ще одно. Оце недавно дзвонив до мене Василь Левицький і просив мене передати Вам привіти, як також просив, щоб Ви не вживали у Ваших гуморесках англо-українського жаргону. Я до його думки також цілком приєднуюсь. Не можемо вводити такої «моди» навіть, коли це стосується гумору. Англо-україн. жаргон один з найвulgарніших і зовсім нам не притаманний. З того можуть пізніше виникнути поважні мовні ускладнення, а головне, шкода Вас, як автора, бо повірте мені – це не здобуде Вам права на літературу. Ви лише змарнуєте Ваші здібності. Пишіть, працюйте... <...> Навіть не треба йти слідами Стефаніка, що до місцевого діалекту. Тут треба йти за взірцями О. Генрі, Чехова, а найкраще Марка Твейна. Різні діалекти і жаргони зовсім зникають у перекладі і що тоді лишається? <...> А знаючи мову англійську, тут для нашого брата невичерпальні скарби знання... Англійська література – найкраща у світі» (до Багряного). У. Самчук дає зрозуміти своєму колезі по перу, якими можуть бути наслідки взаємодії двох мов.

Висновки

Засоби передачі іншомовних вкраплень в мемуарних та епістолярних творах У. Самчука вказують нам на рівень освіченості та рівень володіння англійською та німецькою мовою дописувачами. Так, повні вкраплення, передані відповідно до

англійської традиції написання, характеризують вільне володіння англійською мовою учасників листування. Водночас вкраплення, що фонетично або морфологічно адаптовані українською мовою, вказують на недостатнє володіння англійською мовою учасника листування. Учасники листування, високоосвічені та культурні, майже не допускають у мовленні українською мовою англійських вкраплень, або такі вкраплення використовуються навмисне та слугують засобом мовної гри. Отже, можемо зробити висновки про те, що чисельні вкраплення англійською мовою не можуть бути зрозумілими українськими читачами, які не володіють англійською мовою, а роль вкраплень у книзі мемуарів «Плянета Ді-Пі» очевидно велика, можна припустити, що ймовірною аудиторією У. Самчука є українські емігранти Америки, Канади та Німеччини, скоріше ніж його співвітчизники, що лишилися в Україні.

Література

- Алефиренко, Н.Ф. Лингвокультурология: ценностно-смысловое пространство языка. Москва : Флинта : Наука, 2010. 288 с.
- Ахутина, Т.В. Исследование речевого мышления в психолингвистике. Москва : Наука, 1985. 240 с.
- Бичко, З. Діалектизм як важлива риса мови художніх творів Уласа Самчука. *Наукові записки. Серія: Літературознавство*. 2000. Вип. 6. С. 121–124.
- Гапонів, А.Б., Возна М.О. Лінгвокраїнознавство. Англomовні країни / за заг. ред. В.В. Бондаренко. Вінниця : Нова Книга, 2005. 464 с.
- Жиганова, А.В. Роль переключення языкового кода в рекламе. *Вестник Нижегородского государственного лингвистического университета им. Н.А. Добролюбова*. 2011. Вип. 13. С. 33–41.
- Зеленин, А. «Папа, где моя іррка?» (доминантний язык и смешение кодов в русско-финском онтобилингвизме). *Slavica Helsingiensia. С любовью к слову*. 2008. № 35. С. 469–482.
- Котова, М.Ю. Сегменты идентичности в творчестве зарубежных славянских писателей. Санкт-Петербург : Изд-во С.-Петерб. ун-та, 2014. 142 с.
- Крысин, Л.П. Современный русский интеллигент: попытка речевого портрета. *Русский язык в научном освещении*. 2001. Вип. 1. С. 90–106.
- Леонтьев, А.А. Основы психолингвистики. Москва : Смысл; Академия, 2005. 288 с.
- Кузьменко, В.І. Письменницький епістолярій в українському літературному процесі 20–50-х років ХХ ст. : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.01.01. Київ : КНУ ім. Т. Шевченко, 1999. 34 с.
- Мазоха, Г.С. Український письменницький епістолярій другої половини ХХ століття: жанрово-стильові модифікації. Київ : Міленіум, 2006. 344 с.
- Пилипенко, Г.П. Разработка вопросов интерференции и заимствования в лингвистической литературе. *Славяноведение*. 2010. Вип. 1. С. 62–73.

- Попова, З.Д., Стернин, И.А. Когнитивная лингвистика Москва : АСТ : Восток-Запад, 2007. 314 с.
- Проценко, Е.А. Проблема переключения кодов в зарубежной лингвистике. *Вестник ВГУ. Серия «Лингвистика и межкультурная коммуникация»*. 2004. Вып. 1. С. 123–127.
- Русаков, А.Ю. Северно-русский диалект цыганского языка: интерференция и переключение кодов. *Этнолингвистические исследования. Взаимодействие языков и диалектов*. 1998. Вып. 21. 162–191.
- Русан, А.В. Смещение и переключение кодов речи чешских эмигрантов. *Международный научно-исследовательский журнал*. 2016. Вып. 6(48). Часть 4. С. 56–60.
- Самчук, У. Плянета Ді-Пі: Нотатки й листи. Вінніпег : Накладом Т-ва «Волинь», 1979. 356 с.
- Швец, Т.А. Національно-маркована лексика французької мови – способи перекладу українською мовою : тези доповідей XII Міжнародної науково-практичної конференції «Психолінгвістика в сучасному світі» (26–27 жовтня 2017 року). Переяслав-Хмельницький : ФОП «Домбровська Я.М.», 2017. С. 201–203.
- Янь, Кай. Художественный текст, культура, сознание: психолінгвокультурологічний погляд. *Вопросы психолінгвістики*. 2016. Вып. 4(30). С. 298–310.
- Appel, R., & Muysken, P. (2005). *Language Contact and Bilingualism*. Amsterdam : Amsterdam University Press. DOI: 10.2307/327522
- Auer, P. (1998). *Code-switching in conversation: language, interaction and identity*. London : Routledge.
- Becker, K. (1999). Spanish/English bilingual codeswitching: a syncretic model. *Bilingual review*, 22(1), 3–31.
- Bhatt, R.M. (1997). Codeswitching, constraints, and optimal grammars. *Lingua*, 102, 223–251. [https://doi.org/10.1016/S0024-3841\(97\)00007-7](https://doi.org/10.1016/S0024-3841(97)00007-7)
- Bochner, S. (2013). *Cultures in Contacts: studies in cross-cultural interaction*. New York : Pergamon Press.
- Burling, R. (1959). Language development of a Garo and English speaking child. *Word*, 15, 45–68. DOI:10.1080/00437956.1959.11659683
- Eppler, E. (1994). Code-switching in «Emigranto». *Vienna English working papers*, 3, 75–94.
- Evans, V. (2007). *A Glossary of Cognitive Linguistics*. Edinburgh : Edinburgh University Press. <https://www.textosonlinea.com.ar/libros/Evans%20-%20A%20Glossary%20of%20Cognitive%20Linguistics%20-%202007.pdf>
- Finlayson, R. (1997). «I'll meet you halfway with language» – codeswitching functions within an urban context. *South African journal of linguistics*, 15(4), 123–135. <https://doi.org/10.1080/10118063.1997.9724121>
- Goldstein, T. (1999). One speaker, two language: book review. *Canadian Modern Language Review*, 55(4), 560–566.
- Hansen, M.-B. (2000). The syntactic and semiotic status of direct quotes with reference to French. *Transactions of the Philological Society*, 98(2), 281–323. <https://doi.org/10.1111/1467-968X.00066>
- Hopp, H., & Schmid, M. (2013). Perceived foreign accent in first language attrition and second language acquisition: The impact of age of acquisition and

- bilingualism. *Applied psycholinguistics*, 34, 361–394. <http://dx.doi.org/10.1017/S0142716411000737>
- Jacobson, R. (1990). *Codeswitching as a worldwide phenomenon*. New York : Peter Lang.
- Lanza, E. (2001). Bilingual first language acquisition: A discourse perspective on language contact in parent-child interaction. In J. Cenoz & F. Genesee (Eds.), *Trends in bilingual acquisition* (pp. 201–230). Amsterdam : John Benjamins.
- Lindholm, K. (1978). Language mixing in bilingual children. *Journal of Child Language*, 5, 327–335. <https://doi.org/10.1017/S0305000900007509>
- Meisel, J.M. (2001). The simultaneous acquisition of two first languages: Early differentiation and subsequent development of grammars. In J. Cenoz & F. Genesee (Eds.), *Trends in language acquisition research*, Vol. 1. Trends in bilingual acquisition (pp. 11–41). Amsterdam : John Benjamins. <http://dx.doi.org/10.1075/tilar.1.03mei>
- Metge, J. (2014). *Talking past each other: Problems of cross-cultural communication*. New Zealand : Victoria University Press. <https://trove.nla.gov.au/work/9641654>
- Milroy, L., & Muysken P. (1995) *One speaker, two language; cross-disciplinary perspectives on cross-switching*. Cambridge : Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511620867>
- Murrell, M. (1966). Language acquisition in a trilingual environment: Notes from a case study. *Studia Linguistica*, 20, 9–35. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9582.1966.tb00531.x>
- Muysken, P. (2000). *Bilingual Speech: A Typology of Code-mixing*. Cambridge : Cambridge University Press. <http://catdir.loc.gov/catdir/samples/cam032/99056423.pdf>
- Myers-Scotton, C. (1997). Code-Switching. In F. Coulmas (Ed.), *The Handbook of Sociolinguistics* (pp. 217–237). Oxford : Blackwell.
- Oksaar, E. (1991). *Problematik im interkulturellen Verstehen. Interkulturelle Wirtschaftskommunikation*. München : Judicium.
- Paradis, J. (2001). Do bilingual two-year olds have separate phonological systems? *International Journal of Bilingualism*, 5, 19–38. <https://doi.org/10.1177/13670069010050010201>
- Patton, M. (2002). *Qualitative Research & Evaluation Methods*. 3rd ed. Thousand Oaks, CA : Sage. 453.
- Redlinger, W.E., & Park, T.Z. (1980). Language mixing in young bilinguals. *Journal of Child Language*, 7, 337–352. <https://doi.org/10.1017/S030500090000266X>
- Sankoff, D. (1998). The production of code-mixed discourse. Proceedings of COLING-ACL '98: 36th Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics and 17th International Conference on Computational Linguistics. (pp. 8–21). Montreal, (Vol. 1.).
- Schnitzer, M.L., & Krasinski, E. (1996a). The development of segmental phonological production in a bilingual child: A contrasting second case. *Journal of Child Language*, 23, 547–571. <https://doi.org/10.1017/S0305000900008941>
- Schnitzer, M.L. (1996b). Knowledge and acquisition of the Spanish verbal paradise in five communities. *Hispania*, 79, 830–844.
- Sridhar, S.N., & Sridhar, K.K. (1980). The syntax and psycholinguistics of bilingual code mixing. *Canadian Journal of Psychology. Revue canadienne de psychologie*, 34 (4), 407–416.

- Suvorova, E., & Polyakova, L. (2018). Double inference in the processes of comprehension of russian and english discourse complicated by an idiom. *The Southeast Asian Journal of English Language Studies*, 24(2), 43–57. <http://doi.org/10.17576/3L-2018-2402-04>
- Thomason, S.G. (2001). *Language Contact*. Edinburgh : Edinburgh University Press. <http://www-personal.umich.edu/~thomason/temp/lgcont1.pdf>

Джерела

- Лист Уласа Самчука до І. Багряного від 30.01.1950 р.// (Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України) Ф. 195, № 320. Арк. 1.
- Лист Уласа Самчука до М. Борецького від 29.05.1950 р.// (Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України) Ф. 195, № 357. Арк. 3.
- Лист Уласа Самчука до О. Веретенченка від 22.09.1959 р. // (Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України) Ф. 195, № 381. Арк. 1.
- Листи Уласа Самчука до І. Вовчука від 04.03.1958 р.; 24.10.1958 р.; 16.01.1959 р. // (Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України) Ф. 195, № 391. Арк. 4, 5, 6.
- Листи Уласа Самчука до Є. Маланюка від 31.12.1963 р.; 23.05.1965 р. // (Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України) Ф. 195, № 639. Арк. 5, 7.

References

- Alefrenko, N.F. (2010) *Lingvokulturologiia: tsennostno-smyslovoe prostranstvo yazyka [Lingvo Cultural Studies: the value-semantic space of the language]*. Moscow : Flinta: Nauka [in Russian].
- Ahutina, T.V. (1985) *Issledovanie rechevogo myshleniya v psiholingvistike [The study of speech thinking in psycholinguistics]*. Moscow : Nauka [in Russian].
- Bychko, Z. (2000). Dialektizm yak vazhlyva rysa movy khudozhnikh tvoriv Ulasa Samchuka [Dialecticism as an important feature of the language of the works of Ulas Samchuk]. *Naukovi zapysky. Serii: Literaturoznavstvo – Scientific notes. Series: literary Studies*, 6, 121–124 [in Ukrainian].
- Haponiv, A.B., Vozna, M.O. & Bondarenko, V.V. (2005). *Linghvokrainoznavstvo. Anghlomovni krainy [Linguistic Studies. English-speaking countries]*. Vinnytsia : Nova Knyha [in Ukrainian].
- Zhiganova, A.V. (2011). Rol perekliuchenija yazykovogo koda v reklame [The role of code switching in advertisement]. *Vestnik Nizhegorodskogo gosudarstvennogo lingvisticheskogo universiteta im. N.A. Dobroljubova – Bulletin of the Nizhny Novgorod N.A. Dobrolubov State Linguistic University*, 13, 33–41 [in Russian].
- Zelenin, A. (2008). «Papa, gde moja lipka?» (dominantnyi yazyk i smeshenie kodov v russko-finskom ontobilingvizme) [«Daddy, where is my lipka?» (Dominant language and code mixing in Russian-Finnish ontototalism)]. *Slavica Halsingiensia. S ljubovju k slovu – Slavica Halsingiensia. With love for the word*, 35, 469–482 [in Russian].
- Kotova, M.Ju. (2014). *Segmenty identichnosti v tvorchestve zarubezhnykh slavianskikh pisatelei [Segments of identity in the work of foreign Slavic writers]*. St. Petersburg : Izd-vo S.-Peterb. un-ta [in Russian].

- Krysin, L.P. (2001) *Sovremennyj russkij intelligent: popytka rechevogo portreta* [The modern Russian intellectual: attempt of a verbal portrait]. *Russkij jazyk v nauchnom osveshhenii – Russian language in scientific light*, 1, 90–106 [in Russian].
- Leontiev, A.A. (2005) *Osnovy psiholingvistiki [Fundamentals of psycholinguistics]*. Moscow : Smysl, Akademija [in Russian].
- Kuzmenko, V.I. (1999). *Pysmennytskiy epistolarii v ukrainskomu literaturnomu protsesi 20–50-kh rokiv XX st.* [Writing epistolary in the Ukrainian literary process of the 20-50s of the twentieth century]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv : KyivNU [in Ukrainian].
- Mazokha, H.S. (2006). *Ukrainskiy pysmennytskiy epistolariy druhoi polovyny XX stolittia: zhanrovo-styliovi modyfikatsii [Ukrainian Writing Epistolium of the Second Half of the 20th Century: Genre-Style Modifications]*. Kyiv : Milenium [in Ukrainian].
- Pilipenko, H.P. (2010). *Razrabotka voprosov interferentsii i zaimstvovaniia v lingvisticheskoy literature* [Development of questions of interference and borrowing in the linguistic literature]. *Slavianovedenie – Slavic Studies*, 1, 62–73 [in Russian].
- Popova, Z.D., & Sternin, A. *Kognitivnaya lingvistika [Cognitive linguistics]*. Moscow : AST : Vostok-Zapad [in Russian].
- Protsenko, E.A. (2004). *Problema perekliucheniiia kodov v zarubezhnoy lingvistike* [The problem of switching codes in foreign linguistics]. *Vestnik VGU, Seriiia «Lingvistika i mezhkulturnaia komunikatsiia» – Bulletin of Voronezh State University, Series «Linguistics and Intercultural Communication»*, 1, 123–127 [in Russian].
- Rusakov, A.Yu. (1998). *Severno-russkiy dialekt tsyganskogo yazyka: interferentsiia i perekliuchenie kodov* [North-Russian dialect of the Gypsy language: interference and code switching]. *Etnolingvisticheskie issledovaniia. Vzaimodeystvie iazykov i dialektov – Ethnolinguistic research. Interaction of languages and dialects*, 21, 162–191 [in Russian].
- Rusan, A.V. (2016). *Smesheniie i perekliuchenie kodov rechi cheshskih emigrantov* [Mixing and switching of speech codes of Czech immigrants]. *Mezhdunarodniy nauchno-issledovatel'skii zhurnal – International Research Journal*, 6(48). Vol. 4, 56–60 [in Russian].
- Samchuk, U. (1979). *Plianela Di-Pi: Notatky i lysty [The Planet Dipi: Notes and Letters]*. Winnipeg : Nakladom T-va «Volyn» [in Ukrainian].
- Shvets, T.A. (2017). *Natsionalno-markovana leksyka frantsuzkoi movy – sposoby perekladu ukrainskoiu movoiu* [The national-language vocabulary of the French language is a way of translating into Ukrainian]. *Proceedings from ISPC'17: XII Mizhnarodna naukovopraktychna konferentsiia «Psiholingvistyka v suchasnomu sviti» – The twelfth International Scientific and Practical Conference «Psycholinguistics in modern world»* (pp. 201–203). Pereiaslav-Khmelnitsky : IE «Dombrovska Ya.M.» [in Ukrainian].
- Yan, Kay. (2016). *Khudozhestvennyi tekst, kultura, soznaniie: psikholingvokulturolohicheskiy podhod* [Art text, culture, consciousness: psycho linguistic and cultural approach]. *Voprosy psikhologvistiki – Journal of psycholinguistics*, 4(30), 298–310 [in Russian].
- Appel, R., & Muysken, P. (2005). *Language Contact and Bilingualism*. Amsterdam : Amsterdam University Press. DOI: 10.2307/327522

- Auer, P. (1998). *Code-switching in conversation: language, interaction and identity*. London : Routledge.
- Becker, K. (1999). Spanish/English bilingual codeswitching: a syncretic model. *Bilingual review*, 22(1), 3–31.
- Bhatt, R.M. (1997). Codeswitching, constraints, and optimal grammars. *Lingua*, 102, 223–251. [https://doi.org/10.1016/S0024-3841\(97\)00007-7](https://doi.org/10.1016/S0024-3841(97)00007-7)
- Bochner, S. (2013). *Cultures in Contacts: studies in cross-cultural interaction*. New York : Pergamon Press.
- Burling, R. (1959). Language development of a Garo and English speaking child. *Word*, 15, 45–68. DOI:10.1080/00437956.1959.11659683
- Eppler, E. (1994). Code-switching in «Emigranto». *Vienna English working papers*, 3, 75–94.
- Evans, V. (2007). *A Glossary of Cognitive Linguistics*. Edinburgh : Edinburgh University Press. <https://www.textosonlinea.com.ar/libros/Evans%20-%20A%20Glossary%20of%20Cognitive%20Linguistics%20-%202007.pdf>
- Finlayson, R. (1997). «I'll meet you halfway with language» – codeswitching functions within an urban context. *South African journal of linguistics*, 15(4), 123–135. <https://doi.org/10.1080/10118063.1997.9724121>
- Goldstein, T. (1999). One speaker, two language: book review. *Canadian Modern Language Review*, 55(4), 560–566.
- Hansen, M.-B. (2000). The syntactic and semiotic status of direct quotes with reference to French. *Transactions of the Philological Society*, 98(2), 281– 323. <https://doi.org/10.1111/1467-968X.00066>
- Hopp, H., & Schmid, M. (2013). Perceived foreign accent in first language attrition and second language acquisition: The impact of age of acquisition and bilingualism. *Applied psycholinguistics*, 34, 361–394. <http://dx.doi.org/10.1017/S0142716411000737>
- Jacobson, R. (1990). *Codeswitching as a worldwide phenomenon*. New York : Peter Lang.
- Lanza, E. (2001). Bilingual first language acquisition: A discourse perspective on language contact in parent-child interaction. In J. Cenoz & F. Genesee (Eds.), *Trends in bilingual acquisition* (pp.201–230). Amsterdam : John Benjamins.
- Lindholm, K. (1978). Language mixing in bilingual children. *Journal of Child Language*, 5, 327–335. <https://doi.org/10.1017/S0305000900007509>
- Meisel, J.M. (2001). The simultaneous acquisition of two first languages: Early differentiation and subsequent development of grammars. In J. Cenoz & F. Genesee (Eds.), *Trends in language acquisition research*, Vol. 1. Trends in bilingual acquisition (pp. 11–41). Amsterdam : John Benjamins. <http://dx.doi.org/10.1075/tilar.1.03mei>
- Metge, J. (2014). *Talking past each other: Problems of cross-cultural communication*. New Zealand : Victoria University Press. <https://trove.nla.gov.au/work/9641654>
- Milroy, L., & Muysken P. (1995) *One speaker, two language; cross-disciplinary perspectives on cross-switching*. Cambridge : Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511620867>
- Murrel, M. (1966). Language acquisition in a trilingual environment: Notes from a case study. *Studia Linguistica*, 20, 9–35. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9582.1966.tb00531.x>
- Muysken, P. (2000). *Bilingual Speech: A Typology of Code-mixing*. Cambridge : Cambridge University Press. <http://catdir.loc.gov/catdir/samples/cam032/99056423.pdf>

- Myers-Scotton, C. (1997). Code-Switching. In F. Coulmas (Ed.), *The Handbook of Sociolinguistics* (pp. 217–237). Oxford : Blackwell.
- Oksaar, E. (1991). *Problematik im interkulturellen Verstehen. Interkulturelle Wirtschaftskommunikation*. München : Judicium.
- Paradis, J. (2001). Do bilingual two-year olds have separate phonological systems? *International Journal of Bilingualism*, 5, 19–38. <https://doi.org/10.1177/13670069010050010201>
- Patton, M. (2002). *Qualitative Research & Evaluation Methods*. 3rd ed. Thousand Oaks, CA : Sage. 453.
- Redlinger, W.E., & Park, T.Z. (1980). Language mixing in young bilinguals. *Journal of Child Language*, 7, 337–352. <https://doi.org/10.1017/S030500090000266X>
- Sankoff, D. (1998). The production of code-mixed discourse. Proceedings of COLING-ACL '98: 36th Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics and 17th International Conference on Computational Linguistics. (pp. 8–21). Montreal, (Vol. 1.).
- Schnitzer, M.L., & Krasinski, E. (1996a). The development of segmental phonological production in a bilingual child: A contrasting second case. *Journal of Child Language*, 23, 547–571. <https://doi.org/10.1017/S0305000900008941>
- Schnitzer, M.L. (1996b). Knowledge and acquisition of the Spanish verbal paradise in five communities. *Hispania*, 79, 830–844.
- Sridhar, S.N., & Sridhar, K.K. (1980). The syntax and psycholinguistics of bilingual code mixing. *Canadian Journal of Psychology. Revue canadienne de psychologie*, 34 (4), 407–416.
- Suvorova, E., & Polyakova, L. (2018). Double inference in the processes of comprehension of russian and english discourse complicated by an idiom. *The Southeast Asian Journal of English Language Studies*, 24(2), 43–57. <http://doi.org/10.17576/3L-2018-2402-04>
- Thomason, S.G. (2001). *Language Contact*. Edinburgh : Edinburgh University Press. <http://www-personal.umich.edu/~thomason/temp/lgcont1.pdf>

Sources

- Lyst Ulasa Samchuka do I. Bahriano [Letter from Ulas Samchuk to Ivan Bahrianyi]. (1950, January 30). *Viddil rukopysnykh fondiv i tekstolohii Instytutu literatury im. T.H. Shevchenka NAN Ukrainy – Department of Handwriting Funds and Textology of the Institute of Literature named after. T. Shevchenko National Academy of Sciences of Ukraine in Kyiv*. f. 195, desc. 320. no. 1
- Lyst Ulasa Samchuka do M. Boretskoho [Letter from Ulas Samchuk to Myhailo Boretsky]. (1950, May 29). *Viddil rukopysnykh fondiv i tekstolohii Instytutu literatury im. T.H. Shevchenka NAN Ukrainy – Department of Handwriting Funds and Textology of the Institute of Literature named after. T. Shevchenko National Academy of Sciences of Ukraine in Kyiv*. f. 195, desc. 357. no. 3.
- Lyst Ulasa Samchuka do O. Veretenchenka [Letter from Ulas Samchuk to Oleksa Veretenchenko]. (1959, September 22). *Viddil rukopysnykh fondiv i tekstolohii Instytutu literatury im. T.H. Shevchenka NAN Ukrainy – Department of Handwriting Funds and Textology of the Institute of Literature named after. T. Shevchenko National Academy of Sciences of Ukraine in Kyiv*. f. 195, desc. 381. no. 1.
- Lysty Ulasa Samchuka do I. Vovchuka [Letters from Ulas Samchuk to Ivan Vovchuk]. (1958, March 4; 1959, October 24; 1959, January 16). *Viddil rukopysnykh fondiv*

i tekstolohii Instytutu literatury im. T.H. Shevchenka NAN Ukrainy – Department of Handwriting Funds and Textology of the Institute of Literature named after. T. Shevchenko National Academy of Sciences of Ukraine in Kyiv. f. 195, desc. 391. no. 4, 5, 6.

Lysty Ulasa Samchuka do Ye. Malaniuka [Letters from Ulas Samchuk to Yevhen Malanuik]. (1963, December 31; 1965, May 23). // *Viddil rukopysnykh fondiv i tekstolohii Instytutu literatury im. T.H. Shevchenka NAN Ukrainy – Department of Handwriting Funds and Textology of the Institute of Literature named after. T. Shevchenko National Academy of Sciences of Ukraine in Kyiv. f. 195, desc. 639. no. 5, 7.*

АНОТАЦІЯ

Проблема перемикання та змішування кодів є надзвичайно актуальною в зарубіжній та вітчизняній лінгвістичній науці впродовж останніх десятиріч. При цьому, якщо перемикання кодів (code-switching) розуміється усіма дослідниками більш або менш однаково (перехід з однієї мови на іншу в межах одного тексту – діалогічного або монологічного), то зі змішуванням кодів (code-mixing) справа виглядає значно складніше. Сам термін «змішування кодів» розуміється різними дослідниками принципово по-різному: від уведення до мовлення однієї мови елементів іншої мови у майже необмеженому обсязі та в неадаптованому (фонетично та граматично) вигляді до перемикання кодів у межах одного речення, тобто, різновиду перемикання кодів (при другому підході тим самим постулюється процес говоріння на двох мовах і знімається принципова різниця між перемиканням кодів і змішуванням кодів).

Дослідження змішування мовних кодів – цікава і перспективна галузь досліджень із теорії мовних контактів. Серед фундаментальних праць із цього приводу варто назвати дослідження П. Майскена (Muysken, 2000), де він подає детальну типологію ситуацій змішування мовних кодів. У лінгвістичних дослідженнях існує поширена практика використовувати терміни «змішування кодів» і «перемикання кодів» як взаємозамінні, а також є низка досліджень, де термін «змішування кодів» використовується для опису і перемикання кодів, і масових запозичень. Тоді як термін «перемикання кодів» підкреслює перехід білінгва від однієї граматичної системи до іншої, термін «змішування кодів» передбачає наявність гібридних форм, що пов'язані з обома граматиками. Іншими словами, змішування кодів підкреслює формальні аспекти мовних структур або лінгвістичної компетенції, тоді як перемикання кодів підкреслює мовну активність (linguistic performance).

Психолінгвістичне спрямування щодо вивчення перемикання мовленнєвих кодів серед білінгвального середовища пояснює які аспекти мовної компетенції білінгвів дозволяють їм змінювати

коди. Найчастіше вибір іншомовної форми передбачає відмову від наявної в системі мови наступника синонімічної форми, тим самим їй протиставляється альтернативний спосіб вираження комунікативних інтенцій іноземною мовою.

Мета нашої наукової студії полягає у представленні функціонування змішування та перемикання кодів на матеріалах мемуарних («Плянета Ді-Пі») та епістолярних творів українських письменників-емігрантів у Канаді, зокрема Уласа Олексійовича Самчука з його колегами по перу, видавцями тощо. В якості основних методів дослідження були використані: метод порівняльного аналізу, що дозволяє виявити англословні вкраплення як одиниці англійської мови, що детермінують національно-культурну специфіку англійської мови, описативний метод та метод контент-аналізу тощо.

Об'єктом дослідження є мовленнєві коди української еміграції (мемуарні та епістолярні твори Уласа Самчука).

Предмет аналізу – особливості змішування та перемикання мовленнєвих кодів української еміграції Канади (зокрема мемуарні та епістолярні твори Уласа Самчука).

В ході дослідження ми дійшли висновків, що адресат та адресанти, справжні майстри художнього слова, майже не допускають в мовленні українською мовою англійських вкраплень, або ж такі вкраплення використовуються навмисно та являються засобом мовної гри.

Ключові слова: перемикання мовного коду, змішування мовленнєвих кодів, мовний контакт, епістола, мемуаристика.

Пангелова Марія. Смешение и переключение речевых кодов украинской эмиграции (на примере мемуарных и эпистолярных текстов Уласа Самчука)

АННОТАЦИЯ

Проблема переключения и смешения кодов является чрезвычайно актуальной в зарубежной и отечественной лингвистической науке на протяжении последних десятилетий. При этом, если переключения кодов (code-switching) понимается всеми исследователями более или менее одинаково (переход с одного языка на другой в пределах одного текста – диалогического или монологического), то со смешиванием кодов (code-mixing) дело обстоит значительно сложнее. Сам термин «смешивания кодов» понимается разными исследователями принципиально по-разному: от введения в речь одного языка элементов другого языка почти в неограниченном объеме и в неадаптированном (фонетически и грамматически) виде к переключению кодов в пределах одного предложения, то есть, разновидности переключения кодов (при

втором подходе тем самым постулируется процесс говорения на двух языках и снимается принципиальная разница между переключением кодов и смешиванием кодов).

Исследование смешивания языковых кодов – интересная и перспективная область исследования теории языковых контактов. Среди фундаментальных трудов в этой области поводу следует назвать исследования П. Майскена (Muysken, 2000), где он подает подробную типологию ситуаций смешивания языковых кодов. В лингвистических исследованиях существует распространенная практика использовать термины «смешивания кодов» и «переключение кодов» как взаимозаменяемые, а также ряд исследований, где термин «смешивания кодов» используется для описания и переключения кодов, и массовых заимствований. Тогда как термин «переключения кодов» подчеркивает переход билингва от одной грамматической системы к другой, термин «смешивания кодов» предполагает наличие гибридных форм, связанные с обеими грамматиками. Иными словами, смешивания кодов подчеркивает формальные аспекты языковых структур или лингвистической компетенции, тогда как переключение кодов подчеркивает речевую активность (*linguistic performance*).

Психолингвистическое направления по изучению переключения речевых кодов в билингвальной среде объясняет какие аспекты языковой компетенции билингвов позволяют им менять коды. Чаще всего выбор иноязычной формы предусматривает отказ от имеющегося в системе языка приемника синонимической формы, тем самым ему противопоставляется альтернативный способ выражения коммуникативных интенций на иностранном языке.

Цель нашей научной статьи состоит в том, что бы представить функционирование смешивания и переключения кодов на материалах мемуарных («Планта Ди-Пи») и эпистолярных произведений украинских писателей-эмигрантов в Канаде, в частности Уласа Алексеевича Самчука с его коллегами по перу, издателями и др. В качестве основных методов исследования были использованы: метод сравнительного анализа, позволяющего выявить англоязычные вкрапления как единицы английского языка, детерминирующих национально-культурную специфику английского языка; метод компонентного анализа, который позволил выявить семантические взаимосвязи английских реалий; дескриптивный метод и метод контент-анализа.

Объектом исследования являются речевые коды украинской эмиграции (мемуарные и эпистолярные произведения Уласа Самчука).

Предмет анализа – особенности смешивания и переключения речевых кодов украинской эмиграции Канады (в частности мемуарные и эпистолярные произведения Уласа Самчука).

В ходе исследования мы пришли к выводу, что адресат и адресанты, настоящие мастера художественного слова, почти не допускают в речи на украинском языке английских вкраплений, или же такие вкрапления используются намеренно и являются средством языковой игры.

Ключевые слова: переключение языкового кода, смешивание речевых кодов, языковой контакт, эпистола, мемуаристика.

Media Phraseology and the Dynamics of the Ukrainian Language: the Psycholinguistic and Stylistic Paradoxes

Медійна фразеологія та динаміка української мови: психолінгвістичні та стилістичні парадокси

Dmytro Syzonov

Ph.D. in Philology,
Associate Professor

Дмитро Сизонов

кандидат філологічних наук,
доцент

E-mail: dm_sizonov@ukr.net
orcid.org/0000-0003-1162-2182

*Kyiv National Taras Shevchenko
University, Department of Stylistics
and Speech Communication*
✉ 60, Volodymyrska Str., Kyiv,
Ukraine, 01033

*Київський національний
університет імені Тараса
Шевченка, кафедра стилістики
та мовної комунікації*
✉ вул. Володимирська, 60, Київ,
Україна, 01033

*Original manuscript received April 12, 2018
Revised manuscript accepted October 15, 2018*

ABSTRACT

The present article involves the study of the dynamic processes of the Ukrainian language in printed and electronic mass media. Specifically, the description of functional paradoxes in the Ukrainian language is further presented in this article, with a particular focus on phraseological units (idioms) that function in mass communication. The sources of new phraseology that percolate into mass consciousness direct it through mass media and all described manipulative strategies show that the journalists like to use phraseological units and their stylistic transformations in media texts from the headline to the conclusion. The author gives scientific interpretation of the term medial phraseological unit (idiom) and its correlation with the term new phraseological unit / phraseological innovation in Ukrainian and European Linguistics. The author gives scientific interpretation of the term medial

phraseological unit (idiom) and its correlation with the term new phraseological unit / phraseological innovation in Ukrainian and European Linguistics. The research and analyzes results collected as material for innovative dictionary of new words and phraseological units (2016–2018) showed, that Ukrainian language integrates itself into the world global process, enriches itself with new lexemes thanks to the English Language, has great psycholinguistic influence from the side of active political processes and connected with the innovations development. The results of the data analysis indicate that the ratio of the new idioms to the new vocabulary in the media in Ukrainian points to the pragmatic specificity of the phraseological resources of the Ukrainian language in the twenty-first century. Comparing the corpus media phraseology in 2016 and 2017, it can be concluded that aphoristic quotations of politicians occupy a substantial place among the new phraseologisms (30% and 32% respectively), advertising slogans, including political ones (25% and 23%), calqued phraseologisms (mainly from the English language) (12% and 9%), new clichés and stamps (8% and 9%), terminological neologisms (10% and 12%), and semantically transformed phraseologisms (15%).

Key words: *idioms innovation, media linguistic analysis, media phraseology, psycholinguistic.*

Introduction

The aim of this article is to define the paradoxical psycholinguistic and stylistic processes in the modern Ukrainian mass communication that influenced the emergence of the new media phraseological idiom. It should be noted that phraseology has been amply researched in a number of previous studies. For example, Secheyay made a seminal contribution to semantic indivisibility of the phraseological idiom, Potebnya posited the idea of the inner form of the word, Vulfus referred to the idiomaticity of phraseological units, and Hornby composed a dictionary of phraseological idioms with the etymology and modern semantics of sustainable units. Phraseological innovations in different areas of social communication, psycholinguistic, and communicative linguistics are considered by Styshov (2003), Bacevych (2004), Taranenko (2015), and Pashynska (2011).

It should be noted that in the English linguistic tradition the term *idiom* is widely used as a stable expression and a precedent statement, as well as *formulaic speech* as a boilerplate phrase that is associated with different types of communication. Therefore, the use of this stylistic

resource in the different functional areas is very specific according to the purpose of communication and usage pattern.

The definition of **new phraseology (neophraseology, phraseological innovation)** as a concept depends to an extent on the content of *neologism* as a linguistic term, interpretation of which has traditionally been a subject of debate. Although definitions differ in some respects, neologism is generally considered a new word, a new meaning of the existing naming unit, or an author's personal innovation that is occasional in nature. The novelty of such naming units is in the consciousness of the mass communicant. With the common interpretation of neologism in mind, a phraseological neologism is ipso facto a fixed linguistic formation that appears and gains purchase in the language in line with the needs of the age. Arguably, mass media are the main driver and a mirror of new phraseology's inception (Shevchenko & Syzonov, 2017: 13). Importantly, phraseological innovation has not been covered by any contemporary dictionary or other lexicographic work so far. Presumably, phraseological innovation encompasses not just newly-coined fixed expressions and those born from the existing phraseology but also those expressions that are actualised under the new social conditions or borrowed from other languages.

Data and Methods

The present research is based on the theory of functional stylistics and *methods of complex interpretation of the text*. The diagnosis of texts involves searching for new words and phraseologies in the Ukrainian language on the basis of the *method of media monitoring* (Dobrosklonskaya, 2008: 30). We have chosen a wide range of Ukrainian media editions of different types, electronic and printed. Using *the continuous sampling method* on different thematic groups we recorded new words and phraseologisms, which were not previously recorded in lexicographic editions in Ukraine (thus, we used the *lexicographic method* which involves fixing and further stacking of linguistic units in a card file to the dictionary). In order for a linguistic unit to be considered a new and frequent for the Ukrainian consciousness, it should be recorded in 10 different sources in at least 10 contexts. For stylistic marking of units (e.g., positive, negative and neutral), Wolf's scale (2002) is used. In the study, stylistic parameters of new linguistic units are defined by *semantic and derivative methods*. The *method of data*

counting has objectified the thesis that $\frac{1}{4}$ of the new linguistic units are phraseologisms. The obtained results are important for proving dynamic processes in the Ukrainian language that are manifested in replenishing the active vocabulary of Ukrainian at the expense of primarily the English language.

Results

Preparing for publication the innovative dictionary «New words and phraseology in the Ukrainian media» (Shevchenko & Syzonov, 2017), we tried to collect the most complete registry of neolexis and neophraseology in the mass communication in Ukraine. The convincing point is the availability of the wide range of media sources (the total of 44), allowing for an objective screening of new linguistic units (Figure 1).

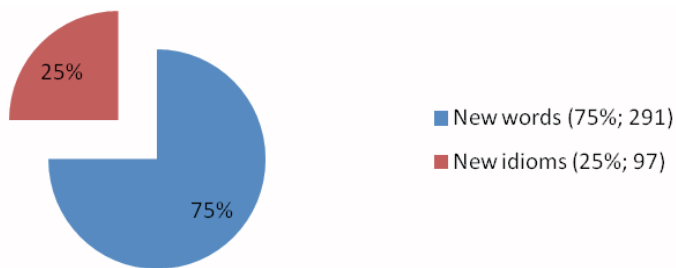

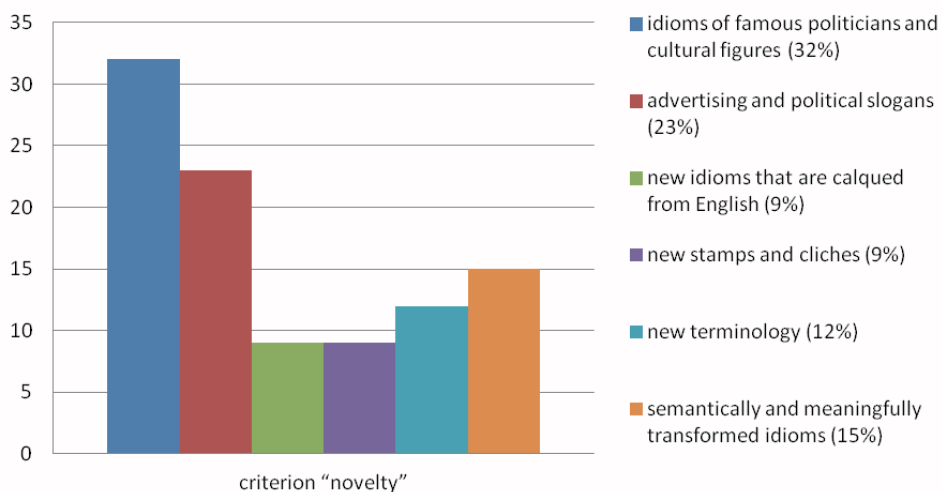
Figure 1. *New words & idioms**

* «New words and phraseology in the Ukrainian media / L. Shevchenko & D. Syzonov» (issue 1; year 2016)

The main criterion is the «novelty», which is defined in the innovation dictionary quite clearly: absence of new words / idioms in dictionaries, frequent use in the media texts (at least ten times), verbal designation of a new phenomenon or event, replication of the neo-unit in the broad context outside the mass-media style.

Out of 388 new collected units that are represented in the dictionary, 97 are new idioms, of which almost a third (32%) are the quotations of politicians, 23% – advertising slogans, 9% – calque phraseological idioms borrowed mainly from the English language, 9% – new clichés and stamps of the official-business style, 12% – terminological neologisms and 15% are semantically transformed idioms.

It is also noteworthy that in 2017 the trend for an emergence and operation of new idioms in mass communication remains to be unchanged (see comparative table). New phraseological sources in the media remain to be political processes, advertising, the English language (remember the concept of the language imperialism developed by the American scientist R. Phillipson), as well as the media itself, which actively replicate the traditional phraseology in the transformed version, when their meaning and semantics vary depending on the actual realities (Figure 2).

Figure 2. *Types of new idioms in the Ukrainian media**

* «New words and phraseology in the Ukrainian media / L. Shevchenko & D. Syzonov» (issue 1; year 2016)

In fact, we can argue about the appearance of new phraseological units in the ratio of $\frac{1}{4}$ to new words encountered in the media (Table 1). The information space, in this case, is a powerful source for a replenishment of the vocabulary of the modern Ukrainian language with new idioms that are actively promoted by the mass audience and are activated in the future without the reference to time of the occurrence.

Therefore, we want to accumulate the scientific achievements concerning the understanding of phraseological innovation and propose a criterion that would take into account the peculiarities of the media development discourse of the 21st-century.

Table 1. Ratio of new idioms in 2016* and 2017**

TYPES	2016*	2017 **
Idioms characterized by the idiomatic character that also are the quotations of famous politicians, cultural figures and other famous individuals	32%	30%
Advertising and political slogans	23%	25%
New idioms that are calqued from other languages, mainly from English	9 %	12%
New stamps and cliches	9%	8%
New terminology	12%	10%
Semantically and meaningfully transformed idioms	15%	15%

* «New words and phraseology in the Ukrainian media / L. Shevchenko & D. Syzonov» (issue 1; year 2016);

** «New words and phraseology in the Ukrainian media / L. Shevchenko & D. Syzonov» (issue 2; year 2017);

According to our observations, the following can be considered as the new media idiom:

(a) idiom that emerged in the mass media field and has not been recorded by idiom's dictionaries;

(b) idioms characterized by the idiomatic character that also are the quotations of famous politicians, cultural figures and other famous individuals;

(c) advertising and political slogans that are reflected in mass consciousness and are being replicated to the broad masses;

(d) new idioms that are calqued from other languages, mainly from English and which are reflected in the Ukrainian media space;

(e) new stamps and clichés of the official-business style;

(f) new terminology of the phrase that bears the semantic stability and is actively being used in the media language;

(g) transformation of terminological combinations by means of the phenomenon of the semantic determinologization in the media;

(h) different types of metaphorical periphrase with the constant media replication;

(i) semantically and meaningfully transformed idioms that are actualized in the language of the media;

(j) allusional and reinterpreted idioms related to the category of intertextualism in the media

(k) youth slang words that have a constant reproducibility in the mass media;

(l) occasional idioms that are actively replicated in the mass media.

The corpus was based on the headlines of posts taken from Facebook and Twitter and was aimed at determining the emotions which arise in respondents reading them (Syzonov, 2017).

Discussion

The analysis of idioms in various communicative situations was the object of investigation in world science, which is represented in the form of system dictionaries (see lexicographical works Dictionary of American Idioms and Phrasal Verbs, 2005; Cambridge International Dictionary of Idioms, 1998 etc.). Researchers have recently drawn attention to the mechanisms of influence of language units on individual / mass consciousness (Botta & Chemlab, 2016; McGinnis 2002), although this problem in linguistics has always been of interest to scholars, particularly in a multidisciplinary context.

We have chosen this promising exploratory path, analyzing an idiom / a phraseologism in a psycholinguistic context in media. It is also possible to highlight new ideas which are proposed in the context of the given article: the impact of an idiom / a phraseologism on a recipient in different types of Ukrainian media in the context of Ukraine's dynamic integration processes into the European Union.

Medialinguistics involves approaches to social communication, like psychology (and syncretic sciences – psycholinguistics, suggestive linguistics, and neurolinguistics), when it comes to the analysis of mass media phraseology. As to the psycholinguistic approach, it should be clarified that such phenomena as «manipulation of media text», «influence on collective consciousness», «emotional evaluation of linguistic units in media», «information tactics», etc. are all a product of psychological methods and strategies and should be considered as controversial in the context of Ukrainian and other languages.

Considering phraseology as a certain expressive linguistic universal, German media linguists (Perrin, 2006) argue that phraseological locutions are used in mass media mostly with manipulative intent. Metaphorical, connotative, and evaluative, such units make the language

of mass media more vivid and expressive and tend to gain new shades of meaning. Besides, they may be used in the direct or modified contexts (Dobrosklonskaya, 2008: 114).

Shevchenko (2004) emphasizes the importance of phraseology in Slavic languages in the European context since the dynamics of linguistic processes depend largely on extralinguistic factors like the economic, cultural, and political development. Taranenko (2015) draws attention to the evolutionary processes in the modern age, pointing out that derivative process in lexicon and phraseology has been reflected the most widely in language transformations.

The global practice – Polish mediallynguistics and psycholinguistics specifically – has been focused on the applied aspect of the problem over the recent decade (especially when it comes to influencing collective consciousness in the context of global information warfare). The analysis of new phraseology in media texts is the object of not only linguistic but also psychological study, especially when it comes to compiling recommendations as to proper text production, the manipulative intent of a statement, logical presentation of the material with respect to time condition, etc. (Zgółkowie, 1999; Gajda, 2015). New phraseological locutions have a special purpose – they are a verbal reflection of the real situation in the society, which shows the dynamism of literary language.

We, too, gravitate toward the **modern European scientific trend**, focusing on the detailed functional analysis of linguistic units in the media landscape (as well as their effect on a mass recipient).

The semantic nature of phraseology is known to be debatable and sometimes even contradictory (Gajda, 2015: 12). Especially in the language of mass media, phraseological locutions may be used not only in their traditional meaning but also in a non-standard one to enhance expressiveness. New phraseological locutions that arose in the mass media language – in political communication, for instance – have a call to action aspect, which may affect the behaviour of people in some situations. E.g., in advertising and PR, phraseology may constitute a basis for so-called «advertising hypnosis», and in political discourse – be used in speeches and slogans.

The role of phraseology in various structural parts of media texts is a subject of debate in the modern media linguistics. Since they have the strongest semantic aspect in headlines and leads, the functional

side of phraseological locutions (traditional, transformed, and new) is a premise for creating a new breed of dictionaries – the description of such innovative dictionaries has been attempted in Ukrainian media lexicography (Shevchenko, 2014).

It is worth noting about the background knowledge of recipients in this context, meaning that idiom can be a specific marker of the social life providing that there is the relevance of the event to an author and a reader. Media is a powerful tool in the fixation and further popularization of the phraseology – both traditional and modern. Let's remember the views of Vezhbickaja (2001) who perceived phraseology as a verbal sign, which is also a part of the national culture. Those media phraseological idioms that remain in the mass consciousness regardless of they time frame in which they occurred are considered to be universal for media. Recalling the phraseological units that were trending under certain political circumstances in Ukraine, but remained in the mass consciousness of our time, having passed the semantic test of the time.

We emphasize that in the definition of the media phraseology we follow the European scientific tradition, and therefore we consider it is necessary to submit our own interpretation of this concept, to the definition of which we include both extra-and intralingual features:

a media idiom

- (1) is the language universum of the media style,
- (2) a certain mental massively-verbal code that is characterized by an authentic sense, semantic integrity, emotionality and expressiveness,
- (3) is the Slavonic language universum (Syzonov, 2017) that provides the media text with the wide stylistic potential to influence a recipient and to manipulate his mind.

In our view, the problem of identifying the idiomatic character of new phraseological units in different types of communication remains a controversial issue. This question is partially solved on the example of English, Russian, Lithuanian, French, and Spanish languages (see articles by Howarth, 1998; Knappe, 2005; Baranovskaja, 2016; Pinnavaia, 2000 etc.). The analysis of stylistic functions and psycholinguistic tactics of new phraseologisms in Ukrainian media is conducted for the first time.

We have found phraseological innovation to have the following features:

(1) fixed form; (2) high functional and stylistic variability; (3) evaluativity of a certain communicative situation; (4) a disposition to linguistic economy manifested in speakers' predilection for the most efficient means of communication, including phraseology; (5) substantial enhancement of terminological collocations and industry words the neophrasemes are based on; (6) not being included in earlier dictionaries of neologisms; (7) psycholinguistic communication basis – the ability to influence individual/mass consciousness with words.

The formation of new phraseology is affected by professional, technical, and overall cultural awareness of language speakers and the increasing importance of media (press, radio, cinema, TV, and Internet) in the current public communication.

Nowadays, the phraseology that represents certain social phenomena becomes increasingly frequent in the language of media. To understand it, recipients must have certain background knowledge. Some examples are *палити шини* (to fight for something), *майданити* (to revolt), *старший брат* (about Russia), *ворог народу* (about the one who opposes government), etc.

We believe the terminological fields the most popular and accessible to mass audience – healthcare, economy, tourism, law – have been instrumental in coining of new phraseology: *чума 20 століття*, *хвороба року*, *смертельний вірус* – from healthcare, *презумпція невинуватості*, *конституційне право*, *законна / незаконна операції* – from law, *тіньовий / сірий ринок*, *валютний курс*, *фінансова піраміда* – from economy, *гарячий тур*, *«все включено»*, *туристичний шопінг* – from tourism.

Perhaps the most frequent source of enrichment for the contemporary language's phraseology dictionary is imparting a new tone and meaning to the existing phraseological unit. To us, the main functional paradox in this context is the transformation of phraseology as a manipulative factor in mass media: «*Скільки Ахметова не годуй...*» (transformation of the Ukrainian well-known saying (idiom) «*Скільки вовка не годуй...*»), «*Даєш демократичну Європу*» (an adaptation of M. Kyvlyovyyi's slogan «*Даєш психологічну Європу*» / «*Psychological Europe Now!*»), «*Не треба кидати долари на вітер*» (stylistic transformation «*Кидати гроші на вітер*»), etc. (the examples provided are rough translations of the phraseology found on «*Gazeta.ua*», a Ukrainian Internet-media).

The phraseology originating in the 1990s jargon is still relevant and used nowadays: *бізнесова «криша», «шліфуй базар», «усіх порвати», «мокре діло»,* as well as the new 21st-century phraseology spawned by the recent events: *«нові донецькі»* (similar to *«новых русских»*), *«виловити тітушек», «золотий батон»* (as a symbol of wealth and embezzlement), etc. Such phraseology is also used in media with manipulative intent to describe the modern phenomena with references to the past.

Among the sources for coining of new phraseology are also terminological collocations (through semantic determinologisation). Taranenکو wrote about this derivation-level phenomenon: «when a terminological collocation is regularly used in its figurative meaning, we are talking about the creation of a new phraseological unit, the one that fits the needs of the age» (Taranenko, 2015: 85). Shifting from their usual scope of use into the literary language, terminological collocations lose their meaning as a term, gaining a related figurative meaning. Thus, the terminological collocation becomes a so-called semantic guide for a new phraseological unit: *отримати пропуску* (in Parliament, in Kremlin): *Екс-регіонали уже отримали пропуску і додому повертатися не збираються; перейти у наступ* (entered sports, politics and economics from military): *Європа перейшла у наступ і санкції розширюються; взяти тайм-аут* (from sports): *У переговорах взято тайм-аут* (the examples provided are rough translations of fragments taken from «День» and «Газета по-українськи»), etc.

Without a doubt, the conversational style is among the main sources of the modern phraseology too. It was the spoken word that gave us proverbs, sayings, riddles, and catchphrases. The new phraseology of mass media also originates in neologisms, youth slang, and even vernacular. The new phraseology may be as follows: *з порогу* (straight away), *зацінити* (evaluate), *на приколі* (about weird behaviour), *без базару* (in earnest), *ловити кайф* (to like something very much), *піднятися на новий левел* (to reach a new social level), etc. The facts of life (political, economic, social, in general) enrich the language with new phraseology too (collocations gain additional meaning): *голосувати двома руками* (to vote wrongfully), *з високої трибуни* (solemnly), *... як до Президента* (about someone busy and often unavailable), *без розуму* (unthinking, stupid). Colloquialisms used mostly outside of literary context may also become a source of new

phraseology: *брехати правду* (to lie), *тюхати тужу* (to go negative on someone); *прикриватися бабами* (i.e. fearing something/someone, being unwilling to accept responsibility), *забуту стрілку* (to set the time and place to meet), etc.

We stress that the majority of new phraseologisms are created and actively replicated in media. We record such phraseological innovations in the series of our dictionaries «New words and phraseology in the Ukrainian media» (Shevchenko & Syzonov, 2017) in order to reveal dynamic processes of the language which occur under the influence of extralinguistic and, particularly, psychological factors of communication.

Therefore, we deem it expedient to study and analyse comprehensively the new phraseology, especially that used in the media, which will help illustrate the dynamics of linguistic processes in the living language of the 21st century. Like no other, psycholinguistic methods help monitor the new phenomena in the language, including phraseology, which is used to manipulate mass consciousness of the Ukrainians.

Conclusions

The analysis of modern scholarly body of work on media linguistics with respect to psycholinguistic features of media communication thus shows that application of phraseology in mass media offers **great opportunities**. Linguistics know diverse interpretations of media phraseology, which is indicative of a great functional, stylistic, and psycholinguistic potential of these linguistic units in mass communication. This can be attributed to writers' efforts to mainstream the pro-active attitude or to emotionally influence the reader with their texts. In the theory of mass communication, media phraseology is not just a constituent linguistic unit. It has a wider meaning – that of a certain concept, an expressive universal, which imparts additional emotional intensity to a mass media text. We believe that coining of new phraseology is the largest functional paradox of media communication and it is aimed at fulfilling the main functions of the media – those of communication and manipulation.

References

- Bacevych, F. (2004). *Osnovy komunikatyvnoi lingvistyky [Introduction to communicative linguistics]*. Kyiv, Ukraine : Akademiya [in Ukrainian].

- Baranovskaya, I. (2015). *Naujas žodis kalbotyroje: lietuvių kalbos frazeologija [A new word in linguistics: the phraseology of the Lithuanian language]*. Vilnius, Lithuania : Naujoji šviesa [in Lithuanian].
- Botta, L., & Chemlab, E. (2016). Shared and distinct mechanisms in deriving linguistic enrichment. *Journal of Memory and Language*, 91, 117–140. <https://doi.org/10.1016/j.jml.2016.04.004>
- Dobrosklonskaya, T. (2008). *Medialingvistika: sistemyj podhod k izucheniju jazyka SMI [Medialinguistics: A systematic approach to learning the language of the media]*. Moscow, Russia : Flinta; Nauka [in Russian].
- Gajda, S. (2015). *Aktualnye zadachi stilistiki [Actual tasks of stylistics]*. *Aktualnye problemy stilistiki – Actual problems of stylistics*, 1, 5–17. Moscow, Russia : University of Moscow [in Russian].
- Howarth, P. (1998). Phraseology and secondlanguage proficiency. *Applied Linguistics*, 19, 24–44 [in English].
- Knappe, G. (2005). *Idioms and Fixed Expressions in English Language Study before 1800*. Frankfurt am Main, Germany : Peter Lang [in English].
- Mc Ginnis, M. (2002). On the Systematic Aspect of Idioms. *Linguistic Inquiry*, 33, Issue 4, 665–672. <https://doi.org/10.1162/ling.2002.33.4.665> [in English].
- Pashynska, L. (2011). *Frazeologichni neologizmy v suchasnomu ukrainskomu mas-medijnomu dyskursi [Phraseological neologisms in modern Ukrainian mass-media discourse]*. Kyiv, Ukraine : KNLU [in Ukrainian].
- Perrin, D. (2006). *Medienlinguistik*. Konstanz, Germany : Utb. [in German].
- Phillipson, R. (1992). *Linguistic Imperialism*. Oxford, UK : Oxford University Press [in English].
- Pinnavaia, L. (2000). English Idiomatic expressions: a historical pragmatic analysis. Di Martino G. & Lima M. (Eds.), *English Diachronic Pragmatics (Proceedings of the Conference held at the Istituto Universitario Suor Orsola Benincasa, Naples, 13–15 May 1999)*. Naples, Italy : CUEN, 339–352 [in English].
- Shevchenko, L. & Syzonov, D. (2017) *Novi slova ta frazeologizmy v ukrainskyh mas-media [New words and phraseologisms / idioms in the Ukrainian mass media]: dictionary*. Kyiv, Ukraine: Kyivskij universytet [in Ukrainian].
- Shevchenko, L. (2014) *Medijna leksykografija v lingvistychnij perspektyvi [Medialexicography in the linguistic perspective]*. *Actual issues of Ukrainian linguistics: theory and practice*, 28, 7–16. Kyiv, Ukraine : Kyivskij universytet [in Ukrainian].
- Shevchenko, L. (ed.) (2004). *Literaturna mova u prostori nacija'noi kultury [Literary language in the space of national culture]*. Kyiv, Ukraine : Kyivskij universytet [in Ukrainian].
- Shevchenko, L., Syzonov, D., & Dergach, D. (2014). *Medialingvistyka: slovnyk terminiv i ponjat [Medialinguistics: glossary of terms and concepts]*. Kyiv, Ukraine : Kyivskij universytet [in Ukrainian].
- Styshov, O. (2003). *Ukrainska leksyka kincja XX stolittja (na materialy movy zasobiv masovoi informacii) [Ukrainian lexis of the end of the 20th century (in the media)]*. Kyiv, Ukraine : KNLU [in Ukrainian].
- Syzonov, D. (2017). Psycholinguistic bases of media literacy: considering the issue of media texts interpretation. *Science and education*, 7, 82–88. <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2017-7-13> [in Ukrainian].
- Taranenko, O. (2015). *Aktualizovani modeli v systemi slovotvorennja suchasnoi ukrainskoi movy (kinec XX–XXI st.) [Actualized models in the system of word*

- formation of the modern Ukrainian language]. Kyiv, Ukraine : Vydavnychij dim Dmytra Burago [in Ukrainian].
- Van Dijk, T. (1997). What is Political Discourse Analysis? *Belgian Journal of Linguistics*, 11(1), 11–52. <https://doi.org/10.1075/bjl.11.03dij> [in English].
- Vezhbickaja, A. (2001). *Ponimanie kultur cherez posredstvo ključevykh slov [Understanding cultures through key words]*. Moscow, Russia : Jazyki slavjanskoj kultury [in Russian].
- Wolf, E. (2002). *Funktsionalnaia semantika otsenki [Functional Semantics of Evaluation]*. Moscow, Russia : Editorial URSS [in Russian].
- Zgółkowie, T. (1999). *Poprawność językowa a skuteczność komunikacyjna [The popularity of communication and communications]*. Wrocław, Poland : DDS [in Polish].

АНОТАЦІЯ

Дослідження передбачає вивчення динамічних процесів української мови на основі мас-медіа – друкованих та електронних. В контексті медіадосліджень передбачається опис стилістичних та психолінгвістичних парадоксів в українській мові, зокрема вивчаються фразеологічні одиниці (ідіоми), які активно функціонують в масовій комунікації. Аналізуються джерела нової фразеології, що проникають у масову свідомість, керують нею через засоби масової інформації, описані маніпулятивні стратегії, до яких вдаються журналісти у зв'язку з активним використанням фразеологізмів та їх стилістичних трансформацій у медіатекстах – від заголовка до висновку. Автором подається наукова інтерпретація поняття медійний фразеологізм (ідіома) і його кореляція з поняттям новий фразеологізм / фразеологічна інновація в українській та європейській лінгвістиці. Результати дослідження і аналізу зібраного матеріалу до інноваційного словника нових слів та фразеологізмів (2016–2018) показали, що українська мова інтегрується у світовий глобальний процес, поповнюється новими лексемами завдяки англійській мові, має великий психолінгвістичний вплив з боку активних сучасних політичних процесів, у зв'язку з розвитком інновацій. Автор з використанням статистичного методу обчислює співвідношення нових ідіом до нового лексичного складу в засобах масової інформації, що дозволяє довести прагматичну специфіку фразеологічного ресурсу української мови на поч. XXI столітті. Порівнюючи зібраний матеріал у 2016 та 2017 роках, ми дійшли висновку, що афористичні цитати політиків посідають найбільше місце серед нових фразеологізмів (30% і 32% відповідно), далі – рекламні слогани, в т.ч. політичні (25% / 23%), кальковані фразеологізми (переважно з англійської мови) (12% / 9%), нові кліше та штампи (8% / 9%), термінологічні неологізми (10% / 12%), семантично трансформовані фразеологізми (по 15%).

Ключові слова: ідіоматичні інновації, медіалінгвістичний аналіз, медіафразеологія, психолінгвістика.

Сизонов Дмитрій. Медіафразеологія і динаміка українського мови: психолінгвістичні і стилістичні парадокси

АННОТАЦІЯ

Исследование предусматривает изучение динамических процессов украинского языка на основе масс-медиа – печатных и электронных. В рамках медиаисследований предполагается описание стилістических и психолінгвістических парадоксов в украинском языке, в частности изучаются фразеологические единицы (идиомы), которые активно функционируют в массовой коммуникации. Анализируются источники новой фразеологии, которые проникая в массовое сознание, управляют им (сознанием) через СМИ, описаны манипулятивные стратегии, к которым прибегают журналисты в связи с активным использованием фразеологизмов и их стилістических трансформаций в медиатекстах – от заголовка до заключения. Автором подается научная интерпретация понятия медийный фразеологизм (идиома) и его корреляция с понятием новый фразеологизм / фразеологическая инновация в украинской и европейской лингвистике. Результаты исследования на основе собранного материала к инновационному словарю новых слов и фразеологизмов (2016–2018) показали, что украинский язык интегрируется в мировой глобальный процесс, пополняется новыми лексемами в основном из английского языка, имеет большое психолінгвістическое влияние со стороны активных современных политических процессов, в связи с развитием технических инноваций. Автор с использованием статистического метода вычисляет соотношение новых идиом к новому лексическому составу в средствах массовой информации, что позволяет доказать прагматическую специфику фразеологического ресурса украинского языка в нач. XXI века. Сравнивая собранный материал в 2016 и 2017 годах, мы пришли к выводу, что афористические цитаты политиков занимают наибольшее место среди новых фразеологизмов (30% и 32% соответственно), далее – рекламные слоганы, в т.ч. политические (25% / 23%), фразеологизмы-кальки (преимущественно из английского языка) (12% / 9%), новые клише и штампы (8% / 9%), терминологические неологизмы (10% / 12%), семантически трансформированы фразеологизмы (по 15%).

Ключевые слова: идиоматические инновации, медіалінгвістический анализ, медіафразеологія, психолінгвістика.

Semantic Structure of Concept «Macht» in German Cultural Studies: Psycholinguistic Aspect

Семантична структура концепту «macht» у німецькій лінгвокультурі: психолінгвістичний аспект

Olesia Skliarenko

Ph.D. in Philology,
Assistant Professor

Олеся Скляренко

кандидат філологічних наук,
доцент

E-mail: lesiaskliarenko82@gmail.com
orcid.org/0000-0003-3412-6560

*Pereiaslav-Khmelnytskyi
Hrygorii Skovoroda State
Pedagogical University*
✉ 30, Sukhomlynskogo Str.,
Pereiaslav-Khmelnytskyi,
Kyiv Region, Ukraine,
08401

*ДВНЗ «Переяслав-
Хмельницький державний
педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»*
✉ вул. Сухомлинського, 30,
м. Переяслав-Хмельницький,
Київська обл., Україна, 08401

Original manuscript received February 25, 2018

Revised manuscript accepted October 09, 2018

ABSTRACT

The article reveals some peculiarities of semantic structure of concept «MACHT» functioning in German cultural studies. The analyses of lexicographic objectification of the name of the concept «MACHT» has been done, which points to some peculiarities chain in conceptual way of thinking of the studied mental unit in German cultural studies. The given facts let us suggest, that the model of composites forming with derivative element – macht are productive for German lingual environment and point to their semantic actuality and high recurrence of the given mental unit in conceptual world picture. Lexical and semantic connections of concept verbalizator «MACHT» of the lexem «Macht», which were analyzed in the proposed article point to the polisemantic structure of the actual word. Collocational analyses has shown, that semantic

peculiarities of function of concept «MACHT» are actually in the word, which is its name – «Macht» and are mostly used in connection with attributes and predicates. The collocation quantity with the lexemes proves that there are some actual language collocations, where the analyzed lexeme is used in communicative area. It was established, that among the main verbalizers of the concept «MACHT» phraseological units are rather wide spread. These phraseological units objectivize all main concept slots, such as «Action», «Object of Power» and «Subject of Power». Besides we have come to conclusion that research of individual word meaning taking into consideration some association words gives the possibility not only to establish the fact of word meaning change but also to analyze the change of individual world picture of German speaking society and give some predictions about negative changes on German political stage.

As a conclusion we may say, that the proposed study establishes, that through semantic, paradigmatic, syntagmatic and phraseological collocations of the concept lexeme «Macht» the whole chain of cognitive characteristics of the mental unit may be actualized. They point to the fact, that these mental units are relevant in German world picture and in the same way of the complete German nation.

Key words: *lexeme, semantic, concept, power, German cultural study, attributive and predicative connections.*

Introduction

The dominating cognitive and discursive paradigm considers language as an important mechanism in reproducing objects of the reality as a part of the man's conceptual system that both produces and uses it. Political power as an important versatile form of relationships is fixed in semiotic sign systems. Consequently, it is fixed by language means of expression and stored as a mental concept in the native speakers' consciousness.

Thus, it is quite relevant to study a semantic structure of the concept «MACHT» in German-speaking linguo-culture, based on the psycho-linguistic aspect, because power relations as one of the key forms of social interactions in society are the focus of humanities and social sciences and are specifically fixed in native speakers' cognitive memory. However, semantic peculiarities of this linguo-cultural concept, as we know, have not been studied psycho-linguistically yet.

Power relationships as a subject of study are not new to science. Philosophical, political, sociological, psychological as well as linguistic

studies of power resulted in an independent research area – cratology (Halipov, 1999). Power as the subject of linguistic studies is mainly considered in its two aspects: as the language of power (Petrenko, 2007) as well as a mental unit that accumulates the knowledge of some forms of social interactions defined as «power relationships». However, semantic peculiarities of the concept «MACHT» in German linguo-culture and its psycho-linguistic aspect has not been an object of research. Thus, the purpose of the studies is to find out psycho-linguistic peculiarities of semantics of the concept «MACHT» in German-speaking linguo-cultural world picture. The objective is to study semantic peculiarities of power relationships conceptualization in German.

Methods and methodology of the research

To achieve the purpose of the article we use the dictionary definitions interpretation method for determining a semantic structure of the concept «MACHT», the direct components analysis method and the component analysis method for defining a semantic prototype of the concept «MACHT». To find out psycholinguistic peculiarities of the concept «MACHT» in German linguo-culture we use the subjective definitions method which allows defining new components of the meaning that can affect a person's individual world as a representative of the whole linguo-culture.

Results and Discussion

The language unit «Macht» acts as a stylistically and emotionally neutral name of the concept «MACHT» in the German language world picture. We consider the lexeme «Macht» to be the basic name of the analyzed concept in the German language world picture. It absolutely meets the requirements for the keyword of the same concept as the most highly used, semantically relevant, stylistically neutral verbal unit (Popova, 2007: 177–178). Lexical and semantic, paradigmatic and syntagmatic aspects of the keyword representing the concept «MACHT» allow us to find the ways power relationships are conceptualized in the conceptual sphere of the German people.

The lexeme «Macht» as a lexical and semantic verbalizer of the concept «MACHT» has a polysemantic structure where different dictionaries list 2 to 5 lexical meanings. The 10-volume Duden dictionary defines the lexeme «Macht» as (Duden, 2018): 1) «a set of

means and efforts that someone possesses and uses to influence others»; 2) «something that serves as a special, mysterious force or has it»; 3) «politically, socially or publicly related authority status, opportunity or freedom to determine people's behavior or relationships, or to manage them»; 4) «politically and economically powerful state»; «a powerful, influential group or class of individuals»; 5) archaic: «troops, army.» The analyzed lexeme in Duden dictionary is defined, first, according to the source of power of both personal and structural types: «a set of means and powers», «authority, opportunity, freedom»; second, according to the subject of power: «mysterious force», «state», «army»; thirdly, according to the socio-centric result, «an object's behaviour determination». The fifth lexical meaning also presents violence as a method of implementing authority. This dictionary entry focuses on social and non-social spheres of power interactions.

Wahring dictionary (Wahring, 1994) gives two lexical meanings of the word «Macht»: 1) «leadership, dominance, the right to give orders; power, strength, impact force; authority to implement one's will»; 2) «power, force». Both of the above mentioned definitions are not used in the plural. Therefore, in this dictionary the concept's name is primarily associated with sources of power influence (both personal and structural) and self-centered results of these relationships.

According to the electronic dictionary of German of the 20th century (DWDS) the lexeme that verbalizes the concept «MACHT» has four basic meanings (DWDS, 2018): 1) «the rule of people over people», specified by the meanings «a rule of one class over another class or layer, state power» and «an authority to control something or someone»; 2) «power, strength», for example: die Macht des Anpralls, der Wassermassen; die Macht der Liebe, des Glaubens; 3) «politically and economically powerful state»; 4) «a creature or mysterious force created by imagination of a human being». These definitions demonstrate that «power as domination» (Herrschaft) is considered to be the main meaning. According to Duden dictionary, the word «Herrschaft» is defined as «the right and authority to rule somebody». That is the meaning of «power as domination» is conceptualized in connection with existing structural sources as exercising influence. In addition, authority also equals force as an expression of personal sources of power and is similar to its subjects – a mysterious creature and a state. The above

mentioned definitions include both social and non-social areas where power relationships are implemented.

Bertelsmann dictionary defines the lexeme «Macht» as «a set of means and skills to carry out some personal intentions and / or to rule others or to prevent them from pursuing their plans». This definition succinctly combines both results that are expected from the power: ego-centric (fulfilling one's own will) and socio-centric (defining an object's behaviour). The power itself is associated with structural and personal sources that can be found in its subject (Bertelsmann, 1998: 264).

The analysis of the lexicographical objectification of the concept by the lexeme «Macht» indicates a number of features in conceptual understanding of this mental unit in German linguo-culture. Dictionaries show an actualization of the main generic semes of a specific semantic prototype: «Subject of power», «Result», «Resourcefulness of power». Among the specific semes the most relevant are «Causality», «Universality», «Ego-centric result of power» (particularly the seme «Will implementation»), «Socio-centric effect of power» (occasional semes «Manipulative action» and «Restricting influence»), «Sources of power of personal nature» (mainly: Fähigkeit «ability», Kraft «force»), «Structural power source» (primarily: Mittel «means», Befugnisse «authority», Möglichkeit «opportunity», Recht «right»). In addition, we have found an occasional seme of the semantic prototype «Using violence» in the lexical meaning of the word «Macht».

Actual paradigmatic relations (mainly synonyms, antonyms and derivatives) in the name of the analyzed concept of the lexeme «Macht» allow us to determine the ways this mental unit is conceptualized in the German language world picture. This lexeme is commonly found in eight synonymous rows which share similar semantic components. Specifically structured semantic rows show interpretation peculiarities of power relationships in the German worldview.

The modern German language has several synonym-hyperonyms that nominate a subject's general ability to determine an object's behaviour: «Einfluss» («influence»), «Einflussnahme» («influence»), «Einwirkung» («action»), «Wirkung» («action»), «Zusammenwirkung» («interaction»), and stylistically marked synonym-hyperonyms «Botmäßigkeit» («authority»), «Regiment» («authority»). Conceptualization of power relationships in the German linguo-culture depends on a specific type of power influence, according to some certain sub-frames. The power

in state and political sphere is nominated by the names: «Gewalt» («authority», «violence»), «Herrschaft» («domination»), «Führung» («maintenance, management»), «Staatsmacht» («state power»), «Regentschaft» («management»), «Regierung» («government»), in the military sphere as a part of the state and political subframe they mostly use the words: «Führerschaft» («command»), «Regiment» («power»). Names with a common semantic component «governance, management» are commonly used in the social sphere of relationships: «Anführung», «Leitung», «Verwaltung», «Management».

Synonymous rows of the concept's name for the lexeme «Macht» objectifies the slots in the framing model of the concept «MACHT». The slot «Subject of power» is extended by nominating participants-subjects of power: «Verwaltung» («administration»), «Führung» («officials»), «Leitung» («management»), «Behörde» («executives»), «Regierung» («government»), «Vorstand» («board, presidium»), «Obrigkeit» («leadership»), «Administration» («administration»).

In the synonymous rows the slot «Sources of power» is presented by two merits of the subject of power. The words «Kraft» («strength»), «Stärke» («force»), «Gewalt» («force»), «Können» («skills»), «Vermögen» («ability»), «Wucht» (might), «Fähigkeit» («capacity»), «Power» («force»), «Force» («strength») primarily objectify a subject's physical power. In the German dictionary of synonyms (Bertelsmann, 1998: 427) the slot «Sources of power» is expanded through defining a subject's personal qualities related to its interaction with others in the process of deploying social power relationships. The main qualities include: «Autorität» («authority»), «Durchsetzungsvermögen» («persistence»), «Ausstrahlungskraft» («action strength»), «Charisma» («charisma»), «Wirkungsvermögen» («ability to influence»), «Durchsetzungskraft» («persistence»).

The slot «Structural sources of power» is represented by the following synonyms: «Befugnis» («powers»), «Recht» («right»), «Berechtigung» («right, powers»), «Bevollmächtigung» («powers»), «Ermächtigung» («powers»), «Zuständigkeit» («competence»), «Vollmacht» («commission»), «Befehlsgewalt» («competence»), «Machtposition» («official post») correlating the ability to determine behaviour with an authorized subject's acquired obligations to exercise power.

Conceptual understanding of the slot «Ego-centric influence of power» and the node «Result of power» is also expanded. In the synonymous row the word «Macht» receives evaluation features, including «Achtung» («attention»), «Ansehen» («respect»), «Prestige» («Prestige»), «Geltung» («significance»), «Gewicht» («importance»), «Autorität» («authority, prestige»), «Ehre» («honour»), «Ruhm» («fame»), «Gnade» («cuteness»), «Massgeblichkeit» («authority») (Deutscher Wortschatz-Portal, 2018), defining power as a significant, prestigious experience that makes a subject a known and socially significant person. Ego-centric use of power is related to the subject's special privileged status found in the synonymous row with the identical seme «superiority, dominance», including: «Dominanz» («domination»), «Allmacht» («almighty») «Hegemonie» («hegemony»), «Vorherrschaft» («domination»), «Vormacht» («domination»), «Vormachtstellung» («dominant position»), «Primat» («primacy»), «Vorrangstellung» («prevailing situation») «Übergewicht» («preferred»), «Überlegenheit» («advantage»), «Oberhoheit» («supremacy»), «Übermacht» («advantage»), «Machtstellung» («positions of power»).

Analysis of synonyms and similarities for the concept makes it possible to define a number of culturally specific aspects for understanding power relationships in the German linguo-culture. First, conceptualization of power is determined by the existence of a significant number of synonyms-hyperonyms within the nominative field of the concept «MACHT». Second, a conceptual understanding of power is achieved through power relationships in certain areas of their distribution, which correlate with sub-frames. These peculiarities prove the fact that the semantic core of the concept «MACHT» lacks unity because of some specific power relationships modification in the German language world picture. It is noteworthy that the conceptualization of power is achieved by expending slots in the framing model of the concept, such slots as «Subject of power», «Sources of power», and «Result of power». Thus, the concept «MACHT» acquires some extra important senses: power is identified with its subject; personal sources of power are presented by physical (strength) and moral (persistence) qualities of its subject; structural sources of power depend on commissions; the result of power is conceptualized primarily through the subject who provides it with social importance and dominance in a society. This correlates with «power over» approach in the scientific world picture.

Based on the research into antonyms concept's names were supplemented by conceptualization peculiarities of power in the German linguo-culture. The lexeme «Macht» as a keyword of the concept forms a paradigmatic relationships within at least three antonymous rows. First, the word «Macht» is opposed to the antonymous row «Ohnmacht» («helplessness»), «Schwäche» («weak»), «Machtlosigkeit» («helplessness, powerlessness»), «Unmöglichkeit zu handeln» («inability to act») (Müller, 2000: 346). An antonymous meaning actualizes one of the slots of the analyzed concept «Personal sources of power». In addition, within the antonymous row «Anarchie» («anarchy»), «Durcheinander» («contradiction»), «Gewirr» («mess»), «Konfusion» («confusion»), «Unordnung» («mess»), «Verwirrung» («embarrassment»), «Wirrnis» («confusion»), «Wirrsal» («mess»), «Klüngel» («mess»), «Chaos» («chaos») power relationships are conceptualized by a representative of the German linguo-culture through an expected constructive socio-centric result of the power realization objectified in the slot «Power implementation result». Thirdly, the power conceptualization in the antonymous row is achieved through the subject of power: «Gegenmacht» («competitor»). Thus, antonymic relations of the concept's name objectify power as constructive interaction by identifying power with its subject, and determining personal sources of power.

Analysis of dictionaries for finding out relationships hypo-hyperonymic of the lexeme «Macht» shows categorial uncertainty and definition complexity of the concept. According to the electronic dictionary of modern German DWDS the lexeme «Macht» is a hyperonym of several lexical and semantic groups (DWDS, 2018). First, the lexeme analyzed is a generic term for the group of words with a common meaning «ability to influence someone or something»: «Machtbefugnis», «Zwang», «Allmacht», «Machtvollkommenheit»; «freedom, independence»: «Volkssouveränität», «Souveränität». The meaning of other lexical-semantic group, the hyperonym of which is the name of the concept «Macht», can be formulated as a «state, political management»: «Militärgewalt», «Polizeigewalt», «Volksmacht», «Sowjetmacht», «Staatsgewalt», «Staatsmacht», «Zentralgewalt», «Gewalt».

Lexicographical sources show that the concept's name denoted by the word «Macht» is a hyponym of notions in two groups: «Herrschaft»,

«Kraft» та «Gruppe», «Wesen». The lexemes «Herrschaft» and «Kraft» activate the semantic meaning «ability, power to influence, to act on someone or something» reflected by the generic seme «Resourceness». Whereas the words «Gruppe» and «Wesen» objectify the seme «Social interaction» which is found in the sectional approach to the concept «power» / «Macht» (DWDS, 2018).

Thus, hypo-hyperonymic connections of the lexeme «Macht» prove that representatives of the German linguo-culture conceptualize power through sources and subject. Power associated occasional signs as a social phenomenon (macro-frame 1) and the use of violence to implement it confirm the importance of «power over» paradigm in mental understanding of power in the studied language world picture.

Analysis of collocations (most frequent combination of certain words in speech) proves that the word «Macht» as the name of the concept is mainly combined with attributes and predicates. Compatibility frequency with certain lexemes shows the speech combinations where the lexeme is used in the analyzed communicative space. According to the electronic dictionary of the University of Leipzig (Deutscher Wortschatz-Portal, 2018) these collocations often (almost half of the cases) indicate a connection between power and a certain subject (seine Macht, ihre Macht), and determine the subject of power (päpstliche Macht, Macht des ..., Macht der ...); they also identify areas of power relationships, the most frequent of which includes: politische Macht (12%), militärische Macht (3,6%), wirtschaftliche Macht (3%); they provide power with qualitative or quantitative characteristics: höhere Macht (2,3%), wachsende Macht (2,4%). Predicates mainly relate power relationships with the node «Action». In particular, nearly a quarter of the cases contributes to the actualization of the slot «Obtaining power» (an die Macht kommen (5%), Macht an sich reißen (4,5%), sich an die Macht putschen (4,3%), Macht übernehmen (2%) etc.). 8.5% of the cases are objectified through the slot «Power implementation» (Macht haben (6,3%), an der Macht halten, Macht besitzen, Macht in seinen Händen haben). According to collocations of the concept's keyword, the slot «Object of power» is actualized in 7% of the cases only.

The concept «MACHT» is also well represented by phraseological units. Phraseologisms verbally objectify all major nodes of the slots «Action», «Object of power» and «Subject of power». Power conceptualization through phraseological units is characterized by the

use of such nodes of the slot «Action» as: «Need for power» (nach dem Purpur streben), «Obtaining power» (das Heft in die Hand nehmen, das Heft ergreifen / in die Hand nehmen), «Power implementation» (it also includes a cognitive quantitative feature «Having a lot of power»: alle Karten in der Hand haben , am längeren Hebel sitzen, einen langen Arm haben), «Using power», particularly the slot «Power subordinate» (unter seine Botmäßigkeit bringen [zwingen], an der Leine haben, im [in] Bann halten, im Zaume halten), «Losing power» (das Heft aus der Hand reißen [drehen, nehmen], Boden verlieren, jmdm. das Heft aus der Hand nehmen / winden), «Obeying power» (nach j-s. Pfeife tanzen, nach seiner Geige tanzen, unter dem Zepter sein, in Hand stehen), – and the node «Subject of power» (starke Hand, starker Arm).

In addition, the phraseological corpus representing verbalizers of the concept «MACHT» includes a separate cognitive domain, which correlates with the subframe «Power in state and political area». This cognitive area includes such slots as «Obtaining power» (sich zum Herrscher emporschwingen, das Staatsruder ergreifen, die Regierung antreten, zur Regierung kommen); «Implementing power» (die Zügel der Regierung ergreifen, das Zepter führen, das Zepter schwingen, am Staatsruder stehen); «It is inappropriate to use power» (seine Befugnis überschreiten, Begünstigung im Amt); «Subject of power» (die gesetzliche Autorität, öffentliche Hand, der Mann am Staatsruder). Analysis of the concept «MACHT» objectification through phraseological units shows the conceptualization of power within macro-frame «Power as a social interaction».

As for the psycholinguistic aspects of the concept «MACHT» verbalization, we carried out an experiment involving subjective definition method. There were 25 native speakers, 0 refusal, aged 21–25 participants in the experiment who identified the concept «MACHT» as: Autorität – 5, Geld – 4, Kontrolle – 4, Regierung – 3, Egoismus – 2, Gewalt – 2, Korruption – 1.

Semes ranking based on the brightness index IA (Sternin, 2017: 205) will be as follows:

Autorität – 0,2

Geld – 0,16

Kontrolle – 0,16

Regierung – 0,12

Egoismus – 0,08

Gewalt – 0,08

Korruption – 0,05

The most frequent response was the answer «Autorität» («authority») 5 and «Kontrolle» («control») 4 associated with the above mentioned slot «Sources of power» and the dictionary meaning «leadership, dominance» (Wahring, 1994).

The conceptual understanding expansion of association was achieved by involving the semes «Geld» («money») та «Korruption» («corruption»), which expanded the scope of the slot «Results of power». It is noteworthy that the dictionary meanings of the analyzed concept «MACHT» in Wahring, DWDS, Duden and Bertelsmann dictionaries do not single out a materialistic side of the lexeme «Macht», so this new feature demonstrates a psychological regeneration of modern German values. The existence of such associations in the field of German linguo-culture demonstrates, to some extent, a distrust of authority, as an instrument of control and regulation, as well as weakening of understanding the concept «Macht» as the main tool of democracy.

Conclusions

Thus, semantic, paradigmatic, syntagmatic, and phraseological relations of the concept's key name of the lexeme «Macht» can actualize a number of cognitive features on the mental level, which appear to be relevant in the language world picture of the German people. Today's meaning of the lexeme «Macht» is expanding and supplemented with new components related to some political changes in German society and is marked by materialistic units.

Research into individual meanings of words-associations makes it possible not only to see the fact of changes in word meaning but also to analyze some changes in an individual world picture of German society's representatives and show predictions for some negative changes in the current political German-speaking arena.

Perspectives for further research into this issue is comparative studies of how the concept «MACHT» functions in German-speaking and English-speaking picture of the world.

References

- Vinogradova, O.Ye., & Sternin, I.A. (2016) *Psycholingvisticheskie metody v onisanii semantiki slova* [*Psycholinguistic methods in description of word semantic*]. Voronezh: «Istoki» [in Russian].

- Gaidutchenko, L.V. (2008). Deryvatsiine pole konceptu Macht (vlada) v nimezkomovni karyni svitu [Derivation area of concept Macht (power) in German world picture]. *Problemy semantyky, pragmatyky ta kognityvnoi lingvistyky – Problems of semantics, pragmatics and cognitive linguistics*, 13, 74–80 [in Ukrainian].
- Petrenko, D.A. (2007). Osobennosti rechevoi kommunikativnoi deiatelnosti v srede politikov Germanii [Peculiarities of communicative speaking activity among German politicians]. *Prykladna lingvistyka ta lingvistichni technologii. – Applied linguistics and linguistic technologies*. Megaling-2006. (pp. 257–270) [in Ukrainian].
- Popova, S.D., & Sternin, I.A. (2007). *Kognitivnaia lingvistika [Cognitive Linguistics]*. Moscow: AST. Vostok-Zapad [in Russian].
- Rudakova, A.V. (2014). *Teoreticheskie i prykladnye problemy psicholingvisticheskoi leksikografii [Theoretical and applied problems of psycholinguistic lexicography]*. Voronezh: «Istoki» [in Russian].
- Sternin, I.A., & Rudakova, A.V. (2011). *Psicholingvisticheskoe znachenie slova i iego opisaniie. Teoreticheskie problemy [Psycholinguistic meaning of the word and its description. Theoretical problems]*. Saarbrücken: LAP Lambert Academic Publishing [in Russian].
- Sternin, I.A. (2017). Leksikograficheskoe predstavlenie psicholingvisticheskogo snachenia slova [Lexicographic imagination of word psycholinguistic meaning]. *Vestnik RUDN. Russkii i inostranyie yazyki I metodika ih prepodavaniia – Russian and foreign languages and methodology of their education*, 15, 204–214 [in Russian]. doi: 10.22363/2313-2264-2017-15-2-204-214
- Khalipov, V.F. (1999). *Kratologiya kak Sistema nauk o vlasti: monografiia [Cratology as a science about power]*. Moscow: Respublika [in Russian].
- Verlagsgruppe Bertelsmann (1993). *Bertelsmann Lexikon in 15 Bänden*. Gütersloh: Bertelsmann Lexikothek Verlag.
- Bertelsmann. Synonymwörterbuch. Sinnverwandte Wörter*. (1998). Gütersloh: Bertelsmann Verlag.
- Deutscher Wortschatz–Portal. *wortschatz.uni-leipzig.de*. Retrieved from <http://www.wortschatz.uni-leipzig.de>
- Duden. *Das große Wörterbuch der deutschen Sprache*. *duden.de/woerterbuch*. Retrieved from <http://www.duden.de/woerterbuch>
- DWDS: *Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache*. *dwds.de/woerterbuch*. Retrieved from <http://www.dwds.de/woerterbuch>
- Hoffman P., Lambon Ralph Matthew A., & Rogers Timothy T. (2013). Semantic diversity: A measure of semantic ambiguity based on variability in the contextual usage of words. *Behavior Research Methods*, 45(3), 718–730. doi: 10.3758/s13428-012-0278-x
- Müller, W. (2000). *Das Gegenwart-Wörterbuch. Ein Kontrastwörterbuch mit Gebrauchshinweisen*. Berlin, New York: Walter de Gruyter
- Wahrig. *Deutsches Wörterbuch* (1994). Gütersloh: Bertelsmann Lexikon Verlag.

АНОТАЦІЯ

Стаття розглядає особливості семантичної структури функціонування концепту «МАХТ» у німецькій лінгвокультурі, беручи до уваги його психолінгвістичний аспект. Здійснено аналіз лексикографічної

об'єктивзації назви концепту лексеми «Macht», яка вказує на ряд особливостей концептуального осмислення досліджуваного ментального утворення в німецькій лінгвокультурі. Наведені у статті факти дозволяють стверджувати, що модель утворення композитів із дериваційним елементом – *macht* є продуктивною для німецькомовного лінгвального простору та вказує на семантичну актуальність та високу рекурентність відповідного ментального утворення у концептуальній картині світу. Лексико-семантичні зв'язки вербалізатора концепту «MACHT» лексеми «Macht», що були проаналізовані у поданій статті, вказують на полісемантичну структуру відповідного слова. Колокаційний аналіз показав, що семантичні особливості функціонування концепту «MACHT» полягають у назві слова «Macht» та використовуються переважно в сполученні з атрибутами та предикатами. Частотність сполучуваності з лексемами свідчить про актуальні мовленнєві комбінації, в яких аналізована лексема використовується в комунікативному просторі. Було також встановлено, що серед основних вербалізаторів концепту «MACHT» широко представлені також фразеологічні одиниці. У них вербально об'єктивуються всі основні слоти вузлів «Дія», «Об'єкт влади» та «Суб'єкт влади». Окрім того ми довели, що дослідження індивідуальних значень слів-асоціацій дає можливість не лише констатувати певний факт зміни значення слова, а також аналізують зміну індивідуальної картини світу представників німецькомовного соціуму та дають, подекуди, прогнози відносно негативних змін на сучасній політичній німецькомовній арені. Аналіз об'єктивзації концепту «MACHT» у фразеологічних одиницях вказує на концептуалізацію владних відносин у межах макрофрейму «Влада як суспільна взаємодія». Таким чином автором статті було доведено, що через семантичні, парадигматичні, синтагматичні, фразеологічні зв'язки ключової назви концепту лексеми «Macht» актуалізується або потенційно може актуалізуватися ряд когнітивних ознак ментального утворення, які виступають релевантними в мовній картині світу німецького народу.

Ключові слова: лексема, семантика, концепт, влада, німецькомовна лінгвокультура, атрибутивні та предикативні зв'язки.

Скляренко Олеся. Семантическая структура концепта «macht» в немецкой лингвокультуре: психолингвистический аспект

АННОТАЦИЯ

Статья рассматривает особенности семантической структуры функционирования концепта «MACHT» в немецкой лингвокультуре. Был осуществлён анализ лексикографической объективации названия

концепта лекси́мы «Macht», которая указывает на ряд особенностей концептуального осмысления исследуемого ментального образования в немецкой лингвокультуре. Приведенные в статье факты указывают на то, что модель образования композитов с деривационным элементом – *tacht* продуктивен для немецкоязычного лингвального пространства и указывает на семантическую актуальность и высокую рекуррентность относительно ментального образования в концептуальной картине мира. Лексико-семантические связи вербализатора концепта «MACHT» лекси́мы «Macht», которые были проанализированы в этой статье указывают на полисемантическую структуру соответствующего слова. Колокационный анализ показал, что семантические особенности функционирования концепта «MACHT» лежат в поле названия слова «Macht» и используются преимущественно в сочетании с атрибутами и предикатами. Частота сочетаемости с лексемами свидетельствует об актуальных речевых комбинациях, в которых анализируемая лексема используется в коммуникативном пространстве. Было также установлено, что среди главных вербализаторов концепта «MACHT» широко представлены также фразеологические единицы. Они вербально объективируют все основные слоты «Действие», «Объект власти» и «Субъект власти». Кроме того, мы доказали, что исследования индивидуальных значений слов-ассоциаций дает возможность не только констатировать некий факт изменения значения слова, а также анализируют изменения индивидуальной картины мира представителей немецкоязычного социума и дают прогнозы относительно некоторых негативных изменений на современной политической арене Германии. Мы доказали, что с помощью семантических, парадигматических, синтагматических, фразеологических связей ключевого названия концепта лекси́мы «Macht» актуализируются либо потенциально могут актуализироваться ряд когнитивных признаков ментального образования, которые выступают релевантными в языковой картине мира немецкого народа.

Ключевые слова: лексема, семантика, концепт, власть, немецкоязычная лингвокультура, атрибутивные и предикативные связи.

Axiological Features of the Concept CHARM / CHARIVNIST in the English and Ukrainian Languages (Contrastive Aspect)

Ціннісні ознаки концепту CHARM / ЧАРІВНІСТЬ в англійській та українській мовах (контрастивний аспект)

Yuliia Tomchakovska

Ph.D. in Philology,
Associate Professor

Юлія Томчаковська

кандидат філологічних наук,
доцент

E-mail: yuliya.tomchakovskaya@gmail.com

orcid.org/0000-0003-0117-2704

Researcher ID: H-9451-2018

*National University
«Odessa Academy of Law»*

✉ 23, Fontanskaya doroha Str.,
Odessa, Ukraine, 65000

*Національний університет
«Одеська юридична академія»*

✉ вул. Фонтанська дорога, 23,
м. Одеса, Україна, 65000

Original manuscript received February 15, 2018

Revised manuscript accepted October 12, 2018

ABSTRACT

The article is devoted to the study of the linguo-cultural concept CHARM / CHARIVNIST in the English and Ukrainian languages. The aim of the work is to identify axiological characteristics of the CHARM / CHARIVNIST concept in English and Ukrainian Internet discourses on the basis of the text-recommendations «How to be Charming» / «Yak staty charivnoyu», etc. The object of the research is concept CHARM / CHARIVNIST as an aesthetic component of the English and Ukrainian world images; the subject – similarity, difference and contrast in the ways of verbalization of concept CHARM / CHARIVNIST in the English and Ukrainian languages and peculiarities of the discourse realization of the given concept in corresponding linguocultures.

Internal and external characteristics of the formation of the image of the CHARMING PERSON have been singled out. Internal features are semantic indicators of the concept CHARM / CHARIVNIST. External features are physical indicators of the concept and include mimic, eye contact, voice and touching features. For English-speaking recipients, such axiological feature as SELF-DEVELOPMENT or DEVELOPMENT OF PERSONALITY is important, which is foregrounded through its components: self-esteem, self-confidence, self-control, «simply-be-yourself» that appear first of all in the body language, for example, FACE (satisfaction, expressive), SMILE (genuine, big, friendly, sincerely), EYE CONTACT (direct), TOUCHING (light), HANDSHAKE (firm), and VOICE (boldness, confident, gentle, peaceful, direct). The following axiological features of the concept of CHARIVNIST in the Ukrainian texts-recommendations have been singled out: sincerity, cheerfulness, originality, with physical characteristics (eyes, voice, smile) serving as «external indicators of the charming inner world», for example, eyes as a mirror of the soul, a smile as a generator of positive fluids, etc. It has been proved that the discursive feature of SELF-DEVELOPMENT of the English concept CHARM is contrasting. It has been established that such discursive feature of the Ukrainian concept CHARIVNIST as ORIGINALITY is contrasting, and the discursive features CONFIDENCE and VPEVNENIST are integral to the two concepts.

Key words: *concept, axiological features, Internet discourse, charm, charivnist.*

Вступ

Необхідність дослідження когнітивної природи чарівності визначається тим, що це поняття давно зустрічається і широко застосовується у різних професійних сферах, таких, як публічна діяльність, менеджмент, суспільна взаємодія, реклама, кінематограф, шоу-бізнес тощо, не маючи, проте, визначеного чіткого змісту й емпірично виявлених характеристик для кожної із вказаних професійних сфер.

Складність виявлення поняття «чарівність» зумовила різні підходи до його вивчення. У царині психології масової комунікації аналізу підлягають, перш за все, риси привабливого, симпатичного, популярного й ідеального комунікатора (диктора, ведучого, шоумена тощо) (Агеичева, 2007; Müller, 2012; Ogiermann, 2009; Spencer-Oatey, 2008). З позицій лінгвокультурології та лінгвоконцептології чарівність розглядають як лінгвокультурний концепт (Карасик, 2002), який по-різному тлумачиться у різних культурах. Пошук паралелей і розходжень у когнітивно-дискурсивній

реконструкції лінгвокультурних концептів (Pinker, 2013) входить до загальної парадигми сучасних типологічних, зіставних та контрастивних студій і спрямований на визначення спільних та відмінних характеристик мовного освоєння дійсності людиною в споріднених і неблизькоспоріднених мовах та його втілення у різних типах дискурсу (Forker, 2016; Hampton & Moss, 2003; Suomela-Salmi, 2009).

Актуальність пропонованої розвідки визначається її відповідністю загальному спрямуванню сучасної лінгвістики на вивчення лінгвокультурних концептів як колективних змістовних ментальних утворень, що фіксують своєрідність відповідної культури (Shipp & alt., 2018), а також важливістю отримання науково обґрунтованих даних стосовно чарівності як загального психологічного й естетичного явища, визначення ціннісного складника концепту CHARM/ЧАРІВНІСТЬ як естетичного поняття в англійській та українській картинах світу.

Методи та методики дослідження

Під час лінгвістичного аналізу використано загальнонаукові методи (*аналіз, порівняння*) та спеціальні лінгвістичні методи: *концептуальний аналіз* – для окреслення ціннісного складника досліджуваного концепту, *контекстуально-інтерпретаційний аналіз* – для тлумачення реалізації когнітивних ознак вербалізованих концептів CHARM/ЧАРІВНІСТЬ в англійській та українській лінгвокультурах; *зіставний (контрастивний) аналіз* – для двостороннього зіставлення засобів вербалізації концептів CHARM / ЧАРІВНІСТЬ в англійській та українській мовах для виявлення контрастів його адаптації у кожній із неблизькоспоріднених лінгвокультур; *кількісний аналіз* – для визначення частотності розподілу даних в окремих підвибірках лінгвального матеріалу.

Застосування комплексу зазначених методів дозволило організувати дане дослідження наступним чином. Як об'єкт дослідження було обрано концепт CHARM / ЧАРІВНІСТЬ як естетичний компонент англійської та української картин світу. Предметом аналізу слугували подібності, відмінності та контрасти у способах вербалізації концепту CHARM / ЧАРІВНІСТЬ в

англійській та українській мовах і специфіка дискурсивного втілення даного концепту у відповідних лінгвокультурах.

Матеріалом дослідження слугувала вибірка з 36 текстів сучасного Інтернет-дискурсу (тексти-рекомендації (укр. *поради*) за типом «*How to be*» / *Як бути...*» або «*The ways of...*» / «*Способи, як бути...*») обсягом 15000 словоформ для кожної мови, які обиралися за наявністю у заголовку чи власне самому тексті лексичних одиниць, що номінують досліджуваний концепт: *charm / charming / чарівність/чарівний*.

Результати дослідження

Під концептом розуміємо ментальний комплекс, певним чином організовану різносубстратну одиницю знань, яка є включеною до свідомості людини та її колективне несвідоме (Селіванова, 2006: 112; Taylor & alt., 2011). Детальний опис структури концепту пропонує М.В. Піменова, яка виділяє в ній шість класів ознак: мотивуючі, понятійні, образні, ціннісні, оцінні і символічні (Піменова, 2007: 17). У свою чергу, В.І. Карасик, розуміючи концепт як багатовимірне ментальне утворення, виділяє три істотних ознаки концепту: понятійну, образну і ціннісну складові (Карасик, 2009: 183).

Незважаючи на різну кількість виокремлених ознак, учені погоджуються у визначенні ціннісних ознак в структурі концепту, які підкреслюють особливу значущість відповідного фрагмента світу для носіїв певної мови, ціннісне ставлення людини до того чи іншого об'єкту, поняття (Піменова, 2007: 83).

Мета даної розвідки полягає у виявленні ціннісних характеристик концепту CHARM / ЧАРІВНІСТЬ в англійській та україномовній лінгвокультурах. Мовленнєве втілення концепту CHARM в англійському Інтернет-дискурсі досліджено на матеріалі текстів-рекомендацій, які носять прагматичний характер і навчають читачів, як сформувати свій позитивний імідж в повсякденній комунікації, професійній діяльності та використовувати ціннісні ознаки даного концепту з *маніпулятивною* метою. За своєю жанровою спрямованістю тексти-рекомендації характеризуються великою різноманітністю і відрізняються певною лінгвокультурою специфікою.

Структура проаналізованих текстів-рекомендацій в англомовному інтернет-дискурсі характеризується рядом спільних рис, які полягають в «подачі» ознаки за допомогою (1) її прямої номінації у вигляді коротких бездієслівних конструкцій (напр.: «*Contagious Laugh*», «*Vocal Expression of Emotion*», «*Expressive Face*» / «*Запам'ятовування імен*», «*Зацікавленість*», «*Справжність*») або (2) її інтеграції в імперативні конструкції різного типу (напр.: *Take the positive spin! Fix your goal! Smile sincerely!* / *Завжди будь чесним, ввічливим і природним! Умій цікаво базікати про все! Усміхайся!*), які вводять подальше тлумачення ознаки і як би «нанизують» пояснення, як тренувати і застосовувати її на практиці (напр.: *Take the positive spin!* → [*People want to be around other positive people not complainers or those who always take the negative spin. If you can see the positive in situations – even better – take action towards making things more positive then you will be seen as someone of high social importance becoming much more attractive to those around you*]. Обсяг тренувальної рекомендації також може бути різним і варіюватися від трьох до десяти пропозицій.

Оскільки основною метою цього дослідження є реконструкція концепту ЧАРІВНІСТЬ в англійській і українській лінгвокультурах, ми залишаємо за межами аналізу в даній роботі особливості маніпулятивних і навчальних тактик і стратегій, характер рекомендацій (експліцитні / імпліцитні, прямі / непрямі), використання цитат історичних і сучасних відомих особистостей як опору на авторитет в своїх аргументативних прийомах і т. д.

Перейдемо до розгляду ціннісних ознак створення іміджу CHARMING PERSON в англомовних текстах.

Внутрішні ціннісні ознаки CHARMING PERSON є змістовними «індикаторами» концепту CHARM і проявляються через домінуючу ознаку SELF-DEVELOPMENT або DEVELOPMENT OF PERSONALITY, наприклад, «*For the development of personality, in other words, for self-development, we can take some measures that will transform us into great human beings*». Ознака SELF-DEVELOPMENT презентується концептами:

1. GOAL, AIM, MENTAL INSPIRATION, наприклад, «*Maybe we are busy or tired, or sometimes do not feel like working. In this case, our main problem is the lack of a definite aim. So we have to select and fix a goal before we start to work*»; «*Aim always gives*

mental inspiration and strengthens your confidence-level. However, the researchers have observed that if the aim is too flexible, it is never successful».

2. TIME, наприклад, *«Start working with enough time in your hand. Those, who take time to start a work, are, in one sense, too much optimistic. They think that though they have started late, they will be able to finish it in time»; «To answer unnecessary telephone calls, use the most unproductive time of the day, for example, before the lunch-time or before you go to the office in the afternoon».*

3. MEDITATION, наприклад, *«Meditate again in the morning. Make your work schedule for the whole day. Start your day's work with new inspiration».*

Ознака SELF-DEVELOPMENT актуалізується в таких складових, як *«self-esteem / самоповага», «self-confidence / впевненість в собі», «self-control / самовладання, володіння собою», «simply-be-yourself / просто-будь-собою».* Так, SELF-ESTEEM має бути, перш за все, здоровим (*healthy, good*), наприклад, *«You may have noticed that people with a magnetic personality are most often calm and composed. This comes from healthy self-esteem»; «Care about your appearance, because looking better helps with self-esteem (хороший зовнішній вид допомагає здоровому самоуваженню) and you must have a good self-esteem and confidence».*

Ознака SELF-CONFIDENCE, SELF-LOVE характеризується як *quiet, inspiring, convincing*, наприклад, *«Exude a quiet self-confidence», «Self-love, self-confidence and authenticity are the foundational elements of attractiveness».* Потрібно зазначити, що лексична одиниця *self-confident* в англomовній культурі має позитивну конотацію.

Ознаку SELF-CONTROL необхідно «включати» для контролю над негативними емоціями, наприклад, *«Control your anger: look for the reasons behind your anger. Take realistic measures to sweep off these reasons. Your anger and excitement will drop down soon»; «Control your tone of voice. Your voice should be gentle and peaceful, yet direct. Articulate your words clearly and project your voice. Practice giving compliments into a recorder and play it back. Does your voice sound sincere?».*

Прикладом актуалізації ознаки «SIMPLY-BE-YOURSELF» є: *«Do not concern yourself with what others think about you. You can not control what they think about you anyway, so do not worry about*

making a good impression. Simply be yourself. People appreciate your honesty when you always show your true colors».

Перейдемо до аналізу **зовнішніх ознак** створення іміджу CHARMING PERSON у досліджених текстах.

В англійській лінгвокультурі для розвитку іміджу «*charming person*» необхідно враховувати, що BODY LANGUAGE грає величезну роль в транслюванні чарівності, впевненості, наприклад: «*Body language can go a long way in making people think you are confident*».

Найважливішими в іміджі чарівної людини є такі ознаки, що вкладаються в меседжі проаналізованих текстів-рекомендацій:

(1) мімічні: FACE в цілому, яке повинно бути виразним (*expressive*) (1) «*It's also related to having an expressive face, in that the more your audience can read in your body language, the more they grasp your meaning and enjoy your company*», і може висловлювати різні почуття, наприклад *satisfaction* (2) *Your face will show your satisfaction, chest uplifted*», *pride* (3) «*So you feel proud and your face glows in pride*» і SMILE *genuine, big, friendly, sincerely*, наприклад, «*A smile is always something good, because it shows you have a nice personality and helps you feel okay*»;

(2) окулесичні: EYE CONTACT, наприклад: (1) «*Looking at people directly in the eyes gives you a certain hold over them*»; (2) «*Keep eye contact throughout the conversation. No matter what you're talking about, holding the person's eyes will make you seem more charming*»;

(3) фонаційні: VOICE (*confident, gentle, peaceful, direct, sincere*), наприклад: (1) «*A lively, expressive voice is one of the most powerful instruments in the world, especially when it's resonant and sparkles with changes of pitch, speed, and volume*», (2) «*Your voice should be gentle and peaceful, yet direct*»;

(4) гаптичні: TOUCHING (*light*), наприклад: «*During the course of the conversation, it may be appropriate to use light touching to keep it moving. You can lightly touch the person's shoulder*». І HANDSHAKE (*firm*), наприклад: «*When you meet someone, give a firm handshake and look the other person in the eye*»;

Внутрішні ціннісні ознаки ЧАРІВНОЇ ЛЮДИНИ, які виступають в ролі змістовних «індикаторів» концепту ЧАРІВНІСТЬ в українській мові, пов'язані, перш за все, з ознаками *щирість*,

душевність, життєрадісність, веселість, які є типовими душевними цінностями українців.

Ознаки ЦИРІСТЬ, ДУШЕВНІСТЬ презентуються через концепт «широка душа» наприклад: *«І, мабуть, найголовніше – будьте природними. Вся сила, вся енергія повинна йти зсередини и буті справжньою. Душевність и щирість високо цінуються в кожної особистості»; «Для хорошого спілкування, необхідно самій бути з широкою душею. У це поняття вкладаються такі якості, як відкритість, щирість, щедрість. Почни з того, що під час перерви почастуй колег пирогом власної випічки або цукерками».*

Ознаки ЖИТТЄРАДІСНІСТЬ, ВЕСЕЛІСТЬ актуалізуються через концепти «душа компанії», «центр тяжіння компанії», «зірка компанії», наприклад: *«Приваблива людина завжди знаходиться в оточенні друзів. Саме з нею колеги хочуть перекусити в обідню перерву, вона є душею компанії та бажана в будь-якому домі»; «Найважливішою характеристикою чарівності є емоційна привабливість людини. Центром тяжіння компанії стає не найкрасивіший, а хто? – Самий веселий і життєрадісний чоловік».*

Ознака ТЯЖІННЯ, ПРИТЯГАННЯ реалізуються також через концепт «магніт», наприклад: *«Привабливі жінки, ніби магніт, притягують до себе людей, причому не тільки чоловіків, а й жінок. Під чарівність привабливої особи цілком може потрапити й інша представниця слабкої статі. Люди тягнуться до того тепла, затишку, який буквально виходить від чарівних і привабливих жінок»; «Внутрішня чарівність – великий магніт. Але як будь-яке складне і чудове властивість, чарівність можна не тільки розвинути, але і втратити. І як часто в гонитві за ідеальними розмірами пропорцій свого тіла або модними нарядами ми забуваємо про свої виключно індивідуальних рисах».*

Ознака ОСОБЛІВІСТЬ, СВОЄРІДНІСТЬ презентується через концепт «родзинка», наприклад: *«Знайдіть свою Родзинку! Для того щоб розкрити свій дар, чарівність, прислухайтесь і придивіться до себе. Шукайте й обов'язково знайдете себе!»; «Знайдіть те, що виділяє Вас з усіх, прикрашає і захоплює інших, стиль, який підкреслить те прекрасне, що є в зовнішності. Побудуйте образ навколо власної родзинки, адже в будь-якій зовнішності є достоїнства і недоліки. Зрештою, поняття краси є, і у кожного на цей рахунок власні уподобання. Але будь-якому чоловікові*

подобаються тільки ті жінки, які вміло поєднують внутрішню силу і жіночу слабкість».

Зовнішні ознаки ЧАРІВНОЇ ЛЮДИНИ, які виступають в ролі фізичних «індикаторів» концепту ЧАРІВНІСТЬ в українській мові, пов'язані, перш за все, з мовою тіла: *«Покажи свою чарівність за допомогою мови тіла. Мова тіла може багато розповісти про те, наскільки Ви любите себе, і може допомогти Вам здаватися більш відкритим для інших».*

Як і в англійському інтернет-дискурсі, в україномовних текстах-рекомендаціях важливими є наступні ознаки:

(1) мімічні: ОБЛИЧЧЯ (індивідуальне), наприклад: (1) *«У будь-якому випадку, обов'язково порадьтеся з майстром. Справжні професіонали не тільки врахують індивідуальні особливості обличчя, тип волосся, але й скільки часу у вас може піти на укладання майбутнього шедевра в домашніх умовах».* Головним мімічним компонентом є усмішка: красива, щира, природна, наприклад: *«Багато в чому сила жіночої чарівливості в усмішці. Дуже важливо, щоб усмішка була красива, але водночас щира».*

(2) окулесичні: ОЧІ, блиск в очах, ясні, випромінюють, очі як дзеркало душі, наприклад: (1) *«Згадайте знайомих вам людей. Ті, у кого очі ясні, блискучі, привертають до себе будь-кого»;* (2) *«Дивіться прямо в очі співрозмовнику и переконуйте, що у ваших очах і посмішці написані глибока повага й захоплення ним. З часом ви помітите, що викликаєте відповідну посмішку і добрий погляд. Це і є чарівність!».*

(3) фонаційні: ГОЛОС (привабливий, вібруючий, красивий, глибокий), наприклад: *«Якщо голос привабливо вібрує, багатий нюансами, а рухи тіла м'які, чуттєві – людина має на оточуючих сильний еротичний вплив. І хоча ці фактори часто неусвідомлені, їх цілком можна тренувати».*

Частотний розподіл маніпулятивних ознак англійського концепту CHARM загальною кількістю 59 лексичних одиниць на 345 вживань, виявлених методом суцільної вибірки з текстів-рекомендацій «How to be charming» / або «The ways of charming» загальним об'ємом 15 000 словоформ, виглядає наступним чином в ядерній, медіальній і периферійній зонах.

Так, 11 ознак **ядерної зони**, які найбільш активно використовувалися для навчання, як стати *charming person / magnetic*

personality, розподілилися наступним чином в даній підгрупі (загальний обсяг вживання – 179 одиниць / 100%): (1) smiling (14,5%), (2) positive (10,6%), (3) genuine (10,6%), (4) magnetic (10,1%), (5) confident (10,1%), (6) engaging (9,5%), (7) complimenting (8,4%), (8) interesting (7,3%), (9) comfortable (6,7%), (10) energetic (6,1%), (11) warm (6,1%).

Медіальну зону ціннісних ознак англійського концепту CHARM склали 37 ознак, які в даній підгрупі розподілилися наступним чином (загальний обсяг вживання – 155 одиниць / 100%): (1–4) funny, inspirational, open, successful (5,8%), (5–6) exciting, impressive (5,2%), (7) sincere (4,5%), (8–9) kind, sharing (3,9%), (10–11) appearance, dynamic, sexual (по 3,2% кожен), (12–17), intensive, light, (по 2,6% кожен) та ін.

Периферійну зону ціннісних ознак англійського концепту CHARM склали 11 ознак, кожна з яких було в даній вибірці текстів зафіксовано тільки один раз, наприклад, *awesome, easy, empathetic, endearing*.

Частотний розподіл ціннісних ознак українського концепту ЧАРІВНІСТЬ загальною кількістю 66 лексичних одиниць на 407 вживань, виявлених методом суцільної вибірки з текстів-рекомендацій «Як бути чарівним» або «Способи, як стати чарівним» загальним об'ємом 15 000 слівформ, представлений в такий же спосіб в ядерній, медіальній і периферійній зонах. Так, 10 ознак **ядерної зони**, які найбільш активно можуть використовуватися для тренувань, як стати чарівною або привабливою людиною, розподілилися наступним чином в даній підгрупі (загальний обсяг вживання – 208 одиниць / 100%): (1) впевнений (21,2%), (2) гарний (11,1%), (3) природний (10,6%), (4) щирий (9,6%), (5) усміхнений (9,1%), (6) енергійний (8,7%), (7) позитивний (8,2%), (8) доглянутий (7,7%), (9) справжній (7,2%), (10) легкий (6,7%).

Медіальну зону склала 41 ознака, розподілені в даній підгрупі наступним чином (загальний обсяг вживання – 189 одиниць / 100%): (1) веселий, компанійський (по 4,8%), (2) добрий, красивий, правильний, щасливий, яскравий (по 4,2%), (3) особливий, охайний (3,7%) (4) чуйний (2,6%) та ін.

Периферійну зону склали 15 ознак, кожна з яких була в даній вибірці текстів зафіксована тільки один раз, наприклад,

багатогранний, витончений, зрівноважений, загадковий, запальний та ін.

Висновки

Для англомовних реципієнтів важливою є така ціннісна ознака, як SELF-DEVELOPMENT або DEVELOPMENT OF PERSONALITY / САМОРОЗВИТОК, яка актуалізується через її складові: *self-esteem* / самоповага, *self-confidence* / впевненість у собі, *self-control*/володіння, самовладання, «*simply-be-yourself*» / «просто-будь-собою», що виявляються, у першу чергу, у мові тіла (BODY LANGUAGE), наприклад, FACE (*satisfaction, expressive*), SMILE (*genuine, big, friendly, sincerely*), EYE CONTACT (*directly*), TOUCHING (*light*), HANDSHAKE (*firm*), а також VOICE (*boldness, confident, gentle, peaceful, direct*).

Маніпулятивні ознаки концепту ЧАРІВНІСТЬ у текстах-рекомендаціях Інтернет-дискурсу, що використовуються українцями для створення позитивного іміджу у повсякденній комунікації та професійній діяльності, пов'язують з цінними ознаками, як-от: *душєвність, щирість* («широка душа», «душа компанії»), *життєрадісність* («центр тяжіння компанії»), *своєрідність* («родзинка»), при цьому фізичні характеристики (очі, голос, усмішка) слугують «зовнішніми індикаторами чарівного внутрішнього світу». До прикладу, *очі як дзеркало душі, усмішка як генератор позитивних флюїдів* тощо.

Доведено, що дискурсивна ознака SELF-DEVELOPMENT англомовного концепту CHARM є контрастною. Установлено, що така дискурсивна ознака українського концепту ЧАРІВНІСТЬ, як СВОЄРІДНІСТЬ є контрастними, а дискурсивні ознаки CONFIDENCE і ВПЕВНЕНІСТЬ є інтегральними для двох концептів.

До *перспектив* даного дослідження зараховуємо подальше вивчення вербалізації концепту CHARM / ЧАРІВНІСТЬ в індивідуально-авторських картинах світу, укладання мовленнєвих портретів чарівних лінгвокультурних типажів у неблизькоспоріднених лінгвокультурах.

Література

Агеичева, О.И. Оценка обаяния телеведущего телезрителями с разными личностными качествами : дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.05. Москва, 2007. 227 с.

- Карасик, В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград : Перемена, 2002. 476 с.
- Карасик, В.И. Языковые ключи. Москва : Гнозис, 2009. 406 с.
- Пименова, М.В. Концепт СЕРДЦЕ: Образ. Понятие. Символ. Кемерово : КемГУ, 2007. 500 с.
- Селіванова, О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
- Як стати чарівною і привабливою.* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://megasite.in.ua/110898-yak-stati-charivnoyu-i-privablivoyu.html>
- Мистецтво чарівності.* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://megasite.in.ua/125327-mistectvo-charivnosti.html>
- Forker, D. (2016). Conceptualization in current approaches of language typology. *Acta Linguistica Hafniensia*, 48(1), 70–84. DOI: 10.1080/03740463.2016.1176372
- Hampton, J., & Moss, H. (2003). Concepts and meaning: Introduction to the special issue on conceptual representation. *Language and Cognitive Processes*, 8(5–6), 505–512. DOI: 10.1080/01690960344000161
- Müller, E.B. (2012). *Charisma – Mit Strategie und Persönlichkeit zum Erfolg: Der Charisma-Code*. München : Haufe-Lexware GmbH & Co. KG.
- Ogiermann, E. (2009). *On apologising in negative and positive politeness cultures*. Amsterdam : Benjamins.
- Pinker, St. (2013). *Language, cognition, and human nature: selected articles*. Oxford : Oxford University Press.
- Shipp, N.J., Vallée-Tourangeau, F. & Anthony, S.H. (2018). Concepts and action: where does the embodiment debate leave us? *Psychology of Language and Communication*, 22(1), 260–280. DOI: 10.2478/plc-2018-0011
- Spencer-Oatey, H. (2008). *Culturally speaking: culture, communication and politeness theory*. London : Continuum.
- Suomela-Salmi, E. (2009). *Cross-linguistic and cross-cultural perspectives on academic discourse*. Amsterdam : Benjamins.
- Taylor, K.I., Devereux, B.J. & Tyler, L.K. (2011). Conceptual structure: Towards an integrated neurocognitive account. *Language and Cognitive Processes*, 26(9), 1368–1401. doi: 10.1080/01690965.2011.568227
- Be charming.* <http://www.wikihow.com/Be-Charming>
- Captivate people.* <http://www.wikihow.com/Captivate-People>

References

- Ageicheva, O.I. (2007). Ocenka obajanija tevedushhego telezriteljami s raznymi lichnostnymi kachestvami [The evaluation of charm of an anchorperson by the viewers with different personal qualities]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Moscow [in Russian].
- Karasik, V.I. (2002). *Jazykovoju krug: lichnost, koncepty, diskurs* [Language circle: personality, concepts, discourse]. Volgograd : Peremena [in Russian].
- Karasik, V.I. (2009). *Jazykovye kljuchi* [Language keys]. Moscow : Gnozis [in Russian].
- Pimenova, M.V. (2007). *Koncept SERDCE: Obraz. Ponjatie. Simvol* [Concept HEART: image, notion, symbol]. Kemerovo : KemGU [in Russian].
- Selivanova, O.O. (2006). *Suchasna linhvistyka: terminolohichna entsyklopediya* [Modern linguistics: terminological encyclopedia]. Poltava : Dovkillya-K [in Ukrainian].

- Yak staty charivnoyu i pryvablyvoyu [How to become charming and attractive]*. Retrieved from: <http://megasite.in.ua/110898-yak-stati-charivnoyu-i-privablivoyu.html> [in Ukrainian].
- Mystetstvo charivnosti [The art of being charming]*. Retrieved from: <http://megasite.in.ua/125327-mistectvo-charivnosti.html>
- Forker, D. (2016). Conceptualization in current approaches of language typology. *Acta Linguistica Hafniensia*, 48(1), 70–84. doi: 10.1080/03740463.2016.1176372
- Hampton, J., & Moss, H. (2003). Concepts and meaning: Introduction to the special issue on conceptual representation. *Language and Cognitive Processes*, 8(5–6), 505–512. doi: 10.1080/01690960344000161
- Müller, E.B. (2012). *Charisma – Mit Strategie und Persönlichkeit zum Erfolg: Der Charisma-Code*. München : Haufe-Lexware GmbH & Co. KG.
- Ogiermann, E. (2009). *On apologising in negative and positive politeness cultures*. Amsterdam : Benjamins.
- Pinker, St. (2013). *Language, cognition, and human nature: selected articles*. Oxford : Oxford University Press.
- Shipp, N.J., Vallée-Tourangeau, F., & Anthony, S.H. (2018). Concepts and action: where does the embodiment debate leave us? *Psychology of Language and Communication*, 22(1), 260–280. doi: 10.2478/plc-2018-0011
- Spencer-Oatey, H. (2008). *Culturally speaking: culture, communication and politeness theory*. London : Continuum.
- Suomela-Salmi, E. (2009). *Cross-linguistic and cross-cultural perspectives on academic discourse*. Amsterdam : Benjamins.
- Taylor, K.I., Devereux, B.J., & Tyler, L.K. (2011). Conceptual structure: Towards an integrated neurocognitive account. *Language and Cognitive Processes*, 26(9), 1368–1401. doi: 10.1080/01690965.2011.568227
- Be charming*. <http://www.wikihow.com/Be-Charming>
- Captivate people*. <http://www.wikihow.com/Captivate-People>

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена дослідженню лінгвокультурного концепту CHARM / ЧАРІВНІСТЬ в англійській та українській мовах. Мета роботи – виявити ціннісні характеристики концепту CHARM / ЧАРІВНІСТЬ в англомовному та україномовному Інтернет-дискурсах на матеріалі текстів-рекомендацій «How to be Charming» / «Як бути чарівним» та ін. Об'єктом дослідження є концепт CHARM / ЧАРІВНІСТЬ як естетичний компонент англомовної та україномовної картин світу; предметом – подібності, відмінності та контрасти в способах вербалізації концепту CHARM / ЧАРІВНІСТЬ в англійській та українській мовах і специфіка дискурсивного втілення даного концепту у відповідних лінгвокультурах. Проведений аналіз уможливив виділення внутрішніх і зовнішніх ознак формування іміджу CHARMING PERSON / ЧАРІВНА ЛЮДИНА. Внутрішні ціннісні ознаки є змістовними індикаторами концепту CHARM / ЧАРІВНІСТЬ. Зовнішні ціннісні ознаки є фізичними індикаторами концепту і включають мімічні, окулесичні, фонаційні та гаптичні ознаки. Для

англомовних реципієнтів важливою є така ціннісна ознака, як SELF-DEVELOPMENT або DEVELOPMENT OF PERSONALITY / САМОРОЗВИТОК, яка актуалізується через її складові: self-esteem/самоповага, self-confidence / впевненість у собі, self-control / володіння, самовладання, «simply-be-yourself» / «просто-будь-собою», що виявляються, у першу чергу, у мові тіла (BODY LANGUAGE), наприклад, FACE (satisfaction, expressive), SMILE (genuine, big, friendly, sincerely), EYECONTACT (directly), TOUCHING (light), HANDSHAKE (firm), а також VOICE (boldness, confident, gentle, peaceful, direct). Виокремлено такі аксіологічні ознаки концепту ЧАРІВНІСТЬ в україномовних текстах-рекомендаціях: душевність, щирість («широка душа», «душа компанії»), життєрадісність («центр тяжіння компанії»), своєрідність («родзинка»), при цьому фізичні характеристики (очі, голос, усмішка) слугують «зовнішніми індикаторами чарівного внутрішнього світу», наприклад, очі як дзеркало душі, усмішка як генератор позитивних флюїдів тощо. Доведено, що дискурсивна ознака SELF-DEVELOPMENT англомовного концепту CHARM є контрастною. Установлено, що така дискурсивна ознака українського концепту ЧАРІВНІСТЬ, як СВОЄРІДНІСТЬ є контрастною, а дискурсивні ознаки CONFIDENCE і ВПЕВНЕНІСТЬ є інтегральними для двох концептів.

Ключові слова: концепт, ціннісні ознаки, Інтернет-дискурс, чарівність.

Томчаковская Юлия. Ценностные признаки концепта CHARM / ЧАРІВНІСТЬ в английском и украинском языках (контрастивный аспект)

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена исследованию лингвокультурного концепта CHARM / ЧАРІВНІСТЬ в английском и украинском языках. Цель работы – выявить ценностные характеристики концепта CHARM / ЧАРІВНІСТЬ в англоязычном и украиноязычном Интернет-дискурсах на материале текстов-рекомендаций «How to be Charming» / «Як бути чарівним» и др. Объектом исследования является концепт CHARM / ЧАРІВНІСТЬ как эстетический компонент англоязычной и украиноязычной картин мира; предметом – сходства, различия и контрасты в способах вербализации концепта CHARM / ЧАРІВНІСТЬ в английском и украинском языках и специфика дискурсивного воплощения данного концепта в соответствующих лингвокультурах. Проведенный анализ позволил выделить внутренние и внешние признаки формирования имиджа CHARMING PERSON / ЧАРІВНА ЛЮДИНА. Внутренние ценностные признаки являются содержательными индикаторами концепта CHARM / ЧАРІВНІСТЬ. Внешние ценностные признаки являются физическими индикаторами концепта и включают мимические, окулесические,

фонационные и гаптические признаки. Для англоязычных реципиентов важна такая ценностная составляющая, как SELF-DEVELOPMENT или DEVELOPMENT OF PERSONALITY / САМОРАЗВИТИЕ, которая актуализируется через ее составляющие: self-esteem / самоуважение, self-confidence / уверенность в себе, self-control / самообладание, «simply-be-yourself» / «просто-будь-собой, выявляемых в первую очередь, в языке тела (BODY LANGUAGE), например, FACE (satisfaction, expressive), SMILE (genuine, big, friendly, sincerely), EYE CONTACT (directly), TOUCHING (light), HANDSHAKE (firm), а также VOICE (boldness, confident, gentle, peaceful, direct). Выделены такие аксиологические признаки концепта ЧАРІВНІСТЬ в украиноязычных текстах-рекомендациях: душевность, искренность («широка душа», «душа компанії»), жизнерадостность («центр тяжіння компанії»), своеобразие («родзинка»), при этом физические характеристики (глаза, голос, улыбка) служат «внешними индикаторами обаятельного внутреннего мира», например, глаза как зеркало души, улыбка как генератор положительных флюидов и тому подобное. Доказано, что дискурсивный признак SELF-DEVELOPMENT англоязычного концепта CHARM является контрастным. Установлено, что такой дискурсивный признак украинского концепта ЧАРІВНІСТЬ, как СВОЕОБРАЗІЕ является контрастным, а дискурсивные признаки CONFIDENCE и УВЕРЕННОСТЬ являются интегральными для двух концептов.

Ключевые слова: концепт, ценностные признаки, Интернет-дискурс, charm, очарование.

Psycholinguistic Dimension of Communicative Intention: Speaker's Substance and Syntaxing

Психолінгвістичний вимір комунікативної інтенції: субстанція мовця та синтаксування

Svitlana Shabat-Savka

Dr. in Philology, Associate Professor

Світлана Шабат-Савка

доктор філологічних наук, доцент

E-mail: shabat-savka@ukr.net
orcid.org/0000-0002-2658-5567

*Yuriy Fedkovych Chernivtsi
National University*
✉ 2, Kotsubinsky Str.,
Chernivtsi, Ukraine,
58012

*Чернівецький національний
університет*
імені Юрія Федьковича
✉ вул. Коцюбинського, 2,
м. Чернівці, Україна, 58012

Original manuscript received March 23, 2018

Revised manuscript accepted October 04, 2018

ABSTRACT

The article analyzes the communicative intention as a linguistic category which has a direct connection with the psychological space of the linguistic personality, with a number of psychic phenomena, a sphere of consciousness and thinking, with the motivation of the speech activity of communicants and the explication of their intentions in textual communication; the terminological correlation of intention is defined in the context of psycholinguistic concepts «need», «motive», «intent», «intentionality». It was noted that the speaker's motivation-need generates the preverbal intention, which in the process of communication and text-formation is verbalized through syntactic units.

With the help of well-chosen linguistic methodology, it was found that the communicative intention is the prerogative of the speaker, who enters into the process of communication with his/her emotions and desires, personal beliefs and preferences, with successes and failures, which ultimately marks

the intentional horizons of the communication, determines the course of tolerant or atolerant interaction, the choice of commonly used or ethnomarked, direct or indirect means, figurative-rhetorical structures for the verbalization of various intentions.

The illustrative material presents the functioning of tolerant and atolerant registers of communication; it was highlighted that tolerance implies a respectful attitude to the interlocutor, the free realization of the speaker's individual needs, and the friendly atmosphere of the communication process. Atolerant communication reveals disequilibria which exists in the relationships between the communicants resulting in the asymmetric speech activity – differences in communicants' age, physiological and mental state, their intellectual and cultural level make conflicts, aggressiveness and negative behavior of communicants unavoidable.

In the context of research done by foreign and domestic scientists, the opinion was substantiated that the intention is an important component of a person's mental state which can be explicated and become accessible to other subjects of the communication process only with the help of syntactic and discursive-genre resources of the language.

Key words: *communicative intention, speaker, psycholinguistics, syntax, tolerant / atolerant communication, direct / indirect statements.*

Вступ

Сучасні антропозорієнтовані лінгвістичні студії детермінують розгляд мовних явищ у тісній взаємодії з людиною, з її психоментальною та мовленнєвою діяльністю, з екстралінгвальними чинниками, які впливають на людську комунікацію, увиразнюють толерантний чи атолерантний перебіг спілкування. У контексті означених тенденцій актуальністю відзначаються питання, пов'язані з термінообширом та лінгвістичним статусом інтенції, складність вивчення якої зумовлена тим, що в ній гармонійно поєднано такі вузлові поняття комунікативного процесу, як світ (об'єктивна дійсність), висловлення (найоптимальніший синтаксичний засіб вербалізації мовленнєвого наміру) і мовець (автор, носій різноманітних інтенційних станів). Комплексне студювання комунікативної інтенції як невід'ємного компонента повсякденної мовленнєвої діяльності і текстової комунікації передбачає вивчення її концептуальних засад з опертям на концепції, представлені в різноманітних галузях гуманітарного знання, а зокрема у психології, адже інтенція має безпосередній стосунок до свідомості та інтелекту

людини, до її цільових настанов та мисленневих процесів, вона пов'язана з адресантом та адресатом, із мотивацією мовленнєвої активності комунікантів, з експлікацією їхніх інтенцій та потреб.

Психолінгвістичні підвалини вивчення інтенції були розроблені в працях зарубіжних (Bratman, 1987; Выготский, 1982; Дридзе, 1984; Зимняя, 1987; Левин, 2001; Леонтьев, 1969; Леонтьев, 1971; Лурия, 1998, Рубинштейн, 1999) та вітчизняних учених (Бацевич, 2004; Засекіна, 2007; Калмикова, 2009; Орбан-Лембрик, 2004; Селіванова, 2010 та ін.). Дослідники значну роль відводять мотиву як психологічному параметру, що характеризує будь-яку поведінку людини і прогнозує появу інтенції, детермінує вербальну чи невербальну поведінку особистості; чітко визначають чинники, що сприяють формуванню інтенції, серед яких «мотивація; приплив інформаційних імпульсів; досвід, прогнозування результатів висловлення; завдання мовленнєвої дії; мовленнєва ситуація» (Леонтьев, 1969: 8); цілком логічно витлумачують мовленнєву діяльність як «психічно регульовану, предметну і цілеспрямовану, соціально регламентовану активність суспільного суб'єкта» (Дридзе, 1984: 37), як феномен мовлення, форму існування думок, почуттів, переживань (Рубинштейн, 1999: 382), важливий складник психолінгвістики (Калмикова, 2009: 160). Однак потребують глибшого аналізу зв'язки мотиваційної сфери мовної особистості з використанням релевантних мовних засобів для вербалізації тих чи тих інтенцій. Актуальними залишаються питання, пов'язані з процесом породження мовлення, з дослідженням етнопсихологічних складників комунікації, із систематизацією дискурсивно-жанрових реєстрів мови, здатних уповні вербалізувати психоментальний простір мовної особистості, людські емоції та почуття, мовленнєві інтенції.

Мета статті – схарактеризувати комунікативну інтенцію як лінгвістичну категорію, що має безпосередній зв'язок із низкою психічних феноменів та з мовцем – основним суб'єктом процесу спілкування; визначити термінообшир інтенції у ракурсі психолінгвістичних понять (потреба, мотив, намір, інтенційність); простежити синтаксичну вербалізацію інтенцій мовця в толерантному й атолерантному реєстрі комунікації, у контексті загальноновживаних, етномаркованих та фігурально-риторичних конструкцій.

Методи та методики дослідження

У статті для визначення психолінгвістичного характеру інтенції, для експлікації субстанції мовця як антропоцентра комунікації та синтаксичних засобів вербалізації інтенцій у текстовій комунікації використано такі методи: *описовий* із прийомами наскрізного виписування і систематизації; *контекстуально-інтерпретаційний* – для увиразнення толерантних й атолерантних настанов комунікації; методику *трансформаційного аналізу* застосовано для увиразнення загальноновживаних та етномаркованих, прямих і непрямих висловлень як основних репрезентантів категорії комунікативної інтенції.

Аналіз нерозривного взаємозв'язку психічних, мисленневих і мовних процесів дав змогу витлумачувати комунікативну інтенцію як лінгвістичну універсальну категорію, у якій виразно есплікується план змісту (інтенційні потреби мовця: поінформувати, оповісти, запитати, спонукати, побажати, емоційно відреагувати на щось, оцінити, подякувати, вибачитися, поспівчувати, похвалити тощо) та план мовної презентації.

Результати та дискусії

Комунікативна інтенція – лінгвістична субстанція з глибоким когнітивно-ментальним підґрунтям, що має безпосередній стосунок до найскладніших феноменів людського буття, а передусім до людини (у нашому розумінні – мовної особистості, мовця, суб'єкта інтенції), до її концептосфери, інтелекту, пам'яті, знання, психіки, мисленневих процесів, ментальних моделей породження світу. У психологічних розвідках інтенцію витлумачують як психоментальне утворення, «осмислений чи інтуїтивний намір адресанта, який визначає внутрішню програму мовлення та спосіб її втілення» (Бацевич, 2004: 116). Утім, така «довербальна» інтенція, «збуджена думкою», стимулює соціально значущу – комунікативну – інтенцію (Выготский, 1982: 14–15), що виформовує дослідницьке поле лінгвістики.

Рух від задуму до вербального втілення, на думку Л. Виготського, – це перетворення особистісного змісту в загальноприйнятне значення. Перехід від внутрішнього до зовнішнього мовлення є складною динамічною трансформацією – перетворенням предикативного та ідіоматичного мовлення в синтаксично розчленоване і зрозуміле для інших

(Выготский, 1982: 353). На довербальному рівні інтенція – це лише психоментальний стан мовця, що співвідноситься з думкою як когнітивним феноменом, певним енергетичним імпульсом, який у процесі синтаксування розгортається в діяльній площині – у дискурсі, оптимальному середовищі для спілкування та реалізації комунікативних намірів. Варто зазначити, що інтенцію як «особливий стан свідомості» витлумачує і М. Братман, указуючи на її стабільність (інтенція не зникає до моменту її реалізації; втілена, результативна інтенція – це завжди стимул для породження нової) (Bratman, 1987). Водночас вербалізація інтенційного простору мовної особистості відбувається в соціумі, у соціальному континуумі взаємодії комунікантів, який репрезентує діалог людей із різними соціально-рольовими статусами. Зрозуміло, що належність людини до соціального класу (робітник, селянин, інтелігенція), етнічної спільноти (нація, народність), вікової групи (дитина, молодь, літня людина), рівень виховання по-різному окреслюють змістові параметри інтенційного простору мовної особистості, як і національна лінгвокультура та етнопсихологія.

У працях учених Вюрцбурзької школи інтенцію розглядають у контексті інтенційності як «внутрішню спрямованість на певну ціль» (Психологічна енциклопедія, 2006: 158), психічну скерованість суб'єкта на об'єкти довкілля, що загалом відображає глибокий ментальний процес і має стосунок до мовця, його інтелекту та когніції. Інтенційність передбачає наявність зв'язку між свідомістю суб'єкта і предметом як частиною світу. Це дає підстави стверджувати деяким дослідникам, що таке поняття не лінгвістичне, радше – психологічне, філософське. Однак в аспекті «намір – зміст, що передається, – дискурс (текст), у якому втілюється», воно заторкує власне лінгвістичні аспекти, а тому не може бути зігнороване комунікативною прагматикою (Бацевич, 2004: 116), залишаючись водночас у сфері чи то філософії, чи психології. Треба зауважити, що терміни «інтенційність – інтенція» перебувають у стосунку: абстрактне – конкретне, статичне – динамічне, оскільки інтенційність – властивість усіх психічних феноменів, що характеризує людське мислення чи будь-яку цілеспрямовану (не тільки розумову) діяльність, це визначальна характеристика свідомості, а не властивість мовних знаків чи символів. Інтенція має конкретний вияв (комунікативно-модальний,

дискурсивно-жанровий, мовностильовий), що спроектований на чітко окреслену мовленнєву діяльність (спитати, спонукати, розповісти, задекларувати повагу, похвалити) і слугує тією ланкою, що пов'язує людину й мову: «людина – це діяч, мова – це зброя, а інтенція об'єднує їх у мовленнєву діяльність» (Почепцов, 1986: 74). Призначення комунікативної інтенції – інформувати, впливати на адресата, запитувати інформацію чи спонукати до дії, регулювати комунікативні та соціальні взаємодії комунікантів, адже інтенційний компонент формується як стратегічний задум до реалізації висловлення.

У психолінгвістиці інтенцію розглядають поряд з низкою понять: потреба, мотив, намір, думка тощо. Зокрема, потреба – це джерело активності людини, динамічний активний стан особистості, пов'язаний із «появою того чи того дефіциту в її нормальній життєдіяльності, як соціальній, так і біологічній, і спрямований на його усунення» (Джидарьян, 1976: 9). К. Левін, відомий психолог ХХ ст., визначає потребу як динамічний стан (активність), що з'являється в процесі реалізації якого-небудь наміру або дії людини, а інтенція (квазіпотреба) виникає в момент мовлення і детермінує людську поведінку (Левин, 2001), слугує предметом комунікативно-пізнавальної потреби. Через потреби здійснюється регулювання поведінки особистості, визначається спрямованість її мислення, емоцій, почуттів та волі.

Для людини, як відомо, однією з визначальних є потреба спілкування, що відображає найбагатший світ особистості, її пошуки, прагнення та бажання отримати певну інформацію чи поділитися нею з іншими, налагодити контакти, вплинути на співрозмовника своїм мовленням. Така соціально детермінована комунікативна потреба породжує певну мовленнєву діяльність, якою керують мотиви і телеологічні настанови. Мотив слугує важливою ланкою у процесі генерації висловлення, у безпосередній експлікації комунікативних інтенцій, стійкою особистісною властивістю, що «вбирає в себе потреби, наміри щось зробити, а також спонуку до цього» (Орбан-Лембрик, 2004: 133). Зрештою, саме мотив прогнозує появу інтенції та детермінує вербальну чи невербальну поведінку особистості.

Етап мотивації дуже тісно пов'язаний із процесами вербалізації комунікативної інтенції і якраз передбачає, «по-

перше, говорити чи не говорити, по-друге, якщо говорити, то яку форму буде мати висловлення (ствердження, питання, наказ і т.д.), по-третє, якщо вибрано форму, то якими засобами скористатися для її вираження в реченні, що виділити логічним наголосом» (Леонт'єв, 1971: 133). Власне, висловлення, на думку О. Лурії, це особливий вид мовленнєвої діяльності, що має таку саму психологічну структуру, як і будь-яка інша форма психічної діяльності (Лурія, 1998: 199); у ньому втілено «весь психологічний зміст діяльності – її предмет, засоби, спосіб, а також особливості мовця як суб'єкта цієї діяльності – його ціннісні орієнтації, мотивація, індивідуально-психологічні характеристики, тип нервової системи, емоційність, особливості інтелекту, відношення до ситуації і партнера спілкування та багато інших умов спілкування» (Зимняя, 1987: 145–146).

Як зазначає Н. Формановська, інтенція – певний психічний стан людини, що перебуває поряд із такими явищами, як емоція, бажання, оцінка, ставлення до дійсності, до змісту повідомлення, до адресата і представлений у «лексемах (номінативний аспект, таких лексем близько тисячі) та в повідомленнях адресатові (висловлення, дискурс) – комунікативний аспект» (Формановская, 2002: 29). Утім, за нашими спостереженнями, висловлення слугує найрелевантнішим синтаксичним засобом вербалізації інтенцій та охоплює не тільки граматичні, змістові явища, а й психологічні, адже до аналізу залучено цілісний процес мовленнєвої взаємодії, людські емоції, почуття, бажання та наміри. Це дає змогу визначати інтенцію як єдність двох складників: з одного боку, це афективний складник, мотиваційно-потребова сфера мовної особистості, вплив безпосередньої потреби на породження мовленнєвої діяльності, з іншого – інтелектуальний складник, за допомогою якого людина усвідомлює й вибирає адекватні мовні засоби, що дають їй змогу досягнути задоволення певної потреби й репрезентувати національну специфіку мови, її комунікативний потенціал. Намір, воля, бажання суб'єкта комунікації тільки тоді релевантні для лінгвіста, коли вони синтаксично маніфестовані. Таке розуміння увиразнює категорійний статус комунікативної інтенції. План змісту (широкий спектр різноманітних потреб і намірів мовця) та план форми (безмежний світ мови, мовних ресурсів) – важливі складники поняттєвої категорії, якою і є, на нашу думку, комунікативна інтенція.

Цілком логічно О. Селіванова визначає інтенцію як керівну силу у сфері свідомості й мислення людини, що впливає на пропозиційний компонент внутрішньої програми мовлення, вибір стилю, спосіб здійснення програми переведення її у вербальну форму (Селіванова, 2010: 203), тобто форма реалізації авторського задуму, увесь стратегічно-тактичний комплекс мовленнєвої діяльності перебувають у безпосередній залежності від інтенції мовця. Безперечно, інтенція – важливий складник психічного стану людини, але тільки за допомогою граматичних, дискурсивно-жанрових ресурсів мови вона експлікується, стає доступною для інших суб'єктів процесу комунікації.

Комунікативна інтенція – це прерогатива мовця, який входить у процес спілкування зі своїм внутрішнім світом, з особистісними переконаннями та вподобаннями, з успіхами та невдачами, що визначає інтенційні горизонти його комунікації. Принципово важливими характеристиками функційного потенціалу особистості можна назвати його динамічність (здатність змінюватися залежно від реалізації одних інтенцій і продукування інших), відповідність стилю, завданням та меті спілкування, баланс емоційно-почуттєвої сфери комунікантів, інтелектуальний, толерантно виражений рівень інтеракції, досвід, вміння, що сприяють ефективності комунікації. У процесі спілкування важливим є й адресантно-адресатний континуум – поле інтеракції та мовленнєвих впливів, позначене взаємодією інтенційних горизонтів різних комунікантів, відмінних за соціально-віковими, гендерними та ментальними характеристиками.

Субстанцію мовця на граматичному рівні репрезентує система займенникових слів та дієслівних грамам 1-ї особи однини й множини, які увиразнюють динамічний плин комунікації та її егоцентричність, пор.: *Мені здається, що живу не я, а інший хтось живе за мене в світі в моїй подобі* (В. Стус); *Живу. Люблю, І вірю. І надіюсь. І в'ються дні, мов лози виноградні. Живу. Люблю. І все на світі смію!* (Т. Севернюк). Займенник **я** маркує авторську інтенцію, слугує її джерелом, а предикат своєю семантикою, часовою формою імпліцитно чи експліцитно вербалізує конкретну інтенцію (розповідності, питальності, волевиявлення, естетичності, регламентування тощо). Особові речення-висловлення наскрізь антропоцентричні. Суб'єкт і предикат – це універсальні величини, що обов'язкові для побудови висловлення, а тому й для відтворення

думки, вербалізації інтенції. Нам імпонує думка тих лінгвістів, які стверджують, що «суб'єкт здатний виявити себе лише в ситуації породження висловлення, звертаючись до іншого і знаходячи (привласнюючи) мову як місце зустрічі з іншим» (Журавлев & Журавлева, 2017: 52), у такому разі мова «кодує сприйняту інформацію» (Tillman & Louwerse, 2018: 159).

Мовець як антропоцентр комунікації створює часові та просторові параметри свої мовленнєвої діяльності, виформовує адресантно-адресатний континуум інтеракції, репрезентує власну інтенційну програму, визначає тональність та атмосферу комунікації: толерантний чи атолерантний контекст спілкування. Зокрема – толерантна настанова передбачає шанобливе ставлення до співрозмовника, вільну реалізацію індивідуальних потреб мовця, безперервне контактування з процесами життєдіяльності іншої особистості. Ефективність такого спілкування, його результативність та успіх залежать від конвенційних характеристик комунікантів: адресант має створити відповідну атмосферу і тональність спілкування для реалізації інтенції, логічно вибудувати стратегію мовлення, правильно висловлюватися, аби бути почутим і зрозумілим. Напр.: – *Що це, дитинко?* – *Це срібний півкарбованець* (М. Стельмах); – *Ви така гарна, така вся... певно, топ-моделька?* – *Дякую за комплімент* (М. Матіос).

Атолерантна комунікація є цілком природним явищем для процесу інтеракції й увиразнює дисбаланс стосунків між комунікантами, конфліктну ситуацію, зумовлює асиметричну мовленнєву активність, пор.: – *Ви когось шукаєте?* – *А вам що?* (О. Гончар); – *Звідки пшениця?* – *Чи вам не однаково звідки?* (Є. Гуцало); – *Підеш ти звідси, відьмо?! – гукнув дико на неї громом.* – *А ні, то уб'ю зараз на місці!* (О. Кобилянська). У процесі спілкування, зрозуміло, беруть участь комуніканти різного віку, соціального статусу, фізіологічного та психічного стану, інтелектуального та культурного рівня, тому не можливо уникнути конфліктності, агресивності, негативної поведінки та комунікативних девіацій, невдач, про що ведуть мову деякі вчені (Bosco, Gabbatore, 2017). Емоційна напруга висловлення, використання слів із негативною семантикою можуть бути викликані «відчуттям провини мовця через саму неправду чи через речі, про які йому доводиться казати нещиро» (Засекін, Розенгарт, 2018: 98).

Психолінгвальні вияви інтенції перебувають у безпосередній залежності від концептуальної системи світобачення тієї лінгвокультурної спільноти, до якої належить мовна особистість, оскільки пізнавальна діяльність мовця, його знання, пам'ять, вміння аналізувати й зіставляти факти реального чи віртуального світу відбувається крізь призму етноментальності народу. Інтенція входить у когнітивно-вербальну базу мовця, гармонійно поєднує когнітивний та лінгвокультурологічний концепти, адже репрезентація знань, досвіду, інтелектуальної системи, загальної когнітивно-вербальної бази детермінована національною мовною свідомістю та етнокультурою. І мовець як репрезентант національно-культурного простору того чи того етносу володіє низкою загальноживаних та етномаркованих засобів для синтаксування комунікативних інтенцій. Наприклад, для вираження інтенцій інформування мовці використовують розповідні висловлення (*– Чесно робити тяжко, але від чесної роботи легко на душі* (І. Чендей), для інтенцій волевиявлення – спонукальні й оптативні речення (*– Василю, ходімо в ліс по ягоди!* (Б. Грінченко); *– Ах, коли б ще хоч раз вийти на поле, поглянути на цілу ширінь його, поглянути у далечінь і згадати минуле* (У. Самчук); для інтенцій запиту – питальні структури (*– Мамо! Чия то дівчина приходила до нас вчора позичати вогню?* (І. Нечуй-Левицький) тощо. Водночас у процесі спілкування актуалізуються мовні засоби, детерміновані ментальністю та лінгвокультурою народу. Як відомо, для кожного етносу характерні неповторність асоціативно-образного мислення, суспільна пам'ять, психічний склад, спільність історії та території, наявність державності тощо. Названі чинники закріплені в мовній системі й відображають її національну специфіку та самобутність, детермінують мовленнєву діяльність.

До етномаркованих конструкцій вналежнюємо передусім побажально-оптативні висловлення, що становлять своєрідні імперативні формули, спрямовані на вираження доброго чи поганого ставлення до співрозмовника, на демонстрацію ввічливого (приємного) чи агресивного (неприємного, злого) побажання, напр.: *– Хай тобі, дитино, завжди добре буде поміж людьми* (М. Стельмах); *– Дай вам, Боже, і з роси, і з води* (І. Нечуй-Левицький); *– Пипоть тобі на язик, дурна курко!* (Г. Тарасюк); *– Бодай вам Господь гріхів не простив!* (С. Воробкевич). Вірячи в

магію слова, у небесні сили та Бога, мовці прагнуть привернути до людини здоров'я, щастя, добро або відвернути від неї всі людські блага і щедроти, увиразнюючи психоментальне підґрунтя своїх мовленнєвих намірів. За кожним таким висловленням глибина традицій та вірувань, висока українська емоційність, психологізм та обрядовість.

Національний колорит виявляється в побудові фрази, в актуальному членуванні змісту висловленого, у вживанні специфічних синтаксичних конструкцій, нечленованих комунікативів, обірваних, парцельованих структур, етикетних та вигуківих фразем, що відображають певний психоемоційний стан мовця, пор.: – *А ти знаєш, чого я до тебе прийшов?* – *А звідки мені знати?* (Ірина Вільде); – *А увечері теж хочеш зустрітись?* – *Не без того* (М. Стельмах); – *Отак для людей і поставити?* – *А чому б ні?* (Є. Гуцало). Погоджуємося із Л. Засекіною в тому, що мовною особистістю є лише той суб'єкт, мова якого якнайповніше відтворює культурну спадщину свого народу, що виявляється у вербальних і позалінгвальних елементах комунікації, мовних стереотипах, правилах етикету тощо (Засекіна, 2007). У висловленні, зрозуміло, мовець показує світ, побачений і сприйнятий ним самим. На основі накопиченого досвіду, системи сформованих знань мовець категоризує сприйняті ситуації, підводить їх під різні категорії: дії, стану, процесу, можливості / неможливості, буденного / святкового, питальності / непитальності тощо й представляє у формі певного мовного знака, закодовуючи в ньому результат своїх спостережень, вражень, емоцій. Незважаючи на складнощі і тонкощі різноманітних інтенцій мовця, синтаксична система в цьому плані не хаотична. Синтаксис має чітко структуровану систему мовних одиниць: від синтаксеми, речення / висловлення до складного синтаксичного цілого, тексту / дискурсу.

Кожна людина, незалежно від віку, статі, національності, освіти, посади, повинна дотримуватися основних норм мовного етикету, адже рівень мовленнєвої культури свідчить про її вихованість, чемність. Дискурс фатичної комунікації, що супроводжує основний перебіг інтеракції, репрезентує мовця в ритуально-етикетних ситуаціях привітання, прощання, дякування, знайомства, вибачення, побажання, люб'язності. Такий спектр соціально необхідних інтенцій увиразнює не тільки поведінкові

приписи вихованої та культурної людини, а насамперед риси національного характеру й етикет певного народу. До спеціалізованих синтаксичних репрезентантів метакомунікативних інтенцій належать конструкції мовленнєвого етикету: фразеологізовані структури, реченнєві еквіваленти та дискурсивні висловлення, що сформовані на основі розмовних побудов і не потребують комбінування, не підлягають чіткому членуванню. Вони ґрунтуються на певній моделі, для якої характерне фразеологізоване словесне наповнення. Формули ввічливості мовець не використовуює як нові для кожного мовленнєвого акту, а відтворює як комплекс готових стереотипних фраз, зафіксованих у його свідомості, напр.: – *Добрий день, Михайле Михайловичу!* (І. Цюпа); – *До побачення, дорогесенька* (О. Довженко); – *До зустрічі в Києві! – Щасливої дороги!* (І. Цюпа); – *Спасибі, друже* (О. Довженко); – *Щастя тобі!* (А. Головка). Такі етикетні висловлення мають яскраво виражений прагматичний характер: установлюють мікроклімат спілкування, його тональність, створюють необхідні передумови для успішного розв'язання основного комунікативного завдання.

Лінгвокультура, толерантне й обережне поведіння із співрозмовником виявляється і в непрямій комунікації – у використанні модально-інтенційних висловлень у нетипових, вторинних для них контекстах. Прагнення до виразності та експресивності повідомлюваного стимулює мовця до використання особливих, нестандартних, непрямих мовних засобів, які відповідають комунікативним інтенціям, а тому до системи синтаксичних репрезентантів зараховуємо і непрямі висловлення, яким властива формально-семантична невідповідність плану змісту і плану вираження. Пор.: – *Чи не підвезли би ви мене, куме Петре, до сусідського села?* (Є. Ярошинська); – *Діду, чи не продали б нам трохи мила?* (Є. Гуцало); – *А ви б не пішли з нами, Остапе Михайловичу?* (М. Івасюк). Такі синтаксичні конструкції-транспозити можна вважати найрелевантнішими для толерантного дискурсу. Мовець має арсенал мовних засобів, нетривіальних, нестандартних, який він вміло використовує для того, щоб досягнути успішного результату в комунікації. Так, прохання, зреалізоване питальною формою, більш успішне й ефектне. Напр.: – *Чи б не подала ти мені, Галюню, води?* (В. Шевчук); – *Давиде, чи не заглянув би ти до худоби?* (М. Стельмах). Мовець у питальній формі «підкреслює»

можливість невиконання того, про що він просить. Уведення часток *чи не та б / би*, суб'єктивно-модальних синтаксем надає мовленню етикетно-ритуального характеру.

Яскравим прикладом непрямих висловлень слугують риторичні запитання, що вербалізують інтенції естетичності, увиразнюють експресивність мовлення й вирізняються образним метафоричним лексико-граматичним складом. Пор.: *З якої ніжності й любові ця материнська доброта?! (М. Сингаївський); Як ми можемо бути щирими з іншими, коли часто-густо нам не вистачає відваги на щирість із собою? (Ірина Вільде)*. Так, стверджувальне розповідне значення притаманне тим риторичним запитанням, у складі яких функціонує заперечна частка *не*. Напр.: – *Який же коваль не ставить себе над іншими ковалями у світі? (Марко Вовчок)*. Мовець не ставить собі за мету одержання якоїсь інформації, він апелює до співрозмовника для того, щоб передати свої думки. У риторичних запитаннях, які реалізують емоційно забарвлене заперечення, зацентовано категоричність висловленого, негативну оцінку того, що відбувається. Напр.: – *Або мені потрібно, щоб мене хтось любив? Або то так добре, як когось усі люблять? (Ірина Вільде)*. Непряме інформування може бути заздалегідь заплановано автором, що виявляється у філософських узагальненнях, окрушинах, сентенціях – у висловленнях, у яких мовець – автор конкретного повідомлення – узагальнює життєвий досвід народу або свій власний, передає певні рекомендації соціально необхідної поведінки людини, напр.: *Кажуть, що вродливі жінки здебільшого нещасливі. А воно, може, й справедливо. Врода й щастя? Чи не забагато два гриби в борщі? (Ірина Вільде)*.

Мовна форма в будь-якому разі передає особистісні інтенційні горизонти того чи того комуніканта, акумулює інформацію про психоментальний простір мовної особистості, увиразнює позицію мовця, його потреби і цільові настанови. Однак фігурально-риторичні засоби вирізняються естетичним та емоційно-оцінним потенціалом, вони ефективно впливають на когнітивно-ментальний комплекс людини, її свідомість, духовне сприйняття, почуття, на відміну від загальноприйнятих синтаксичних конструкцій. Наприклад, речення з порівняльними зворотами дуже чітко характеризують внутрішній світ мовця, його емоції, вони поживляють мовлення, уточнюють

та конкретизують певні явища (*Моє серце, як лист, затремтіло* (Д. Загул); *Олена кругла, як цибулька, повновида, як повний місяць; в неї щоки, мов яблука, зуби, як біла ріпа, коса, як праник, сама дівка здорова, як тур і як іде, то під нею аж земля стугонить* (І. Нечуй-Левицький).

Щоб передати експресивність авторського дискурсу, особистісні переживання та почуття, мовець використовує повтор (*За роком рік росте твоя тюрма, За роком рік підмур'я в землю грузне* (В. Стус). Редуплікація того самого слова в межах одного висловлення створює емоційний вплив на співрозмовника, актуалізує та увиразнює певну авторську інтенцію. У надфразній єдності буває кілька різних повторів, що сприяє створенню яскравої виразності та наснаги повідомлюваного, пор.: *В дні перемог і в дні поразок, В щасливі дні і в дні сумні Іду з дитинства до Тараса, Несу думки свої сумні. Іду крізь свята і крізь будні, Крізь глум юрби і суєту, Ні, не в минуле, а в майбутнє До тебе я, Тарасе, йду* (Ю. Рибчинський).

Антифразисні висловлення виражають інтенцію протиставлення й актуалізують важливу інформацію, формують дворівневий конструкт, у якому співіснують слова з прямим і переносним, загальноприйнятим та інтенційно зумовленим значенням. Звичайно, функціонування оказіональних (щойно витворених) антонімів свідчить про високу мовну вправність і майстерність мовної особистості, розкриває індивідуально авторське світосприйняття, передає психоемоційні та аксіологічні моменти породження тексту загалом. Напр.: *Ми далекі, чужі і окремі, і про різне обидва горим: Ви – в нарцис, я ж закоханий в кремінь, Вам – Еллада, мені – тільки Рим* (Є. Маланюк). Античні оніми послуговували ключовими знаками для конденсованого вислову думки, асоціативного мислення: Еллада – гармонія та мистецтво, Рим – войовничість та імперія. Інтенція протиставлення підсилюється антитезою, побудованою на контекстуальних антонімах, відображає мовну картину світу в чітких опозиціях, у навмисно створених контрастах.

Висновки

Комунікативна інтенція як психолінгвістичне поняття має стосунок і до свідомості та емоцій людини, до її мотивацій та соціальних потреб, осмислених чи інтуїтивних намірів, і до

синтаксування – успішного втілення інтенцій мовця у функційно-стильові реєстри мови. Це лінгвістична категорія, яка чітко репрезентує план змісту (широкий діапазон різноманітних мовленнєвих намірів) і план форми, представлений різнорівневими мовними одиницями.

Мотиваційно-потребова сфера мовної особистості породжує інтенцію довербального рівня, яку в процесі «переливання думки в слово» матеріалізують синтаксичні конструкції – оптимальні засоби вербалізації комунікативних інтенцій, що відображають толерантну або атолерантну комунікацію, індивідуальні особливості мовця й адресата, їхні ціннісні орієнтації та почуття. Цілком релевантним для процесу спілкування є використання універсальних (загальноживаних) мовних одиниць, однак етномарковані конструкції відображають світобачення народу, його емоційність, психіку, обряди та вірування і дуже тісно пов'язані з психічними феноменами людського буття, фігурально-риторичні висловлення створюють змістово-естетичний ефект комунікації, відображають лінгвокреативність, мовну майстерність і прагматичну компетенцію суб'єкта інтенції.

Репрезентований психолінгвістичний формат потрактування комунікативної інтенції пояснює її основну роль у мовленнєвій та мисленнєвій діяльності мовної особистості, в організації багатовекторного процесу людського спілкування, його динамічності та егоцентричності.

Література

- Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : «Академія», 2004. 344 с.
- Выготский Л.С. Собр. соч. : в 6 т. Москва : Педагогика, 1982. Т. 2 : Проблемы общей психологии. 504 с.
- Джидарьян И.А. Эстетическая потребность. Москва : Наука, 1976. 192 с.
- Дридзе Т.М. Текстовая деятельность в структуре социальной коммуникации. *Проблемы семисоциопсихологии*. Москва : Наука, 1984. 232 с.
- Журавлев И., Журавлева Ю. К построению коммуникативной модели речевого процесса: методологические проблемы. *Вопросы психолингвистики*. 2017. № 3(33). С. 48–61.
- Засекіна Л. Мовна особистість в сучасному соціальному просторі [Електронний ресурс]. URL: <http://www.politik.org.ua/vid/>.
- Засекін С., Розенгарт Ю. Психолінгвістичні комп'ютерні інструменти лінгвістичного та перекладознавчого аналізу дискурсу. *Psycholinguistics. Психолінгвістика. Психолінгвістика*. 2018. Вип. 23(2). С. 94–106. doi: 10.5281/zenodo.1204994

- Зимняя И.А. Психология текста как продукта речевой деятельности. *Сборник научных трудов МГПИИЯ им. М. Тореца*. Москва, 1987. Вып. 284 : Язык как коммуникативная деятельность человека. С. 143–149.
- Калмикова Л.О. Мовленнєва діяльність як складова предмета психолінгвістики. *Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Г. Сковороди*. Переяслав-Хмельницький, 2007. С. 160–164.
- Левин К. Динамическая психология [Электронный ресурс]. Москва : Смысл, 2001. 570 с. URL: http://www.koob.ru/lewin_kurt/dinamicheskaya_psihologiya.
- Леонтьев А.А. Психолінгвістическіє єдності і породження речевого высказывания. Москва : Наука, 1969. 308 с.
- Леонтьев А.Н. Потребности, мотивы и эмоции. Москва : Изд-во Московского университета, 1971. 40 с.
- Лурия А.Р. Язык и сознание. Ростов-н-Дону : Феникс, 1998. 416 с.
- Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія : у 2 кн. Київ : Либідь, 2004. Кн. 1 : Соціальна психологія особистості і спілкування. 576 с.
- Почепцов О.Г. Основы прагматического описания предложения. Киев : Вища школа, 1986. 116 с.
- Психологічна енциклопедія / [автор-упорядник О.С. Степанов]. Київ : Академвидав, 2006. 424 с.
- Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. СПб. : Питер. Ком, 1999. 720 с.
- Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2010. 844 с.
- Формановская Н.И. Речевое общение : коммуникативно-прагматический подход. Москва : Русский язык, 2002. 216 с.
- Bosco, F., & Gabbatore, I. (2017). Theory of mind in recognizing and recovering communicative failures. *Applied Psycholinguistics*, 38(1), 57–88. doi: 10.1017/S0142716416000047
- Bratman, M. (1987). *Intention, Plans and Practical Reasoning*. Harvard University Press, Cambridge : MA.
- Tillman, R., & Louwerse, M. (2018). Estimating Emotions Through Language Statistics and Embodied Cognition. *Journal of Psycholinguistic Research*, 47(1), 159–167. DOI: 10.1007/s10936-017-9522-y

References

- Batsevych, F.S. (2004). *Osnovy komunikatyvnoi linhvistyky [The basics of communicative linguistics]*. Kyiv: Akademija [in Ukrainian].
- Vygotskii, L.S. (1982). *Problemy obshchei psikhologii [Problems of general psychology]*. (Vols. 1–6). Moscow: Pedagogika [in Russian].
- Dzhidarian, I.A. (1976). *Esteticheskaiia potrebnost [Esthetical need]*. Moscow: Nauka [in Russian].
- Dridze, T.M. (1984). Tekstovaya deyatel'nost' v strukture sotsial'noi kommunikatsii [Text activity in the structure of social communication]. *Problemy semisotsiopsikhologii – Issues of semisociopsychology*. Moscow: Nauka [in Russian].
- Zhuravlev, I., & Zhuravleva, Yu. (2017). K postroeniyu kommunikativnoi modeli rechevogo protsessa: metodologicheskie problemy [On the construction of a communicative model of the speech process: methodological problems]. *Voprosy psikholingvistiki – Issues of psycholinguistics*, 3(33), 48–61 [in Russian].

- Zasiekina, L. (2007). *Movna osobystist v suchasnomu sotsialnomu prostori* [A linguistic personality in the modern social space]. URL: <http://www.politik.org.ua/vid> [in Ukrainian].
- Zasiekin, S., & Rozenhart, Yu. (2018). Psykholinhvistychni kompiuterni instrumenty lnhvistychnoho ta perekladoznavchoho analizu dyskursu [Psycholinguistic computer tools for linguistic and translation analysis of discourse]. *Psykholinhvistyka – Psycholinguistics*, 23(2), 94–106 [in Ukrainian]. doi: 10.5281/zenodo.1204994
- Zimnyaya, I.A. (1987). Psikhologiya teksta kak produkta rechevoi deyatelnosti [Psychology of the text as a product of speech activity]. *Yazyk kak kommunikativnaya deyatelnost cheloveka – Language as a communicative activity of a person*, 143–149 [in Russian].
- Kalmykova, L.O. (2007). Movlennieva diialnist yak skladova predmeta psykholinhvistyky [Speech activity as a component of the subject of psycholinguistics]. *Humanitarnyi Visnyk – Humanitarian Herald*, 160–164 [in Ukrainian].
- Levin, K. (2001). *Dinamicheskaiia psikhologiia* [Dynamic psychology]. Moscow: Smysl URL: http://www.koob.ru/lewin_kurt/dinamicheskaya_psihologiya [in Russian].
- Leontyev, A.A. (1969). *Psikholingvisticheskie edinity i porozhdenie rechevogo vyskazyvaniia* [Psycholinguistic units and speech utterances generation]. Moscow: Nauka [in Russian].
- Leontyev, A.N. (1971). *Potrebnosti, motivy i emotsii* [Needs, motives and emotions]. Moscow: University Publishers [in Russian].
- Luriya, A.R. (1998). *Yazyk i soznanie* [Language and Consciousness]. Rostov-na-Donu: Feniks [in Russian].
- Orban-Lembryk, L.E. (2004). *Sotsialna psykhologhiia* [Social Psychology]. (Vols. 2). Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
- Pocheptcov, O.G. (1986). *Osnovy pragmaticheskogo opisaniia predlozheniia* [Fundamentals of the pragmatic description of the sentence]. Kyiv: Vishcha shkola [in Ukrainian].
- Rubinshtein, S.L. (1999). *Osnovy obshchei psikhologi* [The Basics of General Psychologists]. SPb: Piter. Kom [in Russian].
- Selivanova, O.O. (2010). *Linhvistychna entsyklopediia* [Encyclopedia of Linguistics]. Poltava: Dovkillia-K [in Ukrainian].
- Stepanov, O.S. (Comp.). (2006). *Psykhologhichna entsyklopediia* [Encyclopedia of Psychology]. Kyiv: Akademydav [in Ukrainian].
- Formanovskaia, N.I. (2002). *Rechevoe obshchenie : kommunikativno-pragmaticheskii pokhod* [Speech communication: communicative-pragmatic approach]. Moscow: Russkii iazyk [in Russian].
- Bosco, F., & Gabbatore, I. (2017). Theory of mind in recognizing and recovering communicative failures. *Applied Psycholinguistics*, 38(1), 57–88. doi: 10.1017/S0142716416000047
- Bratman, M. (1987). *Intention, Plans and Practical Reasoning*. Harvard University Press, Cambridge : MA.
- Tillman, R., & Louwerse, M. (2018). Estimating Emotions Through Language Statistics and Embodied Cognition. *Journal of Psycholinguistic Research*, 47(1), 159–167. DOI: 10.1007/s10936-017-9522-y

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано комунікативну інтенцію як лінгвістичну категорію, що має безпосередній зв'язок із психоментальним простором мовної особистості, з низкою психічних феноменів, сферою свідомості й мислення, із мотивацією мовленнєвої активності комунікантів, з експлікацією їхніх намірів у текстовій комунікації; визначено термінологічну кореляцію «інтенції» у контексті психолінгвістичних понять «потреба», «мотив», «намір», «інтенційність»; зазначено, що мотиваційно-потребова сфера мовця породжує інтенцію довербального рівня, яку в процесі спілкування і текстотворення вербалізують синтаксичні одиниці.

За допомогою адекватної лінгвістичної методології з'ясовано, що комунікативна інтенція – це прерогатива мовця, який входить у процес спілкування зі своїм емоціями та бажаннями, з особистісними переконаннями та вподобаннями, з успіхами та невдачами, що, зрештою, визначає інтенційні горизонти його комунікації, детермінує перебіг толерантної / атолерантної інтеракції, вибір загальнозжованих чи етномаркованих, прямих чи непрямих, фігурально-риторичних конструкцій для синтаксування мовленнєвих намірів.

На ілюстративному матеріалі представлено функціонування толерантних й атолерантних реєстрів комунікації, зауважено, що толерантна настанова передбачає шанобливе ставлення до співрозмовника, вільну реалізацію індивідуальних потреб мовця, доброзичливу атмосферу процесу спілкування; атолерантна комунікація увиразнює дисбаланс стосунків між комунікантами, зумовлює асиметричну мовленнєву активність, що цілком зрозуміло, адже в процесі спілкування беруть участь комуніканти різного віку, фізіологічного та психічного стану, інтелектуального та культурного рівня, тому не можливо уникнути конфліктності, агресивності й негативної поведінки спілкувальників.

У контексті наукових студій зарубіжних та вітчизняних учених обґрунтовано думку про те, що інтенція – важливий складник психічного стану людини, але тільки за допомогою синтаксичних, дискурсивно-жанрових ресурсів мови вона експлікується, стає доступною для інших суб'єктів процесу комунікації.

Ключові слова: комунікативна інтенція, мовець, психолінгвістика, синтаксис, толерантна / атолерантна комунікація, прямі / непрямі висловлення.

Шабат-Савка Светлана. Психолінгвістическое измерение коммуникативной интенции: субстанция говорящего и синтаксирование

АННОТАЦИЯ

В статье проанализировано коммуникативную интенцию как лингвистическую категорию, имеющую непосредственную связь с психоментальным пространством языковой личности, с рядом психических феноменов, со сферой сознания и мышления, с мотивацией речевой активности коммуникантов, с экспликацией их намерений в текстовой коммуникации; определено терминологическую корреляцию «интенции» в контексте психолингвистических понятий «потребность», «мотив», «намерение», «интенциональность»; указано, что мотивационно-потребностная сфера говорящего порождает интенцию довербального уровня, которую в процессе общения и текстообразования вербализируют синтаксические единицы.

С помощью удачно подобранной лингвистической методологии выяснено, что коммуникативная интенция – это прерогатива говорящего, который входит в процесс общения со своим эмоциями и желаниями, с личностными убеждениями и пристрастиями, с успехами и неудачами, что, в конце концов, определяет интенциональные горизонты его коммуникации, детерминирует ход толерантной / атолерантной интеракции, выбор общеупотребительных или этномаркованных, прямых или косвенных, фигурально-риторических средств для синтаксирования речевых намерений.

На иллюстративном материале представлено функционирование толерантных и атолерантных регистров коммуникации, отмечено, что толерантная установка предполагает уважительное отношение к собеседнику, свободную реализацию индивидуальных потребностей говорящего, доброжелательную атмосферу процесса общения; атолерантная коммуникация подчеркивает дисбаланс отношений между коммуникантами, вызывает асимметричную речевую активность, что вполне понятно, ведь в процессе общения участвуют коммуниканты разного возраста, физиологического и психического состояния, интеллектуального и культурного уровня, поэтому невозможно избежать конфликтности, агрессивности и негативного поведения общающихся.

В контексте научных исследований зарубежных и отечественных ученых обосновано мнение о том, что интенция – важная составляющая психического состояния человека, но только с помощью синтаксических, дискурсивно-жанровых ресурсов языка она эксплицируется, становится доступной для других субъектов процесса коммуникации.

Ключевые слова: коммуникативная интенция, говорящий, психолингвистика, синтаксис, толерантная / атолерантная коммуникация, прямые / косвенные высказывания.

Psycholinguistic Analysis of the Structure of the Association Area of the Stimulus Competence

Психолінгвістичний аналіз структури асоціативного поля стимулу компетентність

Tamara Sharavara¹

Dr. in Historical Sciences,
Assistant Professor,
Head of the Department of Foreign
Languages and Ukrainian Studies

E-mail: tamara.sharavara@pdaa.edu.ua
orcid.org/0000-0002-6370-6663

Тамара Шаравара¹

доктор історичних наук,
доцент, завідувач кафедри
іноземних мов та українознавства

Anatolii Kotsur²

Dr. in Historical Sciences, Professor

E-mail: kotsurap@meta.ua
orcid.org/0000-0002-7015-8052

Анатолій Коцур²

доктор історичних наук, професор

Nataliia Syzonenko¹

Ph.D. in Philology,
Associate Professor

E-mail: nataliia.syzonenko@pdaa.edu.ua
orcid.org/0000-0002-7978-8675

Наталія Сизоненко¹

кандидат філологічних наук,
доцент

Yanina Tahiltseva¹

Ph.D. in Philology,
Associate Professor

E-mail: ianina.tagiltseva@pdaa.edu.ua
orcid.org/0000-0002-4005-0227

Яніна Тагільцева¹

кандидат філологічних наук,
доцент

---

¹ *Poltava State Agrarian Academy*
✉ 1/3, Skovorody Str., Poltava,
Ukraine, 36003

¹ *Полтавська державна
аграрна академія*
✉ вул. Сковороди, 1/3, м. Полтава,
Україна, 36003

² Taras Shevchenko National
University of Kyiv
✉ 60, Volodymyrska Str., Kyiv,
Ukraine, 01601

² Київський національний
університет імені Тараса Шевченка
✉ вул. Володимирська, 60, м. Київ,
Україна, 01601

Original manuscript received February 25, 2018

Revised manuscript accepted October 15, 2018

ABSTRACT

The article deals with the analysis of the association area structure of the notion of competence based on the results of the free association experiment. It was found out that respondents verbalize both key components of the lexicographical and terminological meaning of the notion (awareness, experience, skills, knowledge, mind) and its axiological component (politeness, correctness, professionalism, responsibility, respect). Some reactions testify to the process of identifying competence with the professional sphere of activity (profession, job).

As a result of processing of associative reactions, it has been established that the associative gestalt of the word-stimulus forms 10 zones – the notional components, the subject, the subject's activity, the field of the subject's activity, leading features of the subject's activity, the moral and ethical face of the subject of activity, characteristic features of the subject's activity, evaluative reactions, individual reactions, emotions. Each zone of the associative gestalt in accordance with the quantitative indicators is assigned a rank from 1 to 9 (in two zones the number of reactions coincides). The core of the associative gestalt (ranks 1–2) includes frequency responses that correspond to the zones «Notional components» and «Leading features of the subject's activity», the remaining zones (ranks 3–9) form the periphery. Core reactions indicate a sufficiently high level of respondents' mastering of key components of the notion as well as realization of the demand for a new generation of specialists by native speakers that can effectively apply the acquired knowledge and skills in a certain field of activity.

The article also deals with the analysis of associative reactions in accordance with the model of the epistemological structure of consciousness of native speakers. It was found out that in the linguistic consciousness of respondents a certain balance is maintained between subjective (the value and motivational sphere) and objective (the logical and notional sphere) images; dominant in the cognitive activity of informers is the mental level of consciousness images, since in the emotional and affective sphere there are no frequency responses, and the body-perceptual sphere is not represented verbally.

Key words: *free association experiment, associative gestalt, zones of associative gestalt, linguistic consciousness, structure of consciousness.*

Вступ

Необхідність дослідження діяльності людини як мовної особистості, механізмів формування, породження і сприйняття мовлення у зв'язку із системою мови та мисленнєвими операціями спричинили появу психолінгвістики як науки. Нині значну увагу науковців привертає дослідження колективної мовної свідомості, здійснюване шляхом асоціативного експерименту, який дає змогу з'ясувати, як індивідуальні, групові та ментальні характеристики особистості виявляються в асоціативному процесі.

У вітчизняних та зарубіжних наукових виданнях помітно зростає інтерес до загальних аспектів асоціативного процесу – асоціативної пам'яті людини (Anderson & Bower, 1973), взаємозв'язку асоціативної структури ментальної лексики з візуальним сприйняттям та пам'яттю (Mikołajczak-Matyja, 2015), ролі асоціацій у процесі продукування абстрактних понять (Zhang, Han & Bi, 2013). Базовим для подібних досліджень є асоціативний експеримент, який дає змогу проаналізувати психологію суб'єктивної семантики (Терехова, 2000); мережеві та семантичні властивості словесних асоціацій (De Deyne & Storms, 2008; Ma, 2013; Ludueña, Behzad & Gros, 2014); особливості вияву семантичних асоціацій під час продукування слова та речення (Muehlhaus, Heim, Sachs, Schneider, Habel & Sass, 2013); побудувати модель вільних асоціацій (Nelson, Mcevoy & Dennis, 2000); дослідити структуру асоціативних полів та запропонувати типологію асоціативних реакцій (Горошко, 2001), одержаних на стимули-поняття й концепти (нерідко їх ототожнюють), а також на терміни, які репрезентують професійну мовну свідомість (Денисевич, 2013; Єфимова, 2012; Марковіна, 2010; Недашківська, 2011; Харченко, 2004). Останнє поняття є значущим для нашого дослідження.

Для проведення пілотного експерименту ми обрали слово-стимул *компетентність*, яке, на наше переконання, посідає особливе місце у внутрішньому та професійному лексиконі майбутніх спеціалістів, оскільки освітній процес у вищій школі націлений на набуття майбутнім фахівцем системи компетентностей – ключових,

галузевих, предметних, які водночас є критерієм результативного навчання на певному рівні вищої освіти.

Мета дослідження – з'ясувати структуру асоціативного поля стимулу *компетентність*, виокремити значущі ознаки поняття для мовної свідомості майбутніх спеціалістів, проаналізувати асоціативні реакції з погляду активізації певних сфер діяльності свідомості у процесі асоціювання.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких завдань:

- 1) узагальнити за опрацьованою науковою літературою значення поняття *компетентність*;
- 2) укласти асоціативне поле на стимул *компетентність* за результатами вільного асоціативного експерименту;
- 3) виявити й охарактеризувати структуру асоціативного поля стимулу *компетентність*;
- 4) з'ясувати, які компоненти психологічного значення слова-стимулу є актуалізованими в пізнавальній діяльності свідомості носіїв мови.

Методи та методики дослідження

Для виявлення й опису вербально репрезентованих мовних образів у свідомості носіїв мови на стимул *компетентність* застосовано *метод вільного асоціативного експерименту* (тут і далі послуговуємося класифікацією асоціативного експерименту, запропонованою О. Леонтьєвим (*Словарь*, 1977: 5–6), – вільний та контрольований експерименти). Сутність проведення вільного асоціативного експерименту полягала в тому, що респондентам було запропоновано на слово-стимул надати від однієї до кількох асоціацій («експеримент із подовженою реакцією») (*Словарь*, 1977: 18). Якісний та кількісний аналіз матеріалів асоціативного експерименту – асоціативного поля – проведений за *методикою асоціативного гештальту*, а також відповідно до уявлень про свідомість як динамічну систему пізнавальних здатностей (перцептивних, емоційних, ціннісних, логічних), яка забезпечує «особисте самовдосконалення і творчу діяльність людини у світі» (Іванов, 1988: 21). Для з'ясування лексикографічного, термінологічного та асоціативного значення поняття *компетентність* застосовано методи *спостереження, аналізу та порівняння*.

Результати та обговорення

Мовна свідомість вербалізує не тільки мовні знаки, які належать до базових образів і уявлень про світ мовця, але й ті, які засвідчують динамічні зміни в її структурі, зумовлені зовнішніми факторами. Як наслідок – мовець репрезентує у своєму мовленні значущі для нього як особистості мовні одиниці, зокрема ті, які містять аксіологічний компонент. У такому розумінні мова – «найточніший індикатор будь-яких змін колективної та індивідуальної свідомості, що зумовлені соціокультурними, технічними, економічними чинниками» (Манакін, 2012: 113). Це підтверджує низка емпіричних досліджень, у яких порушено проблему впливу комплексу зовнішніх факторів на появу асоціативно-вербальної мережі (Довголюк, 2016), порівняно структуру та зміст образів свідомості у респондентів різних вікових категорій (Гарбар, 2009), з'ясовано динаміку змін у семантичній структурі лексичного значення понять економічної сфери (Кушмар, 2011), проаналізовано специфіку функціонування громадянської свідомості українського студентства (Савелюк, 2009), а також особливості сприйняття державними службовцями професійних понять (Недашківська, 2006, 2011).

У лексикографічних та наукових працях лексичне та термінологічне значення поняття *компетентність* не є остаточно з'ясованим, вирізняється множинністю дефініцій, вузьким і широким витлумаченням його обсягу. У статті приєднуємося до поглядів тих дослідників, які вбачають, що компетентність є похідною компетенції, характеризує здатність особи якісно виконувати якусь роботу, застосовувати набуті нею уміння й навички в певній діяльності (Головань, 2011; Хуторський, 2002; Шадриков, 2004; Шишов, 2000). Значний інтерес для нашого дослідження становить розвідка Т. Недашківської (2011), яка шляхом аналізу лексикографічного та термінологічного змісту поняття *компетентність* виокремила такі компоненти його смислового ядра: дія, діяльність, здатність здійснювати діяльність, поведінка, виконання, реалізація, результат, стандарти поведінки, структура, навички, знання, вміння, кваліфікованість, досвід, контакти, цінності, здатність, оцінка, коло питань, здібності, готовність, професійні функції, індивідуальні якості й властивості, специфічні завдання, якість, властивість, стан, психічна, фізична, духовна відповідність (Недашківська, 2011). Проведений дослідницею вільний

асоціативний експеримент дав змогу виокремити ядро асоціативного поля поняття *компетентність – знання* (51), *професійність* (50), *обізнаність* (16), *освіченість* (9), *уміння* (8) та периферію – *висока, обов'язкова, посадовця, закон, права, можливість, моя*.

Відомо, що результати асоціативних експериментів, виконані навіть на однорідному матеріалі, не є тотожними, оскільки залежать від вікових, гендерних, статусних ролей респондентів, хронологічних рамок здійсненого дослідження, зовнішніх чинників. А тому в межах нашої розвідки спробуємо порівняти значення поняття *компетентність*, зафіксоване в лексикографічних та наукових розвідках, зокрема в згаданому дослідженні Т. Недашківської, з асоціативним значенням, одержаним нами в результаті вільного асоціативного експерименту.

Аналіз реакцій асоціативних полів здійснюємо за допомогою *гештальту* – терміну, за допомогою якого в психології визначають місце «окремих складових у цілому, ступінь їх відносної незалежності і поділ цілого на суб-цілісності» (Кoffка, 1999: 22), а в лінгвістиці та психолінгвістиці розуміють закріпленій за мовною одиницею цілісний образ відображуваного явища чи об'єкта (Lakoff, 1987; Стернін & Бикова, 1998); для структурування асоціативного поля слова-стимулу використовуємо *асоціативний гештальт* – цілісний образ, який віддзеркалює структуру та наповнення асоціативного поля.

Вільний асоціативний експеримент був проведений зі здобувачами вищої освіти 1–2 курсів Полтавської державної аграрної академії різних спеціальностей у письмово-письмовій формі, проте час на фіксацію реакцій (5–7 с.) лімітувався експериментатором. В опитуванні взяли участь 151 респондент, серед них чоловіків – 59, жінок – 92; вікова група – 17–18 років; усі інформанти є носіями української мови.

На стимул *компетентність* одержано 235 вербальних реакцій, 4 респонденти (1,7%) не надали жодної вербальної реакції, невербальних реакцій не зафіксовано. Оскільки учасники експерименту не були обмежені ні кількістю реакцій, ні мовною їхньою репрезентацією (формальною, семантичною), одержано від 1 до 5 реакцій від кожного респондента. До ядерних реакцій асоціативного поля стимулу *компетентність* відносимо *обізнаність* (12), *ввічливість* (11), *досвід* (10),

робота (8), уміння (7), правильність (6), професіоналізм (6), професія (6), професійність (5), відповідальність (5), знання (4), розум (4), повага (4).

Такі асоціативні реакції, як *обізнаність, досвід, уміння, знання, розум* засвідчують усвідомлення респондентами найважливіших понятійних складників *компетентності* на початковому етапі здобуття вищої освіти (1–2 курси) й відображають інформаційний, базовий зміст аналізованого поняття, стабільні компоненти його лексичного та термінологічного значення. Порівняймо: «Компетентність – динамічна комбінація *знань, вмінь* і практичних *навичок*, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти» (Закон про вищу освіту, 2017) (розрядка наша – Ш. Т., К. А., С. Н., Т. Я.). Частина реакцій вказує на значущість для респондентів аксіологічного компонента експлікованого поняття: *ввічливість, правильність, професіоналізм, професійність, відповідальність, повага*. Реакції *професія, робота* свідчать про ототожнення в мовній свідомості інформантів *компетентності* із професійною сферою діяльності, основним способом вияву набутої компетентності.

Як бачимо, ядро асоціативного поля, одержаного в результаті асоціативного експерименту Т. Недашківською та нами, відрізняється передусім частотністю певних реакцій (*знання (51) – знання (4); професійність (50) – професійність (5)*), що, очевидно, пов'язано із соціальними ролями респондентів (здобувачі вищої освіти – державні службовці). До ядра обох досліджень потрапили асоціативні реакції *обізнаність, знання, професійність, уміння*, проте в нашому дослідженні інформанти розширили ядро асоціативного поля реакціями *ввічливість, досвід, робота, правильність, професіоналізм, професія, відповідальність, розум, повага*.

Подальший якісний аналіз асоціативного поля проведено за методикою асоціативного гештальту. Виокремлено зони асоціативного гештальту, а реакції розмежовано на вербальні прості та вербальні складені:

Зона 1. Понятійні складники (57 реакцій):

а) **вербальні прості реакції**: досвід (10), уміння (7), знання (4), розум (4), авторитет (3), кваліфікація (3), освіта (2), навички (1), термін (1), слово (1), здатність (1), професійна (1), людська (1);

б) **вербальні складені реакції**, серед них **реакції-розгортання** – достатній досвід роботи (1), уміння щось робити (1), вміння розмовляти з людиною (1), вміння людини робити все вчасно (1), набуток знань (1), знання своєї справи (1), знати відповіді на запитання (1), навички людини (1), наявність навичок (1), професійна компетентність (1), здатність до чогось (1), певна здатність до чогось (1), здатність виконувати обов'язки (1); **реакції-дефініції** – мати розуміння в якійсь справі (1), уміння якісно виконувати роботу (1), уміє надавати правильну інформацію в професії (1), людина затверджує навички, які здобула в житті (1), набір навичок з якоїсь професії, які допомагають у роботі (1).

Зона 2. Суб'єкт (15 реакцій):

а) **вербальні прості реакції** – спеціаліст (3), професіонал (3), людина (2), люди (1), співробітники (1), лікар (1), викладач (1), викладачі (1), директор (1);

б) **вербальні складені реакції (реакції-розгортання)** – людина в певній сфері (1).

Зона 3. Діяльність суб'єкта (9 реакцій):

а) **вербальні прості реакції**: реалізація (1), самореалізація (1), консультація (1), відповіді (1), підготовка (1), висловлювання (1), взаємопоміч (1), взаєморозуміння (1);

б) **вербальні складені реакції (реакції-розгортання)**: наскільки людина може розібратися в питаннях професійних (1).

Зона 4. Сфера діяльності суб'єкта (19 реакцій): **вербальні прості реакції** – робота (8), професія (6), посада (1), сфера (1), уряд (1), соціум (1), Батьківщина (1).

Зона 5. Визначальні ознаки діяльності суб'єкта (56 реакцій):

а) **вербальні прості реакції**: обізнаність (12), професіоналізм (6), професійність (5), відповідальність (5), поінформованість (3), відповідний (2), відповідність (2), досвідченість (2), здібність (2), освіченість (1), розумний (1), висококваліфікованість (1), обізнаний (1), авторитетність (1), вправність (1), умілість (1), професіональність (1), підкованість (1), профпридатність (1), відповідальний (1);

б) **вербальні складені реакції**, серед них **реакції-розгортання** – гарний робітник (1), гарні навички (1), обізнаність у якійсь справі (1); **реакції-дефініції** – майстерно володіти справою (1), кваліфікована людина, яка розуміється в певній сфері (1), цілісність в реалізовуваності до праці (1).

Зона 6. Морально-етичне обличчя суб'єкта діяльності (29 реакцій): **вербальні прості реакції** – ввічливість (11), вихованість (4), чесність (3), порядність (3), ввічливий (1), виховання (1), правда (1), бути порядним (1), людяність (1), доброзичливість (1), справедливість (1), можна покластися (1).

Зона 7. Характерні ознаки діяльності суб'єкта (15 реакцій): **вербальні прості реакції** – впевненість (2), уважність (1), уважний (1), комунікабельність (1), стриманість (1), серйозність (1), пунктуальність (1), упертість (1), цілеспрямованість (1), увага (1), емоції (1), неупередженість (1), зрозумілість (1), ретельність (1).

Зона 8. Оціночні реакції (26 реакцій):

а) **вербальні прості реакції** – правильність (6), повага (4), ставлення (1), успіх (1), обов'язок (1), перевага (1), хист (1), якість (1), можливість (1), знавець (1), знаючий (1), правильний (1), вагомий (1), важливо (1), цінність (1), кращий (1);

б) **вербальні складені реакції (реакції-розгортання)** – правильно підібрана робота (1), правильно володіти (1).

Зона 9. Індивідуальні реакції (6 реакцій):

а) **вербальні прості реакції** – спорідненість (1), людина-голова (1), Сонце (1);

б) **вербальні складені реакції (реакції-розгортання)** – професія моя (1), своя справа (1), маю навички в певній професії (1).

Зона 10. Емоції (3 реакції): **вербальні прості реакції** – радість (1), схвильованість (1), безглуздя (1).

Структура асоціативного гештальту стимулу *компетентність*, частотні показники та ранги наведені в табл. 1.

Спираючись на експериментально доведені дані психологів, когнітологів, лінгвістів про типи логічних операцій, задіяних у процесі мислення, про роль мови у структуруванні знань, а також беручи за основу гносеологічну модель структури свідомості, розроблену А. Івановим, здійснимо розподіл одержаних асоціативних реакцій відповідно до сфер пізнавальної діяльності свідомості носія мови (Гарбар, 2009: 36):

Таблиця 1. Структура асоціативного гештальту стимулу компетентність, частотність реакцій та ранги

Зони гештальту	К-ть реакцій	Частотність реакцій, %	Ранг
Понятійні складники	57	24.3	1
Суб'єкт	15	6.4	6
Діяльність суб'єкта	12	3.8	7
Сфера діяльності суб'єкта	19	8	5
Визначальні ознаки діяльності суб'єкта	59	23.8	2
Морально-етичне обличчя суб'єкта діяльності	29	12.3	3
Характерні ознаки діяльності суб'єкта	10	6.4	6
Оціночні реакції	26	11.1	4
Індивідуальні реакції	6	2.6	8
Емоції	3	1.3	9

1) **зовнішньо-пізнавальний рівень свідомості суб'єкта мовлення** репрезентований логіко-понятійною сферою, до якої зараховуємо асоціативні реакції зон 1, 2, 3, 4 (42,5%): ключові реакції співвідносні з компонентами лексикографічного та термінологічного значення слова-стимулу (*досвід, уміння, знання, розум*), відображають операції генералізації і спеціалізації (*людина, спеціаліст, професіонал*), а також ототожнення (*робота, професія, реалізація, самореалізація*); тілесно-перцептивна сфера не представлена вербальними реакціями;

2) **ціннісно-емоційний рівень свідомості суб'єкта мовлення** репрезентований частотними реакціями ціннісно-мотиваційної сфери (53,6%) зон 5, 6, 7, 8 – раціоналістичними оцінками компетентного фахівця (*обізнаність, професіоналізм, професійність, відповідальність, гарний робітник, гарні навички, правильність, повага, перевага, якість, знавець, впевненість, уважний, комунікабельність, серйозність, пунктуальність*), ціннісними етичними якостями (*ввічливість, вихованість, чесність, порядність*); а також нечастотними реакціями емоційно-афективної сфери (3,9%) зон 9 і 10 – посесивними (*професія моя, своя справа*), індивідуально-ситуативними (*маю навички в певній професії, спорідненість, людина-голова*), метафоричними (*Сонце*).

Ядро асоціативного гештальту утворюють дві найбільші за обсягом зони – «Понятійні складники» та «Визначальні ознаки діяльності суб'єкта», які відповідають першому та другому рангу

за частотністю реакцій. Інші, периферійні зони, їх доповнюють, як наведено на рис. 1.

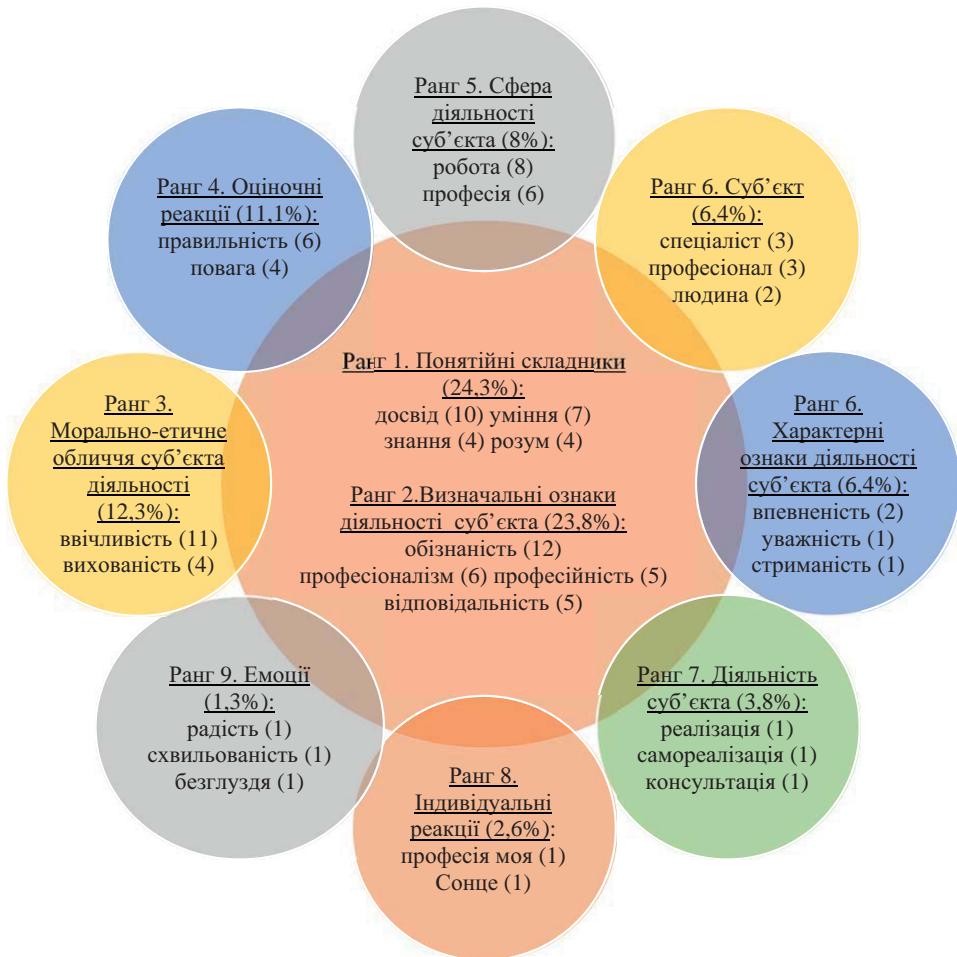

Рис. 1. Ядро та периферія асоціативного гештальту стимулу компетентність

Отже, одержуємо таку структуру асоціативного поля стимулу компетентність відповідно до сфер пізнавальної діяльності свідомості суб'єктів мовлення на рис. 2.

Рис. 2. Структура асоціативного поля стимулу компетентність відповідно до гносеологічної моделі структури свідомості

Висновки

Матеріали вільного асоціативного експерименту дали змогу стверджувати, що в мовній свідомості здобувачів вищої освіти закріпилося розуміння компетентності як вагомої категорії у їхньому майбутньому професійному становленні. Значущими для респондентів виявилися такі зони асоціативного гешталту, як «Понятійні складники» та «Визначальні ознаки діяльності суб'єкта». Перша з названих зон засвідчує достатньо високий рівень освоєння респондентами ключових компонентів поняття. Високу частотність реакцій другої зони пов'язуємо із значущістю ознак поняття для респондентів, усвідомлення ними попиту на нову генерацію спеціалістів, спроможних ефективно застосовувати набуті знання та вміння в певній сфері діяльності. Окрім того, актуальними для інформантів є вищі мотиви діяльності професіонала, його моральне обличчя. Ці висновки підтверджує й розподіл асоціативних реакцій за сферами пізнавальної діяльності свідомості: вербальні реакції респондентів демонструють домінування розумового рівня образів свідомості над емоційним за рахунок нечастотності останніх і відсутності реакцій у перцептивній сфері, а також утримання певної рівноваги між об'єктивними (логіко-понятійна сфера) та суб'єктивним (ціннісно-мотиваційна сфера) образами свідомості мовців.

Перспективним напрямом дослідження вважаємо з'ясування асоціативного значення інших стимулів, пов'язаних із професійними

поняттями лексики майбутніх спеціалістів, а також аналіз структури асоціативних полів, одержаних від здобувачів вищої освіти та осіб, які вже мають певний досвід роботи.

Література

- Гарбар, И.Л. Межпоколенная специфика языкового сознания русских: психолінгвістическое исследование. *Вестник Челябинского государственного университета. Филология. Искусствоведение*. 2009. № 22 (160). Вып. 33. С. 35–42. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/mezhpokolennaya-spetsifika-yazykovogo-soznaniya-russkih-psiholingvisticheskoe-issledovanie> (дата звернення: 09.02.2018).
- Головань, М.С. Компетентність та компетентність: порівняльний аналіз понять. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2011. № 8. С. 224–233.
- Горошко, Е.И. Интегративная модель свободного ассоциативного эксперимента. Харьков ; Москва : РА «Каравелла», 2001. 320 с.
- Денисевіч, О.В. Професійна картина світу українських та польських студентів: порівняльний аспект. *Сборник научных докладов: Наука сегодня: теория, методология, практика*. Вроцлав, 2013. Ч. 5. С. 71–75. URL : http://eprints.zu.edu.ua/11169/1/Професійна_картина_світу.pdf (дата звернення: 09.02.2018).
- Довголюк, М.И. Ассоциативно-вербальное поле «Армия»: лингвокогнитивный аспект : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01. Санкт-Петербург, 2016. 167 с. URL : <https://disser.spbu.ru/files/disser2/disser/9887P19zq5.pdf> (дата звернення: 09.02.2018).
- Ефимова М.В. Экспериментальное исследование стратегий идентификации терминов. *Вестник Челябинского государственного университета. Филология. Искусствоведение*. 2012. № 8. Вып. 70. С. 66–69. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/eksperimentalnoe-issledovanie-strategiy-identifikatsii-terminov> (дата звернення: 09.02.2018).
- Закон України «Про вищу освіту»: Закон від 01.07.2014 № 1556-VII. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. Дата оновлення: 01.01.2018. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 09.02.2018).
- Иванов, А.В. Сознание и мышление. Москва : Изд-во МГУ, 1994. 130 с.
- Кушмар, Л.В. Лексика економічної сфери в мовній картині світу українців : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Луганськ, 2011. 20 с.
- Манакін, В.М. Мова і міжкультурна комунікація. Київ : ВЦ «Академія», 2012. 288 с.
- Марковина, И.Ю. Профессиональный образ мира: теоретические и экспериментальные подходы. *Вестник Московского государственного лингвистического университета. Педагогические науки*. 2010. № 591. Вып. 12. С. 38–45.
- Недашківська, Т.Є. Семантична конструкція асоціативного поля (на матеріалі асоціативного експерименту). *Психолінгвістика*. 2011. Вип. 7. С. 126–134. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/psling_2011_7_21 (дата звернення: 09.02.2018).
- Недашківська, Т. Вільний асоціативний експеримент як метод наукового дослідження та можливості його застосування для вивчення проблем державної служби. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2006. № 4. С. 61–70.
- Савелюк, Н.М. Дослідження смислових засад функціонування громадянської свідомості українського студентства методом асоціативного експерименту.

- Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Психологія і педагогіка. 2009. Вип. 12. С. 160–168.
- Словарь ассоциативных норм русского языка. Москва : Московский университет, 1977. 192 с.
- Стернин, И.А., Быкова, Г.В. Концепты и лакуны. *Языковое сознание: формирование и функционирование*. Москва, 1998. С. 57.
- Терехова, Д.І. Особливості сприйняття лексичної семантики слів : психолінгвістичний аспект. Київ : КДЛУ, 2000. 244 с.
- Харченко, Е.В. Межличностное общение: модели вербального поведения в профессиональных стратах : автореф. дисс. ... докт. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка». Челябинск, 2004. 51 с. URL : <http://dspace.susu.ru/xmlui/bitstream/handle/0001.74/7593/000300018.pdf?sequence=3> (дата звернення: 09.02.2018).
- Хуторской, А.В. Ключевые компетенции как компонент личностноориентированной парадигмы образования. *Ученик в общеобразовательной школе*. Москва : ИОСО РАО, 2002. С. 135–157.
- Шадриков, В.Д. Новая модель специалиста: инновационная подготовка и компетентностный подход. *Высшее образование сегодня*. 2004 № 8. С. 26–31.
- Шишов, С.Е., Кальней, В.А. Школа: мониторинг качества образования. Москва : Педагогическое общество России, 2000. 316 с.
- Anderson, J., & Bower, G. (1973). *Human Associative Memory*. New York and London : Psychology Press. URL : <https://books.google.com.ua>.
- De Deyne, S., & Storms, G. (2008). Word associations: Network and semantic properties. *Behavior Research Methods*, 40 (1), 213–231, DOI: 10.3758/BRM.40.1.198.
- Koffka, K. (1999). *Principles of gestalt psychology*. URL : <https://books.google.com.ua>.
- Lakoff, G. (1987). *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*. Chicago : University of Chicago Press.
- Ludueña, G.A., Behzad, M.D., & Gros, C. (2014). Exploration in free word association networks: models and experiment. *Cognitive Processing*, 15 (2), 195–200, DOI: 10.1007/s10339-013-0590-0.
- Ma, X. (2013). Evocation: analyzing and propagating a semantic link based on free word association. *Language Resources and Evaluation*, 47 (3), 819–837, DOI: 10.1007/s10579-013-9219-2.
- Mikołajczak-Matyja, N. (2015). The associative structure of the mental lexicon: hierarchical semantic relations in the minds of blind and sighted language users. *Psychology of Language and Communication*, 19 (1), 1–18, DOI: 10.1515/plc-2015-0001.
- Muehlhaus, J., Heim, S., Sachs, O., Schneider, F., Habel, U., & Sass, K. (2013). Is the motor or the garage more important to the car? The difference between semantic associations in single word and sentence production. *Journal of Psycholinguistic Research*, 42 (1), 37–49, DOI: 10.1007/s10936-012-9209-3.
- Nelson, D.L., Mcevoy, C.L., & Dennis, S. (2000). What is free association and what does it measure? *Memory & Cognition*, 28 (6), 887–899, DOI: 10.3758/BF03209337.
- Zhang, X., Han, Z., & Bi, Y. (2013). Are abstract and concrete concepts organized differently? Evidence from the blocked translation paradigm. *Applied Psycholinguistics*, 34 (5), 1059–1092. DOI: 10.1017/S0142716412000124.

References

- Garbar, I.L. (2009). Mezhpokolennaya spetsyfika yazykovogo soznaniya russkikh: psikholingvisticheskoye issledovaniye [Intergenerational specificity of the linguistic consciousness of Russians: psycholinguistic research]. *Vestnik Chelyabinskogo gosudarstvennogo universiteta. Filologiya. Iskustvovedeniye – Bulletin of Chelyabinsk State University. Philology. Study of Art*, 22 (160) (Vol. 33), 35–42. Retrieved from: <https://cyberleninka.ru/article/v/mezhpokolennaya-spetsyfika-yazykovogo-soznaniya-russkikh-psiholingvisticheskoye-issledovanie> [in Russian].
- Holovan, M.S. (2011). Kompetentsiia ta kompetentnist: porivnialnyi analiz [Competency and competence: the comparative analysis of the notions]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii – Pedagogical sciences: theory, history, innovation technologies*, 8, 224–233 [in Ukrainian].
- Goroshko, Ye.I. (2001). *Integrativnaya model svobodnogo assotsiativnogo eksperimenta [Integrative model of free association experiment]*. Kharkiv, Moscow: Karavella [in Russian].
- Denysevych, O.V. (2013). Profesiina kartyna svitu ukrainskykh ta polskykh studentiv: porivnialnyi aspekt [Professional world views of Ukrainian and Polish students: the comparative aspect]. *Sbornik nauchnyh dokladov: Nauka segodnya: teoriya, metodologiya, praktika – Collection of scientific reports: Science today: theory, methodology, practice*, 5, 71–75. URL : http://eprints.zu.edu.ua/11169/1/Професійна_картина_світу.pdf [in Ukrainian].
- Dovgolyuk, M.I. (2016). Assotsiativno-verbalnoye pole «Armiya»: lingvokognitivnyy aspekt [Associative and verbal field «Army»: linguo-cognitive aspect]. *Candidate's thesis*. St. Petersburg. URL : <https://disser.spbu.ru/files/disser2/disser/9887P19zq5.pdf> [in Russian].
- Yefimova, M.V. (2012). Eksperimentalnoye issledovaniye strategiy identifikatsii terminov [Experimental research of terms identification strategy]. *Vestnik Chelyabinskogo gosudarstvennogo universiteta. Filologiya. Iskustvovedeniye – Bulletin of Chelyabinsk State University. Philology. Study of art*, 8 (70), 66–69. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/eksperimentalnoe-issledovanie-strategiy-identifikatsii-terminov> [in Russian].
- Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu»: Zakon vid 01.07.2014 № 1556-VII [Law of Ukraine «On higher education»: Law dated 01.07.2014 № 1556-VII. (01.01.2018). *Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy – Database «Legislation of Ukraine» / VR of Ukraine*. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> [in Ukrainian].
- Ivanov, A.V. (1994). *Soznaniye i myshleniye [Consciousness and thinking]*. Moscow : MSU [in Russian].
- Kushmar, L.V. (2011). Leksyka ekonomichnoi sfery v movnii kartyni svitu ukrainsiv [The vocabulary of the economic sphere in the linguistic view of the world of Ukrainians]. *Candidate's thesis*. Luhansk [in Ukrainian].
- Manakin, V.M. (2012) *Mova i mizhkulturna komunikatsiia [Language and intercultural communication]*. Kyiv : VTS «Akademiia» [in Ukrainian].
- Markovina, I.Yu. (2010). Professionalnyy obraz mira: teoreticheskiye i eksperimentalnyye podhody [Professional world's image: theoretical and experimental approaches]. *Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo lingvisticheskogo universiteta – Bulletin of Moscow State Linguistic University*, 591 (12), 38–45 [in Russian].

- Nedashkivska, T.Ye. (2011). Semantychna konstruktsiia asotsiatyvnoho polia (na materiali asotsiatyvnoho eksperymentu) [The semantic construction of the associative field (based on the association experiment material)]. *Psykholingvistyka – Psycholinguistics*, 7, 126–134. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/psling_2011_7_21 [in Ukrainian].
- Nedashkivska, T. (2006). Vilnyi asotsiatyvnyi eksperyment yak metod naukovoho doslidzhennia ta mozhlyvosti yoho zastosuvannia dlia vyvchennia problem derzhavnoi sluzhby [Free association experiment as a method of scientific research and opportunities to use it for studying problems of state service]. *Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy – Bulletin of Ukrainian Presidential National Academy of State Administration*, 4, 61–70 [in Ukrainian].
- Saveliuk, N.M. (2009). Doslidzhennia smyslovykh zasad funktsionuvannia hromadianskoi svidomosti ukrainskoho studentsnva metodom asotsiatyvnoho eksperymentu [The research of semantic principles of functioning of civic consciousness of Ukrainian students by the association experiment method]. *Naukovi zapysky [Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»]. Ser.: Psykholohiia i pedahohika – Transactions of National University «Ostroh Academy». Psychology and Pedagogics*, 12, 160–168 [in Ukrainian].
- Slovar assotsiatyvnykh norm russkogo yazyka [Dictionary of associative norms of Russian language]* (1977). Moscow : Moscow university [in Russian].
- Sternin, I.A., & Bykova, G.V. (1998). Kontsepty i lakuny [Concepts and lacunas]. *Yazykovoye soznaniye: formirovaniye i funktsionirovaniye – Linguistic consciousness: formation and functioning* (p. 57). Moscow [in Russian].
- Terekhova, D.I. (2000). *Osoblyvosti spryiniattia leksychnoi semantyky sliv: psykholinhvistychnyi aspekt [Peculiarities of perception of lexical semantics of words]*. Kyiv : KDLU [in Ukrainian].
- Harchenko, Ye.V. (2004). Mezhlchnostnoye obshcheniye: modeli verbalnogo povedeniya v professionalnykh stratah [Interpersonal communication: models of verbal behavior in professional strata]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Chelybinsk. URL : <http://dspace.susu.ru/xmlui/bitstream/handle/0001.74/7593/000300018.pdf?sequence=3> [in Russian].
- Hutorskoy, A.V. (2002). Klyuchevyye kompetentsii kak component lichnostnoorientirovannoy paradigmy obrazovaniya [Key competencies as a component of the personal oriented paradigm of education], *Uchenik v obshcheobrazovatelnoy shkolye – The pupil in a comprehensive school* (pp. 135–157). Moscow : IOSO RAO [in Russian].
- Shadrikov, V.D. (2004). Novaya model spetsialista: innovatsionnaya podgotovka i kompetentnostnyi podhod [The new model of the specialist: innovative training and competency-based approach]. *Vyssheye obrazovaniye segodnya – Higher education today*, 8, 26–31 [in Russian].
- Shishov, S.Ye., & Kalney, V.A. (2000). *Shkola: monitoring kachestva obrazovaniya [School: quality of education monitoring]*. Moscow : Pedagogicheskoye obshchestvo Rossii [in Russian].
- Anderson, J., & Bower, G. (1973). *Human Associative Memory*. New York and London: Psychology Press. URL : <https://books.google.com.ua>
- De Deyne, S., & Storms, G. (2008). Word associations: Network and semantic properties. *Behavior Research Methods*, 40 (1), 213–231, DOI: 10.3758/BRM.40.1.198.
- Koffka, K. (1999). *Principles of gestalt psychology*. URL : <https://books.google.com.ua>.

- Lakoff, G. (1987). *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*. Chicago: University of Chicago Press.
- Ludueña, G.A., Behzad, M.D., & Gros, C. (2014). Exploration in free word association networks: models and experiment. *Cognitive Processing*, 15 (2), 195–200. DOI: 10.1007/s10339-013-0590-0.
- Ma, X. (2013). Evocation: analyzing and propagating a semantic link based on free word association. *Language Resources and Evaluation*, 47 (3), 819–837, DOI: 10.1007/s10579-013-9219-2.
- Mikołajczak-Matyja, N. (2015). The associative structure of the mental lexicon: hierarchical semantic relations in the minds of blind and sighted language users. *Psychology of Language and Communication*, 19 (1), 1–18, DOI: 10.1515/plc-2015-0001.
- Muehlhaus, J., Heim, S., Sachs, O., Schneider, F., Habel, U., & Sass, K. (2013). Is the motor or the garage more important to the car? The difference between semantic associations in single word and sentence production. *Journal of Psycholinguistic Research*, 42 (1), 37–49, DOI: 10.1007/s10936-012-9209-3.
- Nelson, D.L., Mcevoy, C.L., & Dennis, S. (2000). What is free association and what does it measure? *Memory & Cognition*, 28 (6), 887–899, DOI: 10.3758/BF03209337.
- Zhang, X., Han, Z., & Bi, Y. (2013). Are abstract and concrete concepts organized differently? Evidence from the blocked translation paradigm. *Applied Psycholinguistics*, 34 (5), 1059–1092, DOI: 10.1017/S0142716412000124.

АНОТАЦІЯ

У статті за результатами вільного асоціативного експерименту проаналізовано структуру асоціативного поля поняття компетентність. З'ясовано, що респонденти вербалізують як ключові компоненти лексикографічного та термінологічного значення поняття (обізнаність, досвід, уміння, знання, розум), так і його аксіологічний компонент (ввічливість, правильність, професіоналізм, відповідальність, повага). Частина реакцій засвідчує процес ототожнення компетентності із професійною сферою діяльності (професія, робота).

У результаті опрацювання асоціативних реакцій встановлено, що асоціативний гештальт слова-стимулу утворюють 10 зон: понятійні складники, суб'єкт, діяльність суб'єкта, сфера діяльності суб'єкта, визначальні ознаки діяльності суб'єкта, морально-етичне обличчя суб'єкта діяльності, характерні ознаки діяльності суб'єкта, оціночні реакції, індивідуальні реакції, емоції. Кожній зоні асоціативного гештальту відповідно до кількісних показників присвоєно ранг від 1 до 9 (у двох зонах кількість реакцій збігається). До ядра асоціативного гештальту (ранги 1–2) віднесено частотні реакції, які відповідають зонам «Понятійні складники» та «Визначальні ознаки діяльності суб'єкта», решта зон (ранги 3–9) утворюють периферію. Ядерні реакції свідчать про достатньо високий рівень освоєння респондентами

ключових компонентів поняття, а також про усвідомлення носіями мови попиту на нову генерацію спеціалістів, спроможних ефективно застосовувати набуті знання та вміння в певній сфері діяльності.

У статті також проаналізовано асоціативні реакції відповідно до моделі гносеологічної структури свідомості носіїв мови. З'ясовано, що в мовній свідомості респондентів утримується певна рівновага між суб'єктивними (ціннісно-мотиваційна сфера) та об'єктивними (логіко-понятійна сфера) образами; домінувальним у пізнавальній діяльності мовців є розумовий рівень образів свідомості, оскільки емоційно-афективна сфера репрезентована нечастотними реакціями, а тілесно-перцептивна сфера вербально не представлена.

Ключові слова: вільний асоціативний експеримент, асоціативний гештальт, зони асоціативного гештальту, мовна свідомість, структура свідомості.

Шаравара Тамара, Коцур Анатолий, Сизоненко Наталья, Тагильцева Янина. Психолінгвістический анализ структуры ассоциативного поля стимула компетентность

АННОТАЦИЯ

В статье по результатам свободного ассоциативного эксперимента проанализирована структура ассоциативного поля понятия компетентность. Выяснено, что респонденты вербализируют как ключевые компоненты лексикографического и терминологического значения понятия (осведомленность, опыт, умения, знания, ум), так и его аксиологический компонент (вежливость, правильность, профессионализм, ответственность, уважение). Часть реакций свидетельствует о процессе отождествления компетентности с профессиональной сферой деятельности (профессия, работа).

В результате обработки ассоциативных реакций установлено, что ассоциативный гештальт слова-стимула образуют 10 зон – понятийные составляющие, субъект, деятельность субъекта, сфера деятельности субъекта, ведущие признаки деятельности субъекта, морально-этическое лицо субъекта деятельности, характерные признаки деятельности субъекта, оценочные реакции, индивидуальные реакции, эмоции. Каждой зоне ассоциативного гештальта в соответствии с количественными показателями присвоен ранг от 1 до 9 (в двух зонах количество реакций совпадает). К ядру ассоциативного гештальта (ранги 1–2) отнесены частотные реакции, которые отвечают зонам «Понятийные составляющие» и «Ведущие признаки деятельности субъекта», остальные зоны (ранги 3–9) образуют

периферію. Ядерні реакції свідчать про достатньо високому рівні освоєння респондентами ключових компонентів поняття, а також про усвідомлення носителями мови потреби нової генерації фахівців, які можуть ефективно застосовувати набутий знання і навички в певній сфері діяльності.

У статті також проаналізовані асоціативні реакції відповідно до моделі гносеологічної структури свідомості носіїв мови. Встановлено, що в мовній свідомості респондентів зберігається певне рівноважжя між суб'єктивними (ціннісно-мотиваційна сфера) і об'єктивними (логіко-понятійна сфера) формами; домінуючим в пізнавальній діяльності інформаторів є інтелектуальний рівень форм свідомості, оскільки в емоційно-афективній сфері відсутні часті реакції, а тілесно-перцептивна сфера вербально не представлена.

Ключові слова: вільний асоціативний експеримент, асоціативний гештальт, зони асоціативного гештальта, мовна свідомість, структура свідомості.

Perception and Verbalization of Somatic (Bodily) Codes of Culture in the Conditions of Bilingualism and Biculturalism

Восприятие и вербализация соматических (телесных) кодов культуры в условиях билингвизма

Svetlana Shlyakhova

Dr. in Philology,
Head of the Chair of Foreign
Languages and Public Relations

Светлана Шляхова

доктор филологических наук,
зав. кафедрой иностранных языков
и связей с общественностью

E-mail: shlyakhova@mail.ru
orcid.org/0000-0002-5636-4837
Scopus Author ID: 55934110900
Researcher ID: D-1271-2017

*Perm National Research
Polytechnic University*

✉ 29, Komsomolsky prospect,
Perm, Russian Federation

*Пермский национальный
исследовательский политехнический
университет*

✉ Комсомольский проспект, 29,
Пермь, Российская Федерация

*Original manuscript received May 10, 2018
Revised manuscript accepted September 15, 2018*

ABSTRACT

The article is devoted to the perception and verbalization of somatic (bodily) codes of culture in the conditions of bilingualism and biculturalism. The ability of Komi-Permian bilinguals to identify somatic codes of their culture was revealed. The experiment was conducted in the form of an individual questionnaire in the Komi-Permyak district of the Perm region of the Russian Federation. The experimental material was created using the method of generalized portrait. Two images of real girls (Komi-Permyak and Russian) were superimposed on each other with the help of Face Morph program. «Artificial»

person is obtained as a result, which combines somatics representatives of two non-related ethnic groups (Indo-European and Finno-Ugric). Three images (Russian, Komi-Permyak and «artificial» faces) were presented to respondents. It is established that the Komi-Permians recognize faces somatic code well. In the conditions of bilingualism and biculturalism somatic codes of culture in the consciousness of Komi-Perm change more slowly than in Russian. 62% of Komi-Permyaks choose the face of their ethnic group. The Komi-Permians «artificial» person likes least of all (9% of respondents). 29% of the Komi-Perm choose Russian face. Interpretation of the code is a subjective process and often depends on personal perception in the control groups of Russians. Russians choose an «artificial» person is 4 times more often than the Komi-Permians. Choose more often (52%), Komi-Permyatskiy face the Russians, who constantly live in the Permian Komi district. Russians who are not affected by Komi-Permyak culture choose Komi-Permyak face in 42% of cases. Russians Komi-Perm district choose the Russian face 6 times less likely (8,7%) than face of Komi-Permyaks (52%). Komi-Permians choose a Russian face 3 times more often (29%) than the Russians themselves. The analysis of verbal responses showed that the physicality in the minds of the Komi-Perm with mental and moral characteristics, not physical. These characteristics are actual bodily identifiers for the Komi-Permians.

Key words: *bilingualism, somatic (bodily) code, culture code, Komi-Permyak, Finno-Ugric, perception, ethnic identity, ethnic identification.*

Введение

Актуальность исследования кодов культуры обусловлена, с одной стороны, проблемой утраты или размывания этнической идентичности в условиях глобализации, с другой, – формированием глобальных кодов культуры (Чернышева, 2016), которые влекут за собой утрату национальной идентичности, формирование биэтничности и общероссийской идентичности (Скоробогатая, 2008: 10), проблемы бикультурализма и мультикультурализма (Арутюнов, 1978; Benet-Martínez, 2005; Русских, 2013; Вигель, 2017).

Наступившая эпоха глобализации приводит к стиранию границ между этносами, культурами, ментальностями, что грозит утратой национальной самобытности многих народов. Проблема утраты этнической идентичности характерна и для коми-пермяков – финно-угорский этнос, компактно проживающий на территории Пермского края Российской Федерации.

Особо важными вопросы этнической идентичности становятся в условиях билингвизма и бикультурализма в исторически полиэтнических регионах (Barth, 1969; Root, 1992; Sollars, 1996; Trimble, 2000; Phinney, 2003; Weinreich, 2003; Губогло, 2003; Выскочил, 2005; Попова, 2006; Kyuchukov, 2016; Giuseppina, 2017), к которым относится Пермский край.

Острота поставленной проблемы возрастает в условиях однополярного двуязычия, которое, в отличие от полилингвизма (биполярного двуязычия), обладает большей силой воздействия на ассимилятивные процессы. В этих условиях сохранение этнической идентичности становится все более трудной задачей для так называемых малых этносов, в том числе и для коми-пермяков.

Низкая этническая самооценка и низкая лояльность коми-пермяков к собственной этничности, деформация этнического сознания приводит к дефициту национальной идентичности, разрушению позитивного образа собственного этноса. Как следствие – слабая мотивация к изучению родного языка, слабая выраженность исторических и культурных детерминант национального самосознания (историческое прошлое и традиции народа, обычаи и нормы поведения, культура), отсутствие повсеместной практики использования родного языка, нежелание коми-пермяков говорить, читать и писать на родном языке, который не является социально престижным. Все попытки сохранить коми-пермяцкий язык и культуру оказываются практически безрезультатными, поскольку не вытекают из объективной потребности этноса.

Исследования относительно возможности возрождения национальных языков и культур приводят к выводам о том, что это возрождение происходит только тогда, когда возникает мотивация (идеологическая, социально-психологическая, экономическая) их использования, возрастает их престиж и, соответственно, укрепляется приверженность к ним. Коми-пермяцкий этнос слабо мотивирован на приверженность к родному языку. В этом контексте исследования сохранности кодов культуры представляется особенно важными.

Кроме того, сегодня остро встает проблема межнациональных конфликтов, которые приводят к серьезным экономическим и социальным проблемам. Включенность коми-пермяков в мировой

финно-угорский контекст происходит при помощи этнических общественных организаций. Политические спекуляции на национальном вопросе внутри общественных организаций, этнополитическая ангажированность языковой политики со стороны финно-угорского мира могут привести к обострению национальных отношений, расколу внутри этноса, втягиванию этноса в этнополитические конфликты. Актуальность темы обусловлена необходимостью решения коммуникационных проблем полиэтничных регионов, в том числе необходимостью создания научно обоснованной концепции, на базе которой можно будет моделировать языковую политику, направленную на гармонизацию отношений в полиэтничных регионах. Для этого необходимы исследования коми-пермяцкого языка и культуры в контексте семиотики, когнитологии, этнопсихологии, культурологии и пр.

Новизна работы заключается в том, что автором статьи предложена оригинальная методика идентификации культурных кодов в сознании билингвов. Впервые исследуется способность билингвов идентифицировать соматические коды в условиях бикультурализма.

Исследование кодов культуры чрезвычайно значимо, поскольку это «формальные и материальные средства для кодирования одного и того же содержания, сводимого в целом к «картине мира», к мировоззрению данного социума» (Толстой, 1995; Толстая, 2007).

Под кодами культуры мы понимаем набор культурных архетипов, характеризующих идентичность историко-культурного типа личности, социальной группы и пр. (Глоссарий, 1998; Культурология, 2010). Коды культуры соотносятся с архетипами и фиксируют наивные представления о мироздании (Красных, 2001), они универсальны, но их проявление, реализация и значение в культуре этноса национально детерминированы.

На сегодняшний день какой-либо общепринятой классификации культурных кодов не существует. Пока не существует и общепризнанного единого основания для классификации кодов культуры.

Обобщая позиции исследователей относительно кодов культуры (Эко, 1998; Chandler, 1999; Красных, 2001; Гудков, 2004; Danesi, 2007 и др.), отметим, что в той или иной категории все ученые выделяют соматический (телесный), пространственный,

природно-ландшафтный, временной (темпоральный), предметный (артефактный, вещный), гастрономический, биоморфный, духовный и др. как базовые коды культуры.

«Человек одновременно идентифицирует себя с различными общностями: биологическими (от расовых до кровнородственных), территориальными (с присущими им иерархиями), конфессиональными, языковыми, социальными (классовыми, сословными, кастовыми и т.п.), культурными. Возникает иерархия идентичностей», причем индивид «при соотнесении себя с определенными общностями выделяет наиболее важные для него актуальные идентификации...» (Беликов, 2001). В.В. Красных определяет код культуры, «как «сетку», которую культура «набрасывает» на окружающий мир, членит, категоризирует, структурирует и оценивает его» (Красных, 2001). Мы пытались обнаружить наличие / отсутствие такой сетки в сознании коми-пермяков-билингвов.

Предмет исследования – соматический код культуры – естественный (Эко, 1998) реальный (Толстой, 199; Гудков, 2004) интерпретационный (Chandler, 1999) код восприятия и узнавания (Эко, 1998).

Соматический код культуры является самым древним, поскольку именно с постижения самого себя человек осмысляет и интерпретирует окружающий его мир (антропоморфизм как способ познания мира). Соматические коды исследуются в когнитивной лингвистике, культурологии, прагматике, социологии (Turner, 1984; Мазалова, 2001; Geurts, 2002; Csordas, 2002; Леонтьева, 2003; Якушкина 2003; Кабакова, 2005; Завалишина, 2005; Гудков, 2007; Багаутдинова, 2007; Olza Moreno, 2009; Горды, 2010; Щирова, 2011; Башкатова, 2014). «В освоении мира человек совершил путь от самого себя к самому себе же» (Красных, 2001: 6).

Наряду с термином *соматический* код в научной литературе используются термины *телесный* (Гудков, 2007: 9), *антропоморфный* (Багаутдинова, 2007: 21), *физиолого-соматический* (Леонтьева, 2003: 9–15) код.

Цель исследования – выявление способности коми-пермяков-билингвов идентифицировать, «прочитывать», ощущать соматические коды своей культуры.

Эта задача тем более интересна, поскольку «базовые коды культуры, которые зачастую трудны для выявления и рефлексии, требуют гораздо больше времени для созревания, по-видимому, не одно столетие; меняются же они в крайне замедленном темпе» (Аванесова, 2015: 35). Кроме того, «прочтение и интерпретация кода представляют собой субъективный процесс и зависят от личностного восприятия и особенностей содержания и бытования социально-культурных практик» (Симбирцева, 2016).

Вербальные реакции, полученные в ходе эксперимента, дают возможность доступа к языковому сознанию носителей языка и описанию их языковой картины мира.

Материал и методика исследования

Для исследования был проведен социолингвистический эксперимент по восприятию и вербализации соматического кода культуры. Эксперимент проводился в виде анкетирования.

Современные исследования обычно включают онлайн-анкетирование, однако для коми-пермяков данный вид опроса представляются затруднительными по многим причинам. Во-первых, коми-пермяки являются преимущественно сельским этносом (в Коми-пермяцком округе только один город – Кудымкар – с населением около 30000 человек) с невысоким уровнем компьютеризации. Во-вторых, ситуация однополярного билингвизма требовала изучения языкового сознания, которое менее всего подвержено влиянию русского языка, т.е. деревенских малообразованных жителей старшего поколения, у которых отсутствуют компьютеры. В связи с этим эксперимент проводился в виде индивидуального анкетирования в населенных пунктах Коми-пермяцкого округа.

Поскольку эксперимент проводился в полевых условиях при большой численности экспериментальной группы, то целесообразным было использование метода случайного отбора с применением процедуры рандомизации. Случайное распределение респондентов в экспериментальную и контрольную группы позволило снизить вероятность отбора испытуемых одного типа. Размер выборки – 234 человека, генеральная совокупность 109 642 человек. Всего было получено 234 анкеты, включающие 102 вербальные реакции.

Выборки информантов были сбалансированы по следующим социальным факторам: гендер, возраст, этническая принадлежность, место проживания.

Вербальные реакции респондентов обрабатывались методом компонентного (семного) анализа. В полученных от респондентов вербальных реакциях выделялись компоненты значения (семы); также производился количественный анализ сем.

В качестве экспериментальной группы билингвов-носителей кодов культуры выступают коми-пермяки – основное население Коми-Пермяцкого округа, расположенного на северо-западе Пермского края Российской Федерации. Коми-пермяцкий язык относится к пермской ветви финно-угорской подсемьи уральских языков и состоит в близком родстве с коми-зырянским (Республика Коми, РФ) и удмуртским (Удмуртия, РФ) языками. Около 90% коми-пермяков свободно владеют русским языком. Относительно коми-пермяков можно говорить о ситуации однополярного двуязычия, т.е. преимущественного влияния русского языка на коми-пермяцкий. В качестве контрольной группы выступили русские, проживающие в Коми-Пермяцком округе (испытывают влияние коми-пермяцкой культуры) и в Перми (влияние коми-пермяков минимально).

Для создания экспериментального материала использовался также метод обобщенного портрета. При помощи программы *Face Morph* был составлен обобщенный портрет русской и коми-пермячки («два в одном флаконе»). Метод обобщенного портрета, разработанный Ф. Гальтоном в 1878 г., сегодня широко применяется в антропологии для выявления общих черт в сериях портретных изображений. Суть метода – накладывание изображений друг на друга при помощи разных техник (фотонегативы или компьютерные программы).

«С помощью такого суммирования мы приходим к типологической характеристике выборки. При этом чем больше у нас выборка, тем больше индивидуальных особенностей может полностью исчезнуть из суммарного результата; происходит своеобразный «отрыв» суммарного образа от индивидуальных признаков» (Маурер, 2006: 9).

Наложив друг на друга два изображения реальных людей (коми-пермячки (рис. 1 в) и русской (рис. 1 а), мы получили «искусственное» лицо (рис. 1 б), совмещающее соматику

представителей не родственных индоевропейского и финно-угорского этносов. Таким образом для предъявления респондентам был получен следующий стимульный материал (рис. 1).

Рис. 1. *Стимульный материал*

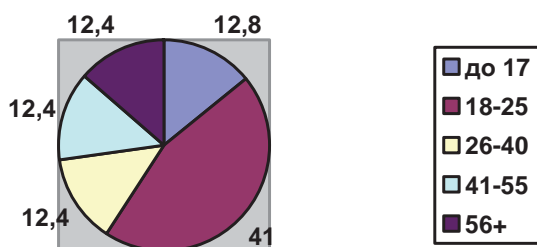
Структура выборки

Всего опрошено 234 респондента: 176 человек разного пола, возраста, образования, национальности (русские и коми-пермяки), которые родились и постоянно проживают на территории города Кудымкара и поселений Коми-пермяцкого округа (Пешнигорт, Кочёво, Мамоново, Архангельское, Нёльсино, Чазёво, Пелым, Крохалева, Юксево, Юрла, Верх-Юсьва, Егорово, Попова, Юсьва, Ошиб) и 58 человек (русских по национальности), проживающих в Перми. Этническая принадлежность респондентов: 136 респондентов (58,1%) – коми-пермяки (экспериментальная группа) и 40 (17,1%) русские, живущие в Коми-пермяцком округе, 58 (24,8%) – русские, живущие в Перми (контрольные группы). Состав респондентов Коми-пермяцкого округа сбалансирован по принципу урбанизированности: в равной мере представлен жителями города Кудымкар (50%) и села Пешнигорт (27,8%) и другие деревни (22,2%). Этническая принадлежность респондентов Коми-пермяцкого округа: 136 респондентов (77,3%) – коми-пермяки, 40 – русские (22,7%). Гендерный состав респондентов: 62% – женщины, 38% – мужчины. В эксперименте приняли участие респонденты от 10 до 72 лет (рис. 2).

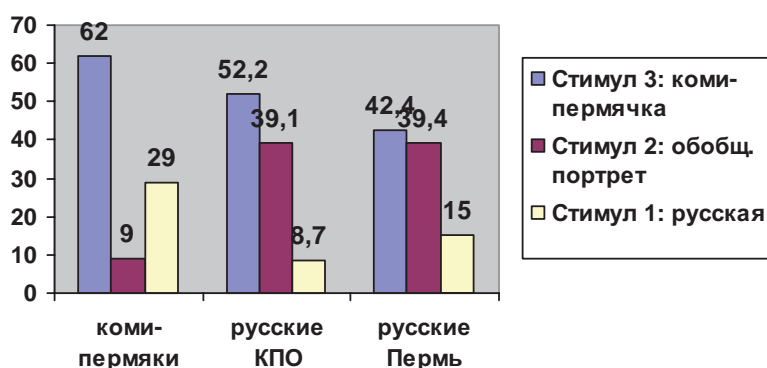
Эксперимент 1. Восприятие и узнавание соматического кода

Внешность посылает определенные коммуникативные сигналы, которые могут быть проигнорированы или неверно дешифрованы

воспринимающим. Респондентам показывался стимульный материал (рис. 1) и предлагалось выбрать девушку, которая им больше нравится. Результаты выбора «нравится больше всех» представлены на рисунке 3.

Рис. 2. Возрастная структура выборки: Коми-пермяцкий округ (%)

Рис. 3. Реакции на стимул 1–3: «нравится больше всех» (%)

Экспериментальная группа: коми-пермяки в подавляющем большинстве (62% всех респондентов) выбирают «родное» лицо (стимул 3); менее всего коми-пермякам нравится «искусственное» (стимул 2) лицо (9%); 29% коми-пермяков выбирают русское лицо (стимул 1).

Гендерные предпочтения коми-пермяков представлены на рисунке 4.

Этническую соматику мужчины и женщины предпочитают приблизительно в равных пропорциях (47% и 53% соответственно), однако женщины в 2 раза чаще, чем мужчины, выбирают русское (63% против 37%) и «искусственное» (64% против 33%) лица.

Таким образом, коми-пермяцкие мужчины несколько больше ценят этнически близкий тип внешности, чем женщины.

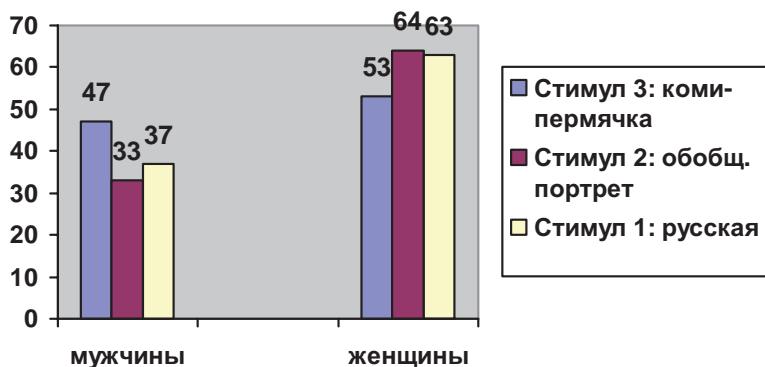

Рис. 4. Гендерные реакции на стимул 1–3: «нравится больше всех», (%)

Контрольные группы: русские в 4 раза чаще выбирают «искусственное» лицо (стимул 2) по сравнению с коми-пермяками. Обобщенные портреты имеют одну особенность: они, как правило, кажутся красивыми. «Чаще всего предполагают, что это связано с большей симметричностью суммарного портрета по сравнению с индивидуальными и нашими представлениями о «красивости» среднего» (Маурер, 2006: 9).

Русские, живущие в Коми-Пермяцком округе и испытывающие ежедневное влияние коми-пермяцкой культуры, чаще (52%) выбирают коми-пермяцкое лицо, чем русские, не подверженные этому влиянию (42%).

«Свое» лицо (стимул 1) русские из Коми-Пермяцкого округа выбирают почти в 6 раз реже (8,7%), чем коми-пермяцкое (52%), а коми-пермяки выбирают русское лицо в 3 раза чаще (29%), чем сами русские.

Русские, не испытывающие регулярного влияния коми-пермяцкой культуры, выбирают «свое» лицо (стимул 1) в 2 раза чаще (15%), чем русские из Коми-Пермяцкого округа, однако большинство (42%) выбирает коми-пермяцкое лицо (стимул 3).

Таким образом, в экспериментальной группе коми-пермяков в выборе доминируют естественные лица (стимулы 1, 3); в контрольных группах русских предпочтение отдается «искусственному» (стимул 2) и коми-пермяцкому (стимул 3) лицам.

Итак, коми-пермяки воспринимают и узнают соматический код культуры: без особого труда определяют по внешнему виду «свое лицо», тогда как для русских эта информация часто остается «за кадром». Кстати, два коми-пермяка не выбрали «свое лицо», а выбрали русскую по причине: «с серьгами не надо», «эта лучше, она без серег», т.е. соматический природный код, по мнению коми-пермяков, не принимает искусственных элементов.

Эксперимент 2. Вербализация соматического кода

Далее респондентам предлагалось описать понравившуюся девушку (табл. 1). Всего дали характеристики 21 респондент коми-пермяков (23%), получено 102 реакции. Русские респонденты предлагали лишь единичные реакции.

Таблица 1. Вербализация соматического кода: частотные реакции

Реакции	Стимул 1: русская	Стимул 2: обобщенный портрет	Стимул 3: коми-пермячка
Количество реакций	30	9	63
Единичные реакции	яркая, живая, милая, приятная, позитивная, счастливая %	спортивная, улыбка красивая, позитивная, счастливая, без сережек %	смелая, нежная, живая, сияющая, яркая, счастливая, любвеобильная, умная, с хитрецей, позитивная %
Веселая, жизнерадостная	16,7	–	20,6
Добрая, доброжелательная	10	22	14,3
Красивая, симпатичная	13,3	22	14,3
Открытая, общительная	3	–	9,5
Большеглазая, ясноглазая	20	–	11

По мнению коми-пермяков, «своя» девушка (коми-пермячка) более красивая, добрая, открытая, веселая и жизнерадостная, чем русская (таблица 1), однако «искусственная» девушка (стимул 2) признается коми-пермяками более красивой и доброй. «Своя» девушка получает большее разнообразие вербальных характеристик.

Анализ вербальных характеристик показал, что в оценках внешности всех лиц преобладают психологические характеристики (рис. 5), однако искусственно созданный образ практически не

обладает «телесностью» (стимул 2 получает только одну условно соматическую характеристику *без сережек*).

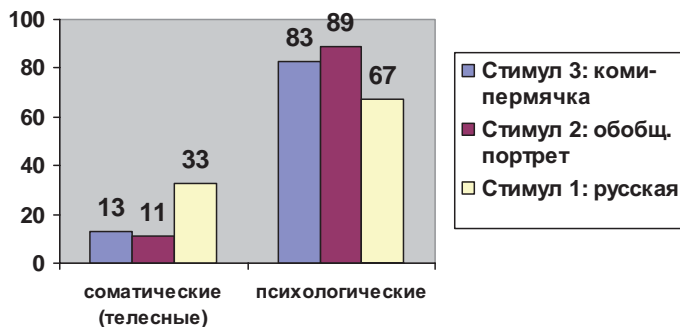

Рис. 5. Реакции на стимул 1–3: коми-пермяки (%)

Среди телесных характеристик респондентами для русской и коми-пермячки выделяются только глаза (*большезлая, яснозлая, голубозлая*), румянность (обе девушки кажутся респондентам *румяными*). Для русской выделяются признаки *светлая* и *круглозлая*, хотя волосы всех девушек темного цвета.

Таким образом, в сознании коми-пермяков телесность преимущественно связана не с физическими, а психическими и нравственными характеристиками, которые и являются для коми-пермяков актуальными идентификаторами телесности.

Выводы

Эксперимент показал, что коми-пермяки хорошо идентифицируют этнический соматический код и не воспринимают искусственно созданную телесность, тогда как русские этническую соматику декодируют значительно реже и легко принимают искусственный усредненный типаж.

Несмотря на билингвизм и бикультурализм коми-пермяков в исторически полиэтническом регионе, этнос способен сохранять архетипически заданную соматику. Коми-пермяки больше ценят этнически близкий тип внешности, чем русские. Принципиальных гендерных предпочтений не выявляется.

Наш эксперимент показывает, что в сознании коми-пермяков-билингвов соматические коды культуры меняются медленнее,

чем у русских. В контрольных группах русских прочтение и интерпретация кода представляют собой субъективный процесс и чаще зависят от личного восприятия.

В сознании коми-пермяков телесность преимущественно связана не с физическими, а психическими и нравственными характеристиками, которые и являются для коми-пермяков актуальными идентификаторами телесности.

Перспективным полагаем исследование других кодов культуры (ландшафтно-природный, предметный, темпоральный и пр.). Необходимо также проведение повторного эксперимента с коррекцией стимульного материала (другие лица).

Литература

- Аванесова, Г.А., Купцова, И.А. Коды культуры: понимание сущности, функциональная роль в культурной практике. *В мире науки и искусства: вопросы филологии, искусствоведения и культурологии*. 2015. № 4 (47). С. 28–37. Новосибирск : СибАК.
- Арутюнов, С.А. Билингвизм и бикультурализм. *Советская этнография*. 1978. № 2. С. 3–14.
- Багаутдинова, Г.А. Человек во фразеологии: антропоцентрический и аксиологический аспекты : автореф. дисс. ... д-ра филол. наук : 10.02.20. Казань, 2007. 45 с.
- Башкатова, Ю.А. Соматический код культуры как предмет сопоставительного исследования. *Сибирский филологический журнал*. 2014. № 4. С. 220–228.
- Беликов, В.И., Крысин, Л.П. и др. Социоллингвистика. Москва : Рос. гос. гуманитар. ун-т, 2001. 439 с.
- Вигель, Н.Л. Влияние билингвизма на культурные особенности. *Психология, социология и педагогика*. 2017. № 2. URL : <http://psychology.snauka.ru/2017/02/7704>.
- Высочил, А.А. Этническая идентичность и межэтническое взаимодействие в Северной Башкирии : дис. ... канд. ист. наук : 07.00.07. Москва, 2005. 242 с.
- Глоссарий. Социология в России / под ред. В.А. Ядова. Москва : Издательство Института социологии РАН, 1998. 696 с.
- Горды, М. Соматическая фразеология современных русского и польского языков. Москва Горды – Щецин : Volumina.PL. 2010. 364 с.
- Губогло, М.Н. Идентификация идентичности: Этносоциологические очерки. Москва : Наука, 2003. 764 с.
- Гудков, Д.Б., Ковшова, М.Л. Телесный код русской культуры: материалы к словарю. Москва : Гнозис, 2007. 288 с.
- Гудков, Д.Б. Единичные коды культуры: проблемы семантики. *Язык, сознание, коммуникация*. 2004. Вып. 26. С. 39–50. Москва : МАКС Пресс.
- Завалишина, К.Г. Концептосфера «человек телесный» в языке русского, немецкого и английского песенного фольклора : автореф. дисс. ... д-ра филол. наук: 10.02.01, 10.02.19. Курск, 2005. 20 с.
- Кабакова, Г., Конт, Ф. От составителей. От русской души к русскому телу? *Тело в русской культуре*. Москва : Новое литературное обозрение, 2005. С. 5–16.

- Красных, В.В. Коды и эталоны культуры (приглашение к разговору). *Язык, сознание, коммуникация*. 2001. Вып. 19. С. 5–19.
- Культурология. Часть 1 / С.В. Морозова, Л.В. Оржековская, Н.В. Якушкина [и др.] ; под ред. С.М. Прокопьева. Москва : МГУП, 2010. 248 с.
- Леонтьева, Т.В. Интеллект человека в зеркале русского языка : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.01. Екатеринбург, 2003. 24 с.
- Мазалова, Н.Б. Состав человеческий: человек в традиционных соматических представлениях русских. Санкт-Петербург : Петербургское востоковедение, 2001. 192 с.
- Маурер, А.М. Обобщенный фотопортрет как источник антропологической информации : автореф. дисс. ... канд. биол. наук : 03.00.14. Москва, 2006. 30 с.
- Попова, Н.Г. Проблемы этнической идентичности и межэтнического взаимодействия молодежи в полиэтническом пространстве сибирского города (по материалам анкетирования в Новосибирске). *Вестник НГУ. Серия История. Филология*. 2006. Т. 5. Вып. 3. С. 86–92.
- Русских, Л.В. Мультикультурализм: интеграция или раскол? *Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия: Социально-гуманитарные науки*. 2013. № 1. Т. 13. С. 174–176.
- Симбирцева, Н.А. «Код культуры» как культурологическая категория. *Знание. Понимание. Умение*. 2016. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/kod-kultury-kak-kulturologicheskaya-kategoriya>
- Скоробогатая, А.А. Этническая идентичность и межкультурное взаимодействие в Северной Башкирии. Москва : ТЕИС, 2008. 190 с.
- Толстая, С.М. К понятию культурных кодов. *Studia Ethnologica*. 2007. С. 23–31.
- Толстой, Н.И., Толстая, С.М. О Словаре «Славянские древности». Славянские древности: этнолингвистический словарь / под ред. Н.И. Толстого : в 5 т. Москва : Международные отношения, 1995. Т. 1: А-Г. С. 5–14.
- Чернышева, Е.Н. Глобальные культурные коды. Актуальные вопросы изучения мировой культуры в контексте диалога цивилизаций: Россия – Запад – Восток : Материалы Международной научно-практической конференции «Славянская культура: истоки, традиции, взаимодействие. XVII Кирилло-Мефодиевские чтения» (24 мая 2016 года). Москва ; Ярославль : Ремдер, 2016. С. 286–295.
- Щирова, В.С. Немецкие соматические фразеологизмы как единицы этнокультурного кодирования. Тамбов : Изд-во ТРОО «Бизнес-Наука-Общество», 2011. 205 с.
- Эко, У. Отсутствующая структура. Введение в семиологию. ТОО ТК «Петрополис», 1998. 432 с.
- Якушкина, Е.И. Анатомия стыда (этическая семантика соматизмов в славянских языках). *Славянский вестник*. 2003. Вып. 1. С. 96–105.
- Giuseppina, A. (2017). Ethnic identity and scholastic effort: a multifaceted approach, *IZA Journal of Development and Migration*, 7 (2), 1–13. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.1186/s40176-017-0088-0>
- Barth, F. (1969). *Ethnic groups and boundaries: The social organization of culture difference*. Boston: Little, Brown, & Co.
- Benet-Martínez, V., & Haritatos, J. (2005). Bicultural Identity Integration (BII): Components and Psychosocial Antecedents. *Journal of Personality*, 73 (4), 1015–1049. DOI: 10.1111/j.1467-6494.2005.00337.x

- Chandler, D. (1999). *Semiotics for Beginners*. URL: <https://ru.scribd.com/document/217104548/Daniel-Chandler-Semiotics-for-Beginners>
- Danesi, M. (2007). *The Quest for Meaning: A Guide to Semiotic Theory and Practice*. University of Toronto Press.
- Geurts, K.L. (2002). *Culture and the Senses: Bodily Ways of Knowing in an African Community*. University of California Press. URL : <http://www.jstor.org/stable/10.1525/j.ctt1pnrfv>
- Csordas, T. (2002). *Body. Meaning. Healing*. New York: Palgrave.
- Kyuchukov, H. (2016). Bilingualism and Cross-Cultural Study of Language and Cognitive Development. *Psycholinguistics*, 20 (1), 154–161
- Olza Moreno, I. (2009) Aspectos de la semántica de las unidades fraseológicas. La fraseología somática metalingüística del español: *Extended abstract of Doctor's thesis*. Pamplona.
- Phinney, J. (2003). Ethnic identity and acculturation. In K. Chun, P.B. Organista, & G. Marin (Eds.), *Acculturation: Advances in theory, measurement, and applied research* (pp. 63–81). Washington, DC : American Psychological Association.
- Root, M.P. (1992). Back to the drawing board: Methodological issues in research on multiracial people. In M.P. Root (Ed.), *Racially mixed people in America* (pp. 181–189). London : Sage Publications.
- Sollars, W. (1996). *Theories of ethnicity: A classical reader*. New York : New York University Press.
- Trimble, J.E. (2000). Social psychological perspectives on changing self-identification among American Indians and Alaska Natives. In R.H. Dana (Ed.), *Handbook of Cross-Cultural and Multicultural Personality Assessment* (pp. 197–222). Mahwah, NJ : Lawrence Erlbaum Associates.
- Turner, B. (1984). *The Body and Society*. Oxford : Basil Blackwell.
- Weinreich, P., & Saunderson, W. (Eds.). (2003). *Analyzing identity: Cross-cultural, societal and clinical contexts*. New York : Routledge.

References

- Avanesova, G.A., & Kupcova, I.A. (2015). Kody kultury: ponimanie sushchnosti, funktsionalnaya rol v kulturnoj praktike [Codes of culture: understanding of essence, functional role in cultural practice]. *V mire nauki i iskusstva: voprosy filologii, iskusstvovedeniya i kulturologii – In the world of science and art: issues of Philology, art history and cultural studies*, 4 (47), 28–37 [in Russian].
- Arutyunov, S.A. (1978). Bilingvizm i bikulturalizm [Bilingualism and biculturalism]. *Sovetskaya ehtnografiya – Soviet Ethnography*, 2, 3–14 [in Russian].
- Bagautdinova, G.A. (2007). Chelovek vo frazeologii: antropocentricheskij i aksiologicheskij aspekty [Man in phraseology: anthropocentric and axiological aspects]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kazan. [in Russian].
- Bashkatova, Yu.A. (2014). Somaticheskij kod kultury kak predmet sopostavitelnogo issledovaniya [Somatic code of the culture as a subject of comparative study]. *Sibirskij filologicheskij zhurnal – Siberian philological journal*, 4, 220–228 [in Russian].
- Belikov, V.I., & Krysin, L.P. (2001). *Sociolingvistika [Sociolinguistics]*. Moscow : Ros. gos. gumanit. un-t [in Russian].
- Vigel, N.L. (2017). Vliyanie bilingvizma na kulturnye osobennosti. *Psihologiya, sociologiya i pedagogika – Psychology, sociology and pedagogy*, 2. URL : <http://psychology.snauka.ru/2017/02/7704> [in Russian].

- Vyskochil, A.A. (2005). Etnicheskaya identichnost i mezhehtnicheskoe vzaimodejstvie v Severnoj Bashkirii [Ethnic identity and interethnic interaction in Northern Bashkiria]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Moskow [in Russian].
- Glossarij [Glossary] (1998). *Sociologiya v Rossii – Sociology in Russia*. Moskow : Izdatelstvo Instituta sociologii RAN [in Russian].
- Gordy, M. (2010). *Somaticheskaya frazeologiya sovremennyh russkogo i polskogo yazykov [Somatic phraseology of modern Russian and Polish languages]*. Shchecin : Volumina.PL [in Russian].
- Guboglo, M.N. (2003). *Identifikaciya identichnosti: Ehtnosociologicheskie ocherki [Identification of identity: ethno-sociological essays]*. Moskow : Nauka [in Russian].
- Gudkov, D.B., & Kovshova, M.L. (2007). *Telesnyj kod russkoj kultury: materialy k slovarju [Corporal code of Russian culture: materials for the dictionary]*. Moskow : Gnozis [in Russian].
- Gudkov, D.B. (2004). Edinicy kodov kultury: problemy semantiki [Units of culture codes: problems of semantics]. *Yazyk, soznanie, kommunikaciya – Language, consciousness, communication*, 26, 39–50 [in Russian].
- Zavalishina, K.G. (2005). Konceptosfera «chelovek telesnyj» v yazyke russkogo, nemeckogo i anglijskogo pesennogo folklora [Conceptual sphere «man corporal» in Russian, German and English song folklore]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kursk [in Russian].
- Kabakova, G. (2005). Ot sostavitelej. Ot russkoj dushi k russkomu telu? [From the drafters. From the Russian soul the Russian body?], *Telo v russkoj kulture – Body in Russian culture* (pp. 5–16). Moskow : Novoe literaturnoe obozrenie [in Russian].
- Krasnyh, V.V. (2001) Kody i ehtalony kultury (priglasenie k razgovoru) [Codes and standards of culture (invitation to talk)]. *Yazyk, soznanie, kommunikaciya – Language, consciousness, communication*, 19, 5–19 [in Russian].
- Kulturologiya [Culturology]*, (Vol. 1) (2010). Moskow : MGUP [in Russian].
- Leonteva, T.V. (2003). Intellekt cheloveka v zerkale russkogo yazyka [Human Intellect in the mirror of the Russian language]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Ekaterinburg [in Russian].
- Mazalova, N.B. (2001). *Sostav chelovecheskij: chelovek v tradicionnyh somaticheskij predstavlenijah russkij [Composition human: man in traditional somatic representations of Russian]*. Sankt-Peterburg : Peterburgskoe vostokovedenie [in Russian].
- Maurer A.M. (2006). Obobshchennyj fotoportret kak istochnik antropologicheskoj informatsii [Generalized portrait as a source of anthropological information]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Moskow [in Russian].
- Popova, N.G. (2006). Problemy etnicheskoj identichnosti i mezhehtnicheskogo vzaimodejstviya molodezhi v poliehtnichnom prostranstve sibirskogo goroda (po materialam anketirovaniya v Novosibirske) [Problems of ethnic identity and interethnic interaction of youth in the polyethnic space of the Siberian city (based on the questionnaire survey in Novosibirsk)]. *Vestnik NGU – Bulletin of Novosibirsk state University. History. Philology*, 5 (3), 83–92 [in Russian].
- Russkih, L.V. (2013). Multikulturalizm: integraciya ili raskol? [Multiculturalism: integration or split?]. *Vestnik Yuzhno-Uralskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya: Socialno-gumanitarnye nauki – Bulletin of South Ural state University. Series: Social and human Sciences*, 1 (13), 174–176 [in Russian].

- Simbirceva, N.A. (2016). «Kod kultury» kak kulturologicheskaya kategoriya [«Code of culture» as a cultural category]. *Znanie. Ponimanie. Umenie. – Knowledge. Understanding. Skill*. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/kod-kultury-kak-kulturologicheskaya-kategoriya> [in Russian].
- Skorobogataya, A.A. (2008). *Ehtnicheskaya identichnost i mezhekulturnoe vzaimodejstvie v Severnoj Bashkirii [Ethnic identity and intercultural interaction in Northern Bashkiria]*. Moscow : TEIS [in Russian].
- Tolstaya, S.M. (2007). K ponyatiyu kulturnyh kodov [The concept of cultural codes]. *Studia Ethnologica – Studia Ethnologica. AB 60*, 23–31 [in Russian].
- Tolstoj, N.I. (1995). O Slovare «Slavyanskije drevnosti» [About the Dictionary «Slavic antiquities»]. *Slavyanskije drevnosti: ehtnolingvisticheskij slovar – Slavic antiquities: ethnolinguistic dictionary, 1*, 5–14 [in Russian].
- Chernysheva, E.N. (2016). Globalnye kulturnye kody [Global cultural codes]. *Slavyanskaya kul'tura: istoki, tradicii, vzaimodejstvie. XVII Kirillo-Mefodievskie chteniya – Slavic culture: origins, traditions, interaction. XVII of the Cyril and Methodius readings* (pp. 286–295). Moscow; Yaroslavl : Remder [in Russian].
- Shchirova, V.S. (2011). *Nemeckie somaticheskie frazeologizmy kak edinicy ehtnokulturnogo kodirovaniya [German somatic phraseological units as units of ethno-cultural coding]*. Tambov : Izd-vo TROO «Biznes-Nauka-Obshchestvo» [in Russian].
- Eco, U. (1998). *Otsutstvuyushchaya struktura. Vvedenie v semiologiyu [No structure. Introduction to semiology]*. TOO TK «Petropolis». [in Russian].
- Yakushkina, E.I. (2003). Anatomiya styda (ehticheskaya semantika somatizmov v slavyanskijh yazykah) [Anatomy of shame (ethical semantics of somatizations in Slavic languages)]. *Slavyanskij vestnik – Slavic Herald, 1*, 96–105 [in Russian].
- Giuseppina, A. (2017). Ethnic identity and scholastic effort: a multifaceted approach, *IZA. Journal of Development and Migration, 7* (2), 1–13. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.1186/s40176-017-0088-0>
- Barth, F. (1969). *Ethnic groups and boundaries: The social organization of culture difference*. Boston : Little, Brown, & Co.
- Benet-Martínez, V., & Haritatos, J. (2005). Bicultural Identity Integration (BII): Components and Psychosocial Antecedents. *Journal of Personality, 73* (4), 1015–1049. DOI: 10.1111/j.1467-6494.2005.00337.x
- Chandler, D. (1999) *Semiotics for Beginners*. Retrieved from <https://ru.scribd.com/document/217104548/Daniel-Chandler-Semiotics-for-Beginners>
- Danesi, M. (2007). *The Quest for Meaning: A Guide to Semiotic Theory and Practice*. University of Toronto Press.
- Geurts, K.L. (2002). *Culture and the Senses: Bodily Ways of Knowing in an African Community*. University of California Press. URL: <http://www.jstor.org/stable/10.1525/j.ctt1pnrfv>
- Csordas, T. (2002). *Body. Meaning. Healing*. New York: Palgrave.
- Kyuchukov, H. (2016). Bilingualism and Cross-Cultural Study of Language and Cognitive Development. *Psycholinguistics, 20* (1), 154–161
- Olza Moreno, I. (2009) Aspectos de la semántica de las unidades fraseológicas. La fraseología somática metalingüística del español: *Extended abstract of Doctor's thesis*. Pamplona.
- Phinney, J. (2003). Ethnic identity and acculturation. In K. Chun, P.B. Organista, & G. Marin (Eds.), *Acculturation: Advances in theory, measurement, and applied research* (pp. 63–81). Washington, DC : American Psychological Association.

- Root, M.P. (1992). Back to the drawing board: Methodological issues in research on multiracial people. In M.P. Root (Ed.), *Racially mixed people in America* (pp. 181–189). London : Sage Publications.
- Sollars, W. (1996). *Theories of ethnicity: A classical reader*. New York : New York University Press.
- Trimble, J.E. (2000). Social psychological perspectives on changing self-identification among American Indians and Alaska Natives. In R.H. Dana (Ed.), *Handbook of Cross-Cultural and Multicultural Personality Assessment* (pp. 197–222). Mahwah, NJ : Lawrence Erlbaum Associates.
- Turner, B. (1984). *The Body and Society*. Oxford : Basil Blackwell.
- Weinreich, P., & Saunderson, W. (Eds.). (2003). *Analyzing identity: Cross-cultural, societal and clinical contexts*. New York : Routledge.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена восприятию и вербализации соматических (телесных) кодов культуры в условиях билингвизма и бикультурализма. В условиях полевого эксперимента выявлялась способность коми-пермяков-билингвов идентифицировать соматические коды своей культуры. Эксперимент проводился в виде индивидуального анкетирования в Коми-пермяцком округе Пермского края РФ. Экспериментальный материал создавался при помощи метода обобщенного портрета. При помощи программы *Face Morph* друг на друга накладывались два изображения реальных девушек (коми-пермяцкой и русской). В результате было получено «искусственное» лицо, совмещающее соматику представителей двух не родственных индоевропейского и финно-угорского этносов. Респондентам предъявлялись три изображения: русское, коми-пермяцкое и «искусственное» лица. Установлено, что коми-пермяки хорошо идентифицируют соматический код. В условиях билингвизма и бикультурализма в сознании коми-пермяков соматические коды культуры меняются медленнее, чем у русских. 62% коми-пермяков выбирают лицо своего этноса. Менее всего коми-пермякам нравится «искусственное» лицо (9% респондентов); 29% коми-пермяков выбирают русское лицо. В контрольных группах русских интерпретация кода представляет собой субъективный процесс и чаще зависит от личностного восприятия. Русские в 4 раза чаще, чем коми-пермяки, выбирают «искусственное» лицо. Русские, постоянно живущие в Коми-Пермяцком округе, чаще (52%) выбирают коми-пермяцкое лицо, чем русские, не подверженные ежедневному влиянию коми-пермяцкой культуры (42%). «Свое» лицо русские из Коми-Пермяцкого округа выбирают в 6 раз реже (8,7%), чем коми-пермяцкое (52%), а коми-пермяки выбирают русское лицо в 3 раза чаще (29%), чем сами русские. Русские, не испытывающие регулярного влияния коми-пермяцкой культуры, выбирают русское лицо в 2 раза чаще (15%), чем русские из

Коми-Пермяцкого округа, однако большинство (42%) выбирает коми-пермяцкое лицо. Анализ вербальных реакций показал, что в сознании коми-пермяков телесность преимущественно связана не с физическими, а психическими и нравственными характеристиками, которые являются для коми-пермяков актуальными идентификаторами телесности.

Ключевые слова: билингвизм, соматический (телесный) код, код культуры, коми-пермяки, финно-угры, восприятие, этническая идентичность, этническая идентификация.

Шляхова Светлана. Сприймання й вербалізація соматичних (тілесних) кодів культури в умовах білінгвізма

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена висвітленню проблеми сприйняття й вербалізації соматичних (тілесних) кодів культури в умовах білінгвізма і бікультуралізма. В умовах природного експерименту виявлялася здатність комі-пермяків-білінгвів ідентифікувати соматичні коди своєї культури. Експеримент проводився у вигляді індивідуального анкетування в Комі-Пермяцького окрузі Пермського краю РФ. Експериментальний матеріал створювався за допомогою методу узагальненого портрета. За допомогою програми Face Morph один на одного накладалися два зображення реальних дівчат (комі-пермяцької та російської). В результаті була отримана «штучна» особа, що сполучає соматичку представників двох неспоріднених індоєвропейських та фінно-угорських етносів. Респондентам пред'являлися три зображення: російська, комі-пермяцька і «штучна» особа. Встановлено, що комі-пермяки добре ідентифікують соматический код. В умовах білінгвізма і бікультуралізма в свідомості комі-пермяків соматичні коди культури змінюються повільніше, ніж у російських. 62% комі-пермяків вибирають обличчя свого етносу. Найменше комі-пермякам подобається «штучна» особа (9% респондентів); 29% комі-пермяків вибирають російське обличчя. У контрольних групах російських інтерпретація коду являє собою суб'єктивний процес і частіше залежить від особистісного сприйняття. Росіяни в 4 рази частіше, ніж комі-пермяки, вибирають «штучну» особу. Росіяни, які постійно мешкають в Комі-Пермяцьком окрузі, частіше (52%) вибирають комі-пермяцьку особу, ніж російські, які не піддаються щоденного впливу комі-пермяцької культури (42%). «Свою» особу росіян з Комі-Пермяцького округу вибирають в 6 разів рідше (8,7%), ніж комі-пермяцькому (52%), а комі-пермяки вибирають російське обличчя в 3 рази частіше (29%), ніж самі росіяни. Росіяни, які не відчують регулярного впливу комі-пермяцькому культури, вибирають російську особу в 2 рази частіше (15%), ніж росіяни з Комі-

Пермяцкого округу, проте більшість (42%) вибирає комі-пермяцьку особу. Аналіз вербальних реакцій показав, що в свідомості комі-пермяків тілесність переважно пов'язана не з фізичними, а психічними і моральними характеристиками, які є для комі-пермяків актуальними ідентифікаторами тілесності.

Ключові слова: білінгвізм, соматичний (тілесний) код, код культури, комі-пермяки, фіно-угри, сприйняття, етнічна ідентичність, етнічна ідентифікація.

Psycholinguistics. Психолінгвістика. Психолінгвістика: зб. наук. праць.
Серія: Філологія. Переяслав-Хмельницький: ФОП Домбровська Я.М. 2018.
Вип. 24(2). 380 с.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

PSYCHOLINGUISTICS
ПСИХОЛІНГВІСТИКА
ПСИХОЛІНГВІСТИКА

ФІЛОЛОГІЯ

ВИПУСК 24(2)

Збірник наукових праць
Виходить двічі на рік
Українською, російською та іншими мовами

Комп'ютерна верстка і дизайн І.В. Мисан

Автор несе відповідальність за зміст статті.

Редколегія Збірника не завжди поділяє теоретико-методологічні погляди Авторів.

УДК 81'23
ББК 88+81.2-5
П 86

© ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди», 2018

Підписано до друку 29.10.2018 р. Формат 70X100 1/16.
Папір офсет. Гарнітура Times New Roman.
Наклад 300. Зам. № 18 Ум. друк. арк. 18,4.
Виробник ФОП Домбровська Я.М.,
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
державного реєстру видавців ДК № 6366 від 22.08.2018 р.
08055, Київська обл., Макарівський р-он., с. Вільне,
e-mail: kalina_print@ukr.net
